

ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషద్ గ్రంథమాల

(వినిమిదవ ప్రచురణము)

క వి త్వ త త్త్వ వి చా ర ము

ఆ ను

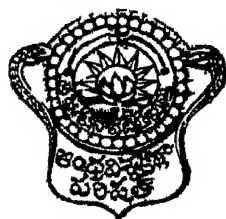
పింగళి నూరినాగ్యకృతి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముల

విమర్శనము

క ట్ట మ ం చి రా మ లి ం గా రె డ్డి

ప్రణీతము

అంకితము

నా

నా

చిన్నతనము

నుగడియూ, నన్ను

‘భాగవత శక్తి’ కాలమున శిక్షితుని

జేసి గుండను, ‘భారతసారస్వతము’ “భాగవత

సారముక్తావళి’ ననుష్ఠించుముల

నిరచించిన గుర్రుగారు

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తి శేషుడు

కట్టమంచి - ను బ్రహ్మణ్య రెడ్డి యొక్క

గవ్యచరణములకు

భక్తి ప్రీతుడనై

ఈ గ్రంథమును సమర్పించుచున్నాడను

అ వ తా ర క

—

ఈ గ్రంథముయొక్క చరిత్రము గొంతవఱకుఁ జిత్రము. తొలుత గొప్ప సంవత్సరములో, నేను చెన్నపూరి కైస్తవకళా శాలయందు ఉపాధ్యాయునిగా నున్నప్పుడు, కళా పూర్ణోదయ పరనోత్సాహోత్కర్షంబునగజేసి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు, ఋణము నుండి నిమిత్తము, సాఫ్తమైన తపఃకు బడయంగోరి యాత్మత్వప్రీతియొక యుపన్యాసము వ్రాసితి. అది మొట్ట మొదట బహిరంగవఱకుఁ బడిన రంగము ఆకాశేజకిఁజేరిన “యాంధ్రభాషాభిరంజనీ” సమాజము. దీని సత్యతయుగాఁ బొగడినవారిలో నొకఁడు సహపారియుఁ బరమమిత్రుఁడనగు మొండ్రేటి బాపయ్య. అతని వాసస్థలము రాజమహేంద్రవరము. ఆయనకుఁబరిచితుని ప్రోత్సాహము నాహ్వానముఁ గారణముగ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యచ్చట నప్పుడు ప్రముఖముగానుండిన “విద్యాభివర్ధనీ” సమాజమువారి యాశ్రయమున నడువఁబడిన గొప్పసభలో నావ్యాసముచు మిక్కిలిజంకుతోఁ జదివె. అక్కడఁ దటస్థించిన నాదములం జర్పలంబట్టిమాడఁగా, నాకాలమునఁ గళా పూర్ణోదయము మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండలేదని తోచినది. తెనుగున సవలనఁబడు కథలఁ గల్పించుటతో నద్భుత ప్రతిభలగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు ఉదారులగుట గొంచెమును బెద్దగా గణించి మామోదనూచకముగఁ దమకృతుల నాకు సహజముగా నిచ్చిరి. బొంబాయి నాకు నట్టి వారి యంగీకారముతోఁగల యాత్మీయము నొసంగెనో మీ రేయోజింపుడు. భారతీయ ప్రోత్సాహమునో గారిసంభావన ప్రథమ గణ్యము. పిమ్మట నావ్యాసము మఱి రెండు స్థలముల నివేదించితిని. అందొక

దాన నగ్రాసన మలంకరించిన కవీశ్వరులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ
 శాస్త్రులుగారు, నేను అత్యుక్తిదోషముపాలైతినిని మృదువచనము
 లతో మనము నొవ్వనివిధమునఁ గొన్ని స్థాలిత్యములంజూపి నన్నుం
 గృతార్థునింజేసి నాకు నెప్పటికంటె నెక్కువగ వందనీయ్యులైరి.
 నెల్లూరులో నివసించు శ్రీ దుర్భాసుబ్రహ్మణ్యంగారు నావ్యాసముం
 గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ బద్యము నొకండు వ్రాసి పంపిరి. తరువాత
 ౧౯౦౨ వ సంవత్సరమున విధ్యార్థినిగ వర్ష మెంటు వారొసంగ న
 బహుమానవేతనము సహాయముగ నిండ్లాండునకుం బోయితిని. విదేశ
 ములయందును గళాపూర్ణోదయము మఱి మఱింజూచుచుంటినిగాని
 వదలలేదు. వదలఁగానుగాన, మరల స్వదేశమునకు వచ్చుటకు
 నుమారు గి సంవత్సరములు పట్టెను. ఏబ్బియిండిన కొంచెము తెను
 గన్ననో సగానికి సగము అంతర్ధానమైనందునఁ జింతా శ్రాంతుఁడనై,
 యే ప్రాచుర్యములు నాకేలమని యుండఁగా, ప్రస్తావనమున నాయుప
 న్యాసము నంగతి వినిన అన్నిత్పత్తసఖుల పుత్రుఁడు వావిళ్ళవేంక
 టేశ్వరశాస్త్రి దానిం బ్రకటింపఁగోరి తనకిమ్మని యడుగఁగా నెట్ట
 కేలకు సమ్మతించితి. ఇంటికివచ్చి యొక్కడవెదకినను నా కా విమర్శ
 నము లభించినది గాదు. దానిగతి యేమాయెనో దేవునికేయెరుక
 నూతన ప్రారంభములు నావంటి యన్యకార్యమగునకు దుర్బటములు.
 కాలము నిలువదు. పోవును. తరుణము సులభముకాదు. తనంతట
 రాదు. ఇట్లుకొన్నియేండ్లు చెల్లఁగా నేటి యెల్లున్నను వ్రాయక
 పోరాడని పునఃపతనమునకుం దొడఁగుతఱికి నాయభిప్రాయము లనేక
 ములు నాకుఁ దెలియకయ ఈమధ్యమునఁ బలుబెఱంగుల మార్పులం
 గాంచియుండుటవ్యక్తమయ్యెను. దానిచే నుపన్యాసమునకు మాఱుగ
 నీ విపులగ్రంథము వ్రాయుటయుఁ గ్రొత్త పేరిడుటయు ననివార్యము
 లాయెను.

ఒంటిగా నే నమర్చించి యుండఁజాలను నాకుందోడుగ మైసూరు
మహారాజుగారి కాలేజియం దాంధ్ర పండితులగు రాళ్ళపల్లి అనంత
కృష్ణశర్మగారు నిలిచినందునఁ గార్యము నెఱవేఱఁ గాని లేకున్న
నై యుండుట నందిగ్ధము. ఇంతత్యరలో నై యుండుట యసంభవము.

తొలుతటి యుపన్యాసము వాసన యిందు నింకను నుండట
చదువరు లెఱుంగుదురు. కళాపూర్ణోదయముతోడ ప్రభావతి ప్రద్యు
మ్నమును ఆక్రమింపవలసివచ్చె. దృష్టి యొక కావ్యమునుండి యింకొక
దాసిపైఁ బ్రసరించియుండుట స్పష్టము. సహజవ్యాప్తి నేల సిరోధింప
వలయునని దానిప్రకృతి కనర్గళసంచార మొనంగితి. గ్రంథవైపుల్య
ముంగూర్చి మీక్షమాపణ వేడెద.

ఈకార్యమునకుఁ దొలుత సత్వంత ప్రోత్సాహకుడైన మన్ని
త్రుఁడు మొండ్రేటి బాపనయ్య కీర్తిశేషుఁడగుటచే దీనింజూచి నాపైఁ
బ్రేమచేసిన సంతసింప లేమికిఁ జింతిలుచున్నాఁడ! చిరసమీక్షచే
గార్యములు నిష్ఫలములగునుగా! కావున నీచింత దురదృష్టము
గాదు. నానేరమునకునైనదండన.

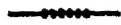
ఇట్లు.

తమ విధేయుఁడు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

చదువరులకు విజ్ఞాపనము

క. నాతండ్రి, నుగుణమణిని
 శ్రోత్రియుఁ డురుజైభవుండు, సుబ్రహ్మణ్యుం
 డాతతగతి నాటిన వి
 ద్యాతతులఫలంబు మీకు నభివేదించున్.

౧

మ. గుణమివ్యాసమునందుఁ గొంచెయము, సాంగోపాంగ పూర్ణంబుగా
 ఘనమైనట్టి కవిత్వవిద్య నెఱుంగంగా నాకు శక్యంబె? యో
 జనమైమిరు విచారణ ల్పలిపి, సంస్కారంబులంజూపి, భా
 షను బెంపింకను మీఱఁదేర్తు రను విశ్వాసంబునన్ వ్రాసితిన్.

౨

ఉ. ఇంతియ కాని, నిర్ణయము లేర్పఱుపంగ నెవండఁ ? గార్యదే
 కాంతరగామినౌట మునుపట్టు వచ్చిన కొంత యాంధ్రముం
 జింత ఘటిల్లఁజేయు పరిశీర్ణత నెన్నఁదొచెంచెఁ గాన నీ
 ధాంతములేల నాకు? దయదప్పక మీరలు చాలుఁజూచి నన్.

౩

క. పరిపరి విధములఁ బరిపరి
 నరు లారాధింప, యావన మనశ్వరమై
 పరగంగ నిత్యనవ్య
 స్ఫురణమ్మనఁ జేర్చు కవిత సాం పేమందున్.

౪

ఉ. కారణజన్మఁడై, జననికాయము మెచ్చంగ భారతంబు నా
 నా రుచిరార్థయుక్తముగ, నవ్యత శాశ్వతమై తనర్ప, వి
 స్ఫుర వచోధరీణతఁ, బ్రశస్తగతిం దెనిగించె నెవ్వఁ డా
 నూరిని నాంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపునిన్.

౫

క. కవితా ప్రపంచ రవిఁ, ది
 క్క-వరేణ్యుం గొలిచి, యతని కడిఁది యశఃకాం
 తివలన వ్యక్తములయిన
 ట్టి విశేషంబులను గొన్నిటిని బ్రకటింతున్.

౬

విషయ సూచిక

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము.

పుట

అధికపుల గుణబోధములు - గద్యపద్యతారతమ్యము - భావనాశక్తి - జేమన - పల్నాటిపీఠచరిత్రాదులు - నాటకరచనాశక్తి - భావనాశక్తి సుద్దీపింపఁ జేయు ప్రకృతి భావతైత్త్యము-భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము-భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు - పాండిత్యబలము - అలంకారము లనావశ్యకములు - సాదృశ్య తత్త్వము - వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు - విపరీతాలంకారరచనకు ప్రేరేపకము భావకూన్యత-భారతకవులప్రతిభ-విషయము శైలి రెండును ముఖ్యములు - పాత్రరచనాతత్త్వములు - పాత్రములు అని తరతుల్యములుగ నుండవలయు - జీవకళయొక్క లక్షణము - వికృతిలేని పాత్రములు జడసమానములు- కాస్త్రాదేశరచనలువిరసములు-మిత్ర చరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు-శర్లనములకన్న అంగాంగ సాంత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము-స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప-భావనాశక్తి యొక్క లీలలు.

౧-౪౪

రెండవ ప్రకరణము.

ప్రబంధలక్షణవిమర్శనము - ప్రబంధముల కథాసారము - వసుచరిత్ర - ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము - ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము. ౪౫-౬౪

మూడవ ప్రకరణము.

కావ్యాల్లోదయము - కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయు దత్తలములును - కవికృత శైలి విషయక విచారములు-ప్రభావతీ ప్రద్యున్నము కొన్ని సందర్భములఁ గావ్యాల్లోదయము ననుక్రమించెడును-శైలినిగూర్చిన తర్క-

విషయసూచిక

పు

ములు-నూరన్నయొక్క - చిత్రకవిత్వము-ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శ
నము - భావలోపములు - పాతివ్రత్యతత్వము - ప్రాచీనుల మోహ
తాపము- పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము - మిత్రసములుగాఁ గావ్యము
దీర్ఘటమంచిది - నీతికి గవితకు బ్రత్యక్ష సంబంధములేదు-కవిత దేశీ
యులనడవడిక నూచకము - ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము - కావ్యము
లోని మంచిగుణములు - శుచిముఖీచరిత్రము - కల్పనాస్థానిత్యములు -
తుచ్ఛశృంగారములకుఁ గారణములు మన యనాచారములు- శుద్ధాంత
వాస ప్రభావము - మోహప్రకృతి - వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య
మఖండము. ... ౬౫-౧౨౯

ద్వితీయ భాగము

కాలసరణి హేతుసరణి - రామాయణభారతములు విషయానుక్రమణిక -
కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి - కల్పనా దోష
ములు - మణిహారవృత్తాంతము - ప్రథమభాగములోని పొరపాటులు -
సద్గుణములు - వికృతముల లక్షణము - రంభానలకూబతాపహాస ఘట్టము -
శృంగారవిశేషములు - శల్యాసురుని కథ - సుగాత్రి కాలీనుల విచిత్రకథ -
సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాస ఘట్టము - ప్రకృతివర్ణనా విధములు - భారత
మందలి స్వభావవర్ణనా విధానము - వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము - నన్నయ
భట్టు ప్రకృతివర్ణనము నేయురీతి - ఉత్పేక్ష - సరస్వతీచతుర్ముఖ
శృంగార సంవాదము - కలభాషిణియొక్క మనోహరచరిత్రము -
శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు - కల్పనాస్థానిత్యములు. ... ౧౩౦-౨౧౧

తృతీయ భాగము

మధురలాలస ప్రభావతియొక్క - యక్క - అసహ్యశృంగారము - తుచ్ఛ
శృంగారములకు హేతువులు - భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము -
నన్నయభట్టు - ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ-తిక్కన్న - కళాపూర్ణోదయమునందలిమిగత
కథ-కాలాచిత్రము - విషయమున ననాచిత్యము-ఉపసంహారము, ౨౧౨-౨౪౦

పీఠిక

ఈ కవిత్వ తత్వ విచార మాంధ్రలోకమునకుఁ జరపరిచితముగాని శ్రొత్తదికాదు. ఆంగ్లవాఙ్మయఁగోవిదులును సుప్రసిద్ధులు నగు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యాంధ్ర సాహిత్యసారజ్ఞతకు ఫలముగా, క్రీ. 1899 లో, వ్యాసరూపమున నవతరించి సభల మెప్పువడసి 1914 లో, వికసించి ప్రకాశించిన యీ కళాపూర్ణోదయప్రభావతీప్రద్యమ్ను విమర్శనమండలి విషయ మింతకుమున్నే భాషాభిమానులు చక్కగా నెఱిగియున్నను, శ్రీరెడ్డిగారు సాధ్యత్తులుగా నున్నతఱి దీని నాంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్తునకు సమర్పించియుండుటచేఁ బరిషద్వశమున నీ చిన్నపీఠిక వ్రాయవలసివచ్చినదికాని, నిజముగా నిది సిద్ధకథనమే.

పట్టుపట్టి చదువుకొని పండితుఁడైనఁ గావచ్చునుగాని కవియగుట కష్టము. ఎట్లో శ్రమపడి భాషాంతరీకరించియో యనుకరించియో కవియైనఁ గావచ్చునుగాని విమర్శకుఁడగుట యంతకంటెఁ గష్టము. లోకజ్ఞుఁడై మృదుమధురభాషలో నొక చక్కనిభావమిముడ్చునట్టి కవిదృష్టియేకాగ్రమైనచో నతని కవిత్వము సరసమై పండితపామర రంజకమగునుగాని లోకజ్ఞుఁడును బహుకవిభావజ్ఞుఁడునై యీ కవిత్వమందలి మంచిలో ఁడ్డనో తెలుపఁబూను విమర్శకుని దృష్టి సర్వతోముఖమైనఁ గాని యతని విమర్శనము సహృదయరంజకముకానేరదు. కావుననే కవిత్వముకంటె విమర్శనము కష్టతరమగుట, ఇట్లే శాస్త్రరచనముకంటె శాస్త్రవిమర్శనమును గష్టతరమగును.

సంస్కృతమందు శబరస్వామి శంకరాచార్యుది భాష్యకర్తలు స్వమతస్థాపనమునకై వివిధశాస్త్రమతము లాకర్షించి కావించిన

వివిధ విమర్శనములును, జౌచిత్యవిచారచర్చా కావ్యప్రకాశతనగంగాధరాదిలక్షణ గ్రంథములందు త్నేమేంద్రమమ్మటభట్ట జగన్నాథపండిత రాజాదులు బహుగతులఁ గావించిన కథారససాత్రాది విమర్శనములును, విస్వజ్ఞనరంజకములై వెలయుచున్నను, వారివారి మతాభిమాన పాండిత్యవిశేషాదులనుబట్టి వానిత్రోవలు వేరుగాఁ గనఁబడుటచే విమర్శనమున కొకనిర్దిష్టమైన పద్ధతి లేదనియు, అట్లుండుట సాధ్యము కూడఁ గాదనియుఁ దెలియవచ్చును. కావున విమర్శనము విమర్శకుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండుననుట స్పష్టము. అయినను, గుణము గుణముగాను దోషము దోషముగాను వర్ణించుట యుత్తమపద్ధతి యనియు, గుణముమాత్రము ప్రకటించి దోషము గప్పిపుచ్చుట మధ్యమ పద్ధతి యనియు, దోషము మాత్రము విశదీకరించి గుణము మఱుఁగు పఱుచుట యధమపద్ధతి యనియు, గుణమును దోషముఁగానో దోషమును గుణముఁగానో వెల్లడించుట యధమాధమపద్ధతి యనియు లోకజ్ఞులు చెప్పదురు. కొంతకాలమునుండి, తెలుగులో విమర్శనము లేదను లోపముతీర్చుటకోయన పోకకు పుట్టె డన్నట్లు వెడలుచున్న విమర్శనములలోఁ గొన్ని కడపటిమూఁడుపద్ధతుల కుదాహరణముగా నున్నవని ప్రాజ్ఞలోకము తఱుఁచుచున్నది. విమర్శకుఁడు సహృదయుఁడు గానిచో భాషకిట్టి యనర్థము లుప్పతిల్లునుగదా! ఇందుకుఁ గొన్ని పత్రికలుగూడ సహకారులగుచున్నవని చెప్పవలసివచ్చుట విచారక మగుచున్నది.

రజోఽనస్తరవివాహము విమర్శనీయమైనపుడు స్మృతినూత్రములందలి విధినిషేధవాక్యములను బరిశీలించి, సమ్మతమనియో, అసమ్మతమనియో, ఆపత్కాల విహితమనియో, యెదో యొకటి విస్పష్టముగా నిర్ణయింపవలసి యుండునుగాని, అది సర్వథా సమ్మతమని సప్రమాణముగా నిరూపించి యేకారణముననో యసమ్మతమని

మరల విమర్శించినచో నట్టి విమర్శనము లెందయిన గణనీయము లగునా? అట్లే యొకభాషావిషయమును విమర్శించునపు డిది సంప్రదాయవిహితమని యొకమాటును, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధమని యింకొకసారియుఁ జెప్పినచో నట్టి యభిప్రాయముల కెందయిన విలువ యుండునా? విమర్శకుఁడు కొంత కాలమునకుఁ బూర్వాభిప్రాయము మార్చుకొనవచ్చునుగాని, ఆమార్పు సప్రమాణమైనపుడే యుచితమగునుగాని యస్థిరచిత్తతతో ననూయతోఁ గావించినదైనచో విద్యల్లోకము నమ్మతిగాంచఁజాలదు. కావున నేదేని యొకవిషయము విమర్శించుటకు ముందుగా నర్హత సంపాదించవలెను. అది లేక విమర్శింపఁబూనుట యందనిమానిపండ్ల కఱ్ఱుచాచుటయే. కాని -

మొదటి యుత్తమపద్ధతి నవలంబించిన నద్విమర్శనములు గూడఁగొన్ని యాంధ్రమున లేకపోలేదు. అందు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యమ్ను విమర్శన మొకటి. భారతము, ఉత్తరహరివంశము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద మొదలగు గ్రంథములను, నన్నయ తిక్కన శ్రీనాథాది కవులను గొందఱు గొన్ని విధముల విమర్శించిరి. కాని, వారిపద్ధతులకును రెడ్డిగారి పద్ధతికిని సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరిశీలించినవారికి భేదము గోచరింపకపోదు. ఇది యాంగ్లపద్ధతి ననుసరించినదయినను, ఆంధ్రమున నవీనము స్వతంత్రము. ఎంతటి విమర్శనమైనను బునర్విమర్శనార్హమగుచున్నదనుట యనుభవ సిద్ధమగుటచే లోకోభిన్నరుచి యన్నట్లు కొందఱు విమర్శనములోని కొన్ని విషయములందు భిన్నాభిప్రాయములు చూపుచున్నారని చెప్పవలసివచ్చినను, ఇంతమాత్రమున విమర్శనపద్ధతికాక్షేపము రాఁజాలదు.

ఆంధ్రభారత సిరంతర పరనాయుత్తచిత్తులును విమర్శన విజ్ఞాన సంపన్నులు నగు శ్రీ రెడ్డిగారు పింగళి నూరనార్యుని కవిత్వమండలి యాదరాతికయమునఁ గళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యమ్ను ములు

పెక్కుసార్లు చదివి యతని కథాకల్పనాకవిత్వచాతుర్యములకు మెచ్చి యందలివిశేషము లాంధ్రలోకమున కెఱింగింపఁబూని ముందుగా నుపోద్ఘాతముగా నాంధ్రకవితాస్వరూపమును మొదటి ప్రకరణమున వర్ణించియున్నారు. స్వతంత్రకవుల పద్ధతులవలనే స్వతంత్రవిమర్శకుల పోకడలును, అపూర్వములుగా నుండుననుట కుదాహరణముగా నిందు విశదీకరింపఁబడిన భావనాశక్తి భావము పాత్రములు జీవకళ మొదలగు విశేష విషయములతో భారతకవుల ప్రతిభను, అందును విశేషించి తిక్కనాద్యుని మహత్త్వమును గన్నులకుఁ గట్టినట్లు ప్రత్యక్షముగావించిన శ్రీ రెడ్డిగారి యాంధ్రాంగ్ల సాహిత్య విమర్శన విజ్ఞానమున కీప్రకరణ మాకరముగా నున్నది. రెండవప్రకరణ మంతయు బ్రబంధలక్షణాది విమర్శనముతో నిండినది. ఈ రెండుప్రకరణములలోని భావనాశక్తి వర్ణనాలంకార ప్రబంధకథాది విషయ విమర్శనములందలి కొన్ని భావములును, కొన్ని వాక్యములును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య వాసనాభేదములనుబట్టి వారివారికి వేరువేరుగాఁ గనఁబడుటయు, అవిషయములను మఱికొందఱు వేరుగా విమర్శించి సమర్థింపఁగలుగుటయు, సత్యమేకాని, శ్రీ రెడ్డిగారి రాశ్రయించిన ప్రధానోద్దేశముతోడి విమర్శనపద్ధతి కవి యిందు సరిపడుచునే యున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు జీవనప్రాయములై పరిమాణమందును గుణమందును నత్కృష్టములై నవి తరువాతి రెండుప్రకరణములు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న కథాసంవిధానమందును, మూఁడుమార్లు చదివినఁగాని యర్థముగాక మిక్కిలి గజిబిజిగా నున్న కళాపూర్ణోదయకథానిర్మాణమందును గల యెల్ల మర్కములను సూరనార్యుని నిజజీవితముతో నవికరతలామలకము గావించుచున్నవి. అందుచే రెడ్డిగారి విమర్శన స్వరూపమంతయు నీ ప్రకరణ ద్వయ దర్పణమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రతిఫలించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

రసములలో నెల్ల శృంగారము మిన్నయై సంస్కృతలక్షణగ్రంథములం దెక్కువ భాగమూక్రమించి యున్నది. అట్టి ప్రధానరసమును సూరనార్యుఁ డైదువిధములుగా వర్ణించుటను జూపి, యందు నాలుగు విధముల శృంగార మతిమనోహరముగాఁ గళాపూర్ణోదయమున నెట్లు కనవచ్చుచున్నదో యీవిమర్శనము దెల్పుచున్నది. స్త్రీపాత్ర పోషణోఽత్యమనకు లక్ష్యముగా నిది కలభాషిణీపాత్రమును బహుభంగుల వివరించుచున్నది. సుగాత్రీ శాలీనుల కథయందలి చమత్కృతి నిది యరఁటిపండ్లొలిచి చేతబెట్టినట్లు చూపుచున్నది పెక్కేల సూరనార్యుని రెండుప్రబంధములం గల ముఖ్యాంశములనెల్ల నిది యుక్తియుక్తముగా ననుభవసిద్ధముగా విమర్శించి నిష్పక్షపాత విమర్శనమునకు దారిచూపుచున్నదనుటకంటె దీనిని గూర్చి యిందధికముగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

కడపటిప్రకరణము : సహ్యాశృంగారము, కళాపూర్ణోదయము కడపటి కథ, అందలి యనాదిత్యము మొదలగు విషయములుపరిశీలింపఁబడినవి. సుగాత్రీ కలభాషిణీ పాత్రపోషణమునకును మధురలాలసా పాత్రపోషణమునకును గల భేదమును జూపి యందలి యనాదితని, యందలి యనాదిత్యమును విశదీకరించుటయే విమర్శకులు సూరనార్యునెంత గౌరవబుద్ధితో జూచినను, అతని రచనయందలి గుణదోషములను నిష్పక్షపాతముగాఁ జూపిరనుటకుఁ దార్కాణమగుచున్నది. మరియు—

అసహ్యాతుచ్ఛ శృంగారముల స్వరూప మిట్టిది యని చూపుచు ఉత్తమశృంగారమునకు, గవిత్రయమువారి పద్యముల సుదాహరించిన రెడ్డిగారు, ప్రబంధకవులు కొందఱు గతానుగతికముగా శృంగారరసమర్యాద నతిక్రమించిపోవుటను సూచించుటయేగాక, ఉత్తమకవుల వర్ణనలనుబట్టియు లోకానుభవనమునుబట్టియు శృంగారవర్ణన మిట్లున్న

హృదయంగమముగా నందునన్న కవితాధర్మమునుగూడ నుపదేశించినా వారైరి.

రెడ్డిగారు విమర్శనతత్త్వవిజ్ఞానమం దారితేటినవారగుటచే నీవిమర్శనము నతినమర్థతతో నిర్వహించిరని నాయాశయము. ఆంధ్రదేశమునఁ జక్కఁగ వ్యాపించియున్నయట్టి యీగ్రంథమందలి విషయమును విస్వల్లోకమును విద్యార్థి బృందమును మరలమరలఁ జదివితోయినదిం చవలసినదే కాని యిది యిట్టిదని యిందలి యొక్కొక్కయంశమును వర్ణించుచుఁ బీరికగా నాలుగుమాటలతోఁ జెప్పవలసినదిగాదు.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రథమోపాధ్యక్షులగు శ్రీ రామలింగా రెడ్డిగారు పరిషదుపాయనముగా నమర్చించిన యీవిమర్శనగ్రంథ మాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రకటితమై చిరకాల మాంధ్రలోకమును రంజింపఁ జేయుఁగాక.

ఆంధ్రవిశ్వకళా
పరిషత్కలాశాల,
22-6-32.

} మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

శ్రీ

క వి త్వ త త్త్వ వి చా ర ము

ప్ర థ మ భా గ ము

మొ ద టి ప్ర క రణ ము

కృతాపూర్ణోదయమును రచించిన మహాకవి పింగళి సూరన్న ఇతని జీవితముంగూర్చి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి సుప్రసిద్ధ మైన కవులచరిత్రలో వ్రాయఁబడిన దానికన్న నాకెక్కువ దెలియదు మఱి దెలిసికొనటకు సుద్యమించినవాడనుగాను. నాప్రధానోద్దేశ్యము కృతి విమర్శనగాని చరిత్రశోధనఁ బుగాదు. నాయీ కార్యము నకుం బ్రయోజకంబులైన యీశని జీవితాశ్రములు రెండు. శ్రీకృష్ణదేవ రాయల కాలమునకుఁ దగువాటివాడనుటయు, ప్రాయశః రామరాజ భూషణకవికిఁ బూర్వికుడనుటయు, నుఱియు నింగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుండైన షేక్స్పియరునకు నితఁడు సమకాలీనుఁడై యునికియు సుసాధ్యము.

ఆదికవుల గుణదోషములు

ఆకాలంబున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగానుండిన కవితారీతి ప్రబంధరచన, ప్రబంధకవులకే మధ్య కవులనియ్యఁ బేరుగలదు. ఆది కవులయు వీరియు జాడలావేఱు. అనేక విషయముల విరుద్ధములును,

నన్న యాడులు సందర్భానుగుణములగు వర్ణనలందక్క సితర విధముల నూతనకల్పనలకుం దొడంగక సంస్కృతముననుండు కథాదిక విషయములం దెనిగించుటలోఁ దమ శక్తిని ముఖ్యముగ వినియోగించిరి ; అనగా, నీకవులు మొత్తముమీద భాషాంతరీ కర్తలేకాని యపూర్వ సృష్టిక్రియా నిపుణులుగారు. ఇట్లునుటచే వీరిపై దోషారోపణము జేయుచున్నానని నాపైఁ గిఁయకుండు ! వీరికి ప్రతిభయు భావానాశక్తియు నమేయములు. అవి ప్రకాశమునకు వచ్చిన మార్గము లెవ్వియనగా :

(౧) తాము వ్రాసిన కృతులు భాషాంతరీకరణములయ్యును స్వకపోలకల్పితములగు కావ్యములం బలె నెడతెగని యేకధారగా బ్రవహించునట్లు రచించుట.

(౨) మాతృకలోనుండు ననమంజనములు నప్రయోజనములనైన భాగములను బ్రక్షిప్తములనో సంక్షిప్తములనో చేసి కవితారసము పలుచనగాకుండునట్లు సాంధ్రంబుగ నమర్థించుట ఇందుకుఁ బ్రశస్తమైన నిదర్శనము మనభారతము. సంస్కృతమున నానాజనులు నానావిధములఁ దూర్చియున్న వెట్టివెట్టి వేదాంతములు ధర్మాధర్మములు మొదలగు నసంబద్ధచర్చలతో నిండి చూచువారికి దిక్కులు తెలియనట్లు విపులముగఁ జెరిగి చీకఁపొదవలె నుండు గ్రంథమును దెనుగున భగవద్గీతాద్యసంగత ప్రకరణములను సగ్రహముగ వ్రాసి చదువుగులకు నమందానందము నిచ్చునట్లు పరిపక్వించిన కవి త్రయము వారి రసజ్ఞతను అర్హతకొలదిఁబొగడ నెవరితరము ! ఇంకను సంకోచింపలేదేమని విచారముఁ బూనదగుఁగాని యింతచేసిరిగదా యని దూషింపఁజూచుట బుద్ధిపౌరపాటు.

గద్య పద్య తారతమ్యము

ఆధునికులలో నొక్కరు తెనుగు భారతము సంస్కృతమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణము గాదనియు, నందుచే విషయగ్రహణముం గూర్చిన బాధలు కొన్ని వాటిలెననియు సెలవిచ్చుటయకాక, యది కారణంబుగఁ దాము నూతనాంధ్రీకరణంబునకుం బూనవలసినవారై తమ విధిని కవిత్వము వారి యాదాసీన్యమును నిఁదించునట్లు దోచెడివి ఉత్తమగ్రంథముల నెంతెన్ని రీతులవ్రాసినను దగదని చెప్పగూడదుగాబోలు! అయినను అట్టివాదములలో నించుక మతి భ్రమణ మున్నదేమో! ఎట్లన : విషయము ప్రధానమైనది గద్యము. రసప్రధానము పద్యము. అట్లగుటఁ బ్రతిపదార్థానరూపంబగు రచన వచనమునంజేసిన నొప్పుగుఁగాని పద్యరూపముగ నొనరించిన వ్రాయు వారికి సుఖములేదు. చువువాఁకఁతకు మున్నేలేదు! ఇఁక కావ్యముగ దెనిగింప నెంచిరివో ! అప్పుడు నమయోచితములైన సంక్షేప విక్షేపముల జేగూర్చినఁగాని మనసు కరగించునట్టి రచియు భావోద్రేకంబును గలగనేరవు. ఈన్వాయం బెఱుంగని శుష్కపండితులు పద్య రూపముగ భాషాంతరీకరణముం జేసిరయ్యేని స్త్రోతంబుఁదక్క సంకొండు ఫలంబు బుట్టును. కవీశ్వరుల కృతుల నన్యభాషలలో బ్రాచుర్యముఁ దెచ్చుటకు నాకవీశ్వరులతో నమానమైన ప్రతిభగలవారికేకాని యలఁతులగు లాఁతివారి కేనాటికిం జెల్లదు.

(3) పాశ్చాతీయములైన మాటలం బ్రయోగించియు విషయమునకుం దగిన రీతిని సొగసైన వర్ణనములం జేసియు వృత్తములు సాక్షాత్తుగ నెదుట గనులఁగట్టినట్లు చేయుట. ఇదియే యన్నిఁటికిని మించిన కవితాలక్షణము. “కన్నులఁగట్టినట్లు కలఁగాంచినరూపము ముందు నిల్చినట్లు” ఆకృతులు మనసునకుందట్టవేని యయ్యది నిక్క

మైన కవితగానేరదు. ఈ మహేంద్రజాల కాశల్యమున కాధారమైన గుణము భావనాశక్తి.

భావనాశక్తి

భావనాశక్తియనఁగా విషయముల మనసులోఁ బ్రతిబింబించు నట్లుచేయు సామర్థ్యము. ఒక్క ప్రతిబింబించుటయనవలె! ప్రత్యక్షముగ నవతారమెత్తునట్లు చేయుట. చూడుడు. సీత, ద్రౌపది, సావిత్రి, దమయంతి, శూర్పణఖ మొదలగు స్త్రీలు కవికల్పనమునకుఁ జేరిన వారయ్యను మనకుఁ జరిత్రములలోని స్త్రీలకంటెను, మఱియు మనము నిత్యమును జూచుచు వాదాడుచు నున్న యిరుగుపొరుగు భాగ్య శాలినుల కన్నను నెన్నియోమడుంగులు సత్వముందాల్చినవారై న్సురించుచున్నారగుదా! చూడఁబోయినఁ బాండవులు, దుర్యోధ నాదులు, రామభరతులు మొదలగు మనస్సుష్టిచూసవులు మిథ్యలా? మనమె మిథ్యలా? ఈ తీరునఁ గృత్రిమముల సముతము మూర్తి భవింపఁ జేయువారే మహాకవులు. అట్టివారు వ్యాకరణమునకు భంగము గలిగించిననేమి? వచనమున వ్రాసిననేమి? వారి కే కొద్దువయు రాఁబోదు. వ్యాకరణము యతిప్రాసములు అన్నియుఁ దప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేనియెడల నట్టి పాండిత్యము జీవములేని యాకారము బలె జడంబుగఁ గాన్పించును. ప్రతిమలు వ్రాయుటలో బహుసమర్థుడైన యొక శిల్పివర్ణునియెడకు, చిల్లర శిల్పియొక్కఁడు పోయి తన లిఖించిన చిత్రపటముంజూపి, “దీనియందేమైన దోషము లున్నవా?” యని ప్రార్థింపుడు నాతండ్రిట్లనియె “అయ్యా! గీతలు వర్ణములు మొదలగు గుణములన్నియుఁ జక్కగ గుదిరి యున్నవి కాని, యీనుందరవిగ్రహమునకుఁ బ్రాణములే యున్నట్లు గానమే!” అది విని “యేరీతిని దిద్దిన దీనికిఁ జైతన్యముబును తెలుపవే

మహాత్మా!" యని యావిద్యార్థి దీనుడయి వేడుడు, "అయ్యా! నీ చింత తీర్చనావలసగాదు. నీముడిగిన వరంబు సాజమైన భావనా శక్తిచే లభ్యము. ఇట్టిట్లు చిత్రించుటచే ఘనుడవగుదువని చెప్పి చేయించుటలో ఫలములేదు. వానివాని మనోబలముకొలదిఁ బరిపూర్ణత్వము సిద్ధించునేకాని యలంకారశాస్త్రముల ననుసరించుట సిష్టప్రయోజనము!" అని యా కథాకోవిదుడు వాక్రుచ్చెను. జన్మముచేతన కవిగావలయుఁగాని పరనము అభ్యాసము నివి యుండిన మాత్రము చాలదు. తోడంబుట్టిన చాతుర్యముండినచో సివి సహాయ భూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును. స్వాధీనంబగు మనోగాంభీర్య ములవడియుండ దేని కృషిఁజేయుట విత్తునాటక యెరువు వఱచినట్లు. కొన్నిపురుగులుమాత్రము సృష్టికి వచ్చునేమో?

వేమన

ఈ తత్వమునకుఁ బ్రమాణమైనవాడు వేమన. ఇతనికి పుస్తక జ్ఞానము ఇంచుమించు నున్నది. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకార శాస్త్రము మొదలగువానిలో నీతనికి శక్తియైత తక్కువో భక్తియు నంతతక్కువ. అట్లుండినను మహాకవులలోఁ జేరినవాడని చెప్పటకై సామాన్యముగ శుష్కపండితులుదప్ప నింకెవరును సందియంపడరు. కుటిల మతాచారములు, మూఢభక్తి, వేషధారితనము మొదలగు వానిని దూలనాడుటయందీతం డద్వితీయుడు. గొప్పరహస్యముల బోధించినవాడైనను తనకుంగల నైజమగు బుద్ధినేకాని, పలు దెఱంగుల విపరీతవ్యాఖ్యానములకుం బాలగు శాస్త్రముల నాశ్రయింపలేదు. అనేకులు సిద్ధాంతముల కాధారములు ప్రాచీనసూత్రములని నమ్మి వానిని వల్లించుటకై జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయుచు మసళ్ళిక్తిని గోలుపోయెదరు. ఇంక వేమన యన్ననో కారణవిమర్శన

శక్తికిఁ బట్టాభిషేకముఁజేసిని మహాత్ముఁడు. ఇతని పద్యములన్నియు లోకోక్తులు. అనగా బలికినవాఁడు అతఁడయ్యుఁ బలుకఁబడిన మాటలు లోకమువారి హృదయములలోఁ బూర్వమే యుండినట్టివియో, లేక అతఁడే నచలముగ నాటఁబడినట్టివియో యైనవనుట. ఇతని పద్యములలోఁ బరిహాసరసము దట్టము. మఱుఁగు మర్యాదలు లేని మోటువిధముగాఁ దిట్టఁడు. నొప్పి చెందువారు సైతము ఇతరులతోఁగలసి నవ్వునట్లునేను నమర్చుఁడు. గాయము కానుపింపకయు, రక్తము కాఱకయు నుండునట్లు శరీరమును ఛేదంపఁజాలినంత మిగుల వాడిగల కత్తినొకదానిని పూర్వము విశ్వకర్మనన్ని భుండగు శిల్పి యొకండు నిర్మించెనని గాధయొకండుగలదు ఆకత్తితో నత్ప్రేక్ష్యములు నువమేయములునైనయవి మాంధ్రదేశమున నిమ్మహసీయని పద్యములే కాని వేతెవ్వియులేవు. “అరిదివిలుకాని యజ్వలశరము నకును” అట్టిగుఱి పదును పాతమునురావు. నిదర్శనములం జూపుటలో నితఁడద్వితీయఁడు. మఱియవి యెవ్వియు గూఢములు కావు. స్పష్టములు. శ్లేషచే స్థాపింపఁబడిన సామ్యము లట్లు దిక్కు నర్థమును లేసివిగావు. వైశద్యము అనుగుణ మితనియందు ప్రబలము. మనము ప్రతిదినమందును జూచుచు నింతేకదాయని యాదరము నవధానము నుంచకపోవు విషయములనే యీతఁడు గ్రహించి భావనాశక్తిచేఁ గాంతి, రూపము, ప్రాణము నావహింపఁజేసి యెదుట నిలుపఁగా, నవుడు గుర్తుదెలియక పూర్వము మనచే గర్హింపఁబడిన వయ్యను, నివియేవో యమానుషవిగ్రహములని విస్మయము జెంది గారవించుము. ఈగారడీవిద్యలోఁ దెనుగున నితఁడ ప్రథముఁడు. సామాన్యవస్తువుల కేదేనొక కామరూపము నిచ్చి వెలయించుట యీతని మాహాత్మ్యములలో మొదలింటిది. ప్రకృతిస్వరూపములను ఎంతచక్కగాఁ దన నృప్తిభావములతోఁజూచి, యొకటి రెండు మాటలతోనే యచ్చటచ్చట

వానిని సాక్షాత్కరింపజేసి యున్నాడనుట వేఱ నేనొత్తిచెప్ప వలయునా? ప్రకృతియనగా మనవారిలో ననేకులకు నిఘంటువులలో నడు ప్రకృతియేగాని మూలికటికి బయటనన్న ప్రకృతియెట్టిదో, తమ సొంతకన్నులతోఁ జూచిన పాపమునఁబోరు! అట్టిది రికి వేమన యనుసరణీయమగుచోవఁ జూపించినాడనుటలో నించుకయు గుణాధిక్యస్తుతిశేషు.

పల్నాటి వీరచరిత్రాదులు

ఈకవిలో సర్వనిధముల సమానుడైనవాఁడో మించినవాఁడో యనంబేర్కొనఁ దగిన యాతఁడు పల్నాటి వీర చరిత్రమును వ్రాసిన వీరకవి * ఈవీరచరిత్రము కొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామాయణ భారతాదులకు నీడైనదని నా యభిప్రాయము. పాండిత్యప్రభావము మిక్కిలియుఁ దక్కువ. హృదయముల నల్లలనాడించు భావనాశక్తియో యెక్కువ.

ఈతరగతికిం జేరినవి 'బాలనాగవృక్షధ' 'బాబ్బిలిరాజకథ' 'రాజాదేసింగుచరిత్రము' మొదలగు ప్రజాసమ్మతములైన కృతులు. వీని రామణీయకమునకు వేఱుతార్కాణములే! సమస్త స్త్రీపురుషులయు మనసులలో స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొని యుండు చాలదా? వీని నొకమాటువిన్న మరల మఱువనగునా? కావుననే పారంపర్యముగ జనులు వీనిని బాడుచుండుటయు, తన్నూలమున నవి శిథిలములు గాకుండుటయు.

---

* వీరభద్రారెడ్డి యాస్థానకవియైన శ్రీనాథుడు దీనిని వ్రాసిన వాఁడు కాడనుట నాకుంజూడ నెక్కువను. శ్రీనాథునిలో పాండిత్యమునకు సమమైన కవిత్వాశక్తి లేదు. పల్నాటివీరచరిత్రములోఁ గవిత్వాశక్తికి సమానమైన పాండిత్యము లేదు.

కేవల కల్పితములైన వానింగూడ సాక్షాత్కారముందాల్చిన చేతనయులం జేయంజూచునది కావున భావనాశక్తి నాటకకాశలంబుతో ననుసాధించియుండును. అనగా నాటక రచనాశక్తి యున్నంగాని కావ్యములు సైతము యధార్థములుగఁ గన్పింపవు. విరాటోద్యోగ వర్ణంబులం జదివించూచిన వారికి తిక్కన్నయెడ నీకళాకాశలంబెంత పరిపూర్ణముగ నుండెననుట నావంటివాడు చెప్పవలసిన పనియేమి? నంజయుడు, ధృతరాష్ట్రుడు, ధర్మరాజు, ద్రౌపది, కృష్ణుడు, దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు మొదలగువారు మనయెదుటనే చూటాడుమాడ్కి నుండుట పండితపామరవిదితము. పాత్రల నడవడికిని, వారిచేష్టలకును మాటలకును గల సమ్మేళన మెంత దృఢము! భారతములోని యేవన్య మైనం జదివినయెడ, శైలింబట్టియే యది యెవరిదైనదియుఁ జెప్పవచ్చునని గొంకానొకరి యభిప్రాయము.

ఈభావనాశక్తి యింత గొప్పగఁ గొండఱలో వృద్ధిగాంచుట కేమికారణము? ఈప్రశ్న కుత్తరము సెప్పుట బహుకష్టము. ఏలన తొలుతనే యిది స్వభావదత్తములైన సిద్ధులలో నొకటియని విన్నవించితి. ఆదిమములైన తత్త్వములంగూర్చి వ్యాఖ్యానమునకుం బూనుట పిచ్చితలంపు. అట్లయినను ఒక లక్షణమాత్రము నిరూపింపవచ్చునని తోచెడిని. ఎద్దియన ;

భావనాశక్తి సుదీర్ఘ పఁ జేయుప్రకృతి భావలైక్యము

మనుష్యుల మనంబులతో నిరంతరసంయోగముం దాల్చిన ప్రకృతులు మూఁడు గలవు. (౧) ఆలోచనములు. [కార్యకారణములంగూర్చి విచారణచేయుట, వస్తుస్వరూపము నిర్ణయించుట

యిత్యాదులు] (౨) భావములు. అనగా మనోవికారములు. ఉదా: కామక్రోధాదులు, ప్రేమ, ప్రశ్నాత్తాపము, దయ, దాక్షిణ్యము మొదలగు చిత్తసంచారములు. (3) సంకల్పములు. అనగా నేదైన నొకదానిని గోరి, దానిని సాధింపవలయునని ప్రతిజ్ఞబూనుట. ఈనూడు శక్తులలో భావాశక్తి నధికంబుగ విజృంభింపఁ జేయునవి భావములు. కొయ్యలరీతినో, మహద్వల చందంబుననో, నిర్వికారస్థితి నుండువారు పద్దెములు వ్రాయ నేర్తురు గాని, కవులగుట యనంభ వము. ఏవృత్తాంతమునైనఁ జూచునట్లు వర్ణింపవలయునన్న దాని యొక్క స్థితిగతులకు, నందలి చాత్రముల సుఖదుఃఖములను, రోమ రోమమునకును దానే మహాపూర్వకముగ ననుభవించి నందప్ప, తద్రూపముగ నభినయింప నెవరికిని దరముగాదు. చిత్తచాంచల్యము గూడదనువారు ఇట్టి యనుభవములకు ముసిచ్చి నన్యుతింపరుగావున వారియందు శాస్త్రజ్ఞానమొక వేళ బ్రకాశమునకు వచ్చిన రావచ్చును గాని, శిల్పకళ లేమాత్రమును మొలకెత్తనేరవు. ఈవిషయము పామ రులుసైతము గొంతకుఁగొంత యెఱిగినచే. కావుననే కాళిదాసు తిక్కన్న మొదలగు మహాకవులెల్లరు రసికులనియు స్త్రీలొలురనియు వారు గాథలు కట్టియుండుట! ఇంతేకాదు. భావములు కోరికలు రసములును మనసులో వెల్లివిరిసెనేని, జనులు మూగలట్లు పందల మాడ్చి మూలఁబడి, నిశ్చేష్టితులై యచలత త్వముం బూనియుండుట యరిది. అట్టివారు అనేకవిధములైన యద్యమములకుంబూని కార్య నిపుణులగుదురు. కావున భావన శక్తి, సుఘటనోత్సాహము ఇవి పరస్పరమిత్రములనుట విమర్శనశాస్త్రమునందలి యాదిమతత్వము. అట్లగుట నింకను వివరముగఁ దెల్పుట విధి.

భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము

“ఘనములైన రాజకార్యములం దానక్తికొని ప్రవేశించిన వారు గద్యపద్యాది నిర్మాణశిల్పమునకుందోడంగు వారై నచో వారు సులభముగను ద్వారితముగను దత్కళాప్రవీణులౌట నై నర్థికము కార్య గంభీరుల రచనయందుసారము, వీర్యము, ఉద్వేగము, చుఱుకుఁ దనము ఇత్యాది నానాపదంబులచేఁ జేర్కొనఁబడు సుగుణ మొకండు అఖండముగనుండును. కావున నట్టివారి కృతులు కేవలపండితుఁ గ్రంథములవలె రుచితేనివిగను, చప్పిడిగను, మొద్దుపాటినవిగను ఉండవు” అని విద్యాధురంధరులైన “మార్క్సి” ప్రభువుగారు నుమారు ౨౫ సంవత్సరముల క్రిందనే వ్రాసిరి. దీనికి రాజకార్యవిచక్షణుడైన మనతిక్కన్నయే నిర్వికల్పిండున సాక్షి. కాలిదాసుఁడును గార్యోత్సాహపరులలో మిన్నయైనవాఁడని యతనింగూర్చినకథలచే నూహింపవచ్చును. మఱియు దేశచరిత్రములబట్టి చూచినచో యుద్ధాదివీరకృత్యంబులకుం జనులు గడంగు కాలంబులలో మాత్రము కవిత్యమును విజృంభించుచుండెననుట నిర్వివాదముగ నెఱుంగనగు ఇందులకు హేతువును విశదము. అట్టికాలములో నెట్టి జడులును ఋషులును గొంతకుఁ గొంతయైన దేశభక్తియు శత్రుసంహననసంరంభంబును చాల్చుక మానరు. ఇఁక సామాన్యమైనవారన్ననో హృదయములు పగులునట్లు వీర్యాదిభావములం చాల్చుట ప్రకృతి విరోధంబు గాదు. భార్యను బిడ్డలను విడిచి యుద్ధమునకుఁ బోవువాఁ యాత్మలో నెన్ని భావములు తాండన మాడుచుండవు! కుటుంబమును విడిచి పోవలయుఁగదా యను దుఃఖము, మగల నావారిని గన్నులారఁ జూతునో చూడనో యను దిగులు, ఇఁక యుద్ధమునకుఁ బోకున్నఁ బరులువచ్చి తనవారి ప్రాణములకుమాత్రమూ, మానమునకును భంగ సాటుదెత్తురో యను రోషము, తన వారికినితనరాష్ట్రమునకునై వినియో

గింపక యీ నాప్రాణమును మూటఁ గట్టుకొనిపోయి యేగంగతో
బడవేయువాడనను దార్థ్యము ! ఇత్యాదిగ లెక్కకు మీరిన మనో
వికారములను దలచుకొన్న నే మనకు నేమోయగునట్లు లుండును
గదా ! ఇఁక వారికిని వారికాలమువారికిని గలుగు నుద్రేకమును
వర్ణింపనపునా ? ఉద్రేకమేకదా కవితాశక్తికి ప్రాణాధారమైన కార
ణము ? ఈదృష్టాంతములలో “మనోవికారములు” అనుపదమును
విధిలేక వాడితిని. ఈవికారములన్న పదము నాదిగాదు. మఱి

“తిండిపోత నీకు భండనం బేటికిఁ
గడవఁ జేరి మనసు గాంక్షదీర
నోపుకొలఁది మ్రింగియూరక నీవిఁటి
కడనయుండు”

మని మగవారిచే గర్హింపఁబడు పేషివారి తెగఁజేరిన మనవేదాంతములు
మొదలైన వారిచే సృష్టింపబడిన పదము ! గొప్పగొప్ప భావములు
వికారములఁట ! దుర్గంధ ప్రళయముగా మూలఁ గూలంబడి ముక్కును
బట్టి కూర్చున్న నేమి నుండరాకారమో ! అది యట్లుండె. *

‘భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు

అంద్రదేశము వీర్యశౌర్యాదిగుణంబులచే విరాజల్లు కాలంబున
నన్నె చోడుఁడు, నన్నయ, తిక్కన మొదలగుకవిగ్రామణులు ప్రాచుర్య
మునకు వచ్చిరి. కావునన వారిప్రాతలలో రసము లమేయముగ
మెఱయుచుండుటయే గాదు. ఉత్సాహమును గుణంబును వెల్లివిరియు
చుండుటయు. మహమ్మదీయులచే నోడింపబడి యుక్కుతక్కువయై
కుక్షింభరులమైయున్న కాలంబులోఁ బుట్టిపెరిగిన ప్రబంధకవులలో

*వికారమునకు నిజమైన అర్థము మార్పు. వికారము మాటుటయ వికారము.
ఆ వికారము సహ్యమో అసహ్యమో దానిగతిం బట్టియుండును.

పాండిత్యబలము విశేషముగ నున్నను పందతన మొక్కటి యొక్కవగ నున్నదేకాని, ధైర్యముతోఁ దలయెత్తికొని మనుష్యులలో మనుష్యుడుగ దిరుగుటకుఁ దగినయుత్సాహ మంతగాఁ గాన్పింపదు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములో పొరుష మొకింత యుద్దీపించె. కాని యయ్యది మెఱుఁగుదీఁగవలె నొక్కనిమిషమాత్ర మాంధ్రప్రపంచమును ధగధగితముఁజేసి యంతర్ధానమైనందున యథారీతిని మఱల గాఢమగు చీకటి యాక్రమించినది.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు మనకు మనసార నిచ్చిన విద్యా ప్రభావముచేత నిప్పుడు పరచింత నంతగా నుంచుకొనక యైహికముల సాధించునుద్యోగమును బునరాచరణమునకుఁ దెచ్చికొనుచున్నాము. కాన భాషాసంబంధములైన రచనలును బ్రకృతము తేజోవంతములై వ్యాప్తికి వచ్చుచున్నవి. హిందూదేశమును మహోన్నతదశకుం దేవలయునని దృఢప్రతిజ్ఞగలుగు జనులుండు ప్రాంతములందెల్ల దేశ భాషలకుఁ బ్రకృతమున గౌరవమును విస్తీర్ణతయు మెండు. మనకుఁ బట్టిన వేదాంశపితాచిని అట్లు పాఠఁదోఁనందులకు సింగ్లీషువారు స్వభాషాభిమానులమగు మనకెల్లఁబూజరీయుల. *

పాండిత్యబలము

రేయింబవలును వ్యాకరణములను నిఘంటువులను ప్రాచీన కావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత నూనకు నష్టియేకాని కవితకుఁ బుష్టిలేదు. తనమనసున నెన్నియో భాసములు ప్రభవిల్లుకున్న నితరుల మనసులలో భావము లుప్పతిల్లఁజేయుటయెట్లు? కత్తెవారిని కోవిదుల కన్న లోకవాసనల ననుభవించి యానందించువారు మేలు.

* ముఖ్యముగా జాతీయోద్యమము మన చిత్రకళలను పునస్సృష్టికిఁ దెచ్చుటలో ప్రథమహేతువు.

అలంకారము లనావశ్యకములు

మన కావ్యములలో సుపమాన్యధాలంకారములును సనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములును దఱచుగ సుపయోగింపఁబడి యుండుట, యెల్లఁకుఁ దెలిసిననంగతియ. అందుశబ్దాలంకారములంతగా ముఖ్యములు గావనుట యందరునొప్పుకొంగుగ. గాన వానిమాట ప్రస్తుతమటుండనితత్తము అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యపమోత్ ప్రేక్షాదులు. వీనికి మూఁభూతమైన ధర్మమేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మఱేదో యొక వస్తువునకును నామరూపస్వభావాదులంబట్టి సామ్యము గల్పించెడుశక్తి. ఇలికలను స్థాపించుట సొగసైన కార్యమై యెనను గవితకు ఖండితముగా నుండవలసిన లక్షణముకాదు. మన వారు అలంకారములయెడ నమితాతురతఁ గొన్నచాగు కాఁబట్టి యొకటి రెండుకారణములఁ జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన మాప్రధానము. కాదను వారెవరునులేరు. ప్రతిమలను జిత్రించు వారును విగ్రహములఁ దీర్చువాగును బరిస్ఫుటముగ నాకృతులనెమర నిల్పనేర్తురుగదా ! అయిన నట్టిచో వీరు పోలికలందెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశమెక్కడిది? గద్యపద్యములును శిల్పమునకుం జేరినవే. కాననిందునుసాదృశ్యప్రతిపాదనము విడువరానిది గాదనుటయ సరి. మఱియు భావములు తీవ్రముగఁ జేరి లేకునపుడు వానియొద్ద వోద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరములయెడ దృష్టి పారుట యసంభవము. మనసు చెలరేగినప్పుడు ఆలోచనకుంబూనుట యశాచిత్త్య భంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపమువచ్చినపుడు ౧, ౨, ౩, ఎంచుమనిదెప్పుదురు. చూశుడు. భీమనేనుడు దుర్యోధనుని జూచినాఁడురో! అవును, సింహము మదేభముపైఁ జెలఁగినట్లు, జేగ పావురమురూఁద వ్రాలిన మాడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొనువిధమున, బల్లి చీకటిఁగపై

గవిసిన కరణిని ఇత్యాద్యవములు భీమసేనునికిఁ దట్టునా? “క్రోధం బ్రతికారమై హృదయముం గుందించు” నవసరమున నిట్టి దూరపు టాలోచనలకుఁ దావెక్కడిది? ఒకవేళ అరమైందూరమునఁ జెట్టు చాటునఁ బొందిచూడెడు కవులకై నదోచునా? తోఁపవని నానమ్మక. ఏలన, భీమసేనునిజూచి వణకుచుందురుగాన! కావున కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడిచినట్లు భావనాశక్తిబలముచే స్ఫురించె నేని దూరపుసంబంధముగల బలాత్మకతాలంకారములకుఁ దావుండదు. సాగృశ్యములలోఁ గొన్ని సహజములును అనివార్యములును. అని తమంతటన యే ప్రయాసమును లేక వచ్చినయెడఁ గథానందర్పముతోఁ గలిసిమెలసి యుండును. ఈవిషయమునందు బ్రథమోదాహరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము. చూడుడు.

తే. “అట్టి సంతతిలేని న న్నెట్టుగనుచు
వంతఁ జెందవు మది హానివర్య! చెపుమ! |
శ్రీతిమైదాన నీశోసి పెంపఁడుదకు
గొడ్డువాతిన యాశ్రమ కుజమబోలె” *

మఱిగొన్ని సర్వవిధముల సరిహంగాలునో గోవిందా! యనుచున్నను దీర్ఘాలోచనములుచేసి కష్టపడి స్నేహిది కుయుక్తిపాశములచేసిడ్చి తెచ్చితొందరమెయిఁ జొన్నించినట్టులుండును. ఇట్టివి సఁపూర్ణముగ విసర్జించిన నెంతయోబాగు. అలంకారమాలంగూర్చిన ముఖ్యపద్ధతులెవ్వయిన, అయ్యవి ప్రయత్నములేకయ వచ్చినంత సహజముగ నుండుట. కథలోని శ్రీ పురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితములైన కొన్నింటిమాత్ర ముపయోగించుట కవియే వర్ణించునపుడొకింత యెక్కువగ నలంకారములు వాడిననుదోషములేదు కాని భావములు మహోజ్జ్వలములుగ రేగునపుడు ప్రకృతమునందే యవ

* ఈపద్యము శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మ నిరచితము. రఘువంశము (స. ౧, ౭౦)

ధానము నింపుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణముగ నన బద్ధప్రలాపముల.

సాదృశ్య తత్త్వము

సాదృశ్యము వర్ణనకు నుపకరణము. ప్రధానంబుగాను. సామ్యము లుండిన నేమి యుండకున్న నేమి' సాగసైన వస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట సంతోషముదయింపును. ఈరీతినే సమస్తవస్తువుల యనుభవముల యిందు సృతస్పృహములైన ముఖ్యకేళాది భావములున్నవి వస్తువులు, వృత్తములు, చర్యలు ఇత్యాది ప్రకృతులకును మానవచునః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగనుండు భావవిషయమైన రీతులను వర్ణించుట కవితయొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈకార్యమునకు, సాదృశ్యనిరూపణాద్యలంకారములు సులభముగఁ దోడ్పడిన పరిపక్వరాదుగాని, యిట్టి యలంకారములు లేకున్న వర్ణనము తుదముట్టనేరదని భ్రమిచి, వానిని కుయుక్తియను త్రాటిచే బంధించి ప్రాంధనును షెట్లో నుంచుట యెంతయుఁ బశ్చాత్తాపకరమైన నేరము. కమలముతోఁ బోల్చుకున్న సీతాదేవి ముఖము చూచువారికిమిమియ్యదా? చిన్న తనముఁబూనునా? అట్లగుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినం జాలదా? మఱియుఁ గమలముతోఁ బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖ మానందనాయురూపయెనని భ్రమించు షెట్లు లెవరైననున్న వారికిక ప్రశ్న. ఏమన, ఇది దేవితోఁ బోల్చబడినందున కమలము హర్షము నొసంగునదియాయెను? ప్రతిపదార్థమునకు నొక యుపమాన ముండి తీరవలయునన్న కట్టకడఁటి యుపమానమున కాధారమేమి? కావున నెట్లును ఏదోయొక వస్తువు తనంత, ఇతర మధ్యస్థములేక, తనకనుగుణమైన భావమును బుట్టఁజేయునుగదా? అట్లగుట మొదటివస్తువునకే యాగౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు?

వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు

వస్తువులంబట్టి భావము లేర్పడిన భావములంబట్టి వస్తువులేర్పడుటయునిజము. ఎట్లన, సంతోషకాలమున సర్వము ప్రకాశమానముగాఁ దోచును. దుఃఖము గ్రమ్మినచో లోకమంతయుఁ జీటిగ్రమ్మిన యట్లుండునుగదా! అభిమన్యుని మరణము విని శోకతప్తయైన నుభద్రా దేవి ప్రలాపించిన యీ పద్యము వినుండు.

సీ. “ఈలోకమెల్లఁ బాడిల్లను బోలెనై
యున్నది నీవు లేకునికిఁ జేసి |
నీవు వేగమ కడు నెఱసి బంధులఁ బ్రీతిఁ
బొందజేయుట కలవోలే నయ్యె,
జిహ్వాని కొడుకవు కృష్ణ నల్లండ పీ
వరులచేఁబడుట చోద్యంబుగాదె |
చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబునై
యెన్నడు పొడనూపెదింక గుఱ్ఱ |
లే, అకట! యుత్తర యొప్పెడునది, మనంబు
దీనికంతయు మెత్తన, యేనునిన్ను
వేడికొనియెద ! వచ్చి యివ్వెలఁది వంత
దీప్తి తగుకొత్తు పలుకులఁదేర్పవన్న ! ”

(భా. ద్రో. ద్వి. ౩౩౩)

ఈ మాట యెంతనత్వము ! జయమగునేని ప్రపంచమంతయు పెండ్లిల్లే ; పరాజయమేని పాడిల్లే ! కావుననేకదా వేయన

“తనచావు జలప్రళయము

తనదుఃఖమె సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్”

అని నుడువుట !

విపరీతాలంకార రచనకు ప్రేరేపకము భావశూన్యత

ఇంగ్లీషుకవులకంటె నాంధ్రకవులలో నలంకారము లధికములు. అందును బ్రబంధకవులలో నత్యంత విపరీతములు. దీనికిఁ గారణ మేమన, అలంకారరచన యాలోచనాశక్తికి జేరినంత భావనాశక్తికి జేరినదిగాదు. మనకవులు తగుచు పండితులు. ఇ-టిలోనే కూర్చుండి నిఘంటువులఁ గంఠపారము నేయువారు. వీరికి కార్యోత్సాహము భావప్రాబల్యము రెండును క్షీణములు. కావుననే భావనాశక్తి మట్టు ఒక విధమైన యాలోచనాశక్తి యెక్కువకాన రేపకమును ఆలోచించి యాలోచించి చిక్కు గతి మోక్షములేని యాహలఁ గల్పించుచు నదియే కవిత్వమని ట్టెప్పిగనాగిరి. యుక్తులు కుయుక్తులుఁ గవితా శక్తి యగునా! కానేవు. కవిత్వయము వారిలో నిట్టివిఱుపులు లేవని చెప్పఁగాదు గాని బ్రబంధకవులయందు బలె పిచ్చి ముదిరియుండ లేదనుట సర్వజనవిదితము ఒకవేళ మనచేశ భావలలో నలంకారము లకు స్వచ్ఛందమైన ప్రవృత్తి యాంగ్లేయ భావలకన్న నెక్కువ యోమో ! భాషాశాస్త్రవేత్తలు గొందఱు మనలో గుణవాచకములు వలసినంత లేకుండుటచే విషయవైశద్యప్రాప్తికై యలంకారములతో నిండినవైలి నారాధింపవలసిన వారమైతిమని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఇదియు సహేతుకమైన వివరణమేమని తోచెడని.

భారతకవుల ప్రతిభ

ఈవిస్తార వ్యాఖ్యానమునకు ప్రకృత సాంగత్య మెట్టిదనఁగా భారతకవులకు భావనాశక్తియెంతయు గంభీరము. సమయోచిత వర్ణనా ప్రావీణ్యమునఁ దిక్కనతో సమాను లెవరునులేరు. అరపాలైన వారును లేరన్న సత్యమునకుఁ దలవంపురాదు. పనికిమాలిన యభి

కారములు వారికవిత్వమున నపరిమితములుగావు. తుదకు వర్ణనము లకుం బూనునపుడు సైతము కథయొక్క వేగమునకు భంగము గలిగింపనంతమితముగఁ జేయుదురేకాని కథ మఱపునకు వచ్చునంత దీర్ఘముగా నెవ్వడను పాగబెట్టకు. అనఁగా శిక్కుమైన కథ తవీరి యందు నెలకొన్నదని నా విన్నపము. అంకుఁ దిక్కిననుగూర్చి నావంటివాడు ప్రశంసింపజూచుట యధికప్రసంగము. అతఁడు కవి బ్రహ్మ. అవతారపురుషుఁడుగాని కేవలమర్చ్యుడాయని యాశ్చర్యపడవలసినంత ఘనుఁడు !

విషయము శైలి రంగును ముఖ్యములు

“ భారతమునందు మనకంత రుచియుండుటకుఁ గారణము విషయము, అనఁగా కథగా, రూప విషయము ప్రదర్శించబడిన మార్గములు, అనగా శైలి ఇత్యాదులు, గావని కొండఱ యభిప్రాయము. కాని యిశుద్ధముగా బుద్ధి పారఁబాటు మాట. గృహ్యంతము: భాస్కరుని రంగనాథుని * రామాయణములం జరివినవారు రామవియోగముచే శోకించు కౌసల్యాశరధాకులయెడ నెంతో ప్రీతియు జాలియువహించినవారగుచుగదా ! అయ్యలరాజు రామ భద్రుఁడను కవి తన రామాభ్యుదయముగో రామవనవాస ఘట్టమున దశరథుఁడు ‘నానార్ధరత్నమాలను ఎదుట నుంచికొని పుటలద్రవ్వచు నేర్చినాఁడో’ యనునట్లు దగ్గరముపట్టిన శ్లేషాలంకారములు పెట్టి

సీ. “కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ

గానక కన్న సంతానమయ్యె

నరయ గోత్ర నిధానమై తోచుఁ గావున

నరయ గోత్రనిధానమయ్యె నేడు

*రంగనాథరామాయణమును రచించినవాఁడు కొన బుద్ధారెడ్డి. రంగనాథుఁ డనఁడు కట్టుకథలకుఁ జేరినకవియ కాని వాస్తవ్యుఁడు గాఁడు,

ద్విజకులాదర వర్ణిస్తుండు గావున
 ద్విజకులాదరణ వర్ణింపడయ్యె
 వివిధాగమాంతసంజేద్యుండు గావున
 వివిధాగమాంతసంజేద్యుండయ్యె
 తే. గటకటా! దాశరథి సమత్కట కరీంద్ర
 కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటకమార్గ
 గామి, యెట్లు చరించు సుత్కట కరీంద్ర
 కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటక తలుల ?”

ఇత్యాదీతీతులఁ బ్రలాపించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. మఱియు
 శంకరకవికృత హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున లోహితాస్త్వని మరణము
 గూర్చి యేడ్చుచుఁ జంద్రమతి, రాక్షసి పత్ని గావుననేమో, కుమారు
 :కి బలె తనకును నూసిరాడకుండఁ బ్రాణాయామముఁ జేయుచు,
 నీ దీర్ఘనమాసమును గూర్చి పశ్యము చెప్పినది చూడఁడు.

మ. అకటా! చేరెడు నేలకుం దగఁడె సప్తాంభోధి జేష్టిభవ
 త్వకలద్విపకలాప భూపమకుటాంచ తృన్మరాగోజ్వల
 ప్రకటానర్గళ నిర్గళత్కిరణ శుంభత్వామండైవట్టి రా
 జా కుమారుండు”

(అ ౫, ౮౬, ప.)

ఈ తీరుననే యెల్ల రామాయణములును వ్రాయబడియున్నచో
 నా గ్రంథములయొద్దకు మనుష్యులననేల, తుదకు జెదలునయితము
 పోదనుట స్పష్టము కాణ్ణి విషయమచే రసము తప్పక కలుగు
 ననుట తప్ప. కథ బాగుగ నుండిన జాలునా? తగినరీతిని వ్రాయబడి
 యున్నంగాని కాదు. ఈ దేశములో నొక్క యాంధ్రులకుఁ దప్ప
 దక్కిన మందఱకును రామాయణమందుఁ గల యభిరుచి భారతమున
 లేదు. మనకన్ననో భారతము వ్రాణము. ఈ వ్యత్యాసమునకుఁ
 గారణమేమి? ఆంధ్రులను భారత రామాయణాదులకుఁ గల శైలి
 తారతమ్యము. శోకరసము వర్ణించునపుడును, రామభద్రునకు శ్లేషలు

సాంస్కృతిక దీర్ఘసమాసములును పీడరాని చీడలాయెగా! యుద్ధము ముగిసి జయము సిద్ధించిన పిదపదాఁజేసిన యకృత్యములఁ దలఁచికొని ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టమునఁ దిక్కున్న వ్రాసినవిధముం జూచిన భారతమునకు మన యంతరాత్మలయందుఁగల నిత్యవాసమునకుఁ గారణమేర్పడకపోదు. చూడుడు,

అ. అల్పకాల భోగ్యమైన రాజ్యమునకుఁ
గా, ననల్పకీర్తిఘనుని, జరత
సింహకల్పు, వంశకేఖరజన్ముఁ, ద్రుం
చితి, మనంబు వగలఁ జివుకపన్నె!

(భా. కాం. ప్ర. ౧౯౩ ప)

మ. జనసంపూజ్య పదారవిందుడగు నాచార్యుండు శోకించి. నం
దనుచొప్పారయివేడి, పెద్దయు ననుం దానమ్మి యర్థింపఁ, జా
వనివానిన్, గరిచావు బుద్ధినిడి, “యశ్వత్థామ సచ్చెన్ నిజం”
బని యే బాంకితి! మేదిని భరణ మర్హంచే గురుద్రోహికిన్? ౧౯౪

ఆ. రాజ్యలాభలోభంతుడనై కడు బాప
మైన బాంకుమాటలాడి, గురుని
గూల్చ నేర్చినట్టి క్రూరాత్ముఁడేగతిఁ
బోవువాడు? నెపుమ బుధవరేణ్య!

౧౯౫

క. భ్రాత మహాత్ముఁడు కర్ణం,
డాతనిఁ జంపించి యేలు నవనీ రాజ్యం
బాతురత నొసఁగుఁగాక, ను
భాతిశయము మతికి నొసఁగునయ్య మునీంద్రా.

అ, ౨౦౦

చ. కడిది మగండు కుంభజుఁడు గావఁగ నొడ్డిన మంటవోలెనుం
డెడి మొనఁజూచి చూచి, యిది డెప్పుర మన్వగలేక పంచితిన్
గొడుగుఁ జొరంగ, నల్లెఱుగు క్రూరతనైప సుభద్రయట్లు, క
న్బడి క్రియ, నోర్తురేయొరులు? వల్లభుఁడేలగు నట్టిఁడుర్వికిన్? ౨౦౧

చ. అడలడిఁ బొందగాఁదగని యట్టిది ద్రోవది, మేరుకల్పలం
గొడుకుల నేపురన్ జముఁడుగొన్న నలందురఁ జూడనేర్తునే ?
పుడమి గిరింద్ర పంచకను వొల్చినఁ బాడఱి నట్టులున్న య
పుడతుక యెట్టులోర్చుగృహభారము నెమ్మది నిర్వహింపఁగఁక

క. ప్రాయోపవేశమున ని

క్కాయంబుఁ దొలంగఁ దలపు గదిరెడు, సంతా

పాయ త్రచిత్తు, నకట క

టా! యని పోనిండు నను దృఢత్రతయుక్తిఁకా."

పాత్రచనాతత్త్వములు

మఱియు పాత్రముల చరిత్రములను విస్తరించుటలో వర్ణనీయమైన వద్దతి యేకనఁగా స్త్రీ పురుషులు గుణానుగుణమైన నడవడిగల వారయ్యును, బ్రపంచాచారములయందునుబలె కావ్యములందును గల దేశవర్తమానముల వలన నొక్కొక్కయెడవిరుద్ధమైన వర్తనముగల వారుగా నున్నట్లును ప్రదర్శించుట సగ్వకాలములయందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించువారుండుట యరుదు. మొత్తముమీఁద జూడ యంతక్రమముగానున్నట్లు దోచినను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండవు. ఋజుమార్గంబట్లుండఁగా, నిక్కమైన యుపజ్ఞలేమిచేఁ బరులో పెద్దలొ చెప్పినట్లు, వ్రాయఁజూచు సలఁతికపులు, అలంకారశాస్త్రములలో నాయికా నాయకులకు జాతుల నేర్పఱచి గుణముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియ యొకవేదమనుకొని ప్రమాణమను పిచ్చినట్టి, యందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధీరోదాతప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లదెలుంగులం బ్రాచీనోపదిష్టమార్గంబుననే వర్ణించి యెదుట నిలుపుటయ కృతకృత్యతగ భావించిరి. బింబములకుఁ బ్రతిబింబముల నుత్పాదించుట కవిచేయు

వలసిన పనిగాదు. మరి పోటోగ్రాఫరుకి తన మనస్సునకుఁ దగినట్లు తన కన్నులకు గోచరించునట్లును ప్రాశస్త్యమును గాని యెంతవఱకు తోచినట్లు దా ప్రాశస్త్యమును మూఢమతము. అట్లుచేసినఁ బద్యములు సిద్ధించినను గవిత్వ పక్షస్థితికి రాఁ జాలదు. ఇందునఁ గారణములు. మనసులు వేఱు సంపూర్ణముగ సరిపోలునవి దుర్బలములు. కావున నేవిషయముం గూర్చి చర్చించినచున రి యొకసకిఁదోచు భావము లితరుల భావములతోఁ గొంతవరకు సదృశములైయున్నను గొంతవరకు భిన్నములుగను నుండుననుట ప్రకృతిలక్షణము. ప్రకృతి శాస్త్రములయందు సామాన్యగుణంబులకు గౌరవ మెక్కువ. ఏలయన వస్తుజ్ఞానమే యందు ముఖ్యము. అట్లుగాక మనోరంజక మే ప్రధానముగాఁగల కవితాదిశిల్పములకు భిన్నగుణములకు గౌరవమెక్కువ. చూడుఁడు. ఒక స్త్రీని జూచి మోహించినవాఁడు ఆమెకు స్త్రీజాతి యంతటితోడను గల సామాన్యమైన గుణములచే నాకర్షింపఁబడియా మోహించును? అట్లయిన నీ యమ్మయే కావలయునని పట్టుకట్టుట యేల? ఎవతె చిక్కినను సంతోషమనియుండరాదా? మోహము నకుం గారణము సామాన్యగుణంబులతోఁ గలసియు మీటి మెఱయు ననన్యసాధారణములైన లావణ్యము, వదోమాధుర్యము, నడికల సొగసు ఇత్యాదులగు సౌందర్యములు. జాతీయనునది యస్త్రీభారము వంటిదనుకొనుఁడు. కనులను మనసులను మఱల్చునది యదిగాదు. దానిమీఁద జక్కఁగఁ దీర్చఁబడియుండు స్వరూపమును భవనము. ఈ సంగతి నెఱుంగనివారె “పాడిందేపాడరా పాచిపండ్ల దానో” యన్నట్లు ఏదోయొక కొన్న తరగతుల పాత్రములను పర్ణనములను బిఱికిపట్టుతోఁబట్టి వాసినంఖ్యలకు గుణకారము నేకూర్చిన నలంకారము నేకూఱునని యాధ్రుకవిత్వముచు భావములేని - పదాటోపము ప్రకటించి పాడునేసిరి.

“ఏమీ! ప్రతివాని మనసునకు నచ్చినట్లు వ్రాసినదియు గవిత్వమగునా! యను నాక్షేపణ ముండునేమో! నేనన్నదదికాదు కవియై వాడు తనభావము ప్రకారము వ్రాయువలయు నంటినిగాని భావముప్రకారము వ్రాసిన వారందఱు గవులౌదురని నామాట గాదు. అనఁగా నుత్కృష్టమైన భావములేని సీగసమానసులు కవిత్వముంజేయుంబూనుట వారియొక్కదే! కాదు మనయొక్కయు దురదృష్టము.

పాత్రములు అనితగత్యుములుగ నుండవలయు

సుప్రసిద్ధములైన పాత్రములన్నియు ననితరతుల్యములు, మఱియు ననితరతుల్యములే సుప్రసిద్ధములు ఉదా. ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, శకుంతల, మంజోదరి, శూర్పణఖ మొదలగువారు ఎల్లర చిత్తములలోను జక్కఁగాఁ దమతమ గుణములచే బ్రకాశమానలుగ నున్నారు. వీరితో మంచివారుసైతముభిన్నమూర్తులే కాక, ప్రత్యేక పాత్రముటకు సాధ్యముగాని యొకే నిచ్చునఁ గొట్టిపట్టి బొమ్మలగుదు. ఇంకఁ బ్రబంధస్త్రీలన్ననో యట్లు గాదు. అందఱకు నొకటేమూర్తి. వెవ్వేటి గుర్తింపనొవిగానట్టిది ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును సలకాక శాస్త్రమును నొకేయ గడిలో నెరపు తేబడిన వస్తువులు. పేర్లుమాత్రము వేరు. చర్యలేమో యొక్కటే. అవియు సంతశ్రేష్ఠములుగావు. వ్యక్తిత్వము నున్న.

ఆదికవులను మధ్యకవులనుగూర్చి చెప్పిన యీకవిమాటలు దిక్ ప్రదర్శనముగఁ జెప్పబడినవేకాని సరియొక్క కవికి నారోపింపఁ దగినవికావని యెఱుంగవలయు. చూడ. స్త్రీపాత్రములందు మనుచరిత్రములోని పరూధిని యెంత మనోహరిణియగు ముద్దరాలు!

జీవకళయొక్క లక్షణము

పాత్రములు ప్రత్యేకాకృతులుగ నుండవలయు ననుటయు నయ్యవి బిటునువాటిన్లుండక సమయోచితములగు మార్పులం జెందునవిగ నుండవలయుననుటయుఁ బరస్పరమిత్రములైన న్యాయములు. ఎట్లన, ఈరెంటికిని హేతుభూతమును దావలమును నయినది జీవము. జీవకోటులం బరీక్షించి చూడుఁడు. మూఁడు గుణములు తెల్లముగఁ గానవగు. (i) అవి జాతులుగ నేర్పడును. (ii) కాని ప్రతి ప్రాణియు నితరప్రాణులనుండి వేఱుగ గుర్తింపఁదగినంత వ్యక్తిని దాల్చియుండును. (iii) వికారము. అనఁగా మార్పులం జెందుట. ఇది యన్ని జీవరాసులయు స్వభావము. నిర్వికారముగా నుండవలయు నన్న తాయి గావలసినదే! అదియునుంగాదు గాఁబోలు! ఏలన, అధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు లోహములు మొదలగు జడంబులు సైతము జీవులట్లు స్వాభావికముగ వికారమునొందునని నిరూపించి యున్నాఁడు. కావునఁ బరమనిర్వికారస్థితిఁ దాల్చవలయునన్న రంభలు లేని లోకముఁ గనిపెట్టి యందు ఋషీశ్వరులగుటఁ దప్ప వేఱొండపాయములేని యుపాయము వెదకినను దొరకడు. (iv) ఈవికారములును వ్యక్తిభేదముల మాడ్కి. అనగా వస్తువులయొక్క ప్రకృతికి మీటిపోవు. మఱియెట్లు వ్యక్తిజాతిచే పరిమితమో యుట్లే వికృతులును బ్రకృతులచేఁ బరిమితములు. హృదయప్రమోదమే యుద్దేశ్యముగాఁ గల శిల్పకళలయందు వికృతులు ప్రధానతమములు.

వికృతులు లేని పాత్రములు జడనమానములు

ఇది తెలియనివారు ఎవరినైన నొకని ప్రారంభమున ధీరో దాత్తుడుగా నుండునట్లు వర్ణించిరయేని, మఱి వాఁడు చచ్చువఱకు నా ధీరోదాత్తత్వమునందే వానిని పడవైచిపెట్టి పుణ్యము గటి

గొందురు. వీరియొక్క పాత్రములు గ్రుక్కుమిక్కునక యిటు నటుఁ జూడక ముక్కునకు నూటిగా నేసుచుండును. అనగా యినువయిత్రములకు జేరినవిగాని మనస్సును కలిగి, యదికారణముగ చాంచ్యము గలచేతనములుగావు. పాత్రముల సహజవికృతులు నుద్ధరించుటయందు భారతమును మించిన గ్రంథ మీప్రపంచమునం దెక్కడనులేదు! మానవస్వభావ మీగ్రంథరాజమున నెంతచక్కగ నెంతగంభీరముగ నెత్తి చూపబడినదో యదితలంపునకు రావచ్చునేమో గాని నాల్గురు వచ్చుట దుర్లభము. శత్రువిదిత్రభంగులు గలిగి, భావార్థములై, స్వాభావికములై, మెఱుంగు వెట్టబడిన భారతపాత్రములం గూర్చి వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయునన్నచో నటనండి పింగళి రూరన్నను వెడలఁ గొట్టవలసినదే ఈయువన్యానమునకు నాయకుఁడు గాన నది మర్యాదకాదు. ఈగుణములంబట్టి చూచిన రామాయ నాదులు భారతమునకంటె నెంతోతక్కువయనుట నిస్సంశయము. ఇక సామాన్యప్రబంధములన్నచో వానియందలి స్త్రీ పురుషు లెడిన కట్టెలవలెనున్నారు. వంగలేరు, పెరుగలేరు. కాఁట్టి ప్రాస్తలు రెండు: నిటువలెబడుట! ప్రాయ నిడఁబడుట.

శాస్త్రా దేశరచనలు విరసములు

ప్రాచీనులు వ్రాసినట్లును అలంకారశాస్త్రము లాదేశించి నట్లును విరచింపఁ బ్రయత్నించుట తెలివిశక్తువవని వలన ఒక కవి వ్రాసినవిధమున నింకొకఁడు వ్రాయఁజాలమి ప్రకృతిసిద్ధమైన యర్గళము, ఇందునకుగారణములు, (i) మనసులు వేరుగుటంజేసి భావాదు లును వేరు. వివిధభంగుల స్ఫురణముగలవారు ఒకేతీరున నభివ్యుంపఁజూచుట పరిహాసమునకు హేతువు. (ii) భావము భాష లివి పరస్పరసాంగత్యముం దాల్చియున్నవి. ఇంచుక నిదానించి చూడుడు.

ఏవిధమైన పదములచేరియు లేని యాలోచనలజేయుట సాధ్యమనా? ఏదీ? భాషాసాహిత్య మేమాత్రముఁ గైకొనక కొంత నేపు దేనినిగూర్చియైన యోజనపూడు? ఈ గాఢీవిద్య మనుష్యులకుమించినది. తలపుండిన భాషయు నుండవలయుననుట నిజము. అయిన భాషయండినఁ దాంపుండి తీరవలయునా యనుకొక ప్రశ్నయు విచార్యము. భాషయు లభిండునుగ లేకయుండినను పదాడంబరముఁ బ్రబలముగాఁ జూపవచ్చుననుటకు మన ప్రబంధకవులే సాక్షులు కాని, మట్టి పదములు నిర్ధకములుగాఁ హృదయాకర్షకములుగాను, రుచియును. భాషపుష్టిలేని పదపుష్టికి 'బడాముకైలి' యని పేరు. పసిపిల్లలేని గీరులవరును దీనినొకయెత్తుగఁ బాటెంపరు.

కావునఁ దిక్కనరీతిని వ్రాయవలయునన్నఁ దానే తిక్కనావతారమిత్తి యాతని మనోభావాదులఁ దాల్చిన యానుగాని విగాట పర్వము గ్రుడ్డిపారముఁ జేసిన గోరిక తుకముట్టదు. ఒకరు సృజించిన కైలి, విషయము, రీతిత్యాది బింబములకు ప్రతిబింబముల రచింపఁ జూచుటమంచిదిగాదు. అదృష్టవశమున సాధ్యముచుగాదు. కష్టించి బహిరాకారముఁ దీర్పఁజాలితిమేనియు సంతరంగ ప్రతిపాదనముం జేయుట యెట్లు? ప్రాణము అను గుణములేని పాత్రములు రిత్తలు. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యు మరణవిషయమైజాలిఁ జెందుచు, ధ్వజుఁడు

ఉ. హయను ధర్మరాజ తనయా యను నన్నెడఁబాయ నీకుఁ జ
న్నేయను దల్లి నేపఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు వీఁడె వచ్చె రా
జే యను నొంటిపోక దగజేయన నేగతిఁ బోవువాడ నే
నో యభిమన్యుఁడాయనుఁ బ్రియోక్తుల సుతరఁ జేర్చజేయను॥
(భా. ద్రో. ద్వి. ౨౪౨)

అని విలాపించిన సామాన్య పద్యముంజూచి తరువాతి కవులందఱు నాశ్రోశాపసరంబులలో

ఉ. “రాయనుఁ గాయనుం దొగలరాయనిఁగేరు నిగారపుంగొటా
రాయను మేటి నాడెపు దొరాయనుఁ గిన్నయొనర్చెదేమిమే
రాయను నింతనీకుఁ గనరాయను దయ్యము పాడిదప్పెనా
రాయనుఁ గన్నవారు నగరాయను నిప్పని మానురాయనున్”

(అచ్చ తెన్న రామాయణము అయో. ౮౯ ప)

ఉ. కాయను మేటితప్ప కొడుకాయను నిద్దపుఁబూత మావిమో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జిలుకాయను నబ్రపుసోయగంపుఁ బ్రో
కాయనుఁ బల్క—నేమి యలుకాయనుఁ బంతముదీఁతెనోటుకై
కాయను నేరయిట్లు దుడుకాయనుఁ బాయఁగఁ గోరి కాయనున్

(అచ్చ రా. అయో. ౯౦ ప)

ఉ. హాయను గాధినందన మఖారినిశాటమదాపహరిబా
హాయను గ్రావజీవదపదాంబురుహాయను రాజలోక సిం
హాయనుఁ బోషితార్థనివహాయనుఁ గానల శేగి శే నిరీ
హాయను నిర్వహింపఁగలనా నినుఁబాసి రఘూద్వహాయనున్.

(రామాభ్యుదయము ఆ ౫ ప. ౧౦)

ఉ. జాయనుజూపనేమి యశుజాయను నవ్విధియెంత చేసెనా
రాయను నాదుగుండె బలురాయను నాత్మపరాక్రమోన్నతుల్
రోయును గాననాంతరము రోయును దుష్టకురంగచేష్ట సు
మాయను జానకీ దనుజమాయను గ్రుంగితె పల్కుమాయనున్.

(రామాభ్యుదయము, సీతావిరహఘట్టము)

ఇత్యాది వర్ణక్రమము ననునరించి ప్రాసములతో వ్రాసిన రసికుల
మనసులకు తూయనిపింపక మానునా ?

మిత్రచరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు

పాత్రములం గూర్చి యీవఱకు స్థాపింపఁబడిన వద్దతులు
రెండు (i) అవి సర్వవస్తువుల బిట్టబిగిసి యుండఁగూడదు. (ii) మట్టి

తీగలవలె నల్లునవిగానున్న నింపును సత్యమును వహించినవగును అనుట. ఇట విశ్వసింపఁ దగిన విశేష మింకొండుగలదు ఏదని, పాత్రముల చరిత్రములు శుద్ధముగ మందివిగానో శుద్ధముగఁ జెడ్డవిగానో యుండునట్లు దీర్చుట శిల్పదోషములలో నొకటి. ఏలోపమునులేని స్త్రీపురుషులుండరు. మఱి కేవలము దుష్టులైన మానవులును గఱటికిఁ గానరాదు. మనుష్యప్రవృత్తి మిశ్రమైనది. కూసీచేసినవాడు సైతియు పగసాధించుటయును వీరకర్మమునకుద్యోగించు వాడేకదా! దొంగలు పరుల సొత్తును గ్రహించినను తమ భార్యలయు బిడ్డలయుఁ బోషణార్థమేకదా! ఇంతేకాదు. వెలుతురు చాయయు నెల్లు నెడతెగని సంయోగముం దాల్చియున్నవో, యట్లే మ చిగుణములకును, దమ నీడలోయను మాడ్చి నవియే యాధారముగఁ బ్రభవించెడు చెడు గుణములు సదా సహచరములైయుండును. ధైర్యము మంచిద. అయిన సభిమన్యునివలె నశ్వీంతసాహసోదగ్రులైనయెడ వ్యర్థమైన ప్రాణఁష్టికి మూలమగును. ఇంక నెదిరిని దమ్మును నెఱింగి నమయము పొంది మీఁదఁబడుదమనువాడు జరుము గొన్నవాడైనను అంత కడింది మగఁడుగఁ దోఁపఁడు. నీతియైనది శకునికై తపముయొక్క యపరావతారము. నీతిరహితమైన విజృంభణము ఆశ్చర్యకరమైనను, ఆనందకరమవునో కాదో, మఱియు సుగుణములే కొన్నియెడలఁ బరస్పరవిరుద్ధములగుటయు సంభవించెడు. అపుడేదేకొక న్యాయమును నిరాకరించుట విధిలేని యకృత్యము. దృష్టాంతము కర్ణపర్వమునఁ గృష్ణుఁడు చెప్పిన “కౌశికోపఖ్యానము” సత్యము ధర్మమే అయినను దొంగలువచ్చి నీసొత్తెక్కడనని యడిగిన సజము చెప్పవలయునా? శత్రువులవచ్చి నీయింటఁ జొచ్చినవాఁ డెక్కడనన్నాడు చూపుమా వాని గొంతుగోయ వలయును. అని మర్యాదగాఁ బ్రార్థించిరే నిజముచెప్పిన భూతదయ నశించును. కనికరమునుద్ధరించిన నన్మత

దోషము ఘటిల్లును. అట్లుగనుక గోవలము నిరంజనుడుగా నుండవలయు నన్న సాధ్యము. నిరంజనత, నిర్వికారత, నిష్కళంకత ఆత్మాద్యభావములు చూడవలసిన ప్రకృతికి జేరినవికావు. మన నడతలు మిశ్రములు. ఈన్యాయమునకు సనుకూలమైనరీతిని పాత్రముల చరిత్రములం జేర్చి విస్తరించుటలో భారతమునకు నిడుజోడైన గ్రంథములెవ్వియునులేవు. సామాన్య కవుల పాత్రములు నిర్వికారములుగ నుండుటయేకాదు. సంశ్లిష్టములును గావు. అవి యేకరసప్రధానములుగాని నానాభావాభ్యుదయములకు నాకరములుగావు.

వర్ణనములకన్న అంగంగ సంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము

ఒకానొక విద్వాంసుడు గొప్పగ్రంథమున కొకదానికి విమర్శన ప్రాయమైన వీరిక వ్రాయుచు నా గ్రంథమును బ్రశంసించుటకై యిందుఁ బగునెనిమిది విధములయిన వర్ణనములునున్నవియని దృష్టాంతములతోఁ జూపియున్నాడు. ఇవి దోషముగాదుగాని పొరపాటునకు వీలిచ్చెడు పద్ధతి. ఎట్లన, విడివిడి వర్ణనములఁ జేయుటలో సామర్థ్యముం జూపినేని యా మాత్రమే కవియొక్క 'ఘనత'కఁ జూపనని భ్రమింతురా? చూడఁబోయినఁ బగునెనిమిది వర్ణనలుండిన నెవరికిఁ బ్రీతి; లేకున్న నెవరికిఁష్టము! వర్ణనములకన్న ముఖ్యమైన విషయమేదనగా, కావ్యమునందలి యంగములకుం గల కలయిక. పొత్తు పొసఁగని వర్ణనలు రసమునకుం బ్రతికూలములు. సంగీత మెపుడును హృద్యము. పాటపాడువాఁడు, మృదంగమువాఁడు, పిడేలువాఁడు గలసి నట్లు వర్తించిననా దానిసాంపు, అట్లుగాక ప్రతివాఁడును ఇష్టము వచ్చినట్లు దన యావచ్చుక్తి నక్కడనే వినియోగింప యత్నించిననా? తనంతట ప్రత్యేకముగ వాయింపఁడు నప్పుడెంతయో మనోహరముగ నుండు మద్దెలమెట్లు సందర్భశుద్ధిని మీఱి వెలయింపఁబడినచోఁ

జెడ్డ గోత్ర నుండునుట కేమి సందేహము ! అట్లే పురపుష్పలాఙ్కల
 వర్ణనములు వ్యప్తిని జూచిన నెంత బాగుగ నున్న నేమి ? సమప్తితో
 సంబంధములేని కూతగానున్న నవి దాప్తములే. స్త్రీసరుషుల
 గూఢకారసౌందర్యములు సిట్టులే. అంగములన్నియు వేటువేటుగా
 శస్త్రవైద్యశాలలోబలె విభజింపబడియుండినచో నానిని గన్నెత్తి
 చూడ నుకుమారగూననులకు నానా ? మఱి చెప్పనాపు దనమునకు
 జీవనమైన ఋతుణము అంగముల సాగత్యము. లోకములోనుడు
 వర్ణనీయాంశముల నన్నింటిని నొకచోటఁ బ్రోగుచేసియుంచిన నది
 సర్వవికారముల కాస్పృశమైన కుప్పయగును ! సీతమ్మకు ముక్కు
 సొగసు, రుక్మిణమ్మకు కన్నుల సొగసు, కాపున నీయమ్మ ముక్కును
 ఆ యమ్మ కన్నులను దీసి బ్రహ్మదేవుఁడు వేటొక పెద్దమ్మను
 సృజించెను ! కాపున నీ మూఁడవ యమ్మ సీతారుక్మిణులకన్న రెండిం
 తలు సొగసుకత్తెయని వ్రాయువారికి శిల్పముయొక్క తెలుగును
 వాసన యేమాత్రమైనఁ దెలియునని వచింపనానా ? సీతమ్మముక్కు
 సొగసన్న నర్థమేమి ? సీతమ్మయొక్కముఖము మొదలగు సవయవ
 ములతోఁజేరిక కల్గియుండుటచే, ననఁగా నాస్త్రీయొక్క గూఢకారముం
 బట్టి, యది చక్కనిదనుటగాని, యాముక్కును గోసికొనిపోయి
 యింకొకచో నుంచినను నదేరితి సొగసుగానుండునని యర్థముకాదు.

“తమ తమ సెలవులఁ దప్పినఁ

దమ సొగసులె తోతలగుట తత్త్వము నుమతి !”

కాపున సంగీకారములేని వర్ణనలు ప్రత్యేకముగ నెంత యద్భు
 తములుగా నున్నను నింద్యములే. కథయను నిండుటాకృతిని దీర్చు
 చాలని కవి యంగములవంటి వర్ణనములఁ దీర్చు నేర్పుననుట పిచ్చి
 కూత. కాపున విమర్శనముఁ జేయుటలో కథ, పాత్రములు, ప్రకృతి

విశేషములు, వర్ణనములు ఇవన్నియు బరస్పరమైత్రికలిగి విలువులు లేని యేకాకృతిగా నున్నవాయును విచారణ ప్రధానతమమచి నా మనవి. కథయొక్క గమనమునకు విరోధమైన దీర్ఘచర్చనముం జేయుట రసవిహీనభావమున కొక గుఱుతు. భారత రామాయణ హరివంశాదులలో సీతోపము లేశమాత్రము గానము. ఇప్పు డిటు వివరింపఁజేసిన న్యాయము గోప్యముగాదు. చదవరులెల్ల నెఱిగినదే.

స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము

పకృతిసమృద్ధిమైన వర్ణనముఅనుమాటకు నిర్వచనము ఉన్నది యున్నట్లు చెప్పటగాదు. ఏలన గవర్న మెంటువారి గెజట్టులో జరిగినవి జూగినట్లు వృత్తాంతములు ప్రకటింపబడును. అది కారణముగ నాగ్రాతము స్వభావోక్త్యులకారమునకు దృష్టాంతములని యెవ్వఁడుఁ బేర్కొనఁడు. వస్తువు నిజస్థితి నిర్దేశించుట శాస్త్రముల యీప్రతిపత్తియు కళలయొక్క కాంక్ష యదిగాదు. ఎట్లన, కళలలోఁ ప్రధానమైన పురుషార్థము రసము. రసము భావమునకు సంబంధించినది. భావముల పరమైన గృహ్యోగణించి వర్ణించుటయే కళయందు శ్లాఘనీయమైన పద్ధతి. భావముతోఁ జూచుటకును భావము లేక చూచుటకును నెంతో భేదము. ఉదాహరణము: సుందరియగువారీమణినిజూచి యువ్విభూరుచానికి నామె సొగసు నిమిష నిమిషమునను వృద్ధిబొందునట్లు దోచుచుండును. వీనికిని ఆవేషము వృద్ధిబొందుట తప్పదు. “రాజు మెచ్చినదే రంభ” అనగా ననురాగముండునేని ఎవరిమీఁద నాయనురాగము వ్యాపించునో వారు, తదితరులకెంత కురూపులుగ గానవచ్చినను, వానికి మనోహరమూర్తులుగఁ గానుపించును. అట్లగుట యెంతయు మేలు. ప్రతివాఁడును మోహముకొలఁది సర్వోత్కృష్టమూలని భ్రమించియెవతెనో యొక స్త్రీనివశ్యముచేసికొనఁ జూచుట

యీ న్యాయముయొక్క మాహాత్మ్యమే. ఈదీక్షామూ. మనుష్య ప్రకృతిని బాలించుచుండదేని. నిర్భావముగానే పక్షపాతము లేక యెల్లరు నేస్త్రీని నుత్తమురాలని నిర్ణయితురో దానినే యవలు పలచి నుండోప నుమఃట్లధోగతిం జెందియుండురేమో! భావముల యొక్క దృష్టికి ఆలోచనాశక్తియొక్క దృష్టికిని ముఖ్యమైన భేద మేనునగా: యోజనాశక్తింబట్టి నిరూపించితిమేని సత్య మొక్కటియే. అనగా సిద్ధాంత కరింపఁబడిన తత్వము సర్వజనులచే సరియని యెప్పుడొకఁబడియే తీరవలయును. దృష్టాంతము గణితశాస్త్రము. ఏడును పదితో గుణించిన డెబ్బది యగుననుట నిర్విరాదము. ఎవఁడైనను నాకీమాట రుచి పడని యనినచో నానిని బిచ్చివాఁడొడుము. కాని గోచరములయెడ భిన్న భావములున్ననది పక్షతి విరుద్ధమని యెవరు జెప్పరు. కావుననే “ లోకోభిన్నరుచి ” యనునామెత. ఎట్టి సౌందర్యవతియైన నేమి? లోకములోని వారెల్ల నామెయందే బద్ధ మోహములు గావలెను. అట్లు చేశుచివారిని బిచ్చి యానుపత్రికి బాపక తప్పదు ” అని సిద్ధాంతముఁజేయఁ బిచ్చివాఁడు దక్క నింకెవఁడైన గడంగునా? కావున శాస్త్రములలో నేక కంఠముగా నెల్లరును ఇది సత్యము తక్కినవి మధ్యలు, అని స్థిరీకరించినట్లు కళలలోఁ జేయఁ జూచిన రసాభాసము నిత్యము. ఒకేసమస్త మానవుల ప్రాప్తులంబట్టి యనేకలకు ననేక భావముల కాస్పదముగావచ్చును. హఠియు భావములబట్టి కొంతవఱకును రూపమేర్పడును గాన ననేకరూపములం దాల్చినదియు నగును. నానారూపమునం జెందియుండుట యొక్క భగవంతునికే చెల్లిన భాగ్యముగాదు. అతని సంతతివారముగాన మనకును నందుభాగముగలదు. భారతములోని దుర్యోధనునింగూర్చి విచారింపుఁడు ధృతరాష్ట్రుడు, అనజలు, సజవులైన కర్ణాదులు, ప్రజలు, పాండవులు మొదలగు వివిధపక్షములవారిలో నొక్కొక్కరి

గొక్కొక్క యవతారముగ నాతఁడు శోచలేదా. ఒకరికిఁదోచినట్లు వేతొకరికిఁ దోచెనా ? ఒకరి కనులతో నింకొకరు చూచుటెట్లు? మాడంబోయిన వస్తువొక టేయైనను మూర్తులనేకములనుట కతఁడును సాక్షిభూతుఁడే. ఇంతేకాదు. తాను గొప్పగానున్నపు డశ్వత్థామకు కురోధుని పైనిశారవముండనేమి ? గోక్రూణానమయమైన నతనిని సెక్కిరించినట్టి సాహసుఁడు. అట్లుండియు నా రాజరాజునకు కష్టములు ప్రాప్తించినదిమొదలు ఆతనియెడ సేవాధర్మము నిర్వర్తింపవలయు నను శ్రద్ధయేకాదు. విజయైన భక్తియుఁ బ్రీతియు బుష్కలముగఁ దాల్చినవాఁడాయెను. తుంగు సమృహసియుఁడు తొడలువిడిగి పడియున్నపుడు, అతని పాటునకు వెరియు చునమ్మునో నాగురువుత్రుఁడు విలాపించిన విధము వినుండు.

ఉ. పాండవులట్లు మజ్జనకుఁ బాపవిధించెగఁ జూచునప్పుడున్
జండతరప్రకోపము ననన్యపురోకము నిట్లు చిత్తమొం
దొండఁగలంపజే నిపుడయొక్కఁడుదక్కఁకయుండ వారి ను
ద్దండమదస్త్రవహ్నిఁ బరిదగ్ధులఁ జేయక యెట్టులుండుదున్ ।

(శల్య. ద్వి. ౪౧౧ ప)

చ. దురమునఁబెంపు చేవయును దుర్దమలీల జలుంగుచుండ ను
స్థిరత శమంతపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోతి సద్గతిం
భారసెడు, నీకునై చగపు పుట్టడు, బంధులు రాజు చేవులున్
దిరియుదు రింక, వారిదగుదీనతతోర్వమి కుమ్మరించెదన్

(సౌప్తి. ప్రథ. ౨౧౩ ప)

ఉ. నీరియనారతంబుఁ దన శిష్యులలోపల నెల్లనిన్ను దు
ర్వారపరాక్రమాధ్యుడని వర్ణనసేయుట గేలినేని , యా
మారుతికిం జయంబొనఁగె మాట విధాత్యుఁడు । వాని గెల్పునో
లేరికి సమృతంబగునె యిట్టిది । దీననుబెంపు గల్గునే !

౧౧౧౪

చ. కరువర ! నీమగంటిమియు ? గోల్తలయుఁ బలములజలంబు దు
స్తరగతిఁబెర్చి భీమునకుఁ జావక పోవఁగరానియట్టిదె,
నరులెదరించి కేశపుమనంబు గలంచి, యధర్మవృత్తికిం
జొరుఁడనిపంచె, దీనిదివిజాల్ గని రింకిట వేయునేటికిఁ ! ౨౦౯

ఉ. ధర్మముమాని యూరులు గదంబొడిసేసినయంతఁబోక దు
ష్కర్ముఁడు వాయుజుండెడనుకాఁత శిరంబటు దన్నె ! జూచి యా
ధర్మసుతుండు కాన్తిఁదగ దానికిఁజేయఁడ ! యాతఁడెపునం
తిర్మదదుష్టఁ డీగెలుపు దైన్యముసేయఁడ కీర్తిమాయదే ? ౨౧౦

చ. కడువఁగఁగట్ట బంధులకుఁ గోటివిధంబులఁ బెట్టజన్నము
ల్పదుప ననేకధర్మ పిఠులం బొగడొందఁగ జాలునట్టి యె
క్కుడుసిరియిచ్చి పేర్మి నొకకొండగమన్నిన నీవుసావఁగా
నొడలిఁబులోమిలిం గురుకులోత్తమ ? యేనొక సేవకుండనే ? ౨౧౧

కావున వస్తువులనేకుల కనేకరీతులదోచుననుచూయ యొకటి
మాత్రమే కాదు, ఒక్కనికే కాలదేశ వర్తమానంబులంబట్టి యనేక
విధములఁ దోచుటయును న్యభావప్రభావమే. ఇక్కడ ఒక్కఁడంటిమి.
వాఁడుమాత్రము వికార రహితుఁడా ? కాదు. మఱి మాటుచుండు
వాడే కావున భావాబులు ప్రసిద్ధిగనుండు నీ లోకములో నానావతార
సిద్ధియు విశ్వరూప ప్రసర్పనశక్తియు సర్వవస్తువులకు సామాన్యములు
సహజములునైన లక్షణములు.

అలోచనశక్తిచే నుత్పాదితములైన శాస్త్రములయొక్కయు
భావబంధురములైన శిల్పములయొక్కయు దృష్టులువేఱు. గోచరించు
వజార్థముల తీరులును వేఱు. కావుననే శిల్పములు రచించుటలో
స్వప్రతిభప్రకారము పోవలయునేగాని ముంఁగార శాస్త్రజ్ఞులు, ప్రాచీన
కవులు వీరిని ననుకరించుచు ప్రతికల్పనలఁ జేయఁజూచుట పొసఁగరాని
మౌనమని మున్నే చెప్పఁబడియుంట ఏలకో మనకవు లీనాటికిని

రుక్మిణీపరిణయములు సుభద్రాపరిణయములు వ్రాయుచుండుట. సాపము పెద్దాకి పెండ్లాడి వార లలసి సొలసి విసుగెత్తియున్నారు. వారికి (పించన్) విశ్రాంతి ప్రతిపాదింపఁకన్న నెంతయు ఘోరము. శాస్త్రము లలో నొకఁడు వ్రాసిన సిద్ధాంతముల గీతములును గ్రహించి ప్రచురింప నచ్చును. అది పునరుక్తిగోషంబుగాను. కళలలో నుపజ్ఞతేనిది స్వారస్యముండదు. భావముల సనుసరించి యాకృతులు వివిధభంగులఁ దోచుననుట స్ఫుటముగదా! అనఁగా శిల్పులచే నారాధింపఁబడు సిద్ధియేదన నున్నది యున్నట్లు ప్రదర్శించుటగాను మఱి కన్నది కన్నట్లు ప్రదర్శించుట. ఉన్నదియున్నట్లు, అనఁగా వస్తుస్వభావ మేర్పఱియున్న భంగియనుట, ఇక కన్నది కన్నట్లన్ననో, మనభావ ముచే దాని స్వభావము చెందిన వికారముల ప్రకారము అనుట. అనఁగా నిరవధికస్థితిగాను మఱి భావమును అవధిచే నిర్ధారితమైన స్థితి. *

ఈ రెండు స్థితులకుఁగల భేదము వస్తువు దనఁతట నెన్ని గుణములఁ దాల్చినదో యెవరు నెఱుంగరు. లెక్కకు వచ్చునవి గోచరములు మాత్రమే. అగోచరము లుండినను నుండవచ్చును. మఱియు గోచరము లన్నియు వస్తువును జూచినపుడెల్ల మనకు స్ఫురించుటలేదు. ఏలయుచి యశిగితిలేని, ఏభావము మనస్సున నుచ్చ స్థానము నధిష్ఠించియుండునో యాభావమునకు నగుతములు, రుచి కరములు, చిత్త్యములునైన గుణములు మాత్రము మిక్కిలి ప్రకాశ మానములుగ నగపడును. తక్కినవి మునురు గ్రమ్మింట్లు వెనుకఁ బడినవో యను గతి దూరస్థములైనవా మనుమాడ్కిని స్ఫుటములుగా

*తత్త్వజ్ఞుల నెఱుగు భావావీత మై నస్థితియుండియు లేనట్లే గాన మిథ్యయని వక్కాణించెదరు. నిజస్థితియనునది వస్తుప్రయొక్కయు మనుజులయొక్కయు ప్రకృతులు రెంటిచేతను నిర్ధారితము.

నుండవు. మఱి మాఁగువాఁడైన యవిగానో, ఆ సమయమున నేమాత్ర మెఱుకకు రానివిగానో యుండును. కారణమేమిట. అప్పుడు వాసిపై దృష్టినిలుపుట యగత్యముఁగాదు.. సహజమునుగాదు. దృష్టివేనిపైఁ బాఱునో యవి ముందువచ్చి సమీపమున నిలిచినట్లు విశేషములుగ నుండును. పరిసరముల నుండివి యస్పష్టములు. దూరముగ నుండు నవి యప్పటికి నగోచరములు. ఆ భావము పోయి వేఱొక భావము మనస్సు నాక్రమించెనేని మునుపు తేజోవంతముఁగా నుండిన భాగము లంతర్ధానమై, యప్పుడు గ్రహణము సోకినట్లు మఱుఁగుపడియుండిన భాగములు ప్రజ్వలితమైన యుదయముం గాల్చినవి యగును. ఇందు లకు వేఱు దృష్టాంతములే? చూడుఁడు. కోవముగా నున్నప్పు డెడుటివాని దుర్గణముల మీఁదనే యవధానము స్థిరముగా వ్రాలును. శాంతముగ నున్న వేళ * వాని సుగుఁది దుర్గణముల రెంటిని గమనించి యాలోచనతో మంచివాఁడా చెడ్డవాఁడా యని నిర్ణయింతుము. మహానంద కాలములో నేర మొనర్చినవానిం జూచినను “ఏమో పాపము: కడుపాత్రమై దొంగిలించినాఁడు. ఇదియు నొక ప్రమాదమా?” యని పరుషములకు సరళము లాదేశమగునట్లు చేయుదుము. భావమును బ్రేరేపింపఁజేసినవారిమీఁదనేకాదు, తదితరుల మీఁద సైత మారాగసహితమగు చూపుపోకమానదు. భార్యతోఁ గలహించిన వాఁడామెమీఁద మాత్రమే గుఱ్ఱుని యుండునా? మఱి చూచినవారి నెల్లఁ గఱవఁబోవుట పరమరహస్యమా? కావుననే కదా విద్యార్థులెల్లరుఁ బరీక్షకులకును వారి పెండ్లాలకును మనసులు గలపి చల్లగ నుండవలెనని విఘ్నేశ్వరునకు పెంకాయలు గొట్టుట!

* ఆలోచనాశక్తికి శాంతము మొత్తముమీఁద సహాయకారి. భావములు గొంతవఱకు విరుద్ధములు. శమదమాదిసత్త్వగుణములు పట్టువడినయెడల కైవల్యప్రాప్తి యుట్టోగాని కవితాప్రాప్తి నిండునున్న. రాజసతామసగుణములు కవితయను మంతాకినీమనోహరప్రవాహమునకు జన్మస్థానమైన మహాన్నతభావములు.

సర్వలక్షణసమేతములుగావస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప

ఈమనశ్శాస్త్రతత్వముయొక్క యాదేశ మేమనగా. ఎట్టిసమయములందును వస్తువుల సర్వసులక్షణములను వర్ణించుట గొప్పయవలక్షణము. మఱి భావముల ప్రసిద్ధి నననరించి విశ్లేషముం దాల్చిన గుణముల సధికముగను, సంక్షేపముఁ బూనినవానిని కొలఁదిగను వర్ణించి, సిక్ష్టిప్తములైనవానింబేర్కొనక విడుచుటయ కళకు శోభ. నిర్భావముగ వ్రాయుశాస్త్రకారుం డేవిషయమును విడువక సమగ్రముగవస్తు స్వరూపము నిర్దేశించినేని వానికద చెల్లినవిధమే. ఎందుకన, వానియందేశము వేఱు. నిజస్థితిని నిరూపించుట వాని కర్తవ్యము. కవివని యదిగాదు. మఱి భావములను వికాసమునకుం దెచ్చుట. దృష్టాంతము: వైద్యశాస్త్రము సభ్యసించువాడు మనుష్యుల దేహములోని ప్రతి సూక్ష్మవిషయమును గ్రహింపఁగోరి సాంగోపాంగముగ లోపలివానిని పైవానిని సర్వమును బరీక్షించును. ఈరీతినే మోహముచే నంధుఁడో, అర్ధాక్షియో, యేకాక్షియోయైన నాయకుఁడు తన నాయికను జూచెనేని యీసూక్ష్మములపై నతనికి మనసు పోవునా? పోవచ్చునా? అవి కంటఁడునా? పడవచ్చునా? మోజింపుఁడు! యోజింపుఁడునుట నాతిప్ప! దీర్ఘాలోచనలేక యీసంగతి నెఱుంగనేరగను అనుమానమున్న మీరు మనుష్యులూ కారా యను సనుమాన ముండక తీరదుగదా! యోజనయేల? ఇది స్వతస్సిద్ధమైన భావము. రసికుల కెల్లరకు సామాన్యము. అది లేనివాడు శుద్ధమృగమో జడుఁడో! కొన్ని శృంగార కావ్యములలో నాయకులు నాయికలను బాగుగ విమర్శించి సాంగోపాంగముగ సంస్మరణ చేయుట గలదు. అట్లు చేయుట యానాయికలను డాక్టర్ల దృష్టితోఁ జూచినట్లు అనఁగా శవసమానముగ జూచినట్లనుట!

కావున గగ్యమైననునకే పద్యమైననున , కావ్యముల వర్ణింపఁ దగినవి భావోదయముచేఁ బ్రకాశమునకు వచ్చువస్తువులు కొన్ని కొన్ని రేఖలు, కళలు, పక్షములు మాత్రమే సర్వాంగవర్ణనము భావ భావనాశక్తి సంపూర్ణముగ నిఁకిపొమున పడితమాత్రము ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞుల యట్లు ఆలోచనాబలముచే సాధించెడు ననన్యము? భావములన్నియు నేకకాలమున నుజ్జ్వలములుగావు. కావున నన్ని లక్షణములను ఏక్షణముననైన భావవర్ణనచే దింశతోఁ జూచువారికిఁ గానఁబడవు. కళానిధుండు నర్వపదార్థములకును సామ్యగ్రహణము నిత్యము! అట్లుగటఁ బ్రత్యక్షమైన రేఖలమాత్రము వివరించుట భావస్వభావములకు విరుద్ధములు. రసమునకు నాభాసకరములు.

భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవితయొక్క రూపు నెఱుంగఁగోరిన మనసుయొక్క రూపము నెఱుంగవలయుగదా! ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నెఱాకి నలవడఁ గలదు! అందుచు నావంటి సామగునకేమి తెలియును? ఏదో యొండు రెండు ముక్కలు విన్నవింప సాహించితిని, కాని యీసాహసము నెఱవేటినదని నాకేమాత్రము నమ్మకలేదు. ఇఁక భావనాశక్తి యొక్క తెఱంగన్ననో మనః ప్రకృతుల కన్నిటికన్నను గోప్యమైనది. దాని చర్యలను గణింపనేకాదన్న నిఁక నిరూపి చుటెట్లు? అయినను గొన్నింటి నాజ్ఞయైన మనవిసేసెద. భావములతో సాంగత్యముం దాల్చినది గదా భావనాశక్తి. ఇఁక భావములసంఖ్యములు. కావుటం జేసి వానిని రంజింపజేయు భంగులును అసంఖ్యములే. కొన్ని యెడల సూర్యోదయాది చిత్రములఁ దద్రూపముగ వర్ణించిన సాగను, ప్రీతిపురుషు లమేయమైన దుఃఖమో సుఖమో దాల్చిన కాలములోఁ

దగుమూత్ర ముత్ ప్రేక్షించినంజాలును. కథ వేగముగ నడవవలసిన చోట నలుకారముల గుప్తముఁజేసిన నింభ. కవియే ముందుచు వచ్చి చెప్పెనుచోట్ల మితముగఁ గొన్నియున్న దోషములేదు. మఱియుఁ గొన్నియెడల బ్రహ్మికి ఖాతీన నర్జనములం జొసపినను వికారము దోషకుండుటయేకాదు, అస్వాభావికమవియు సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టవు. ఉదాహరణము. హిశోపదేశము. ఈగ్రంథమున యక్షలు పిల్లులు కాకులు నక్కలు మొదలైన తిర్యగంతువులు మనుష్యభాషణమువలె వర్ణముల మాటలాడుటయుకాక, నీతివిధానము విప్పిచూపుటలో విగురుని యన్నలుగానున్నవి. ఇది ప్రకృతికి విరోధము. కొందఱు భ్రమింనుట సహజమే ఈవిచారముతో నిపుడేమి వనిగాని, గుల్లు వివరీతవృత్తములతో నిండియు డినను ఆ గ్రంథము ఒక దేశము ఒక కాలము నను మితము అడ్డును లేక యన్ని దేశములవారికి నన్నివయసులవారికిని నిత్యహర్షముగానున్నదనుట యండఱకుఁ దెలిసిన నంగతియ. ఈగ్రంథములోని కథలు హింకూదేశమునుండి సారసీకమాన కాక్రమించి, యక్కడనుండి ఇటాలియా మొదలైన యూరోపు ఖండములోని దేశముల గంతటను నాంగువందల యేండ్లక్రిందటనే వ్యాపించింకున నవి పారంపర్యముగ నాయా జాతులవారిలోఁ బ్రచారముననుండు గాధలంబోలె సర్వ సాధారణములైనవి. చరిత్రజ్ఞానములేని పామగులు పరభాషనుండి దిగుమతియైన సార మనియైన నెన్నక తమ స్వభాషయందే యావిర్భవించినదనియు నెంచుటం వలసోసితిరేని మనవలె జాతిమత వర్ణాదుల వ్యత్యాసముకతన పూజ్యుడైన మనువుయొక్కసంతతివారో కారో యను సంశయమునకుఁ గాత్రులైన విశీల్యులచేతను, నీ గ్రంథమెంత గాఢముగ స్వీకరింపబడినదనుట విశదమవును. ఇట్లు లోకులెల్లరచేఁ బ్రీతితోను శ్లాఘ్యముగాను భాడఁడిన కావ్యము భావనాశక్తి

విరహితమనికాని, తప్పద్రోవలఁ బోయినదనికాని చెప్పవలయువదనా? మఱియు నీ గ్రంథము నిరుపమానముగాదు. ఇట్టివి యింకను సనేకములు సమస్తదేశముల భాషలందును గలవు. మన దేశముగోసే యాహితోపదేశమునకు నెన్నియోమడుంగులు మిన్న యనందగు బృహత్కథ * యుండలేదా? భారత భాగవత, రామాయణాదులలోను మృగవక్షివితానములు దేవగునువ్యభావములం బాల్చినవిగానా? మఱియు, అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూతభేదావళీకరణము, ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖాను పుంఖములుగ గ్రంథములనేకాను తరతరములుగ తల్లి బిడ్డలు చెప్పుకొనెను ఊఁకుడు కథలందును గానబడియెడి. శుద్ధముగఁ బ్రకృతి విరుద్ధములై యున్న యెడల వీనికిట్టి వ్యాప్తి నేకూరియుండదు. నిర్వైతుకజాయమాన సిద్ధులు ప్రపంచ వ్యవహారములలో నహి ! అట్లగుటఁ గారణము విచార్యము.

చూడుఁడు చిన్నచిన్న బిడ్డలు, చీమలు, కుక్కలు, చిలుకలు, పిల్లులు మొదలగు హీనజాతి జంతువులకు సైతము సరత్వ మారోపించి మాటలాడఁగోరుట, కోపించుట, స్నేహించుట మొదలగు చేష్టల నొకరుచెప్పక మావకయ తమంత నవలంబించుట సహజమే గదా ! ఇం దస్వాభావిక మేమైన నున్నదా ? మఱియు, బాల్యదశయందు లోకానుభవము వస్తుపరిచయమును దక్కువగాన, వీ కాలమున సామాన్యములని మన మశ్రద్ధతోఁ జూచునవిగూడ, నెంతో యద్భుతము లట్లు గానుపించుననుటయు నెల్లరకువిదితమే. అగ్నిపుల్లను గీచిన నది మండుననుట మనకొక వింతయా ? బిడ్డలకన్ననో యదియొక

* బ్రక్రీ శబదము శంకటరాయశాస్త్రిగారు దీనిని మిగులఁ జక్కని వచనశైలి నాంధ్రీకరించియున్నారు.

† రామాయణములో నిది మితిమీరినదని కొందఱు తీర్మానము.

విస్మయము పుట్టించెనుచూచు: యక్షిణి! కాబట్టి పుల్లలపెట్టె దొరికిన జాలును మఱుగున గొనిపోయియుట, వెలుతుగు పుట్టగనే నవ్వుట, చేతులు దట్టఁబోయి క్రిందికి జాఱవిడుచుట! ఇట్లు నానారీతుల నాశ్చర్యమునం నానక్తి గనుచున్నారుగదా! ప్రకృతిం గూర్చిన జ్ఞానము లేనివారికి నిది సామాన్యము, ఇది యపుహుపము, ఇది దై నందినవృత్తము, ఇది యదృశ్యము అని నిర్ణయించు వివేకము నున్న. అట్టివారికి స్వాభావికము అస్వాభావికము అను తారతమ్య మేర్పడదుగాన, సామాన్యమున నదృశ్యములుగను, అదృశ్యముల సామాన్యములుగను బరిగణించుట సహజము ఈబాల్యచాపల్యము వయసు బుద్ధియు వచ్చిన మనలో నడగి మాయమైయున్నను బొత్తుగ నశించినదిగాదు. ఒక్కొక్కప్పు డాభావము మనల నావేశించును. అట్టి తరుణములఁ దదుచితమైన చేష్టలకు మనమును బ్రారంభించి పిల్లలరీతి నాడుకొందుము. కట్టుఁగతల విరఁగోరుదుము లేనిచోని యదృశ్యముల నెవఁడైన 'నేను గాశిలోఁ జూచితిని. ఉత్తరకురు దేశము లోని మహాత్ములయెడఁ గనుఁగొంటిని, అని చెప్పిన నెంతో నమ్మిక తోను ఆనందముతోను ఊఁపిరి విడువక విందుము. కావున మనసునకు నాయా భావముల యాదేశముచొప్పున సత్యమను భ్రమను గలిగించిన జాలు. భావనాశక్తి కృతకృత్యమే. నీతిచంద్రికను (అందును జిన్నయ సూరిగారిది) చదువునపుడు అదేదోయొక లోకమైనట్టును, అందు పావురములు కాకులును గాట్లాడుట మాని మాట్లాడుట సామాన్య మయిన విషయమైచట్లును మనకుఁ దోచుచునుటకు ప్రత్యక్షాను భవమే తార్కాణ. ఇట్లే పదితలలరావణుఁడు, మూఁడుతలల త్రిశిరుఁడు, ఖరుఁడు, మహిషుఁడు, జాంబవంతుఁడు, హనుమానుఁడు, వేయికన్నుల యింద్రుఁడు మొదలగు ఘరాణపురుషులును, పిపరీతములు సైతము సత్యములను భ్రమఁ గల్పించు నాధారము లెవ్వియనఁగా;

(1) ఇప్పటి కాండేశములకు సంబంధము లేనంత దప్పులైన యుగముల లోనో లోకములలోనో అట్టి కథలు నడిచినట్లు చెప్పటం. ఇట్లు చేసిన మనకుం (సిద్ధములగు హేతువులబట్టి సత్యాసత్య నిర్ణయము జేయఁ బూనము. (11) ఇట్టి ప్రకృత్యతీతముల వర్ణించుచో నున్నట్లు డి యాధుఃకములు సామాన్యములునైన సంగతులను వేయఁగూడదు వేసిన జాలమునకు భంగము. ఆనూయను స్థిరముగఁ బోషించునట్టి వర్తమానములఁ బొందించుచు నేకధోరణినే యేగుట గూత్తమము, కథారచనలో గమనింపవలసిన విషయమేమన, రసాభాస మేమాత్రము గలుగఁగలంత పొందికయున్నదా లేదా యనుట. విషయము ప్రకృత్య తీతమైనదేమి, ప్రకృత్యధీనమైనదేమి? విషయముకన్న రీతి శిల్పములం బ్రధానము.

కావున లోకలక్ష్మణులకు రుచ్యములుగానుండు భారతాదివీర కావ్యములయందును, కథాసరిత్సాగరము మొదలైన వినోద కథల యందును గలప్రకృతిన మీదట వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనా శక్తి గణనీయము గాదనుట తప్పు. మఱి యత్యుదయ మనుష్యుల యందు అంశ్వరముగ నుండు నేవోకొన్ని భావములకు సహజముగ ననుకూలములైన ప్రకారముల వర్తించునదియ యనుట యొప్పు. అట్లుగాదేని నాకథలయందు మన కెడతెగనిమక్కువ యుండుటేల?

ఈకాలమున బిడ్డలెట్లో పూర్వకాలమునఁ బెద్దలు నట్లే. అసగా ప్రకృతిజ్ఞానమంతగా లేనివారనుట. ఇదియెగదా ప్రాచీనగ్రంథ గాథాపురాణములలో మన నమ్మకకు నందని యద్భుతములు విస్తార ముగఁ జెప్పఁబడి యుండుటకు మూలము! ఆ పురాణకవులకు నవి యస్వాభావికములుగఁ దోచియుండవు గాఁబోలు! వారు ఘనమైన నమ్మకము విశ్వాసమునుంచి వ్రాసిరి. కావుననే మనకును నవిశ్వా

నము అంతగాఁ బుట్టకుండుట. ఇప్పటి నా రారీతి వ్రాయఁజూచినేని యసాధ్యమని చెప్పఁగాదుగాని * యెంతో శిల్పి నై పుణ్యములేనిది యవి కృత్రిమములుగా దోచుఁగాని నికములట్లు భ్రమగొల్పఁ జాలవు. కావున నాటములలోను గావ్యములలోను నాగాస్త్రము గాఁడాస్త్రమును బ్రయోగింపకుండుటయు మొత్తముమీఁక నుగు ణము. అట్లుగాదని వాని నావాహనము జేయువారు వాఁతా నాగ్నేయాస్త్రమును రప్పించి గ్రంథమంతయు నావశతిగా నిచ్చిన యెడ లోకమునకెంతే నుపకారము చేసినారగుదురు !

ఎఱ్ఱాప్రిగ్గడ రచించిన

ఉ. “అంబ నవాంబుజోజ్వల కరాంబుజ కారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణ రత్నరోచిరా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్తనిజప్రభావ “భా
వాంబర పీఠవిశ్రుతవిహార” ననుం దయఁ జూడు భారతీ !”

యను సరస్వతీస్తవమున కవితాధి దేవతం గూర్చిన “భావాం
బర పీఠవిశ్రుత విహార” యను సంబోధన మెంతసత్యము ! మఱియు
గంభీరము !

భావానాశక్తి యనేక మాయలం బన్ను లీలావినోదిని
ఈమాయలకన్నింటికి సామాన్యలక్షణ మొక్కటియే. ఏరనము
నుత్పాదించఁజూచునో దాసని కవియే మనఃపూర్ణముగ చాల్చుఁగాని
చదువరులయందు అభిమతమగు చిత్తవిభ్రమము గలుగనేరదు.
భావములనంతములు నగాధములుగాఁ బ్రభవిల్లినఁ గవియు నమోఘుఁ
డగును.

* స్వభావాతిశ్రాంతవిషయములఁ గూర్చి సత్యతాభ్రమ సిద్ధించినట్లు వ్రాయఁ
జాలు పాశ్చాత్యకవు లిపుడుఁగొందఱున్నారు ఆంధ్రమున నీప్రతిభగలవారున్నా
రేమోగాని నేనెఱుంగను. వీరేశలింగంగారు దప్ప.

కవితయొక్క గుణదోష నిర్ణయముంగూర్చిన యాధార తత్వములఁగొన్నింటిని నివేదించ సాహసించితి. మన్నింతురుగాక ! గ్రంథవైపుల్యమునకుం జగిసినవాడనై దంష్ట్రాతములఁ దఱచుగా బొందింపనైతి. క్షమింపును ! ఈవాఖ్యానమునం దేలిన యంశములు :

- (1) “ అంతా కవులము గామా
యంతంతగఁ గందపద్య మల్లఁగలేమా ? ”

యని భావమొదలగు వానినిచూత్రము కృషిచేయుటచేఁ గవులగుమనుట బొంతు. (ii) శైలిభావ ప్రకాశకము. శైలి, భావము ఇవి వియోగములేని ద్వంద్వంబులు. (iii) అట్లగుట ప్రాచీనకవులు ఆలంకారికులు మొదలగువారు చూపిన జాడల ఉచితముగ నుపయోగించిన మేలుచేయుననియేయైనను, అవియే సఁపూర్ణ శరణ్యములని యెంచి యామార్గములను మీఠి యొక యడుగైనఁ బెట్టగూడదనుట కవితాశక్తికి భయంఁరమైన యాహ (iv) ఆకవులు భాషాంశరీ కరణముఁ జేసినవారుగావున సపూర్ణ రచనాసామర్థ్యము వీరి కున్నదో లేదో తెలియదు. అనగా వీరి కుపజ్ఞయేమాత్ర మున్నదనుట వివాదాంశ మేమో ! అయినను మీఁద వివరింపబడిన గుణములఁ బట్టిగూడ కవుల లక్షణములు పెక్కులు వీరియందున్నవనుట స్పష్టము. అందును దిక్కున మహాకవియొక్క ప్రభావము అజేయంబు. అద్వితీయంబు !

ప్రింగళి సూరనార్యుడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాడు గావున ప్రాచీనగ్రంథములను మఖ్యముగా భారతమును బహుశ్రద్ధతోను భక్తితోను ఒరించియుండును. ఇంగల కమ్మహేతిహాసములోని గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేజాలినంత సాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁజేసి యంట యొకసాక్ష్యము చూడుడు. కర్ణుడు తన యన్నయాట యెఱింగినపిదప ధర్మరాజు చింఱించిన విధంబు :

“అ. అతనిమేను గుంతి యట్టులకైవడి
యరయనేను జూచి యాత్మనెద్ది
కారణంబో యట్లుగా ననుచుండుదు
నేమిసేయువాడ నింకఁ జెపువు ॥”

(కాం. ౧ అ.)

ఈ రీతినే సుముఖాన త్రియు మణిస్తంభుడు దనభర్తయని యెరుంగనిదగుటంజేసి యతని నేమేమోపల్కి, పిమ్మట నతడు ప్రచ్ఛన్న శాలీనుడని యెఱింగినదై యతని నుద్దేశించి యాడిన ప్రకారము :

సీ.   *   *   *   *
ఇందాఁక నెఱుంగ నేనేమి యంటినొమిమ్ము
ననుచుఁ గన్నీళ్ళు రా నడచికొనుచు,
నడపులమాటల నగవుల మీయందుఁ
దొంటికైవడి గొంత దోచుచున్న,
పసుధమానిసిబోలు మానుసులులేరె
యనుచునుండుదు   *   *

(కళా. అ. ౪. ప ౧౬౫)

మఱియుఁ గగ్గూత్రము వర్ణనావసరమున నాదిపర్వములో :

“సీ. శ్రవణసుఖంబుగా సామ గానంబులు సదిజెడుశుకముల చనువుదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును, గరికరశీతలచ్చాయఁదచ్చీక రాంబు
కణములచల్లి గాడ్పాసపడివానిఁ జెందిసుఖంబున్న సింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలులైచ్చిపెట్టు నీవారాన్న పిండతతులు

అ గడఁగిభక్షింప నొక్కటఁగలసియాడు
చున్నయెలకలఁ బిల్లులనొండు సహజ
వైరివర్గంబులయు నహ వాసమపుడు
నూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యవంది”

అను పద్యమున జూచి మణికంధరుని తపోవఃము వర్ణించుచుఁ
బింగళి సూరన్న పైరీతి ననుకరింపంజూచియు యనుకమునకై స్వార
న్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్న గతియుం గాచుడు!

సీ. ఆవులుశాకఁగన్నరమోడ్పులులును బులులచన్నడువంగఁబోవు లేళ్లు
లేళ్ళచల్లాటరంజిల్లెడు హరులున హరులుగోళ్ళనుగోక నలరుకరులు
కరులకటాళివైఖరినాడు పాములు పాములఁబాలించు బ్రభుతతులు
బ్రభుతతులప్రక్కఁబాయనియెలకలు నెలకలఁ బెంచుపిల్లులునగలిగి

భారతపద్యములోని సాగను దీనియందు లేదు. ఏలన, అందు
జంతువులకునుండు నన్యోన్యతను జూపుటలో నిష్కారణచేష్టలు వర్ణిం
పక హేతుసంగతములగు చర్యల నారోపించుటయే కాదు. “భూసుర
ప్రవరులు భూతబలులైచ్చిపెట్టు నీవారాన్న పిండతతులఁ గడఁగి
భక్షింప” ఇత్యాది విశేషములచే నామృగములకును మునిజనులకును
గల మచ్చికను సూచించి యున్నాడు గాన నీవర్ణనము మనోహర
ముగానున్నది. నూగన్న పద్యములో పదములచే నర్థము నిర్ణయము
నకు వచ్చినది గాని, యర్థవ్యక్తికై పదములు ప్రయోగింపఁబడినట్లు
గానము. మఱియు జంతువుల పట్టిని గూర్చి యది చాసని గీతను.

ఇది వేరొక దానిని గోఁతను, అనుటగో మనోదృష్టికి వింపైన గూఢములు బ్రత్యక్షముగ గానరావు. “కడగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడుచున్న” యనుచూటచే నాటలో మద్భికవడిన జంతువుల చెల్లాటములు స్ఫురణకు రాకపోవుగా?

భీష్మాటోపము¹ వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచనముల ననుసరించి, కథాపూర్ణోదముములో అష్టమాశ్వాసములోని “ఇత్రైః గుర సస్పార్ధివోత్తము ఉత్యంతచిత్రుభైః” ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయంబడియున్నట్లు దోచెడివి.

“సూరనార్యుడు గొన్నియెడల నన్నెచోడుని ననుక్రమించి యున్నాఁ” డని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. శ్రీనాథుని వైఖరియు నీ కావ్యమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చెడిని. కవులయందుఁ గావించు నిట్టి సాదృశ్యములు విచార్యములైనను మిక్కిలి ముఖ్యములని భావించుట తగకు. పోలికలంబట్టి చార్యము నొడిగట్టుట తగదు. సంకర్షణము లభిన్నములుగ నున్నచోట్ల భాషయుఁ గొంత సాదృశ్యముం దాల్చుట యప్రకృతము గాదు. విషయము, శైలి యివి పుస్తక సమన్వితములు. అట్లగుట విషయ సంభూతమైన పదసాదృశ్యము కావలయునని తెలిసి తెచ్చిపెట్టుకొన్న కల్పనయని సంశయించుట పొరపాటు. అయినను సాదృశ్యములు విశేషించి బహుళముగ నుండిన సితరులఁ జూచి వ్రాసినాఁడను నిర్ణయ మని వార్యము. “పిల్లవనుచరిత్ర” ము లనంబడు నిటీవలి ప్రబంధము లన్నియు రామరాజ భూషణుని బిచ్చములుకావా?

ఇట్లు మన సూరన యత్కృష్టులైన గ్రంథకర్తలజాడల నెఱిగినవాఁడయ్యు గొంతవఱకు సంతమించివి గాని మార్గముల నవలంబించియున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణమేమనఁగా ఎట్టివాఁడును దన

కాలములో శ్రేష్ఠులని యెన్నుబడిన రీతుల విరచి వఁ జూచుట నహజము. నమకాలికుల మెప్పులువోలెఁ దీపియైన మెప్పులెవ్వి? మఱియు మనకవి మిగుల బీకవాడు గాబోయి! ఈ యశమానమున కాధారములైన యంశములు గొన్ని శ్రీ వీరేశలింగముగారి కవి చరిత్రలో సూచింపఁబడి యున్నవి. కుటుంబ రక్షణార్థము ద్రవ్యార్జన మునకై యత్నించుట దోషమా? కాదు. ఆకాలమున నిప్పుకొనియట్లు ప్రజలు పుస్తకములఁ గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు పీలు శుద్ధముగ లేమింజేసి, యితఁడు రాజుల నాశ్రయింప వలయు విధికిలొంగిన వాడాయెను. బమ్మెరపోతనవలె “మదంబ నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్ల కర్ణాట కిరాట కీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ” యని చెప్పఁజాలిన ధీరులు వేయింటి కొకరైన నున్నారోలేరో! రాజాశ్రయమున బ్రదుకుపాటు గోరువారు వారి ఇష్టానసారము వ్రాముక యేమిచేయుదురు? ఇత రాజులన్ననో పరిపాలన కార్యమునఁ దగిలి కాలంబు గడపువారు. సొంతమగు బుద్ధితో వినుర్పింపఁ జాలినంత చండితులగుట యరిది. కావున నట్టి వారాచారముంబట్టి గుణదోషనిర్ణయముం జేయుట నైజము. సూర నాయుని కాలములో ప్రాచుర్యమునకు వచ్చిన కవితారీతి ప్రబంధ రచన. అట్లుగుట దానును బ్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసినవాడయ్యె. ఐనను భావగంభీరుఁడు వివేకవంతుఁడును అగుటంబట్టి సంపూర్తిగ ప్రబంధరీతి కూపంబునం బడలేదు. ఒక యడుగు గట్టున, ఒక యడుగు పల్లమునఁగా నిలిచి, తన యిష్టమునకు రాజుల యిష్టమునకును రెంటికిని మధ్యమున, స పూర్ణముగ నిగ్రహముగాని యుగ్రహము గాని లేని, త్రికుంశస్థానమున నిలిచెను. “అన్య మనముల్, నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాడు ధన్యుడు” గదా! ఈకవి ధన్యుడాయెకో లేదో ఆయన లెక్క పుస్తకములు మనకు జిక్కలేదు

గాన స్థిరీకరింపనేరము ! ఎదియెట్లుండె కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకు
స్థితిం దాల్చియున్నాఁడు ! అయినను దలక్రింగుగా వ్రేలాడుచుండ
లేడు. తల మీఁదుగనేయున్నది. కావున నెల్లవిధముల మనకు
సంభావనీయుఁడు. తనకు శరణ్యులైన ప్రభువుల కైత్రవృత్తి ననుస
రించువాడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయము నుండియే యొకదృష్టాంతముం
బూపవచ్చును. చూడుఁడు. కృతికర్త శైవుఁడు. దీనికి నితఁడు దార
భ్రతాది బాధలేని యావనకాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁ
దగిన రాఘవపాండవీయులు సతనివారికి చిన వేంకటాద్రి చెప్పిన
యీపద్యమేనాక్షి.

ఉ దక్షతయింతగల్గి విశదంబుగఁ గాంచెయు నీ మదిన్ ఫలా
పేక్షఘనంబుగామి నిది యిట్టనగొంకెద నీకుపో లలా
పేక్షణభక్తికిల, రచించుట కష్టముగాచె క్రివిరూ
పాక్షున కంతింబుగ శుభాగ్రము రాఘవపాండవీయమున్

ఇతఁ ధర్మమైన సంస్కారవారసనో వైష్ణవముకొఁత ముదిరిన
మహనీయులు ! “శ్రీ విష్ణుపదధర్మక్రిచే శిర్మనంపత్తి ధర్మనంపత్తిచేతను
జయంబు” వడికిన వణ్యులు. అందును గృతిపతియైన కృష్ణునిపీ
పాలుఁడు “నూధన పదపద్మన సూర్యన విధిసాధితావిత భద్రుండు”
ఇతఁమాత్రమా; “శ్రుత తిరుమలతాతాచార్య శ్రేష్ఠాన్వయ సుదర్శ
నాచార్య తనూజ శ్రీనివాసగురు చరణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలాభ్యుద
యఁడు !” మఱియు “వైష్ణవమతశీలుఁడు” కావుటంబట్టి రాఘవ
పాండవీయ ప్రభావతీ ప్రస్థావ్నములలో శివస్తుతిలో గావ్యా
రంభముం జేసిన భక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు సగ్రా
ర్పనంజేసెను ! మరియు మణికంధరుని తీర్థయాత్రను వర్ణించుచో
విష్ణుస్థలము లఁగూర్చి ప్రసంగించెఁగాని శైవస్థలముల సంతగా బొగడ
లేడు. అచ్చోట్లను, తక్కిన శాస్త్రములనెల్ల నాకలించి “యవి

యాత్మలమెచ్చని పాంచరాత్ర సిద్ధాంతవిధానమర్థన సమర్థకృతార్థ మతి ప్రదీప్తులు”ను “శ్రీమహితాష్టాక్షరీ జపమంత్ర పరాయణులును” ‘దేవతాంతర చింతనావిదూరులును’ వీతనికే గానవచ్చిరేకా!; శైవ సిద్ధాంత సమర్థకులుగాని, పంచాక్షరీజపపరాయణులుగాని యొక్కరైన గంటఁబడలేదు. తుదకు వైష్ణవమతముయొక్క ప్రధానతత్వమును బోధించుచు “ఁక్షీనారాయణ స వాద” మున జూపి ప్రబంధమును ముగించెను ! పాపము ! దారిద్ర్యముచేఁ గుందింపఁ బడనివాడెవఁడు ; ఇట్లు యశావసమాన స్వాతంత్ర్య మవలంబించియున్నను మధ్యకాలమున దారపుత్రాది పోషణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్య ప్రవృత్తుడై యుండి విసిగినవాడౌటఁ గాఁబోలు వార్ధకమునందు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటయు కాదు, గంభీర ముగ నిట్లు వాక్కుచ్చుటయు :

మ. “జనమలౌచ్యుఁగ ముద్రచించితిమదంబుదైవభరిం గారుడం బును శ్రీరాఘవపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్ దెనుఁగుంగబ్బము లెన్నియేనియునుమత్పిత్రాదివంశాభి వ ర్ణనలేమింబరితుష్టి నాకవియొనర్పగజాల వత్సంతమున్”

ఈపద్యముం జదువునపుడు కవి యాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖ మును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుం జొచ్చెఁగదాయసి సంతనమును బొందక మూనము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజన స్లాఘ నీయుండ.

కళాపూర్ణోదయము వ్రాయుతఱిని ఒక్కకాలమును మ త్రిమే కాదు, రాజుల నాశ్రయించిన వాడగుటచేఁ బ్రబంధశైలియం దనాదరముగలవాడయ్యుఁ గొంతవఱకు నాశైలి ననుకరిమించెనని విన్నవించితిని. కావున ప్రబంధముల చండముంకూర్చి యించుక దిక్ ప్రదర్శనముగ వ్రాయుట యుక్తము.

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము

రామరాజ భూషణుడు మనుచరిత్రలో వాక్యప్రకారము :

ఉ. “కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరిబుట్టురత్నము, అవారిత సత్కవికల్పనావిశే
షావహ పూర్వవృత్తములు సాగలదీక్షిత జాతిరత్నముల్
గావున నట్టిమిత్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్”

దీనింబట్టి వితర్కించిపూడ నాకాలమువారు రచనల కన్నిటికి
ప్రబంధములు శ్రేష్ఠమనియు, ప్రాచీనకవుల కావ్యములన్న
ప్రశస్త్యములనియు నెంచినట్లు లనుమానమయ్యెడిది. ప్రబంధము
స్వకపోలికల్పితముగానున్నదియొక దోషముట! శుద్ధముగఁ బూర్వ
వృత్తముగానున్న సదీయ సరిపడదట! కథ ప్రాచీనముగాను వర్ణనలు
నవీనములుగాను నున్న సాగవెట్టిన జాతిరత్నములవలె నిగనిగలాడు
నని రామరాజభూషణుని యభిప్రాయము. ఈ సిద్ధాంతమ యని
వార్యమని యెంచితిమిని, కథాపూర్ణోదయము కేవల కవికల్పితమైన
కథగావునఁ బ్రబంధములలో చేరవద్దగును. ఈ బహిష్కారము
కష్టము గాదు! నష్టముగాదు! మాత్రీ గొప్పతనమున కొక కారణ
మనియుఁ జెప్పవచ్చును

ప్రబంధములేమో నూతనమైన మహాసృష్టియని మనపూర్వులు
భ్రాంతిఁగొన్నట్లున్నది. కృష్ణదేవరాయలు మనుచరిత్రకారుని “ఆంధ్ర
కవితాపితామహుఁ” డను బిరుదంబుతోఁ బూజించెను. అనఁగా
కవిత్వమును సృష్టిఁ దెచ్చినవాఁడనిధ్వని! అల్లసాని పెద్దనకుంబూర్వ
మొక కవిబ్రహ్మ యుండెఁగాని వానిని మనవారు మఱచిరో, స్థాన
భ్రష్టునిఁజేసిరో, లేక యొక్కొక్క మన్వంతరమున కొక బ్రహ్మ
యేర్పడట ముంచివిభాగమని యెంచిరో! నాకుంజూడ ప్రబంధము

లును భారతాదులఁ గొంతివరకుఁ బోలియున్నవి గాని పరమా పూర్వములుగావు. ఎట్లనఁ ; ఈ రెండువిధములైన రచనలయందు.

కథ ప్రాచీనము. భారతము మూలమునకు ప్రతిపదార్థ టీక గాదు. మఱి రససంపాషణార్థము కవిత్వయమువారు కొన్నియెడలఁ జెంచియుఁ గొన్నియెడల సంక్షేపించియు వ్రాసియున్నారు. ప్రబంధ ములు మాత్రమేమిది యెక్కువ ? నిజమే. వీనియందు వర్ణనలు బహుశ ముగనున్నవి. పూర్వకపులు నాలుగు పద్యము లెక్కువయును సందర్భ మున వీరు నలువది యున్నను జాలదని హెచ్చింతురు ! ఈమాత్రము పరిమాణభేద మున్నతనే వస్తుభేద మున్నగనఁజెల్లి ? అనఁగా ప్రాచీనకవులయు మధ్యకవులయు గ్రంథములకు భేదములులేవని నాతాత్పర్యముగాదు. మఱి ప్రబంధములు మూలరహితములైన యాదిమ విధానములు గావనట. ఈసృష్టియందును ప్రాతవాసనలు లేకపోలేదు. ఇంక భేదముల వివరమెట్లనిన :

ప్రబంధములలో కథ ముఖ్యముగాదు. మఱి వర్ణనలకు నవ కాశ మబ్బుటకై తెచ్చిపెట్టకొన్న సెపము. అనఁగా వర్ణనలు కథా సాంగత్యము లేనివనుట. సందర్భశుద్ధిలేని వనుటకు పర్యాయవచనము.

కథ ముఖ్యము గాకపోవుటమాత్రముగాదు. ఒకేయంత్ర శాలలోఁ జేయఁబడిన సరకులవలె నీ కథలన్నియు నించుమించు ఏక స్వరూపముం దాల్చిన యవి. అనఁగా చర్చితచర్వణమునకు జేరినయివి. *వీని సామాన్యకథాక్రమం బెట్టిదనిన.

* మనుచరిత్రము వసుచరిత్రము వీనికి నడుమ వ్రాయఁబడిన గ్రంథములును ఇంత గణకూన్యములుగావు ప్రబంధభోరణి మిక్కిలి ప్రకటనమునకు వచ్చిన తద సంతర కాళపు గ్రంథములు హీనములు. చేమకూర వేంకటపతి కృతులు దప్ప అను ప్రమయము గూఢము.

ప్రబంధముల కథాసారము

ఒక పట్టణము ఒక రాజు. వీరికేమి గ్రహచారముపట్టినదని తెలియకముందే ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము. యెవరైనా కన్నోజ్ఞానేంద్రియముగ రాజుగారు కన్యామణియొక్కటున్నదని గ్రహించి యుండుమతి కొంచెమును గోలుపోవుట. తన స్నేహితుడతో విరహ విషయమైన ప్రసంగముచేయుచు గన్యామణి శరీర మేమాత్రము విడు ఒక విమర్శించుట! వేటకుఁ బోవుట ఇత్యాదులు. ద్వితీయాశ్వాసము ముగిసెను. కన్యామణిమాత్ర మూరకుండునాయేమి? ఆయమ్మ తబ్బిబ్బు ఇత తయని చెప్పఁగాదు. శ్లేషలు వెట్టిన నేమి తప్పి! శ్లేషలు వెట్టిన గొంత ఫర్కాలేదు. తనవలెనే చంద్రముఖులైన చెలికత్తెలం జేర్చుకొని నాయకుఁ సౌందర్యవిషయమయి యొక రెండుగంట లుపన్యాస మిచ్చువేళకు మూడవయాశ్వాసము ముగింపు నకు రా కేమిచేయును? కన్యామణియొక్క కాకకు సుపశమనము చేయుటకై చెలు లామి సుద్యాసవనమునకుఁ బిలిచికొని పోవుట సరోవరసందర్శనము. ఆప్రాద్దుమాత్ర మందఱును స్నానముఁజేయుట, చప్పిళ్ళువడు వేళకు గగర్పాటు వణకు మొనలైన శృంగారావస్థలు తిక్కెక్కినట్లు ప్రబలుటయు, యజమానురాలిని చివురుటాకుల శయ్యపైఁ బరుండఁజేసి వస్త్రములునడల్పి శైత్యోపచారములు చేయుటయు, నవియు నష్ఫలంబగుటయు. చంద్రోదయవర్ణనము. ఏమో వినోదము చాతమని వచ్చిన చంద్రుని నాశుకపిక వాణులందఱుఁ గలసి యొకకంఠముగఁ దిట్టుటయు, మలయమారుతమస్పృధ దూషణము మొనలగు నోరూరఁ జేయు సంగతులు గలిగి

క. “సర్వజనంబులు చదువ న

భర్వంబగు కౌతకంబుఁ గాంచెడు తెలుగులో

పర్వంగఁజేసి నాల్గవ

పర్వంబది యస్తమించు భామినులతిరణ !”

ఇంతైనవెనుకఁ బెండ్లి కాకి బోవునా! సూర్యోదయవర్ణనము (కారణము మృగ్యము) ఇంక నెవ్వయైన మఱిచిపోయియుండిన నిదే నమయమని యీ యన్ని వర్ణనములును, పరిణామము, దంపతులు పురప్రవేశము చేయుట, ఆ పురములోని స్త్రీలుగఁ బోయి దొడ్లు పాటుతో వీరినిఁ జూడవచ్చి బదులిమ్మటకో యనం దమ యంగ సందర్శనము అందఱకును జేసి ఋణవిముక్తులగుట! శయ్యాగృహ ప్రవేశము. చెలికత్తియలు ప్రోత్తగా సిగ్గుదాల్చిన కన్యామణికి నింపైననీతులు చెప్పట, ప్రథమసంయోగముయొక్క పాంగోపాంగ వర్ణనము! శ్రుతి ఫలము సంతానప్రీతి! ఇత్యాది నానాచిత్రములం బ్రదర్శించి యొగవయాశ్వాసము సమాప్తిజేయును. ఈవిధమునే ఆత్మాశ్వాసముల గ్రంథముగా వ్రాసిను బాధలేదు. అయ్యది కష్ట నష్టములకు సతీతమా. లాభమునకు సతీతమే!

పాత్రములన్నియు నొకఁ తీరుందాల్చిన బొమ్మలు. అలంకారశాస్త్రప్రకారము చెక్కఁబడినవి ఆయా కావ్యములలోని పాత్రముల సర్జితముల యట్లుండుటతోఁ బోయిన నెంతో పుణ్యము! అని కావ్యములయందలి పాత్రులు ఒకటొకటి ననుకరించునట్టి ప్రతిబింబములు. పేరు ఊగుమాత్రము మార్చియుందురు. ఇంక నీమాత్రముఁ జేయక వ్రాయఁగడంగనగునా? స్వభావము, చరిత్రము, నడవడి, తీరు మొదలగులక్ష్యగుణములన్నియు నెరవలి సొత్తులు.

వసుచరిత్ర

ఉపజ్ఞ మనకు ఘటిల్లజేసి యది యొక గొప్ప లోపమనిచింతించుట మన ప్రకృతి. రామరాజభూషణుడు కథాకల్పనమందు ఉపజ్ఞ లేకుండిన నెంతో మేలని యాదేశించెనుగదా! ఇది యస్వాభావికమైన తలపోత. వర్ణనలయందుపజ్ఞ వ్యాప్తికి వచ్చిన గృతికి సానపెట్టి

నట్లుగా యాతడు సెలవిచ్చి, యా పద్ధతికి నిదర్శనము నేర్పఱచుటకొరకున దన రచించిన వసుచరిత్రముతో నత్యుత్పత్తిములు ననన్యసాధ్యములునైన వర్ణనలు ఒకట చమత్కారముగఁ జేసియున్నాఁడు. ఈ మహాకవి చందమునఁ గొన్ని రకముల వర్ణనములు చేయువారెవరును లేరు. ఈ వర్ణనలయందు దోషములు లేకపోలేదు. అందు ముఖ్యములు: అవి కథా వేగమునకు నట్టము. కథయేలేదు, కథావేగ మొక్కడిని యని యాక్షేపించితి కేని నాకునమ్మత మీ. ప్రత్యేకముగ జూచిన మనోహరములైనను గ్రంథాంగములతో పొందిక లేనివి. భావనాశక్తిచే సప్రయత్నము సన్నగమునుగా వచ్చిన స్వచ్ఛంద ధారలుగావు. మఱి సామ్యశక్తిచే జలాత్కారముగఁ జేయడిచి యుప మోత్ ప్రేక్షలు. సామ్యమంబు. వసుచరిత్రములోని సామ్యములు నస్తున్న భావములంట్టి తటస్థించినదియుంగావు మఱి నామాది భాషాశక్తిచే గృతములైన యవి. శ్లేషచే నుత్పత్తికి వచ్చు నలంకారములవలె నొడ్డువారిని సీదనభావములు వేటొందు లేనివి వక్కాణింప నుగ్మక్తుడనై నంకులకు మీక్షునాపణము వేడెడిను. ఇన్ని లోపములుండినప్పటికిని వసుచగ్రత మిగుల గొప్ప గ్రంథమనియు, భాషకు మండలాయ మానమని మఱి జెప్ప నెవడును సంకోచింపఁ బడి లేదు. ఇందుఁ గారణము లెన్నియో గా. భాషాజ్ఞానమున కిది మంచి యాధారము. పదములలో నెత సత్తుని యున్నదని చూడగోరువారికి దీని బాంతు ప్రయోజన కారియగు గ్రంథ మింకొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. మఱియు సామ్యశక్తివలె గవిత్వకఁ బ్రాణంబు గాకపోయినను సమ్మానార్హములైన శక్తులలో నొకండు. కావున దాని సమీక్షంబుగ సీపింపఁజేసిన రామరాజభూషణుడు సర్వజనస్తోత్రపాత్రుడు ఇట్టివర్ణనల కితం డించుమించు ఆదిమకర్త యగుటచేనవి మొకరి ననుసరించివ్రాయబడినవిగావు. తన మనస్సున

తొలుతఁ బుట్టినవి. అట్లగుటచే నైజములు. అకృత్రముములు. కాన
 రుచ్యములు. ఆనందకరములు. శ్లేషాది దుష్కర దుర్బోధ రచన
 లకుం బూసినను శైలి సుంజలగుణముం గలదుది. అతిశ్రావ్యము.
 సాధరణముగఁ జమత్కారము వీపరీతముగ నున్నయెడ నుఖ
 ముండుటయరది. దృష్టాంతములు. ఏకాక్షరపద్యములు. ఇందులో
 నుఖ మేమైనఁ గలదా? సంగీతములోఁ గలవంపులగునట్లు దీర్ఘాలు
 దీయుచు స్వరములు వేయుచున్నయెడ “అబ్బా! ఏమి సామర్థ్యము!
 ఎంతసేపు గ్రుక్కపట్టుచున్నాడు!” అని ఆశ్చర్యము భరితుము
 గదా! ఆశ్చర్యమునకు సమానమైన యానందముకొడిసి! కఠ
 వ్యాయామ మింత ఘనముగచేయలేకున్నను సొంపుగా మధురకంఠ
 ముతో సామర్థ్యలైన స్త్రీపురుషులు పాడిన నెంతహాయి! అసగా
 శయించు రెండు గుణములఁ జూపించవచ్చును. ముఖ్యము, చమ
 త్కారము. శిల్పముయొక్క యభిమతము నుఖముగాని చమత్కా
 రము గాదని నేతి చెప్పనేల? వసుచరిత్ర చమత్కార ప్రధానమ
 యయ్యను నుఖమును బొత్తిగాఁ బోగొట్టుకొన్నదిగాను. కావుననే
 దానియందు మనకుండు గౌరవాదరములు. కేవలశ్రవణవిత్వము
 భాషతోఁ జేయు కుస్తీవంటిది ‘భాషను ఎన్నివిధముల మగదీసి
 నాడు! ఎన్ని బంధముల స్రుక్కించినాడు!’ అను నాశ్చర్యమును
 బుట్టించును. నిజమైన కవిత గలిగించెడు నాశ్చర్యమువేఱు. ఏదన
 “సర్వజనవేద్యములగు సామాన్యములైన ఈ సంగతులు పదములు
 ఇత్యాది సామగ్రులఁ గొని యెంత యాహ్లాదకరమైన కృతిగాఁ గూర్చి
 నాడు! మనకు నాపదములు తెలియుగదా! సంగతులు దెలి
 యునుగదా! తెలిసి యేమి కట్టుకొంటిమి!” అని చింతయు విస్మయ
 మును చాల్చుట. దొమ్మరివాడు చేయు సద్భుతములనుజూచి మనము
 చింతఁ చాల్చుము. ఏలన, పరిశ్రమముఁజేసిన మనమును వాని

వలె సమర్థుల ముందును నమ్మిక గలదుగాన. తిక్కననుం దలంచి నపుడు నాబ్రతుకేలయని మన మునుములకు! “దినదినమువాడు పదములతోనే యతఁ డెట్టికూర్పులం ఒన్నినాడు! ఇది పరిశ్రమచే వచ్చుద్య కాదు. స్వాభావిక ప్రతిభ. ఇంకోక జన్మమై తినగాని యీడేమట్టిదగాదు!” అనువిచార ముద్బుద్ధము గావుటచే.

వసుచరిత్రములోని కొన్ని పద్యములు చిత్రకవిత్వముం జూచినఁ బాఠిపోవలయు ననువారి సైత మాకర్షించునంత రమణీయములు. ఇంచుక యుదాహరణముఁ జూపెద.

చ. చలిత లతాంత కాంతియను చందురు కావి చెఱంగుదాఁటి న
మ్మిళిత వయోవిలాసముల మీఠిన విచ్చు ఫలస్తవాగ్రముల్
వెలువడఁ గప్పెఁ దత్త ణమ వేల్లితదోహద ధూపధూమ కుం
తలముల విచ్చి దాడిమ లతాలలితాంగి నృపాలు చెంగటఁ.

(౧ ఆ. ౧౬౪ పద్యము)

సీ. ధరయే యహంసుల తలచూపరాకుండఁ
దనకూర్మితేని నప్పుననె ముంచె
సతియే యచండక పతిఁ జట్టుకూతురై
జగడాలు పచరించి సగముచేసె
కమలయే నిశ్చల రమణుపేరదకు మో
వైనిల్చి యతని పేరడుగుపఱచె
వాణియే మితనూక్తి వదలదు తలవాఁకి
లి నిజేశుమాట మోచెననఁజేసె,

ఆ. ననుచు భూకాంత క్రికాంత హరునికాంత
నజునికాంతను నిరసించి యా సిరంగ
పార్థివుని కాంత తిమ్మాంబ పతికిఁ గుళల
కీర్తి బలవృద్ధి నిర్మలస్ఫూర్త లాసఁగు.

(ఆ. ౧. ప. ౩౬)

సీ. చుట్టఁ జాట్టుకొని శేషుఁడు నిద్రవోవును
ముది పన్నగములలో మొదటివాఁడు
మొనయుఁ డాదిమ కూర్మము ముడుంగుమీనుమో
పినఁ బెద్దవారిలోఁ బెద్దవాఁడు
సమధికాకాప్తి హస్తము పాఁచుఁ బద్మినీ
వైరిదిక్కరి తలవడయవాఁడు
తనయొంటి పంటిచేతనయంటునాదికా
లము ఘోణి పాండురోమములవాఁడు

అ. కదలలేడద్రది బహువయః క్రమమువాడ
టంచు వారల నిరసించి యపనికాంత
తనభుజాదండమున నుండఁదనరుచుండు
భావజవిభుండు వేంకటశ్మావరుండు.

(అ. ౧. ప ౧౧)

సీ. మోహోపదేశ తమోమద్రితములైన
కనుదమ్ముల హిమాంబు లనుపరాదు
శ్రమబిందుతార కాగమఖిన్నకుచకోక
మలఁ జంద్రనామంబుదలఁపరాదు
పటుతావపుటాక పరిహీణతను హేమ
మికఁ బల్లవపుటార్పిడఁగ రాదు
శీర్షదాకావృంత శిథిలతానులతాంత
మసియాడ పీవనల్విసరరాదు

తె. అలనకానంగ కీలికీలాకలాప
సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ
పూరితన్నేహ పూరంబు పొంగిపారఁ
జల్లని పటీర నలిలంబు సల్లరాదు.

(అ. ౩. ప. ౨౧౦)

ఉ. కొండఁటవిల్లు వేదలలకుండలిరాజఁటనారి, యమ్మనం
తుండఁట, బైటిపల్లియలు దున్నినవాడఁట యొండురెండు భ
ర్గుండిది నిండుపేరువ మొకోయని గెల్వ వెముజ్జగంబు ను
ద్దండత నొక్క-తుంట విలదాలిచి యంటినఁ గందు తూపులకా !

(అ. ౩. ప ౨౦౨)

ఈ విషయ మిట్లుండె. కథావిషయమున నుపజ్ఞయూపశ్యకము గాదని గురువు చెప్పె. అతని శిష్యునందగు తరువాత ప్రబంధకవు లెల్లరు వర్ణనలంగూడ నుపజ్ఞ పనిలేదనియేమో, వసుచరిత్రలోని యూహలన యనుసరించువారై బిల్ల వసుచరిత్రముల ననేకములం బ్రకటించి, యాకార్యములందు రోత హెచ్చించి గురువునకుం గూడ లఘుత్వమాదేశమగునట్లు చేసి కవిత్వము భావనంబుగము లేనపదసంబంధిగా నొనర్చి పాడునకుం దెచ్చిరి.

ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము

ప్రబంధములలో నాటకకాళము మృగ్యము. పాత్రోచితమైన భావ స్లేషబంధురములైన కావ్యములలో మంచునకైన దొరకునే! చలికత్తెనోరు దెఱచిన నేమి గన్యామణి నోరుదెఱచిననేమి! బయట బడునది స్లేషయే! స్లేషను, అందును అభంగస్లేషను, ఘటింపవలయు నన్న సాంస్కృతిక శైలి యూడిను తీరవలయును. ఏ రసము నేభావమును వెలయునవలయును బూనినను దీర్ఘసమాసములతో, జేయుట విధి. ఏకసమాసమైన వృత్తముల నేడ్చునప్పుడును బ్రయోగించు కోమలాంగుల, దలచుకొన్నచో వారి శ్వాసకోశము లెంత ఘోషములని యాశ్చర్య మయ్యెడిని!

ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలములో విజయనగరమెంతో విఖ్యాతి గాంచి యుండెను. రామచూరు మహాయుద్ధమున హిందువులు మహమ్మదీయుల నోడించి వారి రాజ్యములం బ్రవేశించి యడ్డులేని యధికారము వెలయుచువారైరి. దేశమునఁ బౌరుషము దేదీప్యతగానముగా నున్నందునఁ గావ్యములయందును నది ప్రతిఫలింపక

పోలేదు. రాయలకృతమైన యాముక్తమాల్యద, మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, కాళహస్తిమాహాత్యము వీనియందెల్ల నవ్యతయను గణమున్నది. మఱియుఁ గొన్ని కొన్ని భావములు కవి నిడు హృదయఁబు శో న్రాసియుండుటయుఁ దేటలెల్లంబ. తాళికోట యుద్ధమున హిందువులు ఎరాజితులైరి. మహమ్మదీయులు విజయ నగరిమును ధ్వంసముచేసి పాశు గోడలుతప్ప నింకెవ్వియు నందు సీల్పక పోయిన వెనుక దేశముననరాచకము ప్రవర్తిల్లెను. చిల్లర పాళయగాండ్రు స్వతః త్రులైరి. విచ్చేయు దౌర్బల్యమునకు మూలము గదా! అంతటితో హిందువులు మఱలనైన బంసాధించి నష్టమును బూరించుకొందమను నాశను వదలుకొరకేమో! ఇట్టి పశ్చాత్తాప కాలమున బుద్ధి యెల్లుపారును? హృదయ మే యానందము పొరుకు నని వికసించును? కావున నన్ని శక్తులుఁ బోయి పండితులకు కేశశక్తి యైన జ్ఞానశక్తిమాత్రము మిగిలె గాఁబోలు! అసలు పూర్తిగా నడుగంటని వసుచరిత్రకాములో నున్నంత జ్ఞయు, మంజుమయ తరువాతి నాళ్ళవారమైన మనకు నందరానివైనందున నేమో రనహీనములు, ఏకక్రమములు, అనవ్యములునైన కావ్యములు పుంఖానుపుంఖములుగ వెడలినవి! ఇవియు లేకపోయియుండిన దేశము పరిపూర్ణాంధకారముపాలయి యుండుగాన, సీమాత్రము వెలుతురైన నిలపిండులకుఁ బండితులను బాళయగాండ్రను మనము కొనియాడ వలయు.

ఐరోపాలో రాజులు నాశనమెత్తినను ప్రజయను నింకొక ప్రకృతి ప్రతాపవంతమై యుండుగావున, కవిశక్తేవలము నగరి నాశ్రయించి బ్రతుకు విద్యగాను. హిందూదేశములో యనుస్మృతి దెబ్బదగిలిన గ్రాటినండి ప్రజ యీవఱకును లేవలేక పడియున్నది. దానిది పరాశ్రయమైన బ్రతుకు! కృష్ణదేవరాయలు, శివాజీ వీరింబోలిన మహ

నీయులవతరించి లేని, జనసామాన్యమును వారివెంట కుక్కలగుంపు వలె బోయి యెవరిమీఁగఁ బడుచున్నను బడునుగాని, నాయకులు లేనిచో దిక్కులు దెలియక మరలఁ బ్రాచీనకర్మమును బారంపర్య హింసాసమును అవలంబించును.

క. “ ఏమీ! రాజులు మంత్రులఁ

దామతిదుర్బుద్ధులైన ధరయెల్లను గ్రిం

దైమాఁడిమడియునో! జన

సామాన్యము సంఘచరిత చక్కనిదైనన్.”

మనవారిలో సంఘచరితమను భావమే యున్నదో లేదో! భావమేలేనిది ప్రవృత్తి యెక్కడిది! తమతమ కుటుంబములయందు, తెగలయందు క్షేమచింతయేగాని రాష్ట్రము గూర్చిన చింతలు లేని వారగుటం జేసి, వీరి ప్రారంభములచే దేశమున కేమాత్రము మాన ప్రాణరక్షణములు నమకూడవు. అట్లగుట వీరికృత్యములు గంధీరోద్యమములు. వీరిచేఁ దెలివియు విరివియుఁ గాచు కవిత సాధారణ జనులపై నేల దృష్టియించును! తన కనువుమీదఁదప్ప నింకెద్దాని మీదఁను గన్ను మననుఁ బోనిచాపపైఁ బరుగుననులు మనములు నేలపాటును? చీయని వాపోవుటకుఁ దప్ప! ఐరోపాలోని కవిశ్వరులు గొందఱు కాపువారు, సైనికులు మొదలైన తక్కువవృత్తులవారి బదుకులును వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి యీ పుణ్యక్షేత్రమైన కరుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁ జూచువారికి, ఈ దేశము బీదసామలపై నాదరముగల కవి యెవఁడైన నున్నాడా? తుదకు, బీదసామలైన నున్నాగా? యను సంతకము పట్టినను దప్పు వారిదిగాదు? శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న నను కూలమగు సందర్భ మెయ్యది? శ్రోవ్యు కాతెడు నాయకానాయకుల

యూహామాత్రములైన కీప్తములా? ప్రజలు దినదినమునఁ గన్నిరు
 గార్చుటకైన నవకాశములేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన
 గోడులా? శాంతరసమునకుఁ బోషకమెయ్యది? తమకు నష్టముఁ
 దేనట్టివైన రాజులయొక్కయుదారచర్యలా? ఆకట మాఁడి మలమల
 మాడుచు నింటికివచ్చు వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక
 కన్నులు మూతపడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొక మూలఁ
 గూర్చుండు పోలము కాపుయొక్క నడవడియా? ఆహా! జన
 సామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నెంత భావము, రసము,
 గుణము ఉపగతములై యున్నవో మన కవులకుం దెలియవుగాదా!
 రాజపుత్రులను, రాజకన్యలను, చాలనందులకు బ్రాహ్మణులను,
 వేశ్యలనుబట్టి రుంగుఘాట మాడుట డప్పఁ గడితకు మేలైన యన్య
 కర్మములు లేవా?

సామాన్యజను లీ రీతి సలక్ష్యముగాఁ జూడబడుటకు హేతువు
 లేవ్విడువ: ఈ దేశమునఁ బ్రజ సాధించుటకుఁ జేయి, తన్నుటకుఁ
 గాలు, మొఱవెట్టుటకు నోరు ఏదియు లేని పశువు! ఐరోపాలోని
 జనులు రాజనగుణ శోభితులు. మన పాలిటి భాగ్యము తామనమో,
 దాని తోఁబుట్టువగు సత్త్వమో యెదో యొక జడత్వబీజము! జాతి
 భేదములవలన శ్రేష్ఠకులులకు తదితరపక్షమున మర్యాదయు గౌరవ
 మును గలుగమి శ్రేష్ఠులకుమాత్ర మర్హిఁపఁడగినను నియతిని విద్య
 దాల్చినదగుట. దీనివలని దుర్దశలు రెండు. మొదటిది. విద్యవచ్చిన
 యుత్తమవర్ణులకు తక్కినవారితోడి సాంగత్యము తీక్కువగావున
 వారింగూర్చి వ్రాయజాలినను వ్రాయనేరరు రెండవది. విద్యాదాన
 మునకుం బాత్రమగాని జనబాహుళ్యము ఎంతి దెలిసినఁయును
 అక్షరములు రానిలోపంబున వ్రాయనేరరు. అథవా ఒకరిద్దఱు కవితా
 శక్తి నెట్లో సంపాదించిరి వో! ప్రశస్త్యముననున్న పద్ధతి రీతిఁ జెప్పి

మగ్రజాతి వారిని మెప్పింపవలయుననిగా నారు ముఖ్యముగాఁ
నలంతురు! అట్లుగనుట నల్పజీవితమును నారు సరుకునేముదురా?
చేయును. జాతికిజాతికి స్వర్థయేర్పడుటవలన పాండిత్యము ప్రకటించి
బ్రాహ్మణుల మీఱఁగఁగూడని రామరాజ భూషణుఁడు యుత్తింఁచె
నేమోయనుట విచార్యము! ఏది యెట్లున్న నేమి? అగ్రజాతులవారి
మహంభావము, అశ్రద్ధ, ఆచారము ఇవివేరుగను, అన్యజాతివారిని
నమమార్గమునకు నధీనులఁగాఁ జేయుటయు, కవిశ్లోచితమైన విషయ
మును మిక్కిలి సంగ్రహపఱచినవి. ఒక్క రాజులను రాజకన్యలను
పదలినయెడఁ గవితకు గతిమోక్షము లుండవుగాబోలు! ఆంధ్ర
కవిత్వము రాజులను రాణులను నమ్మి జీవనము జరుపుకొనునది గనుక,
వారైశ్వర్యమును గోలుపోయినతోడనే తానును వైరస్యమును వికృత
వేషమును దాల్చుచలసిన దాయెను. ప్రజలలో సత్త్వము స్థిరముగ
లేనిది కవిత నిత్యసాభాగ్యము పడయనేర్చు పెట్టి?

మనయొక్క రాజులదినములలో సైతమలవడనత విన్యాసము
నేడు ఆంధ్రమును జెందియుండుటకు, బ్రిటిష్ వారి పరిపాలనమాహా
త్వమును, దానిచే మనమందు ప్రభవిల్లిన వృద్ధి సతిశయముగాఁ
జెందుద మను సుత్సాహమును ముఖ్యకారణములు. విశ్వయు నెల్లరు
శక్తికొలఁది నిరాతంకముగ గ్రహింపవచ్చును. బెన్నత్యమునకు
సంఘదురాచారముల నిర్మూలముజేయుట విడువరాని సమయము
గావున, నాంధ్రసాహితీపునరుద్ధరణ ప్రభావులైన శ్రీ వీరేశలింగము
గారిచే దారి చూపఁబడిన యనేకులు, ప్రజలయొక్క మేలిమినాసింది,
వారలకు, దెలియనట్లు అనేక ముఖ్యవిషయములఁగూర్చి వ్రాయు
చుండుటచే, భాషయందలి ప్రీతియు, గౌరవమును, అభిలాషయు,
కుతూహలమును మును పెన్నఁడుఁ దాల్చి యుండనత వ్యాప్తినిఁ
జెంపును వహించుచున్నవి. ప్రకృతము కావ్యములు, నాటకములు,

ప్రహసనములు ఇత్యాది కృతులతో నివేదించఁబడు విషయములసంఖ్య
ములు. సర్వజనహితములు. ప్రాతమాంగములనే మాపద్ధతు రిగి
పొవునట్లు గొఱ్ఱెల మండలవలె బోవునవిగావు. పాతము దేశభిన్న
దయను మహాద్దేశము గలవెంటఁ బొరుషోద్దీపకములు. నాయీకా
నాయకులు సగమునకు సగము పలాయిత్యులైరి. రాజులు రాణులును
ప్రచ్ఛన్నులై యేమూలం దాఁగిరో యెండఁదాఁగిరో ! వెతకఁబడువారు
లేరు. వెదకువారును లేరు! కలియుగాదినుండి యింక దాఁక జమకు
భిచ్చనకురాని సాధారణజనులు వేటికిఁగగా గణ్యులైరి ! ఇతము గు
పూజ్య లగుచురుగాక !

“తే. అక్కజంబుగ నిప్పు డత్యంత దీప్తి
వెలుగుచున్నావు భారతీ ! విమలమహిమ
సాంధ్రదేశంబుతో మార్పు లనుభవించి,
యేమి చెప్పుదుఁ ? గలకాల మింకఁబట్టా !”

కళాపూర్ణోదయము

క్రళాపూర్ణోదయమాండ్రంబున నిద్వితీ మమైన గ్రంథము. ఏజాతికిం జేరినదిగాదు తనఁతట నొక క్రొత్తరఁము. ఆండ్రభారతాదులు సంస్కృతేతిహాసములకుం బరివర్తనములు. మనవనుచరిత్రాదుల యందుఁ గథలు నవీనములుగావు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁ బడినవి. ఈవిమర్శనములకు గుఱియైన కావ్యయన్ననో కవియొక్క స్వస్పృష్టి. బాణునిచే సంస్కృతమున రచింపబడిన కాదంబరి వంటిదని యంగురుగాని, దానినుండియైన సూరనార్యుఁడు విషయముల గ్రహించి నట్లు గానము. ప్రబంధకవు లెవ్వరిలోనూ గనఁబడని ప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సంవర్ధశుద్ధియు, ప్రాశోచితపద్యరచనయు నిందు నుప్రసిద్ధములు. ఇంత భావగాంభీర్యము గలదియు నూతనపద్ధతులం బోవునదియునైనను, కాలదోషము నెట్లు పూర్ణముగఁ దప్పించుకొనఁ గల్గును ? ప్రబంధకవులయందలి స్థానిత్యములు నిందును జెక్కులు గలవు. కాని దోషములకన్న గుణములెన్నియో మడుంగు లెక్కువ యని దృఢముగను మనఃపూర్తిగను జెప్పట శేయాశంకమును లేమి చరువరుల కెల్లను స్పష్టము. దీనివలె భావనాశక్తిచే నిర్మింపబడి నదియు, తేజరిల్లునదియునైన గ్రంథము తెనుఁగులో లేదు. పరదేశ భాషలయందలి పుస్తకములతోఁ బోల్చిచూచినను దీనికి గౌరవహాని యేమాత్రమును గలుగదని నాయాశయము. మనకు నిదియేకము తనవంటిది తేనిది. ప్రశస్తములగు దేశాంతరకృతులతోఁ దలదూఁగఁ గలదియగుట, నన్యులు పరీక్షించినను దలవంచుకొన వలసినదిగాదు,

భావనాశక్తి స్వచ్ఛందప్రచారములలో నొకటి. అట్లగుట దానిని సమగ్రముగఁ దాల్చినకవులకు సదియొక గొప్పపరముగాఁ దోచదేమో! కావుననే కవి మహాకవులును శిల్పులును మాను మతునివలెఁ దమ యాత్మమును దామెఱుంగకుండుట! కాళి దాను వాక్రుద్ధిన విధము నెఱుంగరా?

“కడుశీఘ్రతులైనను దమ

యొడనమ్మిక దమకుఁ గలుగఁ దెన్నఁడు మదిలోఁ”

వారి కేమో వారి వాక్కులు సహజములుగ సాధారణము లుగఁ గాన్పించును. వినుచుఁకన్ననో కూయఁగృతము చెప్పఁదరము గాదు! సూరసయు కళాపూర్ణోదయము తన రచించిన గ్రంథములలో నుత్తమోత్తమమని యెఱుఁచినాఁడో లేదో యనుట సంస్థము. ఎట్లన :

శుద్ధాత్మ కృష్ణనిభుఁడు తన్నుద్దేశింగి పల్కినట్లగా

మ. “ఇటమున్నగుడ సుహితాదికృతు లీ వింపొందఁగా బెక్కిన
రుట్టవిన్నారము, చెప్పనేలయవి, శంస్తువోభయశ్లేష సం
ఘటనక రాఘవ పాండవీయ కృతి శక్యంచే రచింపంగ నె
చ్చట నెవ్వారికి, నీక చెల్లెనది భాషాకావ్యముం జేయఁగల.”

అని వ్రాసియుండుటయేగాక, రాఘవ పాండవీయములో కృతి పత్యయైన పెదవేంకటాద్రి తన్నుఁ బ్రశంసించుచు,

కా. “రెండర్థంబుల పద్యమెక్కటియు నిర్మింపంగ శక్తంబు గా
కుండుక, దద్గతి, గావ్యమెల్ల నగునే నోహోఁతనం జేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం చెనుఁగుఁ గబ్బింబద్భుతంబండ్రు, ద
తుం డెవ్వడిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్.”

అనిసెలవిచ్చినట్టును వర్ణించియుండుటఁజూడ శ్లేషకావ్యమాలం గల గౌరవము తదితరములయొడ నతని కుండెనాయని సంతయాంప

నందు గలదు. కాని రాఘవ పాండవీయ రచనాసంతరమున నతఁడు స్లేష సంతగా వాడక చాలింపుటం జూడ దానియందలి యాదరము లాఘవ మయ్యెననియు నూహింపవచ్చును. ద్వ్యర్థికావ్యములకెల్ల శిరోమణి యనందగుదాని ఘటింపినవాడయ్యు, కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో ప్రబంధకపులవలె స్లేష సంతగా వాడక యుంట కతన నదిశక్తిలేమిచే విసర్జింపబడినదిగాదు. మఱి రక్తిలేమిచే నని యనుమానించుట సహేతుకము. ఏది యెట్లుండె. లోకులును, అసంగ పండితులన్నమాట, రాఘవ పాండవీయమును బంచ మహా కావ్యములలో నొకటిగా ననుగ్రహించిరే కాని అఖండభావగాంభీర్య మైన కళాపూర్ణోదయమునకు నట్టి పట్టము గట్టరైరి. ఐన నిదియొక యెదురుచూడఁబడని వింతగాదు.

కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును

ఈ కావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికిని నాన్పద మైనది సూరనార్యుడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయ. కృతి నిర్మాణ విషయమైన సంకల్పమును గవియే వివరించియున్నాడు. చూడుఁడు “నకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి కారణంబని . . . . .యెద్దియేనొక్క నరసప్రబంధ నిబంధనమునకుఁ” గౌతూహలియై యుండునపుడు, రాజుగారు “సర్దిద్రలీలావిచిత్రంబగు దానిం” జేయునుని యాజ్ఞాపింపఁగా, ప్రభువుగారి గౌరవమునకును దన శక్తికిని దగినరీతి “నపూర్వకథానంవిధానవైచిత్రీమహనీయంబును, శృంగారరస ప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనీయంబును నగు కళా పూర్ణోదయంబును మహాకావ్యంబు” రచింపఁ గడంగెను! కవియొక్క యుద్దేశమే యీగ్రంథమిన్ని లక్షణములఁ గల్గియుండవలయునని. కవి తన యభిమతము నెఱవేర్చుకొన్నాడనియు, యిట్లు పంతముబట్టి

వాసినందున నిష్కళంకమైన కృతి యేర్పడినదా లేదా యనుట సందేహము! కథయు ప్రకృతియందలి వస్తువులవలెఁ దనంతటఁ దన యందలి సత్త్వముంబట్టి పుట్టి పెరుగు గుణముగలది. దాని సాజ సమగ పెరుగనిచ్చి, యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదము చేయుచువచ్చిన మేలా? మొదటనుండియే యీయీరస ములు తప్పక యిచ్చెనుదానిని గల్పించెదను అని నఁకల్పించుకొని పిచ్చుటి దాని యుత్పత్తిఁ జేయఁజూచుట మేలా? యోజింపుడు. భావన శక్తి కారణశక్తియొక్క సేవసమునకునిల్చిన మహత్తుగాదు. మఱి స్వైరీణి. గుఱ్ఱముల నడిపినట్లు గతి వేగము గుడిచి త్రిప్పి కొంతకుఁ గొంతవశ్యము చేసికొననగుఁ గాని, యపరిమితముగా దాని స్వేచ్ఛావిహారమును నివారించితిమేని అది చెడును. పరిశ్రమము తగినంత లేమి మందచుగును. కృశించి నశించినను నశించునేమో! నకల లక్షణ లక్షితములు విహికసంప్రదాయముల ప్రకారము నిర్లక్ష్యములు. నిర్లక్ష్యములు గాకున్నను సిద్ధోపములు గావు.

సూరనార్యున కీయుద్యమముచేఁ గలిగిన మేలు గీడులెవ్వి యనః అపూర్వకథాసంవిధానమునకం బూనుటచే నుపజ్ఞకు భావనా శక్తికిని మంచి ప్రవేశము దొరకినది. ప్రాచీనకవు లితరుల కథల భాషాంతరీకరించిన వారగుటను, ప్రబంధకవు “లాద్యసత్కథ” లైకొని కై నేతలకుం దొడఁగుట చేతను, ఆ యిరు దెఱఁగుల కృతి కర్తలయందును మాతృకలులేని యెన్నికలును భావనాశక్తియు వ్యాపించుటకుఁ దరుణము కలువాయెను. కళాపూర్ణోదయము సామాన్య ప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగ నుండుట కిదియొక కారణము. మఱి భారతమంత సరసముగాని దగుటకు మూల మేమనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారముగనైన చెచ్చి

రాసివేయవలయునని కవి సంకేతము చేసికొన్నవాడగుటచే కథ సహజముగఁ బక్కమునకు రాక యచ్చటచ్చట నూడరవేయఁబడి యుండుట. అయిననొక్కటి. కథ కంటికిఁ గనఁబడనంతటి కృతత్వము నొందియుండుట ప్రబంధములలోని కొంతవలె నొకటి యని మునుపే చెప్పఁబడియెఁగదా! ఈ లోపమును చాలమట్టునకు పూరించి ఈ కావ్యముగోని కథకుఁ బుష్టితెచ్చిన తంత్రములలో “సర్వలక్షణ సంపన్న” తానమయము ప్రముఖము. ఎల్లన. రసములు తొమ్మిది. “శృంగారవీర కరుణాదుభయహాస్య భయానకభీభత్సరాద్రశాంతము” లని. ప్రతియొక్క రసమునకుఁ జెందిన భావానుభావము లెన్నియో యున్నవి గాని, మనవారు శృంగారమునకుఁ జెందినవానిం దప్పఁ దక్కినవాని సంతగాఁ దలపోయరైరి అందుచేత ప్రబంధములలో నన్నిరసములుఁ బ్రదర్శింపఁ బడవయ్యె. అట్లు చేయవలయునన్న విధిధము లయిన కార్యజాలములతో నిండిన విస్తృతకథయొక్క ప్రాపు తప్పక యుండవలయు. ఒక యుద్యానవనమునందు ఒకజత నాయికా నాయకులకన్న నొకటి రెండు రసములకన్న వెక్కువ పుట్టించుట దుర్లభము! రమారమిగా నిర్ణయించితిమిని, ప్రబంధములలో అద్భుత హాస్యభీభత్సభయానక రాద్రసములు మృగ్యములు. వీరశాంత కరుణారసంబులను శోషితంబులు. మనవారిచే శృంగారమనఁబడు* నొక్కరసమమాత్రము దట్టముగఁ గాఱుచుండును. మన సూరకవి కళాపూర్ణోదయమున నీయాన్ని రసములకును స్థానము లేర్పఱుచు కోరికగలవాడౌటచే నాని కన్నంటికిఁ జోటుదొరకునంత విశాలముగా కథ గల్పింప వలసినవాడయ్యె. అందుచే సుటకథ తుచ్చముగాదు, మఱి మిక్కిలియు ప్రాబల్యము గలయది. అయిన నొక దురదృష్టము.

* ఇది నిజముగా శృంగారమనుట నిర్వివాదముగామి యింక ముందు నూదంపఁబడును.

ఒకే కథలో నన్నిరసములు సముష్ణ పలెనన్న నా కథను చాటు
మాటు? సిద్ధమిదిగాదు. అనగా అసంగతమైన మంగములఁ దెచ్చి
పెట్టి స్వారస్యము నక్కడక్కడఁ జేపఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి
చినాడని నా మనవి. సమగ్ర పరిపూర్ణత మనుజులకు సుఖముగ
జీర్ణమనకుఁ దెచ్చికొను నాచుతిగాదనుట మాటి మాటికిఁ జెప్పట
యేల? అట్టి కరిసంపుఁ బదార్థముల కాసింది కవి కష్టముల పాలై
నాడు. అయినను మొత్తముమీఁది నీ యిచ్చకు శుభకరము
ఇది లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము బ్రథములలోఁ గలసిన గ్రంథ
ముగానుండియుండునేమో! ఆ దుష్కృతికింపప్పించిన మంత్రము సింధ్య
మనరాది!

కల్పనాసామర్థ్య మీశికింబలె నాంధ్రులలో మత్తెవ్వరికిం
గానము. తిక్కనాదులకు నుండవచ్చునేమో! ప్రత్యక్షమునకు గానవ
కాశము లేనివారగుటకతన వారింగూర్చి యా యాలోచనఁ జెట్టు
కొనుటలో ఫలము లేదు, ఇతఁ ప్రబంధకవులన్ననో, ఒక్క కథయొక్క
ప్రధానాంశములయంద కాదు. సందర్భముల నేర్పఱుచుట నుండును
గల్పనఁ గలవారుగారు. గొత్తెల మందరీతి నొకరుపోయిన గారినే తల
వంచికొని యందఱుఁ బోయరిగాని, స్వేచ్ఛాగమనముఁ దాల్పరైరి.
సూరనార్యునియందు ప్రబంధకవులకుంగల వర్ణనాశక్తితోడ కథా
కల్పనాశక్తియు, వివిధములైన సందర్భములను సంధానమునకుఁ
దెచ్చు ప్రతిభయు, సహవాసములు. మఱియు భావనాశక్తికి దోడు
భాషాశక్తియుఁ గలవాడగుటఁ దానే యించుమించు సర్వకవితా
లక్షణసంపన్నుడనం జెల్లు గాదె? కవిత్వము భవ్య బగుటకు భావము
భాష రెండును గలసి మెరియవలయుట. నిత్యసమయము. సూర
నార్యుఁ డీ రహస్యము నెఱింగినవాడనుటకు నిదర్శనమేమనఁగా;

క వితాన్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించి తా వ్రాసిన

అయవిభాతి. “చలువగల వెన్నెలలు చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను, సౌరభముఁ జలువయు దలిర్పఁ,
బొలుపెనఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకు గోమలత
నెలకొనిన, సౌరభముఁ జలువపసయుం, గో
మలతయును గలిగి జనముల మిగుల బెంపెనఁగు
మలయపవనంపు గి దమలకు మధురత్వం.
బలవడిన నీడుమఱి గలదనఁగ వచ్చుఁ గడు
వెలయఁగల యీ నుకవి పలుకులకు నెంచక.”

(కళా ఆం ప. ౧౦౭)

అను పద్యము. భావము శైలిని మించినదా, శైలిభావమును
మించినదా యని వెఱఁగొనఁగించు నగ్రగణ్యపద్యములలో నదియొకటి !
కవిత్వప్రశంసల నెన్నింటిలో మాదియున్నానుగాని, మరోహారములైన
యిన్ని మాకృతులు నెగురనిల్చి మైమఱచునట్లు చేయుమాటల
సంకల్యమును గనలేదు, వినలేదు ! ఊహించి యూహకుఁగా
భావము మీఁదికెగయుచుఁ దుకకు గంటికి గనరాని శాంత
యాన్నత్యమును వహించినది గదా !

కవికృతశైలివిషయక విచారములు

సూరనార్యుడు శైలివిషయమై చేసిన చర్చలను, బహు
చతుర్హరముగఁ బాత్రము లొకల్పొకళ్ళ వాక్యములం బ్రశంసించి
నట్లు వ్రాసియున్నాఁడుగాని, తానేరేరుగఁ జనువరుల నంబోధించి
నట్లు వ్రాసులేదు ఈ కవితో ననుకూలకుడైన ‘షేక్స్పియర్’
అను నాంగ్లేయ కవిచక్రవర్తి కొన్ని యెడలఁ దన శైలింగూర్చి నగము
నవ్వుటాలకుండులై బ్రసంగమ్ము జేయఁదలంచి స్వయముగ వ్యాఖ్యా
నంబుఁ జేయుట యనుచితుంబుకాదు. కథాగమనమునకు విరుద్ధము

నని యెంచి, పాత్రముల యొండొరుల వచనముల విమర్శించినట్లు సేసి, యా మార్గమునఁ గొంతకుఁ గొంత దన యభిప్రాయంబు వెలువరించుట గలదు. సూరన్నయు నీ మార్గమవలంబించినవాడే. నేగుగా కవియే కథలో మాటాడుట కథ ముందు మనకుండవలయు నవధానము నకును దానిచేఁ గలుగు మైమఱపునకును విచ్చేదహేతువు. కావునఁ గవి బోధనలు సైతము పాత్రయుఁమూలమునఁ బ్రచురించుట నాటక సంపర్కమునకుఁ బోషకము. కావ్యమనునది జగత్తురీతినుండవలయును. ఎట్లన, జగంబు మనయెదురినున్నది. దానిమీదఁ దృప్తి చెందరకుండుటకో యన జగత్కర్త యదృశ్యభావుడయి యున్నాఁడు. కావ్యమును జదివి యానందించుచుఁ గవిని మఱచితిమేని, యది కృతఘ్నత యేమోగాని. యదియేకవియొక్క కృతార్థతకు గుఱుతు. మఱియు, పాత్రల మఱుఁగుననుండి వారిచేఁ జెప్పించినఁ దనకు గగ్వము. ఆత్మస్తుతి మొదలగు నేరములు మోపఁబడవు.

సూరనకైలింగూర్చి చేసిన విచారములన్నియుఁ బాత్రముల చాటున కథకును దనకును, భంగమురాని మాడ్కిచేసియున్నాఁడు. అనఁగా బయటఁబడకయే తన కృతినిదానే విమర్శించియున్నాఁడనుట.

దృష్టాంతరము. మణికంధరుఁడు చేసిన దండకరూపమైన కృష్ణ స్తవముంగూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు:

సీ. “పాసఁగ ముత్తెపు సరుల్పహరించినలీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు
తెఱిగిఁ నిర్దోషత నెసఁగ జేసి
రసభావములకు నర్థంబుగ నైదర్శి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుదితంబులై తనరారెడు
ప్రపాదంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్చి

లే. యమర నుపమాదులును యమకాదులునగు

నట్టియర్థభాలంక్రియలు ఘటించి

కవితఁ జెప్పంగ నేర్చు సత్కవి వరునకు

వాంఛితార్థంబుం లొనఁగనివాడు గలఁబె ?" (కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౦౫)

ఇది వ్యర్థపద్యముగాదు. ఎట్లైన ఇందులోని విశేషముం జూడుదు. కలభాషిణి యింక ముందు మణికంధగునిమీఁదఁ దాను దొలినుండియు మోహము నాల్చినదని చెప్పఁబోవుచున్నది. కాన వాని కా మాటయందు నమ్మిక పుట్టుటకై యీపొగడ్త యను వయ్యెడి. మఱియు మనసు దగిలినవారిల చెయ్యులు బహుప్రశస్త ముగ మనకుఁ దోచుట స్వాభావికము, అట్లగుట శైలి యతః బాగుగలేదని వండితులు నిరూపించినను, వీల్గొఘనకుఁ గొఱతరాదు. కాఁనము లేను. ౧౦౫ : అదికలభాషిణి వచనము. ఆమె మనసుప్రకారము వ్రాయఁబడినది. అత్యుక్తిగా మీకుఁ దోచినను గలభాషిణికి దోచియుండదు గదా! మఱియు నామె వారాంగన. వాంగనలకు ముఖస్తుతులు అతిశయోక్తులును జీవనాధారముగాన నైజములు. కాఁటట్టి యహంభావముచేఁ గవి యాత్మస్తుతిఁ జేసివాడని స్థాపింప వలెనుగాదు. అతనిశైలి చెడ్డదగా నుండినను నరే ఈపద్యము సమయోచితము. ఇది శైలి యీపర్ణనకుఁ దగినదిగానుండిన ననలు దోషమేలేదు చూచితిరా! ఈకవి మహిమ! ఈసీసముయొక్క సొగసు కథయొక్క పెంపకమునకు ననుకూలము. కవియెడం జెల్లినను జెల్లవచ్చును. చెల్లదన్నను అనిమిత్త ప్రసంగము గాదు!

ప్రభావతీప్రద్యమ్నము కొన్ని సందర్భముల గళాపూర్ణోదయము

నన క్రమించెడును

కళాపూర్ణోదయములో భావనాశక్తి యఖండమన్న నావిజ్ఞప్తికి నిదియొక తార్కాణం. ఒక్క యఖండమగుటయకాదు. కొన్నియెడల

మితినిమిషాతి యతిశయదోషముం జెందియున్నదన్నను, గవియెడ నన్యాయముఁ జేసినవారముగాము ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందన్ననో కవిత్వవిద్య యింకను బక్వమునకు వచ్చినది. అనిగా శుద్ధరచనను మాత్రము గమనించిచూచిన వెనుకవ్రాయఁబడిన యీగ్రంథము దానికిఁ బూర్వమగు కళాపూర్ణోదయమునకన్నఁ గొన్నివిషయముల మిన్న. ఎట్లందురో. శైలి యింకను మంచి పాకమునఁ బడియున్నది. లోకోక్తులు మొదలగు సలంకారము లెక్కువ యగుటయకాదు, రమ్యములును. అన్వయసౌలభ్యము సధికమ కాని భావనాశక్తి యెంతయుఁ దక్కువ. బహుశః కవి వచుచుముదిరినవాఁడైనందున రాగములు కృశించియుండును రాగాదుల నిజ్యంభణము లేనిది భావనాశక్తి యుడరనేర్చునా? ఎది యెట్లుండె. కళాపూర్ణోదయసందర్భములఁ గొన్నింటిని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములోను అనుకరించి యున్నాఁడు. తొల్తటి గ్రంథమందుఁగల సూతన కల్పనలు వెనుకటి దానిలో లేవు. మఱియు నందలి కల్పనలు గొన్ని చిల్లరమార్పులతో నిందుఁ బొందింపఁబడి యున్నవి. భావనాశక్తి వ్రాలెననుట కింకను సందేహమేల?

చూడుఁడు, వాణికంధరని తపోభంగముఁ జేయుటకై వచ్చి కార్యసిద్ధి గడించిన రంభ యామోటుదపసి శృంగారములకుఁ గరంగని దగుటను, సలకూబరాయత్త చిత్త యగుటను, జేసియొకానొకప్పుడు

క. కళలంటి కఱచి తనచె

య్యులఁ జొక్కెడు తపసి మది చివుక్కురుమనఁగా

నలకూబర ! విడువిడురా !

యలసితి ననిపల్కె మన్మథాతి వివశతః॥

అన్యనాథునిఁ బేర్కొనుట మణికంధరుని కోపమునకు గారణము గదా! ప్రభావతీ ప్రహ్యము ముహూ నాయికా నాయికులకుఁ గోపముఁ దెచ్చి పెట్టవలయునని యుద్దేశించి కవి యీ కథాపూర్ణోదయము సంగతివలన దానినే చేర్చియున్నాఁడు.

కా. “ప్రద్యుష్టుండు ప్రభావతీరతి విహరప్రాధి సారస్య సం
పద్యక్తిం గడుజొక్కి ‘దక్కి-తి రతీ! మత్ప్రాణమా! నీకు’ నం
చుద్యత్ప్రేమ సమృద్ధిఁ బల్కె నదియాయోహలలామన్ శ్రవ
స్పద్యఃపాతి నికాతికూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్.” ఇత్యాది.

(ప్రభా. ఆ ర. ప. ౧౦౬)

ఒకచో రంభ ‘నలకూబరా!’ యని స్మరించుట. వేటొక చోట ప్రహ్యమును ‘రతీ!’ యని పలుకుట. సామ్యము స్పష్టము. కాని మొదటి సందర్భముయొక్క కౌశల్యము రెండవదానియందు జూపట్టదు. తారతమ్యము లేమనఁగా : ప్రభావతీమృగానికి వచ్చిన పోలయలుక ఎల్లనకై ఓగుచుతి కాబడి దేశాని కధాసాగత్య మే మాత్రమును దానికి లేదు. వచ్చిననెవరికి లాభము, రాకున్న నెవరికి నష్టము! చాలీచాలనిదానికి శ్లేషవాసనయు మిగుల గాటు! ఇక కథాపూర్ణోదయ సందర్భమన్ననో సర్వవిధముల నుత్కృష్టము. ప్రభావతీ గాజకన్య. వయసున పెంతో చిన్నది. రతీదేవి పురుషున కన్న పెద్దస్మృకదా! కాబట్టి కోమలంగియైన ప్రభావతీతో ముచ్చటించు నపుడు ఈజ్యేష్ఠా దేవిని దలచుకోవలసిని విధియేమి? పాపము. రంభగతివేటు. మోటుదపసి యెక్కడ? రసికశిఖా మణియు ధనవంతుడునైన నలకూబరు డెక్కడ? ఇంతేగాదు. మణికంధరుఁడు నలకూబర రూపముదాల్చుడేని కథ సాగదు. ఇరువురు రంభలు, నిరువురు నలుకూబరులు నుండుట యావశ్యకము. రంభ ‘నలకూబరా’ యని కనులు మూసికొనుట, యింకను

గామ తృప్తివడయని మణికంధరునికి నలకూబర వేషముందాల్చుటకు నశూఘమైన హేతువు ! కావున సిద్ధైరస్యము దండుగప్రణయ కలహముగాదు. మఱి కథావృద్ధికి నావశ్యకము.

శైలిని గూర్చిన తర్కములు

కవియొక్క శైలివిషయముం గూర్చిన చర్చయు సిగ్గే. కథా పూర్ణోదయములో నిది కథా కల్పనకుం జేరిన యవశ్యక్రియలలో నొకటి. ప్రభావతీప్రద్యున్నముగో నట్టిది యొకటున్నది గాని, యది విడువబడఁ గూడనియంత కలయుకతో వెలయునదిగాను, ఆపద్య మేదన. ఇంద్రుఁడు శుచిముఖుని కొనియాడుచు నాడిన;

సీ. “ శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థ సంపదలఁ బొదలఁ
దలఁ పెల్ల నక్షిప్తతను బ్రదీపితము గాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁబోక
యా కాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును కా
భా చంద్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదు కోనదుకుచు
నుపపత్తి యెందు నత్యుర్జితముగ

తే నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
ద త్తదవయవవాక్య తాత్పర్య భేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొశరఁ
బలక నేర్పుటబహుతపః ఫలము గాదె !

(ప్రభా. అ. ౨ ప. ౩)

అనునది. రెండు గ్రంథములలోని యీరెండు పద్యములం బోల్చి చూచితమేని నీరెండవకృతి రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టు

నకు శైలింగూర్చిన యభిప్రాయము మార్చినాడనియుఁ జెప్పుట కవ కాశిమయ్యోడి కళాపూర్ణోదయ పద్యముంబట్టిచూచినఁ గవి యలంకారశాస్త్రములయెడ బహు భక్తిగలవాడనియు, సర్థాలంకారములు మాత్రము గాక శబ్దాలంకారములును అవశ్యానుష్ఠేయములని భావించినట్లును, గానంబడియెడి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న పద్యములో నలంకారశాస్త్రముంగూర్చిన విచారచిహ్న లెవ్వియును లేవు. శబ్దాలంకారములంగూర్చి కవి యువ్విఘ్నానికి పోవుటయేకాదు, అర్థాలంకారములనైన ధ్యానించినట్లు పోకడగానము. భావములు, అర్థములు, తాత్పర్యములు, అవయవసంయోగము మొదలగు తలచులతిఁ జేరిన లక్షణములమీఁద నేకాగ్రమగు దృష్టిని నిలుపుట మేలని యెంతెనేమో! ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో చిత్రకవిత్వ మత్యల్పము. ఇంచుమించు శూన్యమును, కళాపూర్ణోదయమున నంత యెక్కువ గాకున్నను దానియందుకన్న నధికము. ప్రబంధములయందుంబలె నమితముగాదు. రసనాశ మొనరించునంత విపరీతపు వాక్సరణి యీకవి యెంతదపసుచేసినను సాధ్యమగు వరముగాదు. ఏలన, భావగంభీరుఁడు గాన. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము విషయమునఁ బ్రబంధసంబంధి. శైలిలోఁగాదు. కళాపూర్ణోదయము మొత్తముమీఁద విషయమున ప్రబంధసంబంధిగాదు. శైలియం దచ్చటచ్చట నావాసనం దాల్చి నదియ. మొత్తముమీఁద ననుటచే నాఱవగూళ్వాసముయొక్క యంత్యభాగము మొదలు గ్రంథసమాప్తి పర్యంతము తుచ్చమైన ప్రబంధధోరణిలో నేకాక్షణముచేతనో వ్రాయంబడి యుంట నూచి తము. సూరనార్యుని రచనాఽరిణామముం జూచిరా! అఖండ శ్లేష పూరితమైన రాఘవసాండ్వీయముతో ప్రారంభించి, తుదదాకు సరికి ప్రభావతియంద, శ్లేషకవిత్వము వచ్చునో రాదో యనునంత తక్కువ పఱచియున్నాఁడు!

సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము

భారతము సత్యంతాదరముతో, బరిచినవాడయ్యె, కాల
దోషంబుచే శబ్దచిత్రములం బ్రకటిచుటకు నోర్చిన వాడయ్యె నను
టకు నిదర్శనముగఁ గొన్ని పద్యము లుదాహరింతము :

సీ. “ విశ్రాంతి విరతిఁ గావింపక సారవ

తాపహిత్య సామనస్యంబు లెఱిగి

సమయంబుఁ దప్పక శ్రవణ కరోరంబు

లైన శబ్దముల సత్కావలూత్మఁ

జేయక, సత్పరిచిత సుకుమారవా

క్సరళితాభిప్రాయుఁగా నొసర్చి

పదబంధ శిథిలతఁ బాటిల్లఁగా నీక

యేచందములయందు నేమరిలక

తే. పఱుగు కవియు దోహ కరుఁడును యశము దు

గ్ధమును బడయు, నట్లు గానినాఁడు

కృతి దురావ శౌండవు కీర్తియుఁ బాలు నీ

కుంట గాదు, హాస్యయోగ్యుఁ జేయు. ”

(కళా. ఆ. ౧ ప. ౮)

ఇందు స్లేషప్రధానము.

సీ. “ శేషు దర్పము చివ్వి కీతాంశు రుచి నవ్వి

పాలమున్నటిపైఁ గాలు ద్రవ్వి ”

(కళా. ఆ. ౧. ప. 2౬)

సీ. “ పొలుగుటద్దపుమించు మించుబాగులనింపు

నింపుచక్కనిమాడ్డు నెమ్మొగంబు

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧3౫)

క. మాయమ్మానను నీవే,
 రాయలపై కవచేవ రాజే జేజే
 మాయాతుమ లా నయది
 పాపకసంతోషమున్న పలమిలసాను.”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౧)

ప్రథమాగ నాగుండు మదాశముని పురోహితాదులు నోడించు
 టకై సంస్కృతాంధభాషాశ్లేషముతో నీపద్యమును బల్కి వారిని
 వెగడువటిచి రాజనకుం దమ్ముందెలిపికోసిరి. ఈ సందర్భము కాళి
 దాసుని చరిత్రచే సూచితంబు. చిత్రకవిత్వమైన వేమి? కథావృత్త
 ముతో ననుసంధించినయు ప్రధానమును గావున విడి ననుంజనకే.
 ఇంతట గవి విగమించి యుంకిన నెంతో బాగుగనుండె. ఇంకను
 నీలాటి పద్యము విశవలయునని కళాపూర్ణుడు కుతూహలుడగు విరి
 నడిగినట్లును, ఆ గాజుయొక్క విరోధార్థముగా

క. “తా వినువారికి సరవిగ,
 భావనతో నాను నతివిభావినులేజా
 దేవర గౌరవ మహిమన,
 మావలసినకవిత మరిగి మాకు నధికా.”

(కళా. ఆ. ౬ ప. ౧౬౨)

అను పద్యము ప్రథమాగముండు నివేశించినట్లును వ్రాసియు
 న్నాడు. ఈ రెండవకల్పన పరిశీలి పాండిత్య ప్రకటనమేగాని,
 యప్పటి వృత్తాంతముంబట్టి సహజముగ కేర్పడిన నరసముగాదు.
 మణికంధరుని తీర్థయాత్రాభివర్ణనములో నతడు నేవించిన శ్లేత్రముల
 కనేకములకుఁ గవి గూఁత్యప్రాసనియచుమాపాదించి యుండుట బహ్మర
 ఘోతన విలాస ప్రభావమేమో!

మ. “యమునం జూచెను వీది కావయమునం బ్రాంపద్దన క్యామతో

యమునన్ సారసక్రరవోచ్చయమునన్ ... .. ఇత్యాది

(కళా. ఆ. ౨. ప. ౧౧౧)

మఱియు రగడలేనిది రాగము గుదురదని కాబోలు శ్రీరామ స్తోత్రము నొకటి వ్రాసి చుణికింపరుని జిహ్వాకు నంటి చినాడు. ఇట్లు నేకరీతుల శబ్దచిత్రము సంఘటించి యున్నాడుగాని, యిది కావ్యము నకు వన్నెదెచ్చు పద్ధతయనుట గడు సాహసము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునం దిట్టి విఱుఁఖ లపురూపములు. మఱియు కథాప్రారంభముననే పాత్రములను బ్రవేశింపఁ జేయుట ఇట్టి కవియే నేరుగ మనకు బోధించుట యేమాత్రమే లేదు. అట్లుగుటచే వర్ణనలు పాత్రముల మూలమునఁ జేయఁబడి కథలో మిళితములై యున్నవి. చూడుడు. మొదలెత్తగనే.

క క్రిరమణీ రమణీయమ

హోరస్థలఁ డచ్యుతుఁడు సమజ్జ్వల మహిమన్

ద్వారక నుండఁగ నొకనాఁ

దారూఢాదరత నిండ్రుఁ డవ్విభుకడకున్”

అని యింద్రకృష్ణులకు ప్రవేశముఁ గల్పించి, ఇంద్రమాతలి సంచాద రూపమునఁ బురవర్ణనయుం జేసియున్నాడు. ఇంద్రుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై యుండఁబట్టి పురవర్ణనాదులచే నతనికి మఱివుఁ గల్పింపఁజూచుట సారథి ధర్మమేకదా ! కావున నియ్యది ప్రబంధముల నెల్ల సర్వసాధారణములుగు దిక్కులేని వర్ణనలకుం జేసినదిగాదు. మఱి సార్థకము.

కథతో గాఢాన్యమును సంగమును ప్రభావతీప్రద్యమును సంఘముగమును అవచువము, సాయోగము పరస్పరతయు నిగుంబలె నాంధ్రగంధముల నెచ్చటంగానము. త్వరపడువానికి శ్రీకృష్ణుని శాజ్జము అల్లిపన్నతాతముగాఁ దోపవచ్చుగాని, యదియుఁ గార్యసాధనమున కుపకారపాపము. ఎట్లన, దైత్యరాజు ననుచుతిఁ బొందిగాని యేరికిం జొరగా పుము కేరితిఁ బ్రద్యముఁడు ప్రవేశింపఁ గోఁడని, శ్రీకృష్ణుఁడు తలఁచుకొండఁగా నాయజ్ఞములో భద్రుఁడను నటునికిని బాహ్యుగా వటువులకును వాగ్దానము జరుగు కాలముగో, వటువులు భద్రుఁడైశించి

సీ. “ఏము మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చుడనాల

పుట్టిన యిండ్లు మీ బోంట్ల కాక

యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపఁగ నెట్టి

పురమైన నశ్రమంబునను జొచ్చి

పగలెల్ల నాటల శ్రమయించుచును నందు

గొందులెల్ల నెఱింగి కొనుచురేలు

కన్నగాండ్రగుచు నంగభృ ప్రవేశించి

యందు నెంతటివార లడ్డమైనఁ

తే. జక్కఁడఁచుచుఁ బేరు గ్రుక్కిన వాటిగా

నివ్వమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి

బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును ద

ప్పుడు యథార్థ మనుచుఁ బలుకుటయును.”

(ప్రభా. ఆ ౧ ప. ౧౦౮)

ఆ మాటలనే తనయచేక్ష కుత్తిరబుగ వనజాక్షుఁడు గ్రహించి తన యాపాదము సిద్ధిపడఁగాదా యని సంతసించి ప్రద్యమును దల నటవేషమున వజ్రనాభునికిఁగింప నిశ్చయించెను. నటవేషముననున్న ప్రద్యముఁ గు వజ్రనాభునభాగో నటించుచుఁ జెప్పి

చ. “సకలవిశేషభోధనకుఁ జాలినయోగైజాణ వజ్రనా
భకులవతంసరత్నమ ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
వకమగు చూపునాపయిఁ బ్రవర్ధితరాగతఁ బర్వఁగాన న
త్యకలుషవృత్తి నా నుకృతమంతయు నేఁడుసుమీ ఫలించుటల్.

తే. నీకు నామీదఁగల యట్టి నైయ్యమును, మ
హాదరము నీవు పనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగ
మున నిను భజించు శేడుక ఘనము నాకు.”

(ప్రభా . ఆ. ర. ప ౧౦౫, ౧౦౬)

అను పద్యములును మాటుఁగొననుఁడి చూచుచున్న ప్రభావతికిఁ
దనకూర్చిఁ దెలుపునట్టివ కాన కథకు ననుకూలములే, ఇట్లే యన్ని
విషయములును గదాన సారము వచ్చునవియేకాని, ‘ముగ్గుగు మూఁడు
లోకములైన మునలిది యుగబోక. మను చూడ్కిఁగదను జీల్చి
చెఱుపునవిగావు.

భావలోపములు

రచనాదోషములు లేకున్నను గళాపూర్ణోదయమైన కన్న నిది
నికృష్టమనుటకు భావలోపములు కారణములు. ఇందులో ఏచ్చు స్త్రీ
పురుషులు గొందఱే. అందును గృష్టాదులు పురాణపురుషులు. వీరి
సమాచారము ప్రాతకథ. ఇతప్రద్యముఁడన్ననో విరహాది
వేదనలకు నిదానమైన ప్రబంధపురుషుఁడేకాని యెక్కువ పరివృత్తి
గలవాఁడు గాఁడు. ఇత ప్రభావతియన్ననో, నాకుం జూడ నెంతయు
ససహ్యురాలు ! రూపమున్నది. నాకుఁడెప్పుడు వచ్చి పైబడునను
తహతహ దట్టముగ నిండియున్నది. రూపమును గామావేశముం
దాల్చిన పాతివ్రత్య మున్నం జాలునా ! ఇందులోని శృంగారమనునది

జావళులకుఁ దోడుపోయినది! తండ్రికిఁ బతికిని యుద్ధము సంభవించె
గదా. ఎవరు గెల్చినను దనకు దుఃఖమేగదా యను నాలోచన
యీ పతివ్రతా శిరోమణి మనసున కేల తట్టును? ప్రమ్యమ్నఁడు
భార్యమెద్దియులేదు' "ఒండొక్కవఁ ద్రొక్కఁగాఁగూడద, యేమి
సేయుకను ఘోరిచారము పుట్టె నాత్మలో" నని పలుకగా,
దేవిగారు, "విభునిం దముఁ గాచికొనంగ వేటు త్రోవ నెమకి
కానకింత బిత్తవత్సలభావముఁ జూపనూకిన" గదా! ఈ భావము
నీ మహాకావ్యమున నితకుము దెక్కడను జూపినదికారు అటు
మాత్రమైనఁ దాల్చిగుండెఁనుటకుఁ జిన్న లెవ్వియును లేవు. మఱి
యెంత గారాదుమునో జూచుచు, నోరిన కోర్కలెల్ల నడిగిన
మాత్రన దీర్చు కన్నతి త్రిడి కనుగప్పి గాంధర్వవివాహక్రీడకుఁ జొచ్చిన
కన్యామణి! అట్లుగుట నిమిత్తం బిత్తవత్సలభావమెక్కడిది? ఉండెఁబో,
ఎంతో భద్రముగ మన కెవరికి నెటుఁగఁబడకుండునట్లు ఎక్కడనో
చాతిపెట్టినది! తండ్రిఁగూర్చిన హృదయందోళన మేమేని గలదా!
హిందూపతివ్రతలకు నుండగాదేమో! మన శాస్త్ర ఘోషలలోఁ
బోచయముగలవారి నడిగి తెలిసికొనండు. ఇట్లు ప్రభావతి మన
సన్యాసులవలె తనకు లేనిదాని ధైర్యముతోఁ బారనూకి

క. "తాన చని మూల నున్న య

మాన తదీయాసిఁ దెచ్చి యొసఁగి గెలుపుమో

దానవపతిఁ దక్కిన యను

మానము మానుమని పలికె మానవతి పతికా ।

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౯౮)

అగదా! సౌకుమార్యము, సౌమనస్యము మొదలగు కోమల
గుణలబుల యపరావతారముగదా యీ మానవతి! ఈ పరమ

పవిత్రురాలితో ద్రాపది బోల్చి చూడుడు! భీమనేనుడు కీచక
వధార్థమై ప్రతిజ్ఞ జేయుచు

తే. ఎల్లి యెల్ల విధంబుల నెందుజొచ్చె
నేని, నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి
యడ్డపడెనేని, నీవ పెంపారు కగుణం
గాచితేని నాచే బడుం గీచకుండు.

(భా విరా. ఆ. ౨. ప. ౨౩౨)

అని ద్రాపదితో గరినాక్షులబుగాఁ జెప్పినాఁడు, నాపాంచాలి,
తనకట్టి యవజ్ఞ నేసినను, నానూతుండు కా నాధుండు గావుటఁ బశ్చా
త్తాప పాత్రుడని కవికరించి క్రిమించి కావజూచున త యుదార
చిత్తురాలని ధ్వని గల్పించినందున నామహాదేవికిఁ గొఱతఘటిల్లెనా?

పాతివ్రత్యతత్వము

నడవడియును వస్త్రముమూల్యముగా కడుగువలయునన్న నొకే
తరగతి పోగులు రంగులుఁ జేసిన జాలురా? నానావిధములైన వర్ణ
ములుగల తంతువులు విచిత్రరీతి నొంకొంకకి వన్నె యలవడుమాడ్కి
మిశ్రపఱచినఁగదా నాణెము సిద్ధించును? ఈతత్వము నెఱుంగమిం
గాదె పతివ్రతలన్న నొక్క పతిచింతదప్ప సింకెనయులేని మూఢు
రాండ్రని భ్రమించి యుండుటయు, తద్వారా దీశమునకే కాదు స్త్రీ
లకు సైతము ద్వైతకారణములైన సత్తులబోధించుటయును! ఒకానొక
పతివ్రత పురుషుఁ డెవతెనో యొకస్త్రీని గోరిన దానిని వలపించి
తేబోయెనట! అందుచే నామెకు పంచభూతములను వశపరచుకొను
నంత మాహాత్మ్యము నేకుటెనట! భార్యను దూతికగాఁ జేయువాఁ
డంతమాత్రపు మగవాడో భర్తకై యన్యస్త్రీలఁ జెరువ జూచు
నదియు నామాతృపు టాఁడుదియే! పతియేయట దైవము! వేఱు

దేవుడు, దయ్యము, దేశము, జాతి, మానము, గౌరవమును దేసిన నడ్డనే మరాదంట! ద్రాపకదేవి ఉన్నోపర్యములోను మరి కొన్ని యెడలను జేసినరీతిఁ బురుషులకు వ్యతీరక్తముగా మాట్లాడుట మహా పాపము! పురుషుని హక్యము నపౌరుషేయమగు వేదముగా భజించుటను శాస్త్రవిహితధర్మము, క్షుణ్ణము! ఈదౌర్భాగ్య ప్రలాపముల మొత్తపు టర్థమేమనగా “నుగి పొరమైన, మాకు నాడువారైన మీరు బానిస గా నుండుఁడు మితి చూపనులన్ననో కారణముఁ జెప్పి న్యాయములు గౌరవప్రాప్తములు అని గూపఁగాదు. ఏలనన, రాష్ట్రము, న్యాయశాస్త్రముఁ గోలుపోయి దానిపై యుండటఁబట్టి యొరుల కనునన్నల మెలఁగవలయుచే గాని, త్వాత్రభంగిని మానము మనస్సాక్ష్యము నిరూపించి ప్రోవబోవ నూపసఁగాదు. అట్లగుట మాచర్యలగుర్చి చర్చింపకుండు, ఏమాయని యడుగకుండు, మీరల్లు చేసితిరే! టటటనే గాదు, మూలి టఁగూడ మాకు గౌరవము దక్కదు. అందఱి యొద్దఁ దక్కులు వడి వచ్చువారము. మీరైనఁ బూజింపకున్న చాళిని న మబ్బుటెల్లు? మేము దాసులము. మీరు మాకు దాసులైనచో దాసానుదాసులయ్యెదరు. అనఁగా దేవ నన్నిభులకు, సేవచేత దేవతలకు సూక్ష్మము ఈకర్మభూమిలోఁ దొలుతఁ గనిపెట్టఁబడిన హాయియైన తంత్రము! దాని లాభమంతయు ధారాళముగ మారే మనుభవింపుడు!” అనుట! పతిని దప్ప నింకే మియు స్మరింపఁగూడదంట! ఈ స్వరూపములనే యవికలమగు దృష్టితోఁ జూచుచుండిన నెటువంటి వారికైనఁ గనులు నిల్చునా? ఎంతగొప్ప ప్రతాపమూర్తులైన శూరులు విరుస వీరినే యెంచు చుండుట సాధ్యమగును! దేశము గొప్పగానుండు కాలములో స్త్రీలకు నొక కుటుంబముమీఁదనే కాదు, రాజకార్యములు, చరిత్రాది శాస్త్రములు, సైన్యములు మొదలగు మానరక్షకప్రకృతులు ఇత్యాది

తాకికగణంబులయందెల్ల శ్రద్ధాదృష్టి హఠుచుంట నహజము గాంధారి
 ద్రావసి మొదలగు భారతస్త్రీలను, గార్గీ మైత్రేయీ ప్రభృతులగు
 ఋగ్వేద యుగములోని లోకోత్తరచరితలు, మన వారినుండియే
 యీవిషయమునంజూపఁ గు సాక్షులు. రాజ్యము స్వాతంత్ర్యములేని
 దయ్యెనేని నిల్లువిడిచి బయటికి వచ్చుటకు భయము. ఏలన, తమ
 వారికిఁ దమ సూనము రక్షించుశక్తి లేమింజేసి పొరుషాద్ధురులైన
 పతులయెడ స్త్రీలకు స్వాభావికముగు తవులు మండు అది లేనిపక్షము
 ఇక సీతిశాస్త్రములచేతనైనను నమయందు వారిహృదయములను
 భద్రపఱచి కొందమను యుక్తిఁ బన్ని పతివ్రతాలక్షణములఁ బ్రక
 టించిరేమో! సాహసవంతుఁడు జనముల నాకర్షించుట సీతిచేఁగాదు.
 మఱి ప్రకృతిచే. మఱియు, 'ఇల్లు గామము కులము వీని దప్ప,
 పెరివాసి జోలి మనకేల? అధికప్రసంగము లీనాశ్వులో నపాయకర
 ములు.' "ఉడుమున కేటికయ్యా ఊరిలో పెద్దతనము!" అని యన్ని
 పరాక్రమములు నుడిగి గుమ్మము కిచేరీకు దిగిరేని స్త్రీలకే కాదు
 పురుషులకు సైతము గృహదీంత దప్ప మఱేమి యుండగలదు? పాతి
 వ్రత్య మొక్కండు దక్క స్త్రీలకే ధర్మములు కూడవను సిద్ధాంతము
 జేశమునఁ బురుషులు భంగమునకు లోనయి నిరాశచే నిరుద్యోగులై
 యుంటచే వచ్చిన చేతగాని, బాగుగా విచ్చలవిడి వర్తించు ఋషుల
 శాసనముగాదు. అది యట్లుండ.

ఒకవేళ ప్రభావతీదీవి రాక్షసరాజుకూతురగుటం జేసి కఠి
 నాత్మురాలుగ నుండుట ప్రకృతి నిషిద్ధముగానని ముందుకేమో:
 ఆయగ్మయొక్క జననవృత్తాంతమును వర్ణించుచు, సీతిలోకనుంగరి
 సామాన్య జనులను వేగిరము వేగిరముగ వక్కముక్కలుగా సృజించు
 బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినది గాదనియు, నిష్కారణముగ నాతీపుర
 నుండరి స్వయముగ నిదానించి చూచి సర్వసామగ్రులంగూర్చి బాగు

నకుఁ దెచ్చిన కన్యానాణియునియుఁ గవి చెప్పియుండుటంబట్టి, యావాద మొప్పుకోఁదగినది గాదు.

(సాచీనుల మోహతాపము)

నిజము చూడఁబోయినఁ బభావతీప్రశస్యమును తెలి నొక్క దానిఁ దప్ప తక్కిన విషయములలో సామాన్య ప్రబంధముల మీఱి నది గాదు. కథ మిక్కిలి సన్నము. చిత్రరూపములు, దూతికలు మొదలగు మధ్యనర్తులమాటలు, వీనిచే నాకాలమువారికిఁ గామాగ్ని యున్నట్లుఁడి ప్రభవిల్లి వనసులను దేహములను కహింపఁజేయునంత తైక్షణ్యమును బహుత్వరతోఁ గాంచుట సర్వసాధారణమేమో ! బహుశః వారెల్ల నెండిన కట్టెలో ! ఇప్పు డింగ్లీషు మిక్కిలు చదువు వారు ' నేరుగాఁ జూచి మాట్లాడినచే కాని యీ దందవ్యామానత మాకుఁ బట్టువడదు ' అని యాక్షేపించుటఁ జూడఁగా కాలవై పరీత్యము బోధపడియెడిది. మనది ప్రత్యక్ష మోహము. మన పెద్ద లింతకన్న నుద్రేకముగలవారగుటంబట్టి వినిననేచాఁచును! గుప్పన ముండెడివారు. వశ్యమూలమై పరోక్ష మోహమువారికి ప్రధానమా. అయిన నాకొక సంశయము. మన పెద్దలు వేదవేదాంతవికాసభానువిచిత్ర చాిత్రులే ! రాగరహితులే. శమదమాది సంపత్సమేతులే! అట్లుండియు నీయొక్క విషమసమయంబున మాత్ర మేల యింత చాంచల్యము వడసిరో తెలియఁ జాలముగదా! అవ్యాజాగృతములలో నినియొకటి. నిర్దేశితక జాయమాన చిత్తవిధ్రమమును వేదాంతవిచారమును సమ్మేళించి యుండుట యాశ్చర్యముగదా ! ఆశ్చర్యమైనను అప్రకృతమా ? కాదేమో ! ఎట్లన, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపవలయు నిగ్రహింప వలయునని జపముచేయుచుండువారు, ఆ ఇంద్రియము లయందే : గాయంతరుగాన, నదియొక విధమైన యున్మాదహేతువు. కాకున్న

నందఱకన్న ముందుగ జిహ్వాగ్రములైన మహర్షు లప్పురసఁ జూచి
 చూడకయున్న యేల మువ్విట్టాగుదురు! గంతుఁ వేయుదురు!
 మఱియు భరతఖండము క్షీణదశకు వచ్చిన మొదలు గొప్పగొప్ప
 ప్రయత ములు గొంతెమకోరికలై నందునకేమో కాని తుచ్ఛములు
 స్వాత్మైక విషయములైన నుఖులు లం దప్ప నిత్యమును బుద్ధి
 పాటుట యరుదాయెను. పల్లరచింత లెక్కువ కీర్తికరము లసాధ్యము
 లైనందున భోగములే పరమార్థములని గణింపవలసిన వారమైతిమి.
 జీవితమనునది యుండఁగా కాలక్షేపము పొందెనైన బుగుషార్థ
 మొకటి యుంచుకొనక తీటునా? “వ్రతమునోయె. యశస్సు నోయె!
 ఇంద్రియానుభవమైన దక్కని” యని మనకు దెలియక మన మన
 సీజాడల కుపక్రమించెనో! చూచుఁడు ఐరోపావారు శృంగారవర్ణన
 మెంతో దివ్యముగఁ జేసియున్నారు. వారు రాజస తేజః. మనలో
 నాలుకంబట్టిఁది సత్త్వగుణము. మనసున బట్టినది తమోగుణము.

సాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము

వారి యొక్కయు మనయొక్కయు శృంగారమునకు ముఖ్య
 తారతమ్యము లేవనగా: మనవలె వాగంగవర్ణనచుంతగాఁ జేయురు
 చేసినను మొగము కన్నులు మొదలగు బాహిరభాగములమాత్రము
 ప్రశంసించుదురు. మనలో నఖిశిఖవర్ణంతము విప్పివిప్పి చూపుట
 యందఱు నాశ్రయించిన కావ్యలక్షణము. పడకటిఁకిలోనికి వెళ్ళిన
 వెనుకఁగూడ చిలికత్తై లామెను నదలినను నగలుదురుగాని కవి
 యేమో యొక నిముసమైన నదలఁడు తొప్పవేయక యట్లే చూచు
 చుండును. ‘గవిగాననిచో, గవిగాంచుట’ మనలోని ముఖ్యసంప్రదా
 యును. వేదాంత విగ్యాదీప్తిమఁతమైన యీ పుణ్యభూమిలో
 నీ రుచి మునిరి యుండుటకుఁ గారణమేమన, స్త్రీలను జాగ్రత్తగ

మఱుగున నుంచుటయే! కీలరత్నకార్థము చేయబడిన యేర్పాటు యశ్శీలములకెల్ల మూలము! ఎట్లున, నివాసింపబడిన దానికుండు చవి యనివారితమల కుండను. చూడవలెదన్న నే గదా యన్నింటికైన సందము! సమ్మోహనాస్త్రమున్న నిదే! వలదసి యడ్డగించితిమని దానియందలి వలపు అనర్గళపుగును దమమును జెఱుచునది నిర్బంధము. నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము. 'అతిరహస్యముఁ బట్టబయలు' అన్నట్లు ఎయ్యది గుప్తమో దానియంశే యందఱకు దృష్టి. ఇకను బరిష్కారముగ సాంగోపాంగముగ విమర్శించి చూతమను కుతూహలము సహజము. మనశేషములో నెంతెన్నైన నొక స్త్రీ నాగరికత గలయది వీధిలో బోవుచేసి, ఆ యూరివారి కన్నులన్నియు బిట్టబిగిసి యామెపై బు. మి.కుఁ దెలియగా? ఈ సుర్యాదలేమి కేమి కారణమో పచ్చిపచ్చి విశవర్ణనలకును నదియె కారణము. చూపునకుండు తపాతహను దెలిచే నాశవచ్చును. మరోదృష్టి మేరమిటి చూడఁ బ్రయత్నించిన సివారక సాధనమేమి? సౌమనస్యము. అది మనవారిలో సలకని దగినత వృద్ధికిరామి తెల్లంబు.

అంగముల వర్ణించునపుడును, ఐరోపాలోని కవులు ఆ యంగము తేరీతిభావమును బ్రదర్శించునటఁ జూపుదురేకాని, భావస్థగితంబులు గాని యవి యసంభావ్యములని వాసిమాటఁ దలపెట్టరు. భావములను వెలువరించుట శుభినేత్రాదులకుఁగల చక్కండనమున కాదిమ మైనట్టియు హృద్యమైనట్టియు లక్షణము. వీనిలోఁ గొన్నింటిమాత్ర మనుభావము ననుపేర మన శాస్త్రకారులు గణించి, వారాంగవల యభినయము రీతి, శిక్ష మేరకు నడుపఁబడు త్రిప్పటలోఁ జేర్చిరి గాని, మొత్తముమీఁద సంకల్పనమును మనసుతోఁ గలసినట్లు చేయుశక్తి, యీ యాధ్యాత్మికదేశములో బ్రుంగుడువోయి యెన్నో శతాబ్దములైనవి.

స్త్రీల గుణగణములను జ్ఞాఘనతో వర్ణించుట పాశ్చాత్యుల లోని నదాచారము. ఏమన, గుణముల గణింపక చూకారమును మాత్రము చూచి వలపుగొనుట యా జనములలో నభావ్యము. స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ నొండొరులలో గలసి మెలసియుందురు, కాన, రూపమునకుఁ దిగుకు తక్కువ. ఇతఁ డలపు జసింపవలయున్న నడవశీ, చరిత్రము, చదువు, నద్గుణములు, కీర్తికరములగు కార్యముల యం దానక్తి మొదలగు నాస్మదసంబంధములైన యోగ్యత లావశ్యకములు. కావున నాయీకా నాయకులకు నివి యుద్దీపనవిభావములగుట వీనిని వర్ణించుట శృంగారకావ్యములలో ముఖ్యము.

మనవారిలో స్త్రీలకు మనోవికాసములేనిగతి పట్టినది. కావున రూప మొక్కటియ మోహమున కాలింబనము పశుప్రాయకృత్యమే కామితార్థము. వీనికిందగిన వర్ణనలచూట చెప్పవలయునా? అపారములు.

పురుషులు గడింప నెంచు సాహసోద్యమములలో సైతము స్త్రీలు తోడుపడఁగలవారని పాశ్చాత్యులనమ్మిక. ప్రకృతిశాస్త్రములు, తత్త్వములు మొదలగు విద్యలఁ గృషిచేయుటయందును భార్యలు భర్తలతో సంగమింతురు. వారు సహాధ్యాయులైన స్నేహితులట్లు నానావాంఛితంబుల సఫలముఁ జేయఁ జూచుచుందురుగాన, శృంగార కావ్యములు శుక్రాచార్యుల రీతిని ఒంటికంటితో నొకే స్థలముననే తిక్కెత్తినట్లు చూచుచుండునవి గావు.

హిందువులలో స్త్రీలకుండు స్థితిని నేనేల వివరింప? వంటిల్లు పడకటిల్లు ఈ రెంటికి వెలియైన నెందులకుం బనికీరాదు! పురుషులకు వారికిని దేహసాంగత్యమేకాని మనస్సాంగత్యమెక్కడిది? వారు చేతి మాట్లాడుట యరుదు. మాట్లాడవలయునని నవీననాగరికులు

పంతము వట్టినను అవస్థ విహారాది సాసములునప్ప నింకే పలుకులకు మీలేదు! కావుననే కావ్యకన్యకలు సంభోగవిషయములందప్ప నింకే ప్రపంచముఁ దెలియనట్టి వారుగానుండుట. రాజకన్యలు గావున పాపము వంటసాయము దెలియదు. మఱి తెలిసిన దొక్కటే. ఈదేశము లోని స్త్రీలు విషయవాచావూర్తికి ననుకూలములయిన పాత్రములుగఁ జూడఁ బడుచున్నారేకాని, పురుషులతో నమానముగ నన్నివిధముల వెలయుశక్తిగలవారుగాఁ జూడఁబడుటలేదు. ఇప్పటి వారిస్థితులో నట్లు చూచుటకునుగూడు. బ్రిటిష్ వారి ప్రోత్సాహము సారాజ్యము వీచిచే సేకముందు బాగుండుదురేమోకాని, యాయాన్నత్యము సారధిస్థించువఱకు జీవించియుండి సుఖించుటకు నాపంటివారు మార్కండేయులుగారు! *

కామచునునది పురోవృద్ధిహేతువని యూరోపియనుల భావన. ఎట్లన వఁచు స్వాతంత్ర్యముండఁబట్టి యేదేనొక హృదయాకర్షకమగు విశేషము గలిగియో నేర్చియో యున్నంగాని యేకాక్షలుగా జీవనము గడుపవలసినదే. కాఁబట్టి స్త్రీల మెప్పుఁజూతై యెల్లరు శ్రమకోర్చి శక్త్యనుసారము గొప్పతనము నందఁజూతురు. మఱియు స్త్రీలను దెలివి తేటఁ దేటినవారుగాన నట్టివారి సావాసము శ్రేయోహేతువు. ఒకా నొక కవి యాదేదించినరీతి శూరుని లక్షణమేమనఁగా.

తే. “ ఒక్క కాంతనుగోరి, మహోద్యమములఁ

బూని సాధించుటలచేతఁ బూజనేసి

రాజ్యమును దైవమును భార్యరాగమడరఁ

బ్రతులం జేయుటయ కాని వేలుగాదు.” (ఛేనిస్)

* గాంధీమహాత్ముని ప్రభావముచే నీపరిణామము ఇటీవల సృష్టికి వచ్చినది. ఇందునకు దేశసేవిక లొక దృష్టాంతరము.

అట్లగుట స్త్రీలమీఁద మోహము ఏకకృత్యములకుఁ బ్రేరేపకము. అధ్యుదయకారకము. హింసాదేశములో స్త్రీలు అధఃపతితలై యున్నందున వారి వెంటం బోవుట పాతాళ యాత్ర. మఱి వెంటం బోకున్నఁ దీఱకు గనుక, వాఁని, విర్య, స్వాతంత్ర్యము మొదలగు దానంబులచేత, నుత్తమపదవికిఁ దెచ్చునేకాని యీదేశ మెన్నటికి శుభములకుఁ బాత్రంబుగాదు. ఇప్పుడు వేయినవత్సరములుగ మన దేశములలో చుత్పన్నములగు గ్రంథములలో స్త్రీలు గొప్పదశకు బురికొల్పు వారనుచూట తుట్రాగాలేదుగదా! ప్రబంధములలోని నాయకులు 'నామీఁద వచ్చినడు, మరుటరప్ప సింకే యశస్కరము లగు పాటులకైన నాయకులఁ బురికొల్పుట చూచినారా? ఇదిశుద్ధ పశుపాశుమైన కేళి. దీనిఁ గామ మనరాదు. అన్నచోఁ బురుషార్థమును సూచించు నాపదము చెకును! కామియలు గర్హణీయ లనియు నికర్షహేతువులనియు విరక్తివ్యాఖ్యానము లెన్నియో యున్నవి. తొలుత మగవారు మగతనము గోలుపోవుటచేఁగదా యాదువా రీ పాశుస్థితికి వచ్చిరనుట మఱచి తమదోషములచేఁ దప్పులై, కీడ్వడినవారిని, దామే దూషించుటంజూడ, మనవారు మనుష్యులా కారా యనుసంశోచము రాకమానువా? ఇకనైన వారిని మీఁదికిఁ దేవలయునన్న ప్రోత్సాహ వాక్యములచే ధైర్య పతులం జేయవలయునేగాని తిట్లచే వారు ముందుకు రాఁజాలుదురా?

మిత్రరసములుగాఁ గావ్యములఁ దీర్చుటమంచిది

వట్టి శృంగారమునుమాత్రము వర్ణించుట యారసమునకు వైర స్యముఁ గలిగించుట. మనుష్యవక్రత యెట్టివనఁగా నేమాయును జెందక యేకరీతిని యుండునస్తువులయందు అవధానము చాలకాలము నిలువఁజాలనియది! అవధానమును సుఖమును సమన్వితములు . ఎయ్యది

తృప్తికరమో దానియందు మనసుంచుట సులభము. సహజమును, క్షేత్రకరముల మీద లవంత పెట్టినను మనసు నిలకడఁ గాంచును. భోజనపు వేళ మితముగ నేను వేసకొనిన రుచి, అనిదప్ప వేతెమియు లేకున్నను, మఱి యమితముగ నయ్యది స్వీకరింపఁబడినను దానియందు రోయింపు జరించును, ఆరోతఃకోడ మనసును ఇతరపదార్థము లేమే నున్నవాయని కోముతో నలుదెసలన భ్రాన్యను పరికించును. ఐరోపా లోని కవులు * ఈతత్త్వము సత్వికమింపక వ్రాసిరి. అనిగా కావ్యముల నేకక్రమముగఁ బోనిక రసముల మిశ్రముచేసి యన్నింటియందు నభిరుచి స్థిరముగ నెలకొను నట్లానర్పిరి. మన శృంగారకావ్యములు ఏకరసప్రధానములగుట సీరసములు వెగటు, రోత ఇత్యాది జగుప్స రసములకు నాకరములు.

సీతీకిఁ గవితకుఁ బ్రత్యక్ష సబంధములేదు

ఇట్లునుటచే సీటీవలి మన శృంగారకావ్యములు సీతి బాహ్యములు, చెడ్డవియని రేఁగుట కాతంభించిన పరమపార్యశుద్ధ్య ధురంధరులలో జేరినవాడనని యెన్నబోకుడీ! కావ్యము, శిల్పము, సీతి శాస్త్రముగాదు. ధర్మశాస్త్రముగాదు. శిల్పముయొక్క యుత్కర్ష నికర్షముల నేర్పఱుప వలయునన్న దాని రచనాసంవిధానములఁ బట్టి నిరూపింప నగునే గాని, 'భగవద్గీతలయంతపారిశుద్ధ్య మిందులోలేదు. రామానుజ భావ్యమువలె ముక్తిదాయకముగాదు' అని వాపోవుట నిర్నిమిత్త ప్రలాపము. తుదకుగోవ్యములఁ బచ్చిగా వర్ణించినను సీతిశాస్త్రముంబట్టి ఖండించుట తెలివితక్కువ. మఱి రసభంగమా

* ఇచట నైలోపాలోని కళలగూర్చి చెప్పబడిన స్తుతియంతయు భారతాదుల రచించిన మనపూర్వలయందును జెల్లును. చెల్లనివారెవరనఁగా దేశక్షయ కాలపు హిందూకవులగు ప్రబంధకారులు.

కాదా యనుటయే శిల్పవిమర్శనమునకు ఒక్క పరీక్ష. తక్కిన పరీక్ష లిట యధికప్రసంగములు. ఆభాసములు. నాగుం జూడ ప్రబంధములకుండు మనః, బ్రీతిజేమికిఁ గారణము వానియందు నీతి లేమిగాదు. మఱి రసన ఖోషములుగ స్థితిగతులకు వెల్లియై, రసికుల కెల్ల నవి వైరస్యము మెండుగఁ గల్పించుట శిష్టముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము మననును హరించుట. ఈ సతీకరణకై యుండినయెడ నీతి లేకున్న నేకాదవములేదు అదిలేనిచో నుపనిషత్తులు నుడకఁబెట్టి ధృతియంతయుదీసి యును నిండినను నేఫలముచులేదు. కావున మన భాషకు నీతి ముదురునట్లు చికిత్స, దోహదము, ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలయునను పరమపారిశుద్ధ్యధురంధరుల కొక దండము వెట్టి దూరముగఁ బొమ్మనుటయే కర్తవ్యము. ఇష్టములేకున్న సీగ్రంథముల వారు చదువనేల ! ఎవరును ఒతికూలుకో లేదుగదా! ఇంట్లో గొల్లెమువేసి పాపములు జొరసీక భద్రముగా నుండినను నరే. మఱి ధర్మోద్ధరణక్రియకై పోలీసు వారి శరణు జొచ్చినను నరే ! మన త్రోవ మనది.

కవిత దేశీయుల నడవడికి నూచకము

పాశ్చాత్యులయొక్కయు హిందువులముగ మనయొక్కయు శృంగారవాక్యముల తారతమ్య విమర్శనముచేఁ దేలినపి కవిత్వతత్వ విషయములేకావు. మఱి కాలదేశములచే సిద్ధాంతములైన జనుల జీవితములకును గృతులకును నిత్యసంయోగ ముండుట యింకను బ్రధానమైన యంశము. కావ్యములు ఊహామాత్రములునుట గొత వఱకుఁగాని సమగ్రముగ నిజముగాదు. ఎంత యూహింపఁ జాలిన నేమి ? మనచుట్టుఁబట్టు వారల భావముల గతుల స్పర్శ యేమాత్ర మునులేని యూహలఁ జేయ మనకుసాధ్యమా ? జనుల నావరించి

యుండు స్థితులు కొంతకుఁ గొంతయేని దప్పక కావ్యకర్షణమునఁ బ్రతిబింబించకపోవు. కావ్యకర్షణము చక్కఁగఁజేసితిమేని జనుల నడవడి, చరిత్రము, జీవించువిధములును బొత్తిగా నోచరింపకపోవు. ప్రబంధములయొక్క దౌర్భాగ్యము దే? దౌర్భాగ్యముయొక్క ప్రతిబింబము. నిష్కారణముగ భావచుట్టి పీడించిన పిచాచిగాదు.

ప్రభావతీదేవి వర్ణనను తుచ్చము

ప్రభావతీప్రశస్తియును వాగారస శోభితంబుగాదు. ఊడు నొకరసము సైతము తగినరీతున విలసములుగల్గి నానాకారములం దాల్చిన మహోత్తర కాశుగా నుండమిచే విరుగు నిచ్చుచున్నది యని తోచెడిది. “లోకోభిన్నరుచి” నానూట నామట్టుకు. ఐనను గారణములజూపుట విధి. శుచిముఖ ప్రభావతీదేవింగూర్చి ప్రద్యము నిశోః జేయు దీర్ఘ ప్రసంగముం జూసుడు.

సీ “నెత్తమ్మలనుచుఁ గొన్నెలలంచు
వటఫలశ్రీలంచుఁ దాబేటి చిప్పలనుచు”

అను రెండవ యాశ్వాసములోని ౬౮ వ పద్యము మొదలొక్కని

క. “ఏయంగకమునుభావన
చేయక వ్రా యంగరాదు చేసిననానం
దాయత్తమడిఁ జొక్కుఁ బ
రాసుత్తపు బుద్ధిఁ జెలవ నలవియెవ్రాయక.”

అను ౯౬ పద్యము వలతును

ఇందుఁగల యశ్లేలవోష నుటుండ నిండు. అది మన సదాచార మాలలో నొకటి. చెలువము శుద్ధముగ లేని కుయక్తులు నుపమా భాసములు నెన్ని ! నాభియనునది గంభీరమైన చెలువలు ! నూగారు

మన్నధుని చిమ్మనిఁ గ్రోవియట ! పయ్యెదయను వలలో బయటఁ
 బోయి విహరించి వత్తమని కుచకుంభము న పక్షులరీతిఁ గొట్టుగొను
 చున్నవట ! బొడ్డు నొక సొగసు ! అది పొన్నవిరి ! ఆయన్నుమూడు
 వులు ఏనుగు తొండములకంటె నెక్కువ ! అన్నిటికైనను మీఱిన
 తుచ్చసామ్యముం జూడఁడు. జంఘలు శాలిగర్భములు. వజ్రాల
 కాఁతి నీళ్ళు. అందఱు మళ్ళు. మీఁగాళ్ళు కచ్చవములు ! బురద
 యేమో కవి చూపగోరు ! ఒకవేళ నీవర్ణనమే కాబోలు ! ఇట్టి
 బలత్కారోపములకం బూనిఁచో, గాడిదె, గుట్టము, క్రోఁతి,
 కొంగ మొదలగు ప్రహరకములోని నేవస్తువునో నైన స్త్రీలఁ
 బోల్చి వర్ణింపవచ్చునదా ! సరేకాని నాకొక సందేహము ఇంత
 విశదముగ భాగభాగమును బెదపుల చప్పరించుచు శుచిముఖ వర్ణింఁదె
 గదా ! దాని కీయంగోపాంగదర్శనమెట్లబ్బెనో ! పూర్వము కన్యా
 మణులు కోకలువిప్పి తాండవమాడుచుంటగలదా ! లేక యండఱికిని
 వస్త్రములను మానమును వ్యర్థముచేయు దివ్యదృష్టియండైనా ?
 మఱియు, పింగళిసూరన్న కృతులలో పాత్రములు సాధారణముగ
 దీర్ఘచర్చలఁ జేయరు. కవి బహుచమత్కారముగ మాటమీఁద
 మాటవచ్చి విషయము విశదమగునట్లు సంభాషణ లేర్పఱుచును.
 నాటకకౌశలమని పేర్కొనఁబడిన ప్రతిభలో నిదియొకకళ. ఈశక్తిలో
 నితఁడు తిక్కనతో సమానుడన్నను బైమాటగాదు నిదర్శన
 మికముంచు నివేదింతును. ఇంత సమర్థుడయ్యుచు అంగవర్ణనాశృంగా
 రమునకుం బూనెనేని యాశక్తిఁ గోలుపోయినవాడౌట యెంతయుఁ
 జింతనీయము. శుచిముఖయొక్క యుపన్యాసము ముప్పది పద్యముల
 కన్న నెక్కువ. ఇంతసేపు బ్రహ్మమును నోరుచచ్చిన జీవంబు
 వలెనిలుచుండుటఁ జూడ, అతనికి కాదు, మనకుఁగూడ నలనట !
 పాత్రములను ముందునిల్పిన పిమ్మట నెల్లరు నప్పడప్పడేమైనఁ జేయు

చున్న నే వినోదము. ఒకరు నోగు బ్రద్దలగునట్లు మాటాడుచు తక్కిన వారు కొయ్యబొమ్మలరీతిని, పల్లెటూరివాండ్రవలెను, నోరుదెగచికొని అప్పవేయక నిలువఁజేయుండిన ప్రకృతికి రసమునకు రెండేటికిని కీడు. సామాన్యులగు కవులలో నీనోషము లుండిన విచారములేదు గాని, మహాకవియు సంభాషణరచనలలో దత్తుఁడునైన నూరనార్యుఁ గి లోపమున వ్రాలుట చుననుగుదించు చెడుగు.

ప్రభావతియొక్క కామనిర్భరత యేవంపుఁబాటుగా దోచునే కాని రమణీయమని యెన్నుట దుస్తరము వచ్చిన యావేశముం జూడుఁడు.

ఉ. “ఇట్టి సునోహరాంకుఁ డొకఁ డెందయినం గలఁడేని, కల్గియుం గట్టిగ నాకతండు బిగి కాఁగిటఁజేర్చుఁగ వచ్చునేని, నే నిట్టటుం గొంకినకొ విడక యివ్వవిహారము లెల్లఁ గాంతఁడ జే పట్టి యొనర్చు నేని, రసభావము లెట్టివి యొక్కొ యత్తఱిన్ !”

[ప్రభా. అ. ౩. ప. ౪౧.)

మఱి చెలికత్తె ప్రభావతియొక్క విరహచిహ్నములను శుది ముఖకిం జూపుట దిలకింపుఁడు.

సీ. “నెలఁత ముక్కరయందు నీలంబుగాదు నూ
తెలిదళుకొత్తు ముత్తియము గాని,
యువిద నందిళ్ళ బాహువులు గావు నూ
మితిమాడ నడిన యూర్మికలుగాని,
సుదతి పాలిండ్లఁ గస్తురి నల్పు గాదు నూ
కనుదోయి కాటుక కప్పుగాని,
రమణి కదికల వజ్రపు దీప్తిగాదు నూ
ప్రపాగెంపుదునకల రంగుగాని,

తే. యూర్పుశఁడిమిఁ గృళత బాష్పదయమున
గండశాండిమ దత్తత్రప్రకారములను
గావఁబడియెడు నోవిహంగమ పురంద్ర
యింక నీచేతనున్న దీ యింతిబ్రతుకు”

(ప్రభా. ఆ. 3. ప. ౮౭)

చలికత్తెలీరితిఁ జెయివేసి విప్పిచూపుటకోర్చెడు రాజకన్యక
లెంత సుకుమారులు! పూర్వము అవికెల ధారణమే యున్నట్లులేదు.
రాణివాసములో నేమైలయు సోకక పెరిగిన కన్యామణి తర భావము
ప్రకటించురీతి వినుండు.

సీ. “అరతికిఁ గరంబు లైతిరే నవ్విభుఁ
గౌగలింపఁగ నబ్బుఁ గరములార!
ఆ యింతికిఁ గుచంబు లైతిరే నతని వ
జ్జోనిషీడన మబ్బుఁ గుచములార!
ఆ లతాంగికిఁ జెక్కు లైతిరే నారమ్య
కీలుచుంబన మబ్బుఁ జెక్కులార!
ఆ నెలంతకు వీనులైతిరే నా కళా
విదు మంతనం బబ్బు వీనులార!

తే. యట్లుకా నోచనేల న్నాకైతి రకట!
యనిన నిజావయవంబుల కాశ్మవగచు
బాల్యమునఁ దన్ను రమణ సౌభాగ్యకలిత
యనిన సాముద్రకుల మాట లరసిట్టు.”

[ప్రభా. ఆ. 3. ప. ౧౦౪]

ఇట్లు అంగములంగూర్చి పలవించుట గణికలకైనఁ దగునా?
మోహమనఁగా వీరికి దేహక్రీడయేకదా! ఇదియాశ్చర్యగారము!
‘అయ్యో! నాకుచములారా! మీరు ఆయమ్మను జేరియుండిన సుఖ
పడుదురుగదా!’ యని యెవరైనఁ దలంతురా! ఆత్మత్వస్తి గోరు

దురేకాని, యంగాంగములకుఁ బ్రత్యేక సుఖమున్నదని భ్రమించి
వాని ప్రారబ్ధమునకై విలపించుచువారున్నారా? శృంగారప్రకృతి మన
కవులకు నెఱోచ రార్థము. సుఖమెఱుంగునది మనసు. ఇంద్రియములకు
నెఱుక నహి. అవిజ్ఞానము కర్మము మొదలగు క్రియల కుపకరణ
ములు. మనసు ప్రపంచముం దెలిసికొనుటకు, సిద్ధాంతీతిఁ గార్యముల
జేయుటకు ననువైన మార్గములు. వానికి ప్రత్యేకముగ సుఖము ననుభ
వించు ప్రభావము లేదు.

సీ. “ఓ హంసీ! నిన్ను నేనొక్కటి తుదిమాట
యడగెద నీహృదయంబు నందుఁ
గలయట్లు చెప్పమి కల్లలాడిననీకు
నాతోడు సుమ్మ ప్రాణసఖి వీవు
తడయక ప్రద్యుమ్ను కడకింక నొకమాటు
పోయి దుస్తరమైన నా యశస్థ
చెప్పి చేరికఁ గొంత చేయవచ్చునో రాదో
యా దురాకాపాళ పెందుఁ దెగని

తే బంధమై ప్రాణముల వెలువడఁగ నీక
యాగి పెంచెడు మదనాగ్ని నహరహంబు
నీవు చని యవుగాములు నిశ్చయించి
యాళఁ దెగఁ గోయుమదియె మత్స్యాణరక్ష.”

[ప్రభా. అ. 3. ప. ౧౦౩]

వదుండు వలచినచ్చిన నుత్తమురాండ్రు సంతసించురు. ఒడం
బడుదురు. ఈకన్యయో వాడు, కరుణ, పశ్చాత్తాపము వీనిమై
వచ్చినను జాలుననుచున్నది? వలపునఁగూడ బిచ్చమడుగువా రెట్టి
వారు? దానితోఁ దుష్టిజెందు వారింకను నెట్టివారు. ఈలాలసత
చిత్తవికారముగాదు. మనోవిభ్రావణముగాదు. ఆత్మస్పర్శలేని శరీర
తాపము, రోగికి మందువలె, వినికిచేతనే ప్రజ్వరిల్లు కన్నెలకు నాయక

సంగమమును తాపహరము. మనోహరమనుట బొంకు. మన్మథుడు
మనోభవుడట! దానికన్న సంగభవుడనుటలో సర్థ ముత్కటము !

క. “అని నిజ శంకల కన్నిటి

కిని బరిహారములు పెప్పి గెంటక యుండెన్

వనయాన నిలుప దితిసుత

తనయ రమణుఁ గవయ మిగులఁ గమకించు మదిన్.”

ప. హంసిం జూచి.

నీ “నీ చెప్పి నట్ల యిన్నియునైన మొదలఁ ద

త్పుర మెంత దవ్వొ నీ వరుగుటెపుడు

పోయి వేళయెఱింగి పాసఁగ నవ్విభన కీ

దృశ్యమైన నాకోర్కిఁ దెలుపుటెపుడు

తెలిపిన నేవిఘ్నములకు లోపడక నా

పై నతఁ డనుకంపఁ బూనుటెపుడు

పూని తా నిచటికి రానొక్క నెపమున

గురునాజ్ఞ దొరకించు కొనుటయెపుడు

తే. వట్టి పెనుమత్తరపురాశి వజ్రనాభుఁ

డన్మదిచ్చకు ననుకూలుఁ డగుటయెపుడు

విరహవారిధి నేఁగడ వెళ్ళుటెపుడు

వలవని దురాసిలను గుమారిలుటెగాక.”

(ప్రభా. ఆ. ౩. ౧౨౦, ౧౨౧, ౧౨౨)

ఇది గణువతనము! మితభాషలేని జావళీ సరసము! కలహంస
ప్రద్యుమ్నునితో నమ్మగారి వేదనల నెంత మఱుఁగువెట్టి నుడివెడినో
యాలకింపుడు !

చ. కొసరక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీ చెలువంబు చెల్వమా

ననుమన నెంతమిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పడో

రసిక శిఖావతంస ! యదురత్నమ ! కాకరకాయ రీతిగాఁ

గిసలయపాణి చన్నుఁగవక్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్.”

ఉ. “నావిరిసెల్ల ప్రాద్దును భవత్పరిరంభణచుంబనాది నా
నావిధభోగలీలకు మనంబున నువ్విశులూరుచున్కి-ప్రీ
దావతి దెల్పెఁ గొన్ని నిశలం గనుమూసినయంతమాత్రంబై
పైవిలసిల్లు కుట్టమితభావ విశేష విజృంభణంబులన్.”

మ. “కలలం గూడినవేళ నెట్టి పాలయల్కల్పైన్తో, యేమి నీ
వలనం దప్పు ఘటిల్లెనో యెఱుంగఁ, దత్స్వపాగమామర్షవి
హ్వతీత స్వాంతయుఁబోలెఁ నిద్రనెఱయన్ వర్జించెఁ బద్మాక్షి య
క్షు లహోరాత్రములందుఁ బద్మకుముదన్ఫుర్తి నివ్వడంచించుచున్.”

(ప్రభా. ఆ. ౪.ప. ౭౫, ౭౬, ౭౭)

ఇదిజావలీలకన్న నికృష్టమైన పాశయగాండ్రశృంగారము! ఇట్టి
యనౌచిత్యములఁ బలికిన జనబాహుళ్యమునకు వేదాంతవాదములచే
నగుదానికన్న నెక్కువవిరక్తి తటస్థించును. ఇదియ సరసల్లాపమని
భావించు మృగప్రాయులింకను మనదేశమున నున్నారా?

ప్రభావతీదేవి కన్నయయ్య నారితేజిన గణికలకృత్యముల
శ్రద్ధగాఁ జేయుటయందెంత ప్రాథమిక యీ పద్యమునఁ దెల్లం
బయ్యెడిది.

సీ, “శేలీ గృహంబు ముంగిట గర గరికలా
లోకించు గంధాంబు నేకమరయు,
వలకు పూతలఁ బరిమళముఁ బరీక్షించు
రంగవల్లికల తెఱంగుఁ జూచు,
సకినల మంచంబు జూడ విమర్శించుఁ
గుంతుమ పటపు భంగులు గణించు,
హొంబట్టు తలగడ యొప్పు విచారించు
నగరు ధూపముల పోయగములెంచు,

తే.నలరు టోవర్లు మేల్కొట్టు నంగరాగ
పూర్ణపాత్రికలను గండవొడి బరణులు
జాలవల్లిక లాదిగా సముపభోగ
సాధన శ్రీలు పరికించు సారె కబల.”

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౪)

ఇట్లు భోగసాధనములెల్ల నమకూర్చి సర్వసన్నాహ సమేతు
రాలయ్య బ్రయఁడు రాఁ గొంత దామసించినందున, మఱియొక్క
విరహావలాపమునకు మొదలుజొచ్చి యేమనుచున్నదనఁగా.

క. “వత్తు నవశ్యము నేడని
చిత్తము తమిరేచి యంతఁ జింతయొకతెనై
హత్తిన నదివృథ వుచ్చినఁ
బుత్తురు మగవారిమాట పొంగదు నమ్మక.”

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౫)

ఇట్లుత్కంఠఁ గొనియుండియు శాస్త్రప్రకారము చంద్రో
పాలంభనము నమకూర్చిన యీపెయొక్క మనస్థైర్యమును, కవి
యొక్క నందర్భశుద్ధిని పొగడుటకు నాదిశేషునైన నలివియా?
పిమ్మట చంద్రునివదలి దక్షిణానిలునిబట్టినది. అటుతర్వాత నతని
కొకింత విరామదానంబొనంగి, మన్మథుని పైకిదూకి, యాయలసట
చేత శాస్త్రక్రమముగఁ, బ్రాణములు కంఠగతములుగాఁగా, ‘ఇదే
చచ్చెదను జూడు, మని “తెప్పలు దేలవైచుచు” క్రిందబడిన
నొప్పిగదాయని “పూలపాన్పున వ్రాలబోవుటయు.” పూర్తిగా
వ్రాలలేదు! ఈతమాపానంతయు వ్రచ్చున్నరూపముతో ద్రామా
రీతిగాఁ జూచుచుండిన ప్రద్యుమ్నఁడు ప్రత్యక్షమై పట్టుకొనఁగా,
అమ్మకు నెక్కడలేని సిగ్గువచ్చినది. పాపము! ప్రభావతి యెంత
మంచిది! తన బాధలు దనకుండఁగానలంకారశాస్త్రమున కేబాధయు

రాగూడని పరోపకారవృత్తిమై, ప్రతిదూషణమును, ప్రతిదశను దప్పక యాదరించి చూసినదిగదా ! వరుణును ఎంత ధీరోదాత్తుడు ! ఈ నాట్యములన్నియు ముగియువఱకుఁ దమిని బిగబట్టిన యోర్పు కాదు ! అయ్యో ! గరిర్రగా ! అనివార్యమైన మోహమును గోఱివలె నాడింపఁజూచుట శృంగారమా ! వికారమా ! ఇంతటితోఁ బోయెనా ? ప్రభావతీ ముప్పది పద్యములరోదనము శ్వాసము బిగబట్టి, పూజారులు మంత్రములనేకరువు వెట్టినట్టు శ్వరత్వరగాఁ జేయుచుండఁగా, 'ఏనుమ్మా' యనియైన నడిగినఁ గాలయాపనముగదా యని యుచితమానముం దాల్చిన శుచిముఖి రాగవల్లరులు, వధూవరులు పడుకటింటికిం బోయినవెనుక వెన్నాడి మధ్యస్థలములకుం జొచ్చుట మనవంటివారికి తోతయనిపించును. వారెంతే గయతో నా గాంధర్వపు బెడ్డికూతురు బిలుచుకొనివచ్చుట, బుద్ధులు గఱపుట మొదలగు వేడుకలున్నవి "తిగించినరాక యిడిగిలంబడిన"దంట ! చెలికత్తెలును శాండ్ కో కుస్తీచేసిన బలశాలినులుగావున నెట్లో తుట్టతుదకు దేవిగారిని "ఏనుగు గంబానకుఁ దెచ్చినట్లు" తెచ్చి విభునిముందఱ నిలిపి యొక చిన్న యువన్యాసమిచ్చి వెళ్ళినారు. వెళ్ళినారని తోచుచున్నదిగాని నిజము చెప్పలేను ! ఇవియ మనవారి రాగములు. కోమలత, మార్దవము, సౌకుమార్యము మొదలగు సౌమనస్యంబులకు వెలియైనవగుట నాగరికపుఁ జందముగలవారికి నింపుగావు. మఱి పూర్వకాలపు నవాబులు, రాజులు, పాశయగాండ్రు. మున్నగు మోటువారికి తగియుండునేమో. భావించుటయు బహు ప్రయాసమ. ప్రభావతీదేవి తరువాత శాస్త్రోక్తరీతిని బొలయలుకదాల్చగా నాయుఁడేర్పం బ్రయత్నించి, యెంతకుఁ దేఱకున్న (నియమితకాలము నిండని దా యమ్మ తేఱిన నది తప్పగదాయని? యోజింపనంత మూఢుడు) ప్రద్యుమ్నుడు నిష్ఠురముగా "దానపు

నకు నుదయించిన దానవుగావున లతాంగి ! దయ చాలదు” అని,
భార్యమీఁదఁ గోపమువచ్చిన నామె పుట్టుపూర్వోత్తరాల నెల్లఁ
దడవి తడవి వాపోవవలయు, నను సనాతన హిందూగృహస్థధర్మము
నుద్ధరించుటయు మిక్కిలి చిత్రము. ఈ పాలయల్కుకు ప్రేమకము శ్లేష.
మగఁడు ఒకయర్థము నూనినవాడై “రతీ ! భవతు త్తమరతీ !” యని
ధ్యానించుచుండఁగా, నందు వేటొకయర్థము గనిపెట్టిన ప్రభావతి

“పట్టపు జేవియైనరతి
ప్రభాంతినె పల్కెదవేమి నాధ ! నే
గట్టిగ నారతిప్రపదఁగాను !
పభావతి యంద్రు నన్నిలక !”

అని యతనికిఁ దన పేరెత్తి చెప్పనంత గోపనయగుట సహజము.
ఈప్రణయకలహముచే ప్రకృష్టమునకి విరహవేదన రెండవతరంగము
రీతిఁ బొంగి పొరలఁగా, హంసకు దనకష్టముఁ దెలుపుచు, నామాటగాఁ
బ్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పుచుని యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.

ద్విరదగతిరగడ. “ఓహంసి సీచేత

సీమోవి చిగురుఁ జేనియలు గ్రోలెడి యాస
సీమొల్కు నవ్వుపెన్నిల చలవగొను నాస
సీమృదు కపోల సన్నిధిని మోమిడు నాస
సీమోహనశ్రోణి నిమరఁగలిగెడు నాస
సీదు పాలిండ్ల నానెడు వత్సమను నాస
సీదు శృంగార కళనెలపులంటెడి యాస
సీదు మణితామృతమునింతుఁ జెవిననునాస.”

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౫౦.)

పశుకృత్యమే కామమనుట యిందుచే సువ్యక్తముగదా ! మఱి
యిట్టి వ్రాతల సితరులకు వ్రాయువాని మనశ్శుభ్రత యెట్టిదో ! కవి
ప్రద్యుమ్ను నిట్టి సీచపాత్రమాం జేయుట యాతఁడు గొల్లఁడనియా

దోషవిచారము చాలదూరము చేసితిమి. ఇందునకుఁ గారణములు రెండు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నారముట విమర్శకుల ధర్మము. రెండవది కళాపూర్ణోదయముయొక్క గొప్పతనము కొలఁత మెత్తఁ గోరిన సాధారణ ప్రబంధము కుం దానికింగల వ్యత్యాసము ప్రకటించుట యావశ్యకము. ఇంతేకాని దోషములఁ జూపినందున గుణములు లేవను నన్యాయ్యాపవాదము మోపువారము గాము.

కావ్యములోని మంచిగుణములు

ఎంత దక్కుపపడినను స్వభావమును బూర్తిగఁ బోగొట్టికొన నొనా ? అట్లే యెన్నిలోపములున్నను సూరన తన నైజమునేల విడుచును ! ఈ కావ్యములో కొన్ని యద్భుత విశేషములున్నవి. అవి యాతగ సాధ్యములు. మానవ ప్రకృతి నద్దమువలెఁ జూపించు నవి. సంభాషణములు విస్మయావహములు. నాటకధర్మములను బోషించియున్నాడు. స్థానిత్యములతో మిశ్రమైనదను చింతయేగాని నాకు గుణము మగ్నమైనదని క్షణమైన నెంచినవాడెగాను. ఈ గ్రంథమున నాశ్చర్యకరమైన పాత్రము శుచిముఖ. ఈ హంసి యొక్క దిట్టతనము, బిగువు, నేర్పు, తీసిమాటలు, మెత్తమనను, చమత్కారము నాహ్లాదకరములు. అనేక పాత్రములు ప్రదర్శింపఁబడు స్థానముల వర్ణనలు తఱచుచుగ సంభాషణమూలముగఁ జేయఁబడి యున్నందున నివి పొలుపెక్కినవి. సంభాషణములఁగా దీర్ఘప్రసంగములుగావు. అవి సామాన్య ప్రబంధకారుల విలాపములు. మఱి యిందుఁ గలసి మెలసిపట్టిన హాసములు వచనములు. మాటమీఁదుగా మాటవచ్చిననే యుదహా. ఒడిపంతులవలె అరగంట వ్యాఖ్యనముం జేసిన నాటకసరణి చెడును. కథయందు నిరర్థకాంగములు మెండుగ లేవు. కల్పనయొక్క జిగిబిగి కళాపూర్ణోదయమునకన్న సాంద్రమని

నావిజ్ఞప్తి. ప్రత్యేక వర్ణనలు భావనమృద్ధములు. చూడుడు. ప్రద్యు
ముడు 'పోలో' యనబడు గుట్టపునవారి చెండాట నాడుతుండుట
కవి యెంతరమ్యముగ వర్ణించియున్నాడో !

సీ. "తొలుదొల్తనయ్యేక తురగంబు మండల
గతిచారియగుచు నిక్కంబు దోచె
నాజెనుకను సరూపాశ్వాని చెదరక
చక్రాకృతిని బహ్వసరణిదోచె
నంతటననతిస్ఫుటావతువంబుగా
నెనెసియేకాంగ వేప్తనతఁ దోచెఁ
దుదిఁ దద్విభూషణ ద్యుతిరాజి మాత్రంబు
కొలువి త్రిప్పినరీతి మెఱసిపోచె

తే. నంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
రాఁగవాగె యెచ్చరిక పరాశుజియ్య
యను జనులు రిచ్చవడి తమపని మఱువఁగఁ
బరఁగునమ్మేటి నెఱరాతు ప్రాధికతన. "

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. ౩౨)

ఇట్టి వేగము అనుభవమున లేకున్నను, ఒక వేళ నంతవేగము
తటస్థించినయెడల కవి వర్ణించిన యాకృతులు గోచరించుట 'రకత
రాత్నము' జూచినవారికెల్ల దెల్లము. అత్యుక్తియుండిన నిట్లుండ
నొప్పు, శుద్ధముగ నసాధ్యమని తోచఁగూడదు. మఱి యపురూపము
లైనను భావ్యములుగనున్న స్వారస్య మెక్కువ. విరాళిపాలైన
ప్రద్యుముడు నిర్దోతుకములగు నుత్సాహ నిరుత్సాహ స్థితులం
దాల్చి లేనిపోని కారణముల నూహించుట మోహగ్రస్తులకు స్వాభా
వికమైనస్థితి. ఇది యీకవివర్ణించినట్లు లితరు లెవ్వరుఁ జేసినవాడ
నాకుం డెలియదు, వినుండు,

చ. “శుచిముఖి మాట యెండరసి చూడగ నెంతయు నాసపాటాన
 ర్చుచుమది ద్రిప్పుచున్న యది, చూడ్కికి నన్ను నె పోలువాని నా
 రుచిరతరాంగి చిత్తరువు రూపాకటిన్ రహిజూడఁ జెప్పెఁ ద
 ద్వచనము చొప్పు నేమినియతంబు సమాకృతులెందుఁ గల్గవో.”
 (ఆ. ౨౩)

చ. “ఇది పదిలంబుగా నడుగొకే నపుడక్కట కోర్కి దాచి న
 ట్టిదొరతనంపు నీటు ప్రకటించితిఁ, బాపపు లజ్జ నన్ను నో
 రదిమె, ననాదరంబు తెఱఁగై యిది హంసికిఁ దోచె నేమి ! ని
 ల్వదమఱియించుకైన, గలువ ల్పవి గాని కథల్వచితురే !” ౧

ఉ. ఏనొక యించుకంత మనసిచ్చిత మాటలు పల్కకుండగాఁ
 గాని మరలి యద్దనుజ కన్యకకై నను నొత్తిచూచి యే
 మైన ననంగఁ బూనునని యాత్మకుఁ దోచుచు నున్న దిట్లు, కా
 దేని ప్రసంగముం దిగిచి యేల నుతిండు దదీయరూపమున్. ౨

మ. అటుగాకద్భుత రామణీయక గుణాఢ్యంబైన నదృస్తువుం
 బటువాచారసిక్తురే ప్రసంగమయినన్ బారంబుముట్టకై రసో
 త్కటతం జెప్పక మానఁజాల రను పక్షంబొందు భావించినకై
 ఘటియిల్లుకై వనితాంగ వర్ణనకు నిక్కం బన్యథా సిద్ధియుకై. ౩

చ. హరియును వాసపుండు, దము నంపిన కార్యము హంసి దానయై
 ధరణికిడిగి చెప్పి మదుదగ్రమనస్థితిఁ గాంచు టెన్నుగా
 సురరిపుఁ జంప నన్ననుపు సుద్దులు వుట్టఁగ బోలు నెల్లెడన్
 సరసిజనేత్రు దక్షిణ భుజంబు నీవని పల్కినందునకై. ౪

ఉ. అన్నియు నేకవాక్యముగ నారయ నాసలు జెంచుపక్ష మే
 యున్నది కొంతమించి యిది యోజన సేయఁగ నాదురూపయా
 కన్నియచేతి చిత్రఫలకంబున నున్నది యెవ్వరట్టిచో
 నన్ను నెఱుంగవ్రాయననినన్ శివవ్రాయుట వింటిజూడఁగకై. ౫

ప్రభావతీ రాగవల్లరుల యేకాంతగోష్ఠములు బహు రమ్యములు. అందఱకన్న నుత్తమసాత్రంబగు శుచిముఖం బ్రశంసించి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల నింతటితో వదలుదము. వారును వదలినఁ జాలునని యుత్కంఠమై గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచున్నారు !

శుచిముఖ చరిత్రము

వజ్ఞినాథుని పురంబులోని విశేషంబులు మీ రెఱింగి తెలుపుం డని మరాళముల సింద్రిణు నియమించు నపుడు, ఈహాసికథలోఁ బ్రవేశించి, యతనితోఁ జత్రీఫలక వృత్తాంతముఁ దెల్పి, యిఁక దైత్యు నకుఁ గాల మానన్నమయ్యెనని దైర్యము చెప్పినది. ఆ సందర్భములోఁ నింద్రినితోఁ జెప్పినట్లు రాగవల్లరీ ప్రభావతులకు ప్రద్యుమ్నుని విషయమై నడచిన సంవాదమును నివేదించినది. పిమ్మట ప్రద్యుమ్ను నికి వలపువట్టునట్లు నాయకురాలిని వర్ణించుట పూర్వమే తెలిపి యున్నాము. అందును బింకమును స్త్రీ స్వభావమును వెల్లడిసేయు చున్నది. ఎట్లన, ఈకార్యమునకై యే తెంచినదయ్యు ప్రద్యుమ్ను నితో “రహస్య మైనదియె యాను భవత్ప్రివృత్తి మెంతయున్, జనక నిమేషముం దడియనంగతిగాదును మాకు నైన నీ, వనఁగ జవార్దనుం డనఁగ నాతయభేదము లేదుగావునన్, విను వినిపింతు” నని విగువ భేరము గనఁబఱచినది ! మఱి కన్యామణి సౌందర్యముంగూర్చి నిమిషము నిలువనోపనిదయ్యు గంట వట్టెకు వివరముల లెక్కప్రకారము వినుతించియు, తన ప్రతిభను గొంత చెప్పనదియై

ఉ. “ఎమ్మెయిఁ బ్రజ్ఞ మీఱ వచియించెదనన్న వచింపలేన య
కొమ్మ బెడంగులోన నొక కోటితమాంశమునైన, సంత మా
త్రమ్మ మదుక్తికక్తి యనరా దతివాఙ్మహిమాఘోషేను, మా
యమ్మ సరస్వతీసతి తనంతటిదానిగ నన్ను తిద్దుటకా.”

చ. “నలినజారా వాస మొక నాడు ననుం దనచేతి ప్రోదిరా
చిలకను వాడుకుం గవితఁ జెప్పఁగఁ దా నియమించి యందునా
పలుకులఁ గొంతపాసిగని భావమునంగడు మెచ్చుచున్న ఖం
చలమ న నాదురక్కలను చక్కఁగ దువ్వుచు గాఢవింపుచున్ .

చ. ప్రబలములైన కొతుక కృపారస వత్సలతాదరంబులన్
కబలితచిత్తయై యపుడు నా ‘కుపమాటకయోక్తి కామధే
ను’ విరుదమిచ్చి తల్లిఖితనూపురమున్ భవనైకమాతయ
య్యబల మదఁఘ్రిం దా దొడిగె నాచిరుదం బదిచూడుమేర్పడెన్.

(ప్రభా . ఆ. ౨. ప. ౯౦, ౯౧, ౯౨)

అని విడిచి బిరుదములకు దర్శనప్రాయ వాక్యములాడినది !
అన్నింటికైనను సొగసైన ఘట్టము ప్రభావతీ శుచిముఖుల వాగ్యు
ద్ధము. తన రహస్యము ప్రకాశముగచేయక ప్రద్యుమ్నుని వృత్తాం
తముఁ దెలిసికొన వలయునని ప్రభావతీయు, ఆగుట్టు దీసికాని యాపె
కోర్కి నెరవేర్చగూడదని హంసియు, నొండొగులఁ జూచి మల్ల
యధ్ధ నైపుణింజూపుట (అనఁగా మాటలనూత్రము) యుత్త
మోత్తమ ప్రదర్శనములలో గణ్యము. స్త్రీస్వభావము నెంత
నేర్చుతోఁ గనుపఱచుచున్నాఁడు. ఆ ఘట్టమునంతయుఁ జదివినఁగాని
దాని చవిగ్రోలలేము.

(మూడవ యాశ్వాసమురర వ పద్యము మొదలుగ్గఁ వ పద్యము వఱకు)

క. ఇటు గాక లోకముల నిం

తటిచెలువుఁడు గలఁడె గలిగినను నుబ్బెద యి

చ్చట నచ్చట గలఁ డని య

క్కట నన్నిట్లేచు టంబకరుణ తెరంగే .

నీ అని పల్క-పల్కు నాయవసరంబునఁ దత్స
 మీపంబునం దనురూపవత్తిని
 శుచిముఖ సంఛరించుచు విని యిత్తన్వి
 చిత్తంబు ఁడసి యేఁ జెలిమికలిమి
 హత్తించుకొనుటకు ననుగుణం బగువేళ
 యిడియ యటంచు నూహించి మదిని
 దగునుపాయంబు వితర్కించి యుపుడు య
 దృచ్చనవోలె నా తెఱవయెదుట

తే నడ్డముగ నల్లనల్లనయరుగుచు నవి
 మర్మదృష్టిచేఁ బలుమఱు మరలి మరలి
 చిత్రఫలకంబు వంకవీక్షించెఁ గొంత
 సరిగడచుదాక నొకవింతసరణి మీఱ

క ఆపు డెమ్మరాళి చందం
 బుపఱికించుచుఁగఱిపోయియుగ్మము దరవఁ
 గుపుఁ కాంతిఁ దనరఁగా నా
 చపలేక్షణ తనదు ప్రాణసఖి కిట్లనియెన్

క. కఱదులపులుఁ గిది తానే
 మెఱుంగునోకో తిరిగి తిరిగియాఫలకము పైఁ
 బఱపెడుఁజూడుకల నా నా,
 మెఱుంగుంబోడికి మరాలి మృదునుభురోక్తిన్.

న. ఇట్లనియె నోపడంతి నీపలికినట్లు మా యట్టితిర్వగ్గంతువు లేమియు నెఱుంగమి
 యథార్థంబయైనను నేను నీచేతచిత్రఫలకం బుబుడి చూచుటకుఁ గారణంబు
 వినము. మున్నొక్కచోటనొక్కపురుషుం జూచి తత్సమానరూపుని మఱి
 యెందునుంగానక యిప్పు డిందు నతని కైనడి దోచిన నిది తదీయరూపం
 బెఱింగి వ్రాసిన తెఱంగో యటు గాక యట్టివాఁడె వేఱొక్కఁ డెక్కడైనం
 గలిగెనోయని యిలచుక విమర్శించి వీక్షించితి నన విని ప్రభావతి యద్భుత
 ప్రమాదసందేహంబులు డెందంబునం గ్రండుకొనుచు గందళింప నప్పులుఁగుం
 దప్పక చూచి యిట్లనియె .

కా. ఏ మేమి యింక నొక్కమాటు చెపుమా యీ వున్న రూ పిట్లయో
యేమైనం గలదో విభేద మిట రమ్మిక్షింపు మింక వచ
స్సామర్థ్యం బరయన్ మహాత్మ్యవని యుష్మద్బుద్ధికిం దోచె దా
హా మాభావము గానలేవె మదిలో హంసీ భయం బేటికిన్.

వ. అనిన నది మదిరాక్షీ నీక్షించి యిట్లనియె.

క. నీ వనిన యట్ల యేను భ

యావహులను గానివారి నాకృతిన కనం

గా వలెన్దైనె చిలువక

యేవెట్టిసె చేర నిరువు రేకత మాడన్.

వ అనిన వెఱంగంది యాయందుముఖసఖయునుం దానును నొరిడొరులమొంగం
బులు చూచి నగుచుఁ జెవులకుం జవులు మివుల నలవరించి గులుకుటెలుంగుగల
కలికిపలులకె వలచిమొలచు కుతుకంబున నతివశంబదహృదయలై తమకిద్దఱకుం
దాని పెద్దబుద్ధులు సుద్దులు ముద్దు రప్పించుచుం దద్దయు నుద్దీపిత రాగంబు
లగుచుండురాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు తేగరితలందును మన్ను కన్న
విన్నయవియె దీనికఱుదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై
నాదరావ్లాద మేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి యోపక్షికులభూషణంబ నీభాష
ణంబు నిక్కంబ మిక్కిలి నక్కఱపడి వేడక ప్రోడలగు గఱువ లిగువు
రే కాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెద రిది యట్లగాదు గదా యేమొక్క
సందియంబు నివర్తించుకొనఁగోరి యిత్రతీ నత్యంతప్రార్థనంబు గావించుచున్న
వారము గావున నీకన్నయపురుషునియొప్పు నిప్పలకపై వ్రాసినరూపంబు
చొప్పు నొక్కటియగునో కాదో యాదండకు వచ్చి నిచ్చలంబుగాఁ జూచి
నిశ్చయించి చెప్పు మిప్పుడుచు నేను నిట్టివాఁడెందును లేఁడు కలఁడను వివా
దంబునం బన్నిదంబు చఱచినవారము.

క. అనుటయుఁ బంచెమకొఱకై

నను వేటొకపనికి నైన నా కది తెలియం

బని గలదె మీకు నాచే

నినవలసినయర్థ మరసి వినిపింతుఁ దగ్గఁ.

తే. అనుచు శుచిముఖి తనమాట కాపడంతు
 లీక్షితాన్యోన్యవదనలై యెంతదూర
 మరుగుచున్నది దీనివాక్యాశయ మని
 మిథుల వెఱుంగందఁ గొంత చేరువకుఁ బోయి.

క. సవిమర్శదృష్టి నాటిత
 కవిధాన మొకింత నడపి కడుఁ బదిలముగా
 వివరింప నతనిరూపము
 యవు నౌ నది యిందు సందియము లేదనియెన్ .

చ. అనుటయు రాగవల్లరి మహత్తరమోద విశేషసంభ్రమం
 బునఁ బఱుతెంచి యప్పులుఁగుముద్దియ, దద్దయు ముద్దు గారవం
 బును జిగురొత్త నెత్తుకొని పోయి ప్రభావతిదండఁ బెట్టి యొ
 య్యనఁ గొనగోళ్ళఁ దత్తనుహంబులు దువ్వుమఁ గూర్చి నిట్లనున్ .

ఉ. అంచవు గావు నీవు నను నారసిప్రోవఁగ మూర్తిమత్వముం
 గాంచినభాగ్యదేవతవు గాని మదుక్తి తెఱంగు నేడుగె
 ల్పించితి వేజగంబునను లేడిటువంటి మనోహరాంగకుం
 డండుఁ గలంచు నిజలరుహానన మానక నాదుచిత్తమున్ .

వ. అనిన విని ప్రభావతి నిజవయస్యం జూచి.

తే. రాగవల్లరి నీ వేల వేగించె
 దింతమాత్రంబ చాలునె యీప్సిత్కార్థ
 సిద్ధి కతనిలక్షణము లీచిత్రమూర్తి
 యందు నేమైనఁ గల వేమొ యడుగవలయు.

వ. అనిన విని యాహంసి యాచిత్రరూపంబు నిరూపించి ప్రభావతి నుద్దేశించి
 యిట్లనియె

ఉ. అరయ నింక నే మడిగె దల్లవె యాతఁడు శంబరం ద్రిలో
 కారిన ద్రుంచునప్పటి ప్రహరకిణంబు లారంబునందు నా
 హా రతికంక జాంకములు నల్లవిగో మెడయందు వీరశృం
 గారకళాధ్యు నిట్లతని గట్టిగ నెవ్వ రెరింగి వ్రాసిపో.

వ. ఈ లక్షణ కథనంబుచేత నతనినామజాత్యాను లభ్యంతప్రసిద్ధంబులు మీరు
మీయంతనె యొంగెవరు గావలయు నంతఃపురాసినిలు గావున నెఱుంగతో
యని యెఱింగించెద నంటినేని

చ. ఎనయగ నెవ్వ రెంతమన సిచ్చివచించిరి తాను వారితోఁ
బనుపడ నంతమాత్రప్రతిభాషణ మాడుట యుక్తమంద్రు మీ
కొనరగఁ బన్నిదంపు గౌంపోట-ని దీర్పగ నిప్పుడేను జె
ప్పినదియ చాలు నింకఁ దలపెట్టుట చెల్లద యెక్కు-డేమియున్.

తే. నీవ కద ప్రభావతి యన నిన్ను మున్ను
తరుణి నే వింటి, రాగవల్లరియె బోటి
పేరు నీ విపు డన వింటి మీరిరువురు
నీ యెఱుక మఱచెదరు నూ పోయినట్లు.

ఉత్సాహ. అనుచు గగనభాగమునకు నంచ యెగయఁ జూచినన్
దనుజకన్యకాలలామ తనదు రెండుచేతులన్
వినయ మొప్పు బొదుగఁ బట్టి వేనవేలు భంగులన్
దనరఁ బ్రియము జెప్పుచును ముదం బెల్లర్ప నిట్లనున్

సీ. నిద్దంపుఁబండువెన్నెలగాయు తెక్క-ల
యొప్పు చూడఁగ నొక్క-యుత్సవంబు
మెఱుంగుదీఁగెలబాగు మించుపక్షాంతహా
టకరేఖ లరయ నొండొక ప్రేయంబుఁ
గనునీయ మగుమహాగమనగాంభీర్యాది
విలసనం బీక్షింప వేఱయింపు
మా ధుర్యధుర్యకోమలవచనామృతం
బనుభవింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబుఁ

తే. గలుగఁ జేయుచు నువ్విళ్ళు గొలుపునీచు
సంగతి యొకింత గని యెట్లు జారవిడుతు
నింక రాగవల్లరి పేరు నీవు నిజము
ననగ నీతో నొనర్తు నెయ్యంపుఁజెలిమి.

అ. ప్రణయ మొప్పు మిగులఁ బ్రార్థించుచున్నట్టి
నన్ననుగ్రహించి నానుచెలిమి
కొడఁబడంగవలయు నోహంసభామినీ
యనుచు వేడుకొనఁగ నంచ పలికె.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు చెల్లికిని హేతువుగాఁగ గణించినట్టినా
యొప్పును గిప్పుఁ దా నెచట నుండు రహస్యవిచారవిఘ్న మా
ఔప్పుడు నీకుఁ దోచె నపు డింతయు రోసెను దీనిచేత మీ
యిప్పటిమంతనంపుఁబని యేమట కంపుఁడు పోయి వచ్చెదన్.

వ. అనిన విని రాగవల్లరి హంసీమతల్లికం జూచి యిట్లునియె

క. పోయెదఁ బోయెద నం చి
ట్లోయంచలతల్లి యేల యుడ్డాడింపక
మాయేకాంతపుఁబనికిని
నీయునికి విరోధిగాదు నిర్వాహకమున్

వ. ఇదే నిమిత్తంబుగా సంఖ్యంబు గావలయునని ప్రార్థించెదము గాని కేవలంబైన
తావక రామణీయకంబుననకాదు నీదుపలుకుం చెరువులు పరికింప నిది నీవును
చెలియుట విస్మయంబు యైనను శుద్ధాంతస్థితి దోషంబునంజేసి యే మయి
యీ మాట మాటు పెట్టక గొబ్బునం జెప్ప నేర కున్నవారము చెప్పివేడికొనక
యేపనికిని నీవువొరమి మొదలవ పదిలంబుగాఁ చెలిపినదానవు గావున.

ఉ. వట్టిమఱుంగుఁ బెట్టి నుడువం బని లే దది యెల్ల భేరి జో
కొట్టుట కాకని న్నెలవఁ గూడునె మాటల నీవు గంటి న
న్నట్టిశుభాంగుఁ డీరవణియాసల కాస్పద మిప్పు డాతని
నట్టిగ నన్వయాదికథనంబున చెల్పి యనుగ్రహింపవే.

తే. ఇప్పుడిది చెప్ప కెడ నేయు టీలతాంగి
బ్రాణసంకటపఱుచు టోపక్షిరక్షణి
కావునను గానవలయు శీఘ్రంబ చెప్పి
వెనుక నెఱింగింతు నీకు మావృత్త మెల్ల.

వ. అనిన శుచిముఖి వచనవక్రత చాలించి యిట్లనియె.

ఉ అంతిపురంబుకన్యలఁట యాత్మ తెఱం గభిఘాప్రయుక్తి నొ
క్కింతయు నేర్పరింపఁట యిట్లన నిట్లని నాకు నాకె య
ర్థాంతరము ల్గడించుకొని యంజక యెట్లు యుపస్తుతుల్ ప్రపం
చింతు నటంచు నంటి నీకఁ జెప్పెద మీరలు గుట్టుచెల్పుటన్

ఈభాగము కవి వ్రాసినదియా ? స్వభావసిద్ధమా ? స్వభావ
మును మఱపింపఁ జేయునట్టి శిల్పము. శిల్పముగాని యన్యము
కృత్రిమము. ప్రకృతి ననుసరింపనిచో, గళకు సత్యమురాదు. మఱి
యనుసరించుటఁ దప్ప నింకేవిషయములేకున్న సత్యమున్నను సాగ
నుండదు. ౧ ననుసరించినట్టే బావుచుఁ గ్రమక్రమముగ మీఱి మెఱ
యుట కళాసామ్రాజ్యము. ఒకానొకరు చెప్పినరీతి, ప్రకృతి యాకా
రము. ఆయాకారమును చక్కఁగా నలంకరించి మెఱుంగుపెట్టినరీతిని
తగిన విషయముల సంగతిని బొదిగి సజీవమై లేచివచ్చునట్లు చేసిన
నయ్యది కళ. ఈభాగము దివ్యము. పాముజాడ పామునకు గుర్తు.
స్త్రీలజాడ స్త్రీలకే యెఱుక. శుచిముఖియొక్క బిగువు బింకములు
పొడుపుమాటలు, యుక్తులు వర్ణింపఁదరమా ? ప్రభావతిని బామ్మరీతి
నాడించునామె వాచాలత స్తుత్యతీతము.

కల్పనా స్థాలిత్యములు

కల్పనయందు నీకావ్యము నిర్దుష్టమని యంటిమి. అమ్మాటకు
బాధకము లొండురెండు గన్పట్టెడి. సునాభుని కూతులకు గదసాం
బులు పతులగుదురని నారదు లాశీర్వదించి పోగా, నాకన్యలు
“ఎక్కడిద్వారక, ఎక్కడి గదసాంబు లిదివిన్నఁ బెనుచేటు స్వామి
చేత, ననురులకఁ బగివీడఁట యాపురంబు” అని, యాశీర్వాద
బలముచే వెల్లివిరిసిన తమి “భోగయోగ్యమగు వ్రాయము” నకు

మున్నే తమ్ముఁ దొడరపెట్టఁ జాలఁ బరితపించిరట ! ఋషుల
యాదేశము విన్నమాశ్రీన మనసు చెప్పిన దిక్కునకుఁ ద్రిప్పట,
మనవారి సాధుగుణమును వినయమును జూపు చిత్రమేమో ! భోగ
యోగ్యమగు ప్రాయము కుదరఁ మునుపే పఠించింతందాల్పు
సామర్థ్యము గలవారాట గాఁబోయి. బాల్యవివాహములకు నిజమైన
నిదానము ! ఈవిషయము లటుండెందు. ద్వారకాపురిలోని గద
సాంగులంగూర్చి మనాభుఁ కూతులకుఁ దెలిసిన యామాత్రము
వారియక్కగారైన ప్రభావతికిఁ దెలియకపోనేల ? ప్రద్యుమ్నుఁడు
భర్తయని యెఱింగియు దిక్కులేని పక్షిగీతి నాపె రోదనముఁ జేయుట
కృత్రిమ ముగ్ధత్వమా ? మఱియు, కృష్ణుఁడు అనామధేయుఁడు గాఁడు.
దనుజ శత్రువు ! అట్లగుట నతనియు నతని యిలవారయు సంగతులు
గడు రహస్యములుగానుండునా ? అందును మాఖ్యలుగా విరోధుల
యిండ్లలో ! అందును ఇంద్రునిపై దండెత్తిగల్గిన వజ్రనాభుని
పురిలోను, గృహములోను !

వజ్రనాభుని పురింజొచ్చి నుపాయమునకు నూచకముగ
నుంటును భద్రుని చరిత్రము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఉపాయాంత
రము లున్నయెడల నీచరిత్రంబు వ్యర్థంబగును. కాన నితరములగు
పేరవులు సాధ్యములని కవి కనఁబఱచియుండుట గొప్ప పొరబాటు.
కథయొక్క కూర్పు బిగి తప్పిన దనుటకుఁ దార్కాణములు.

తే “ అప్పుడు ప్రభావతికి నొక్కయతివ విరులు
గొనుచుఁ బోవంగ నందు నింపునఁ జరించు
తేటిగమిలోనఁ దానొక్క తేటియగుచు
నేగి మాయాఘనుండు రతిశ్వరుండు ”

తేటియైనవాడు హంస యేల కాఁ గూడదు ! ఆపుష్కలవే
శము హంసలకు సుగనుము. అవి వాలాముము? బోవుచు వచ్చు
చుండునవి.

చ. “తడవులఁ ఒట్టియేము సతతంబును బోదుము వానిపీటికిఁ
గడుమతి చాలమిం గడుపు గక్కుఁటితి స్ఫురలొకనాథ

(ప్రభా. ఆ. ౧. ప. ౧౧౫)

అని శుచిముఖ యింద్రునితో సేవేదించి యతని కొఱకై
వేగువని నడపుట కొప్పుకొన్నది. కావున “మాయాఘనుఁడు
రతీశ్వరుండు” భద్రవేషముఁ ద ల్పినదిచూడఁగా ‘గోటితోఁ బోవు
దాసికి గొడ్డలి తెచ్చినట్లు !’ సునాభుని తనయలకు నీప్సితసిద్ధికిఁ గార
ణము చిలుక రాయబారము. ఇంతేకాదు. వజ్రనాభుఁడు ప్రాణము
లతో నుండఁగానే

కా. “... .. సంగ్రామవృ
త్తాంతంబుల్ విని తార్తలీ వాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతిక్రాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిఁ.

(ప్రభా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౨)

సమారాధనకు బ్రాహ్మణులవలెఁ దండోపతండములుగా
నింకెందఱు వచ్చిరో ఇక వజ్రనాభుని పురమన్ననో “తపమున
బ్రహ్మఁ బ్రసన్నఁజేసి, మేరువుపొంత మారుతాతపములకు న్నిజాను
మతిఁ దక్కఁ బ్రవేశ మొనర్పరానిది” గా నతనిచే నిర్మింపఁబడినది !
అనుమతిలేక కృష్ణుఁ డిప్పుడు చొచ్చినట్లు ఇక గొంతముందుగావచ్చి
యుండిన నెవరైనఁ దలఁ దీసియుందురా ! విష్ణువుయొక్క మహాత్మ్య
మున కతిశయముఁ గల్పఁబోయి, బ్రహ్మసంకల్పమునకు కథాకల్పన
మునకును విచ్చేదముఁ దెచ్చి పెట్టికొనియుండుట మంచిబేరముగాదు.

మఱియు ప్రభావతియొక్క గదినుండి తనపడిదవఱకు రాకపోకలు
సిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుటకై ప్రద్యుమ్నము భూవివర మొకటి
గల్పించెనట ! ఇదియు సిగ్ధశ్రమము. కాకి, పిల్లి ఎలుక ఇత్యాది
గృహజంతువుల హింసించువాల్చి యధేచ్ఛముగ నేల సంచరింపరాదు ?
ఈకావ్యములో నొక్క కామముచేతనే గాదు, ఊరకయు నిట్టి
చిత్రభ్రమ లవ్వుడిప్పుడు గల్గుచుండును.

ఈగ్రంథము లో జాతీయములు లోకోత్థులును విశేషముగా
వాడబడియున్నవి. సఖ్యులందఱకాక గుణమునందును వినిగొప్పలు,
కాని 'అతిశోభోయిన నెగ్గు శిప్ప' కనుట కీరీతి వైలినుండియుఁ
జూపవచ్చును. ఈయవయ నముం జూడుడు !

ప్రభావతీ దేవియొక్క సౌందర్యమును ప్రద్యుమ్ననికి శుచి
ముఖ వాగ్దర్పంబున విప్పి చూపుటలో

చ. “కొసరిక చూపుచేతఁ గడుగ్రోలిన నీచెలువంబు చెల్వమా
ననున నెంత మిక్కిలి ఘనంబుగ వత్తెనొ కాని యప్పు డో
రసిక శిఖావతంస యదురత్నమ కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చప్పులవ క్రేవ గగుర్మోడిచెం బొరింబొరిన్. ”

‘కాకరకాయ’ యట ! ఎందుజిల్లెడుకాయ యనరాదా !
పంతముఁబట్టి యేవైన గుణములు బలాత్కారముగ లాగివేయఁ
జూచినచో విఱువులు తప్పవు.

ఈకథలోనుండు పక్షులకు వశములములైన పాత్రములు
కిళాపూర్ణోదయములోని చిలుకలు. ఈవిషయమునాదును ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నము తత్పూర్వగ్రంథము ననుసరించియున్నది. సరస్వతీ దేవి
నిలకయు, ఇంద్రుడు రంభతో మణికంధరుని తపోభంగ విషయ

మైన సంతోషము నానతిచ్చిన నిరంబును గలభాషిణితో, దెలుపుచుండుకూ, శుచిముఖికిని, సురాభుని సుతలకు దూతికయైన కీరమునకును గొలము సాములు. ఈవికి బత్తులనుం దానము ఎక్కువ కాబోలు !

తుచ్చ శ్రీ గారములకుఁ గారణముల మన నాచారములు

ప్రభావతీప్రద్యున్నములోని దోషములం గూర్చిన ప్రస్తావము మనను గట్టిచేసి యెట్లో చేసితిమిగాన, కవివరమైన ప్రతివాదమును ఇట నుద్బంధింపంబూనుట సహజమును సంశోషకరమునైన ధర్మము. శ్రీగారరసవిషయములగు భాసములకుఁ గవికాదు ఉత్తరవాది. మఱి యట్టి యనిష్టములే యింకభోగములని గోతకైతిక గ్రహించు మన సంఘము ! భాసనాశక్తి యెంతయుద్ధరమై యుండిననేమి ? మానుమంతుడు సమాద్రముదాటఁ జాలినను నననీడఁ దా నాటఁ జాలినా ? అట్లే, తన సూపజ్ఞీకము నెట్టిస్థితి గతుల నడుచునో వాని సాంగత్య మేమాత్రము లేని శిలంపులగు దెచ్చుట తరమురూఢిన కోరిక. ఇందులకు మతశత్రుములనుండిమే ప్రబలప్రగూణములఁ జూపవచ్చును. దేవలోకమననేమి ? ఈ లోకములోని సుఖములు లభించుటకు నాస్పదమైన పదవియేకదా ! అనఁగా నీలోకములోని దుఃఖములు నిర్హాలింపఁ బడినట్లును సుఖములు అమేయములైనట్లును భావించిన దేవలోక మేర్పడును. పరమనది యిహముచే నృజింపఁ బడిన ప్రతిబింబమేగాని యన్యముగాదు. యౌవనము మంచిది. ముదిమిచెడ్డది. అట్లగుటచే దేవతలు నిత్యయౌవను లనియు, మనము యజ్ఞములఁ జేసిన నిత్యయౌవనుల మగుమమనియు మనుజుడు పేరానచే నెంచుచున్నాడు. నిత్యయౌవనమున్న రంభ లుండవలయు. లేనిచో నది నిష్ఫలము. ఈరీతినై హికముల ననుసరించి యీప్రపంచ

మున మనకుఁగల మఖములు, ఆశలు అను సామగ్రితోఁ గట్టఁబడిన
 మాయాలోకములే వైకుంఠము, కైలాసము మొదలగు పరమ
 పదవులు. తుదకు దేవునినైననుసరే, మనుష్యులం బోనిచానిగా
 నూహించుచున్నా మేగాని, యతఁ డతీతుఁడని నోటిమాటయున్నను
 భావమున నట్టిఁడుగా సాక్షాత్కరింపఁజేయుట యసాధ్యము. ఆతనికి
 వేయిచేతులున్నవని సిద్ధాంతముండెఁబో! వేయి మనఁగాకున్నను
 చేతులను వస్తువులు మనవేగదా! మనయొక్క యంగములు, ప్రాణము,
 మనసు వీనితో నేమాత్రము సాదృశ్యములేని భగవంతు నొకనిఁ
 గల్పించి స్మరించుట యలవియూ? యోజింపుడు! అల్లగుటఁ గావ్య
 వర్ణనములును అనుభవార్థములగుటేమివిత! అవి యీ లోకములోని
 రసములను ప్రకటింపఁజేయు కృతులు. కావున సంఘములోనుండు
 సౌరభమో దుర్గంధమో వానియందును బర్వియుండుట నైజము.
 అనివార్యము. గాజకన్యకయయ్య, దేవేంద్రుని జయించినవాని
 కూతురయ్య ప్రభావతీదేవి వచ్చి వచ్చి కూతలఁ దన మధురమైన
 నోటితోఁ బ్రేలుట మనకుఁ దలఁపఁగా నెంతో జుగుప్స! శుద్ధాంత
 కాంతామణియట! ఇక చర్యలో

ఉ. “ వానిరి నెల్లప్రాధ్న . . . (ఇవి తెనుకనుదాహరింపఁబడినవి)

మ. కలలంగూడిన . . .

చర్య లట్లున్నను నవ్వుములేదు. ఆమెమాట లంతకైనఁ
 బచ్చివి!

“మనసునఁ గాకున్న మాటలయందైన

సౌకుమార్యములేని చానలేల?”

వారి జుందు స్త్రీమనుకబ్బ మప్రయుక్తము. వాస్తవము విచా
 రించిన నీలోపములకుఁ గారణము మన దూరాచారహేయజీవితమే

గదా! శుద్ధాంత ముఖట! “హాశుటీగ్నై నం బాలయగాని
చోట్లట!”

శుద్ధాంతవాసప్రభావము

సరి! కలకు గోడలడ్డమా! మచనునకు బీగములు ఒంథములా! శుద్ధాంతను లేపుముట మను లముకార్యముచే శుద్ధాంతరంగములు నరుకూమునా? మఱియు, ఈ ముఖటే, నా మానము విడుచుటకుఁ బ్రేరకము! ట్లను, ఇట్టివారు చిముని, గూతికము, గానీజనులు మొదలగు మధ్యవర్తుల మూలముగాఁ దప్ప సితరములగు నుత్తమ మార్గములఁ దమనైజనుగు వలపును దృష్టిబొందింపజాలరు. మధ్య స్థము పిలిచిన సిమ్మట మానముగొని యుండుటెట్లు? మఱుగుగా నైన నగల మాపి సూపక యుండుటెట్లు? శుద్ధాంతమనగా నేవకులు మొదలగు నీగుఱుతో సాపనునూట! గగునతనముకిది యను కూలమా? మఱియు, ట్ల కనలకు సితరంతలే యుండవుగాన తమ చింతయే ప్రధానము. రాజ్యము, దేశము, జ్ఞానము, ధర్మము, వీనింగూర్చిన విచారములునున్న. అపయోజకముగా నుంచబడి యుండుటచే మనసు పరిశ్రమలేక కృశించి నశించును. ఇట్టివారు స్వసుఖపరాచాణులనులేమి చింతము? మఱి సుఖమనగా వీరికి దేహసుఖమనుటఁ దప్ప నింకేయర్థమైనది లనైన దోషగలుగునా? ఏ పనిపాటులును లేక తిని, కండ్రొవ్వి, మచాంధలై కాలము భారముగ నుండునట్టి జన్మములు శుద్ధాంతముల నున్నను సంతసానులట్ల ప్రవర్తింతురు. విచ్చుకత్తుల పారా లెక్కవయాకొలఁది సందు దొరికినంజాలు! సమయము వ్యర్థపుచ్చక త్వరలోఁ గార్యము దీర్చు కొందమను తొలుతలును గలుగును. అని యుదయమయ్యెనేని, మానము, మఱుగు, సామనస్యముల శృంగార మెక్కడిది? శృంగార

మునకు బదులు జావళీలు వచ్చి చేరును. సావము, మన దేశముగో నెండఱో స్త్రీలకు దూతికాముఖమైన మోహమేకదా గతి! కన్నులు పయోగింపఁ 2డన, దుర వీరి కవి ముడిము లగునేమో! చెవులు అనవరతోద్యోగములో నుండునవిగాన చుఱుకుగలవగునేమో! చిత్ర ఫలకమో, చెప్పుడునూటయో కామసందేశపద్ధతులు! ఇవి దప్ప వేఱుమార్గములు మృగ్యములు!

“పురుషుడే దేవుడు ప్రస్వేదగాత్రుడైనను అన్నేదగాత్ర తుల్యుడు” అని పద్మగుంధులు యోజి చుటకును యోజింపఁ జేయఁ బడుటకును గలకారణముగా శుద్ధాతనివాస మొకటి. ఎల్లన బయటఁ బోయినగాని లోక వర్తమానము, లోకకరుణాపు. కూపస్థమండుకముల కాకూపమే పాలనముద్రము. రాజ్యాంగముల నుద్ధరించుటలో సిపూలు వ్రేసిన మంత్రులు, దేశభక్తిచే విరాజిల్లు ప్రతినిధులు, యుద్ధరంగమున శత్రువుల నోడించి కత్తి యశోభాసితులై శేషదేవతలబోని సేనా నాయకులు, ప్రకృతిశాస్త్రవిచక్షణులు, తత్త్వార్థగతులు, ఇత్యాది చరితార్థుల సంగతి పాఠకబోక గమ్యములోఁ గూరుచుండి దొర తనము—అనఁగా నింటివారిమీద—చేయు మహారాజును ఓప్ప నింకెవరిని జూడని భార్యకు వాడే యఖండపరిపూర్ణమగు దోచునేమో! ఒకేయూకారము గుఱివెట్టి యస్థలితంబుగఁ జూచుచుండిన నది నిరాకారబ్రహ్మమట్టులు పరిణమింపుచేమో! కాకిబిడ్డ కాకికిముద్దు తను తల్లినిమించిన రూపవతులు గుణవతులు లేరని చిన్నబిడ్డలు నమ్ముదురు. పెద్దవారై యచేకులం జూచినపిమ్మటఁ బోల్చిజూడ వారంభించి తక్కినవారి ముత్తచుత్వము నొప్పించుట గలదు. 4 కొక రెక్కువనా రున్నారనిసంతనే తల్లిమీఁద ప్రేమపోవునా? పోవునని బుద్ధిశాలిని యైన యే తల్లియేని నసూయ వహించునా? జనముల తారతమ్య నిరూపణకృత్య మొకటి. అనురాగపాత్రములని భావించుకృత్యము

వేటొకటి. ఈ రెండును సర్వశ్రీ యైక్యభావముం బూనుననిగావు చూడుడు. శంక గాచాగ్యుడు ఘృతైవ తాత్పర్యం ఉన్నమాత్రము ననే యతనిని గౌరవించికోవలయునని యందఱకు బుద్ధివోడముట యావశ్యకమా? నైజమా? తక్కుము ఎలముగా నండవచ్చును. రూపము వర్ణముగా నునికి, గుణము సర్వసమృద్ధముగామి, దానితో సంక్షేపింపజాలిన ప్రస్తుతులు నిరుద్ధములుగావు. అట్లగుట వలపున కుత్సాకములుగ వేయి హేతువులలో నొకటియున్నయెక సర్వస్త్రి లును వానిపైబడుదురని నమ్మువారును, నమ్మి యట్లు నడచువారును మానుష్యలా జడులా? స్త్రీలవిషయమై చూత్సర్యము వాల్చువారికి రెండువిధములగు భ్రమలుగవు. ఏవిశున, తాము పరిపూర్ణులై యున్నంగాని వారు పౌనఃపరిపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ గామింప రనియు, నెవనియందైన శేదైన 'సుఖము అధికముగా దేదీప్యమాన మైయున్నచో, వాడు గంటఁబడకేరి, తక్కిన గుణముల సంగతి యాగోచింపక, వానిపై నుద్గండముగాఁ బడుదురనుటయు, ఈయెన్ని కలు రెండును హేతురహితములు. సర్వగుణసంపన్నుడైనవానితో విసుగు దవలిన మనసుతో గుఱ్ఱువాని పలచువారులేరా? తుడకు ఉన్నతులగు పురుషులుసైతము, ఎన్నో తిబ్బిబ్బులకు లోపములకు నాకరములైన భార్యమీఁదఁ జూపు ప్రేమా వేశమును, నిరంజనుడైన దేవునియందుఁ బ్రకటింపజాలుగరా? చిత్తము పలుపోకిలఁ బోవునది. గోడలచే నెల్లు నిరుద్ధము గాఁజాలదో యట్లే కారణము నకును దుర్నిరోధము. ఇది స్వభావసిద్ధమని యందఱెఱింగియుండియు, నైరోపాకవులు ప్రయోగించినట్లు ఈవ్యాసుము మనవారు తమ కృతులలో వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండలేదు.

మీఁద వివరించిన భ్రమలవలనఁ గలిగిన త్నోభములు రెండు. రాజుగారు దేవి నొకదాని సంపాదించి పురమున నూరేగునపుడు పౌర

స్త్రీలందఱుఁ గామాతురశఁమై నానిం జూడ పరిపరి వికారవేషములతో
వచ్చిరని ప్రబంధముల పుట్టింపఁబడినది. ఈ కవులు యాహ
యేమనఁగా “రాజ! యంక పాసం గలయుగోక తాను లెట్లోర్తురు!
మనము రెండణల దక్షిణ నాశించి యేతరతిమ్యముల నెచక
ధనికులను దొంగభక్తి నాశ్రయించుచున్నాముగదా! స్త్రీలును, మన
కన్న నెట్లు శ్రేష్ఠులు” నికృష్టజన్మలే కావున వారిలో సిట్టి పిచ్చి
యొక్కవ!” యని కాబోలు! రెండవది “భర్త దేవుడు. గుఱుక
పెట్టెడు ప్రాణాయాసుబ్రహ్మ! నాని నేనులశమందైన మీఱినచా
రెవ్వరులేరు. ఒక్క కరనుటయేకాదు. నృజంపఁబడెను పడఁజాలరు!”
అని భక్తి దాల్చియుండవలయునను పాత్రవ్రత్య ధర్మప్రకటనము.
ఏమి యీజనులకుఁ గల దైన్యమహిమ! పరిపుష్టులని తలంపఁబడరేని
భార్యలు చీయునదలిపోదురా! భార్యలుమాత్ర మంత పరిపూ
ర్ణలా? మనుష్యులలో మనుష్యులని యెల్లరు నున, సంసారము
సాగదా! మఱి సభలకు బిలిచికొనిపోయి వివేకానందస్వామి,
గోకలే, మున్నగు మహానీయులం గాంచి, “వీరు గొప్పవారు” అని
భార్యలు మెచ్చికొనిరి, నను మాతినవారాదురను భయముం
దాల్చు మగవారి నీచతకొలఁది నిర్ణయంపఁబోలునా? స్త్రీలు గుణము
కొలఁది వలచువారైరి. అది శ్రేయోహేతువేగాని యనిష్టసాధ
కమా! వారి హృదయానందము నర్ధించియైన బురుషార్థము సాధంపఁ
జాతుముగదా!

మోహప్రకృతి

మన గ్రంథములలో చిత్రవిజ్ఞాన మత్యల్పము. అనఁగా పూర్వ
కావ్యములందఱు సక్కిన యర్వాచీన గ్రంథములలోననుట. పురుషుఁ
డెందఱ స్త్రీలనైన గోరవచ్చునట! తప్ప లేదు! తప్పేల! దక్షిణ

నాయకడు! కృష్ణగారి! స్త్రీలు అన్యభంగమలమీద మనసు పోనిచ్చిగేసి, అయ్యో ఎంత పాపము! పాతాళమును మఱితే లోతుగా ప్రవ్వినగాని యీ పాపము సింహకీము! కిన్ను గదల్చిన జాలు! ఆపి బాధకి! దుర్మార్గురాలు! ముగవారి కొక న్యాయము, స్త్రీల కొక న్యాయముగా కిల విధింపబడెనో చెప్పువారు లేరు! అది యటుండనిడు! స్త్రీ యున్న జడమ గాను. తిర్వగ్జంతువుగాదు. ఆత్మగళిగిన మనసుటి చేతనము ముగ మేరీతిని స్నేహితులు, బాధువులు అన్నగమ్ములు. కొడుకులు, భార్యలు (అహంవచనము హిందూజనులలో సయోగ్యముగాదు) మెదలగు (పాణనములతో సహేతుకముగనో, స్వేతుకముగనో, కాలవశమున భేదితుమో, ఆరీతినే స్త్రీలున భేదము. గొనకుండుటకు వారేమి శాంక్రములా! మానవులు గారా! భేదము గొనింతనే ముల నెవ్వరు దుచ్చులని గణింపడు. మఱి కారణము లారసి తీర్మానింతురు మనలో స్త్రీ నడనడిగూర్చి సిద్ధాంత ము చేయునపుడు ఖంఠనమేగాని విచార మెక్కడిది? అట్లుగుట గొప్ప బుద్ధిచే బ్రేరితమైన భర్తమీది విరక్తి మనునది యొకటిన్నదని మనసారికి దెలిసినను, బహిరంగముగ నొప్పునరు. కావ్యముల నిట్టి చిత్రచరిత్రలు వర్ణింపబడి యుండ లేదు చూడఁడు, తన భర్త శిలాభిమానము విడిచినవాడైన బత్నియేల నానిని నదలరాదు? అన్యసక్తుడై యిచ్చిన బాసమఱచిన దనికు నట్టి మఱచేల రావగదు? లంచముకొఱకొ పగచేతనో మాతృద్రోహముఁ జేయువాడై తన దేశమునకు నాశముగోరి శత్రు రాజులకు సామముచేయఁ కడఁగడు దురాత్ముని భార్య శిరశ్చేగనముఁజేసిన సకృత్యమా? సుకృత్యమా? మఱి దేశభక్తుడై నిరంతర యత్నములచే దేశాభ్యుదయము నభివృద్ధిఁ జేయువాని నేల స్త్రీపాత్రుడని చేరువఁ జేర్చికొనరాదు! ఒక ప్రతివ్రతా ధర్మమున్న

౧౦ కేధర్మములును బడికి నావా ! అది మనముంచుగా ? నాని
 పాపింపకును, నవి కీడు తెలుడనా ! ఈ మామూటివ్యతము సుద్ధ
 ము ప్రకృతియొక - గృహము ముత్రమె. అనియే పతిభక్తికి
 సంస్థానము ! దేశోద్ధారం ధర్మములకై నను నది మోక్షవయా ?
 అలనాడు మహమ్మదుగోరీకి నాహ్వానందేశ ము పి దేశము నొలకు
 నమచ్చించిన జయచంద్రున తన రాణి విషమో శవుడో పెట్టయుండిన
 నామె కొక దేవాలయము 'ట్టించి పూజ నేయిందుమా ? పతిభక్తి
 నేలఁ గలిపి నార గణు నొక్క లెక్కయిట మన యాచారము !
 పతులను గుణములకొలచి వర్గించి, రిని విసర్జించిన భార్యల
 యుద్దేశములను గాఢములను గొలచి, వీరియందును గౌరవలాఘవ
 ముల నిరూపించి గూడితిమేనీ, భర్తను వశలినవారిలో ననేకులు
 మహాత్మురాలడని యేర్పడుచు మఱియు వదలసవారిలో ననేకులు
 పేదబుద్ధిగలవారని, పిరకినాటిని సచాత్మురాలడనియుఁ దెలియక
 పోదు !

ఏదేని యొక్క ధర్మమునుమాత్రమ పట్టి మనస్సుల చరిత్రల
 గణింపజూచుట మాధ్యము. అందును ఆధర్మమును డి తొలగిన
 వారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు కాంక్షలు, వేసనం
 బాటింపక తీర్పుచేయుట కన్నులు పోయిన కిబోదిమశము.

దీనిచేఁ గాన్యములకు గొప్పలోపము సంభవించినది. ఏదియన,
 శృంగారమనిన కేకవిధమైన శరీర కాగమని యెట్లుభ్రమించిరో, యట్లే
 జారశృంగారము నేక గతం బోవుచదియని మోజించి, నదిల మనసులు
 నానారూపములైన చిక్కులందాల్చినవనుటఁ దెలిసికొనక, వినుగు
 పుట్టించుంత యభిన్న వర్ణ నలఁజేయ దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ!
 లెల్లఁ జెడ్డవారి కంట ! కండ గావరముచే నన్యులఁ గోరువారంట !

ప్రబంధముల నీవే, పతివ్రతల మాత్రము కండకావరముచే గోరువారు గాగా? ఇంకేవరము వారికిన్నది? శృంగారము సచశృంగారము. దానికి నిష్ఠ జాగత్వమును సచముంజేసి జతఁగూర్చిరి. మనుష్య స్వభావమును ఒరీక్షించి ప్రాక యలకారశాస్త్రములఁ దలసిడి కొన్నంక కలగిన సుధోగతి యిది !

సరే సరికి సీగ్ల గాకృత్య పతివ్రతలకన్న నైరోహ మొనలగు వృద్ధిభూసులలోని సీగ్ల మేల రుమ్యాచారికిని జపానువారికిని కొన్ని యేగడ్లక్రింది ఘోరముద్ధిగా ప్రాప్తమైనవాడు, రుమ్యాచారి రణ సన్నాహములయొక్కయు, కోలలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు మిగ్గుముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోని నారీగుణులు కొందఱు బుద్ధిపూర్వకముగ వేలవ కిరి గూనిచారై, తరుణముంగు శత్రుసేనా నామకుల యిర భణమునకుం గూడ సమ్మతించి, ముమూల్సవృత్తాంత ములను దేశమున దాని చేసి యువకార రాజ్యపట్టమహిషులైరిని విసియున్నాముగానె ! వీరిని నీచ పరితలని భావింపకొప్పురా ? గృహ ధర్మము, శేషధర్మము మిగ్గగతులం గోవునవియైనచో శేషధర్మము నెడ నెఱు వ కారనముఁ గలవారా నికృష్టులు ! గృహమునకు మించి నది లేదనువారా ? యోజింపుడు ! గృప్తి ననునరించి కొలఁదు లేర్ప గును. సంఘపరమైన గృప్తితో తత్త్వపరిశీలనము చేయువారికి హింగు వు, నీతులు ముత్తముమీఁగ హింములని తోపకమానవు. ధర్మ ముల సరస్వ ప్రాతికూఢ్యము ఐగోపియనులు విమర్శించినట్లు మన వారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిసగాయలు గావున. యోజించి యనుష్ఠించిన గుణకోషములు గాన్నించును. యోజనలేక చేయువారికి సందేహ మెక్కడిది, సత్యాసత్య విమర్శ మెక్కడిది ? తాటాకులో వృద్ధ ప్రచారములో ప్రసాదములు. మనసుగాద.

కావున గావ్యముగోని కన్యకలకెట్లో, సిద్ధాంతులకు నా గీతినే మన
స్పనునది యడుగంటిన ప్రకృతి.

వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య మఖండము

మూఢభక్తి ప్రాబల్యమునకు రాని భారతకాలములో ధర్మ
ముల యన్యోన్యవైరముం గూర్చిన శోధన లుండెనుటకు దృఢాంత
ములుగలవు. అన్నమాటప్రకారము తమ లు నడువవలసివచ్చినను
భీమాద్వంద్వ ధర్మజుగంబికి తూలనాడలేదా ? సత్యము భూతదము
ఈ పెంటకిని బాత్తుకొని గనిచోట్ల, భూతదయయే శ్రేష్ఠతరమని
కృష్ణుని యపరేళము. పశువుకు లొంగి విశయవిధేయతలమై నడువ
వలసిన విధిగలగయ్యు చ్చోపది సుముల ధర్మరాజుగ ఘోషము
గతినాక్షరంబుగా జన లుచ్చి పలికి త్పత్రి ముగిర్నోద్ధాణముగావిచి
యనగృశకీర్తి వైభవోపేతయై వెలింగె గగా ! ఈ వెనుకనినాళ్ల
చప్పిడి పతివ్రతామణు లామెను ఓణి వెలయువాగా ? చవి సారము
లేని పాత్రములకు దానిచూపిన రామాయణము. భరతుడు మొద
లగువారు నిర్వికల్పము. భారతవిరుణ సవికల్పము, మనుష్యులు,
దారుయత్రములుగాను. “సంతతక్షమాండు సంతతతేజాండు నగుట
పాపమందు రసఘమతులు ” అని ‘తాబట్టిన కుందేటికి మూడే
కాళ్లు’ అని వాదించు మూర్ఖమూసనుల దీసివైచినది చ్చోపది.
ఆమె దివ్యచారిత్రమీ యాకి సుత్తమసిదర్శనము. పౌరుషము గల
వారు విమర్శము, కారణశక్తి, నిర్భయపేశువాసము, వీనిం జూచి
జడియరు. దైవ్యముగనుచు శుష్కనత్వములకు నన్యశాసితములగు
నాచారాదులు ప్రధానములు. స్వాతంత్ర్యము లేనివారగుటచే
స్వేచ్ఛాయోజన ప్రాగల్భ్యము వారికి నలభ్యము. ఇత విమర్శనము.
కారణానుకార ప్రచారము, ఇవి యెక్కడివి ?

హిందూ దేశములోని కవులు స్వబుద్ధి నుపయోగింపక శాస్త్రముల, ప్రాచీన గ్రంథకర్తలు, పోయినవారినే గొట్టెలమందవలె బోయినవారగుట వారి కావ్యముల బరిశోధించుటచే నా కాలమున దేశస్థితి జనుల నడవడి ఇత్యాది చారిత్రకాంశముల గుఱుటెఱుంగుట దుర్ఘట" మని యొకానొకడు నుడివిరి ఇందు సత్యము లేకపోలేదు. కాని యీ కవులు వర్ణించిన జాడలను తమ కాలమునాటివారి జీవితముచే ఘనముగఁ గాకున్నను నల్పముగనైన నిర్ధారితములు గాన, వీనిచేఁ జరిత్రాంశములఁ గనుఁగొనవచ్చుననియు, భాషయొక్కయు దేశముయొక్కయు చారిత్రమును అన్వేష్య సామ్యముందాల్పిన యవి గాని యేమాత్రము సంబంధము లేనివగుట యశక్యమనియు, స్థిరీకరించుట యీ దీర్ఘ వ్యాఖ్యానముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము.

నూరన్న ప్రదర్శించిన యభవ్యశృంగారము, దేశీయుల యనాచారముంబట్టి యేర్పడిన వికార మన్నంతన, యీకవి నిర్దోషియని చెప్పట కష్టము రససంపాదనమునకుఁ బ్రతికూలములైన విషయముల పొంతఁ బోనేల? పోయెఁబో యిదియు సత్యమ నాయితా నాయకుల స్వభావమని చాటనేల! జనసామాన్యముకన్న నెక్కువ సామనస్యము లేకుండుటయు నొక కళాంశము గదా! మఱియు అట్టి సామనస్యము కవి గలవాఁడని కళాపూర్ణోదయముంబట్టి నిరూపించితిమేని—నిరూపింపఁ గలుగును ధైర్యమున్నది—యాయుత్తమగుణమును ప్రభావతీ ప్రగ్భ్యమ్నము చేయు కాలమునఁ గోలుపోయి యుండుట యొకదోషము. పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించు క్షయము! వయసు హెచ్చుటచేతనో, మఱి యెందుననో, భావనాశక్తి వాడువాటి యుండును! కల్పనాప్రతిభ మిక్కుటముగ నుండిననాశ్చల్యో వ్రాసుంబడినదగు కళాపూర్ణోదయముయొక్క గుణదోష ప్రకటనమును మఱి నందుకొందము.

ద్వితీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

కాలసరణి—హేతుసరణి

క్రథనువివరించుపద్ధతులు రెండు. విషయముల జరిగినట్లు కాలక్రమానుసారముగాఁ జెప్పట, కాలక్రమమును వసలి స్వారస్యముగా నే సందర్భమునైన ప్రారంభించి సిగవ మొకముందఱగా కథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు ఇందునకు దృష్టాంతములు. భారత రామాయణములు కాలక్రమానుసారముగా వ్రాయఁబడినవి. ఈ యితీహాసములలో పీఠుల వంశావళులు, వారిజన్మము, వయసు, పెరుగఁ బెరుగఁ సంభవించిన కష్టనష్టములు, ఇత్యాదులు కాగోపగతంబైన వరుస మేరకుఁజూపఁబడియుండుట సర్వజనవిదితము. ప్రభావతీప్రవృత్తముం గమనింపుడు. కాలముంబట్టి కథ నేర్పఱిచియున్న దొలుత వజ్రనాభుని వృత్తాంతము, వాని తపోమహిమ, రాకలోకదండయాత్ర, మహేంద్రవరాజయము, ఇవి వర్ణింపఁబడి యుండును. కవి యిట నవంబించిన మార్గము వేఱు. 'ఇంద్రుడు శ్రీకృష్ణదర్శనార్థమై విజయంచేసి' యని ప్రారంభించి, కార్యమేమని యాతఁ డడుగుఁడు, తాను గత్సూర్వకథ కొంతమట్టుకు విన్నవించినట్లు కారణములు వెల్లడిచేయుటకునైన దర్పలచేఁ గథయొక్క యాదిని దీసికొని వచ్చినాఁడు. దీనికిఁ బాశ్చాత్యు లిడినపేరు 'తర్కక్రమము' అనఁగా కార్యమునుండి వితర్కించుచుఁ గార్యములు పుట్టటకుఁ దత్సూర్వమే

ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండిన హేతువుల నరయుట. తర్కక్రమమును మాటలైన 'కారణక్రమము' అనుట స్పష్టతరము. కాలకారణ క్రమములకుఁ గల వ్యత్యాసముఁ జూపుట కొక నిదర్శనము:—ప్రాతఃకాలమున నిద్రలేచి భూమి తడిగా నుండుటఁ గాందెలిసేని గూ తేమను బట్టి రాత్రి వానకుటిసి యుండు నను హేతువు దెలిసికొందుము. వస్తువుల స్థితి—అనఁగా నునికికి వచ్చిన విధమున—పరికించి చూచిన వాన దొలుతటిది. తేమ తరువాతిది. మనకు వస్తువులం గూర్చిన యెఱుక పరముగాఁ జూచినఁ దేమ యాదిమనత్తు. వాన దానినుండి దెలిసిగొనఁబడిన యనుమానము. కావున స్థితిపరంపరలనిర్ణయింపఁ జూచెతిమేని యాదిమధ్యాంతములఁ గాలము ప్రకార మరయవలయు. వస్తువులు పుట్టిన జాడ నటు విడిచి, దానికి హేతువులైన వానిని వెదుకుచు వెనుకకును, దానినుండి సంభవించిన ఫలముల నరయుచు ముందునకును విచారములు నల్పితిమేని యయ్యది కారణక్రమము. వస్తువుయొక్క తత్త్వము ప్రకాశితమగుటకు నీ రెండు విధంబులు ననుకూలించినవ. కానను ఒకమమునఁ బేర్కొని హేతువును గొని యాడి వానియందుఁ దదనంతరము పుట్టినది తేమయన్నను ఒక్కటే. తేమను దొల్తఁ జూపి యా సిద్ధికి నేమి కారణ మని యాలోచించి వాన హేతువని యటు తరువాత స్థాపించినను ఒక్కటే. ఆలోచనయొక్క ప్రారంభావసానములు భిన్నములు గాని యది పోవుత్రోవయొండే. ఇట్లు ద్వివిధగతులఁ జరించినను సిద్ధాంతవ్యత్యాసము లేమికిఁ గారణ మేమన, స్వభావమునఁ గార్యకారణజాలంబు నిర్వికల్ప మగు క్రమమును దాల్చి యునికి. వానచే నేల తడియగుటయు, నేల యంతయుఁ దడియగుటకు వానఁ దప్ప నిం కే హేతువును లేకుండుటయు, నిజములైన, నీ ప్రత్యయముల నొకదానినుండి యింకొకదానిని వ్యక్తపఱుచుట నుసాధమ. నికరముగా నీయవయవమునే యాధార

ముగఁ గొని నొంజింపవలయునను నిష్కర్షి యుండదు. హేతువులయుఁ దత్ఫలములయు ననవరత సాంగత్యమే యుభయక్రమములకుఁ దావలము.

వస్తుతత్వ పరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యొక్కవ ఎంకుకన, ఎయ్యది సృష్టిలో నాదియో గానినే గ్రంథము నను ఆదిగాఁ జూపిన శాస్త్రమునకు నైశ్వర్యము. శాస్త్రములయందుఁ దత్త్వముగాదు ప్రధానము. మఱి రసము. అట్లగుట యుత్తము మీఁద గాలక్రమమును వినర్జించిన బాగు. ఎందుకన,

‘కృతినాయకుని తల్లి గర్భము ధరించినది. పది నెలలకు నుతోదయము. పిమ్మటఁ బెరిగినాడు. చదువు సాములు నేర్చినాడు,’ ఇట్లని వ్రాసితిమేని రసము రెండు విధములఁ జిడును. నాయకుఁడు పుట్టి పెరిగిన విషయములలో మనకేమి యక్కఱ ! లోకములో నున్న వారందఱు పుట్టకయ పెరుగుదురా ! మఱి వానియందు మనకుండు శ్రద్ధకు హేతువు వాని యొక్క గొప్పతనము. గొప్పతనమనఁగా గుణములచేతనో, తన పడినపాట్లచేతనో, తాను సాధించిన మహోద్దండ శార్యములచేతనో, మన మనసులఁ దనయొద్దికి లాగికొను గుణము. కావున నట్టి ముఖ్యాలశములను, వానితో గాఢమగు చేలిమిఁ జేరిన విషయములను మాత్రము ప్రచురించిన రసము సాంద్రముగ నుండును. తేనియెడ బానెడు నీళ్ళతో వైచిన గచ్చకాయంత బెల్లమువలె నది హీన మగును.

రామాయణ భారతముల విషయానుక్రమణిక

రెండవది. పుట్టె, పెరిగె, నేర్చె, దేశయాత్ర వెడలె నిట్లని వ్రాసిన నొకసంగతిఁ దెలిసినంత సరిక ముందు ఘనమైన శార్యమో

ఫలమో గలుగునను శంక మనకుఁ గలుగదు. కావున నుద్వేగముతోఁ జదువుదమను కుతూహలము వొడచుదు. ఇక ముందేమి వచ్చునో చూతమని మనసు తహతహః గొనదు. కథయందు నవధానము జీర్ణ మగును. ప్రస్తుత విషయముతోఁ దృప్తి జెందియుండుము. తరువాతి వృత్తాంతములు తామై నిదానముగ వచ్చువఱకు నుద్రేకములేక వేచి యుండుము. చూడుడు. రామాయణములో, రావణుడు సీతనెత్తి కొని పోవువఱకుఁ గథ కొంచెము కొంచెముగా విడిచి విడిచి చదివినను ఆయాసము దోచదు. అటుపిమ్మట “అయ్యో! సీతగతి యేమాయెనో! ఐగదీర్ఘక శ్రీరాముఁ డూరకుండునా! యుద్ధ మెట్లు చెల్లినది! ఆ పరమసాధ్యుని రావణుడు చెఱచినాఁడా! ప్రాణములతో నుండ నిచ్చెనా! భర్తయు మఱచియు నామెను రక్షింపజాలిరా! యెఱు దలఁగినను సౌఖ్యపడెనా! ఇత్యాది బహుభంగుల హృదయ మల్లల నాడి యాపె జీవితము తుదముట్టువఱకు నన్నివిపరముల నెఱుంగ సల జడిగొనును. కావ్యము ముగింపునకు వచ్చినను నాపైపై మనకుండు చింతయు ప్రీతియు గౌరవమును ముగియవు. అనేకులు వాల్మీకి జహి రంగము చేసినది చాలదని, తను తమిఁ దృప్తిజెందుటకై యయోధ్యోగి పట్టాభిషేకానంతర మాయమ్మ యెప్పు క్రీడావినోదంబుల సనుభవించెనని యూహించి యాయమ సుఖము దమ సుఖముగా నానందతురు. “భాగము లెన్నియున్న నేమి? ఆనాటి పరిభవ మమ్మానవతీ హృదయముఁ బాయనా? శల్యమువలె నాటి వేదన యొనర్చకున్నె! అట్లగుట శ్రీరాములకు వ్యసనము దోచఁగూడదని బయట నాటలు పాటలు నవ్వులు నెన్ని పచరించినను లోన నానాఁ టికిఁ గ్రాగి క్రుంగుకొన్నె!” యని యాశ్రోశించువా రెందఱు! మఱి, పారంపర్య నీచమును సీతయని భావించు నితరులు “రాముడు మన యట్టిఁడ! పరుసి యింటఁ గాపురమున్న యాలియెడ నందియముఁ

దాల్చకుండురా? తాల్చుండే మగవాడా! కావునఁ దప్పక వెలివేసి యుండును” అని యెంతయుగాఁబోలు! ఇట్లు పల్లెటంగుల నమ్మహాదేవి నొక నిమిషమైన నెడఁబాయఁజాలక మనస్వాంతము లాయమంజుట్టి రక్షకసైన్యము లట్లు గాచుచు నామె కారోపింపఁడిన యవస్థలఁ దాల్చును. దీని కేవి ప్రమాణము లందురో, మీ యనుభవమును, పుంఖానుపుంఖముగ బయలుపెడలిన శుత్రర రామాయణము, మైరావణ చరిత్ర మున్నగు సుపరామాయణములును, వాల్మీకియొక్క మాహాత్మ్య మేమనవచ్చును! అశని భావనాశక్తి తాఁకినఁ జాలున, మనకుండు బడురో బక్క యెయైన ప్రతిభయును సాంగత్యప్రేరణచేరేగి యావచ్చుక్తిని బట్టువట్టి బయట. బెట్టి విజృంభణమునో నెండలు పట్టినను నాపరానిదై “భావాబరపీఠి” విహరించును! కవి బ్రహ్మలచందమిట్టిది. తామిడిన యారగింపునో రక్తి పూర్తియై యంత మొందదు. మఱి యారగింప నారగింప నింకను గావలయునను స్పృహ ప్రజ్వరిల్లును. ఆత్మకేళియందు విరతికాస్పదమైన రతి యెక్కడిది. రామాయణంబున సీతాపహరణమెట్టులో భారతమున ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము నట్టిడ. పాంచాలీపరిభవము రక్తముతోఁ గాని తదితరములతోఁ గడిగివేయఁ గాదని మననునకుఁ దట్టని మనుజులున్నారా! ఆ కార్యము నెఱవేఱువఱకు నందే చిత్తములు హత్తి యూపిరాడ నట్లు లుండును. అయిన నొక విజ్ఞప్తి. ఇప్పుడు వ్యాప్తిలోనుండు భారతము దాని కాదికవియైన వ్యాసుఁడు వ్రాసినది గాదు. * వ్యాస ప్రౌక్తము గొంత భాగముమాత్రము. గ్రంథము నుప్రసిద్ధమగుదుజైనలు, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, స్మార్తులు, వీరశైవులు, పౌరాణికులు

* ఇప్పటి భారతము “జయ” యను పేరిటి చిన్న వీరకావ్యముయొక్క పరిణామము. “జయనామకంబునను రాజతభంగి జగత్త్రయంబునక బూజిత కీరియె నెగడు” (స్వర్ణ. 89)

మొదలగు తెగలవారందఱుఁ దమతమ సిద్ధాంతముల నందులోఁ జొనిపి యా యితిహాసమును బాడునేసిరి గాని, మూలకవియొక్క భావగాంభీర్యము గణనాతీతమగుటంజేసి యది యింకను బొత్తిగఁ బూడి యింకి, సర్మలముగాకున్నయది ఇది మన దేశముయొక్క భాగ్యములలో ప్రాథమికము. మతముల వాతఁబడియు జీర్ణముగాక బ్రతికియుండుటకన్న మించిన మాహాత్మ్యము త్రిలోకముల మూల మూలగా వెదకినను దొరకదు! అట్టి మాహాత్మ్యముగల భారతము దలపోసిన నానందముచే గనుల నీరు గ్రమ్మునేకాని, నాలుక తురకు మాటలువచ్చునా! పాపకులు దుస్తరములు గదా! మనసు దుర్భర మైన. ఆరణ్యశాంతి త్రమములు ముక్కలు ముప్పీసము కృత్రిమ పర్వములు. తక్కినవానిలో నాదికవి వ్రాసిగ ఫక్కినే విశుద్ధముగ నీ కాలమువఱకు వచ్చిన నెవ్వియును లేవు, గాని సరాసరికి శుభము లని యంగీకరింపఁబడఁ జాలినవియ. కావ్యక్షోభ నాపాదించు రెండు దుర్విపత్తులందుండుట రసికుల పాపఫలము! ఎవ్వియన. మర్యోధనుఁడు పాండవుల నడవికిఁ దోలుట యొకటి. పండ్రెండేండ్లుగూడ నజ్ఞాత వాసమే విధించియుండినఁ బాండవుల బ్రదుకెట్లయినఁ గానిండు, మనకు వైరస్యములేని కావ్య శ్రవణానందముగల బ్రదుకు దప్పి యుండదు. పాండవుల యరణ్య ప్రవేశముచే మనకైన ప్రాప్తియేమని తెల్పుదు? దాకన్న నెన్నియో మడుంగులు క్షేళకరమగు వర్ణా శ్రమాది ధర్మములంగూర్చిన మతివిహీనసీర్షప్రసంగ ప్రవేశము. అరణ్యరోదనమంట! దానికంటె దిక్కులేనిది కావ్యములలో వేదాంత రోదన! ఆ ధర్మరాజు శుద్ధముగ వసరుబోతు! ఋషులను జూచినచే దండము బెట్టి దూరముగాఁ దన నీడయైన వారికి సోకనట్లు తొలగి పోవుచుండిన నెంత పుణ్యముగా నుండును! కాలక్షేపార్థము అడిగిన ప్రశ్నలే యడుగుచు, నుత్తరము లెంత విరుద్ధములుగ నున్న గంగి

రెద్దురీతిఁ దలయూచుచు నాయన సల్లాపములు సలిపె ! మన కవి ప్రలాపములు ! రెండవ విషయము వదియందురో ఆ భీష్ముడు పెద్దమనుష్యునిరీతి గుటుక్కుమని చచ్చి జన్మసాఫల్యమునొందక కొన్ని నెలలు క్రిందఁబడి యునికి ! మన గ్రహచారముగాకున్న భారతవీరులనెల్ల సత్తముఁడని పొగడ్తఁ గన్న యాతఁడు పరస్పరాసంగతవిచారముల నెల్ల మన నెత్తిని, గట్టియుండునా? ఋషి సందర్శనము. భీష్మోపదేశము, అనుకొని రెండు తరుణములు సాకులుగఁ జేసికొని యాహి మాదేశములో నెన్ని వాదములు, వేదములు, మతములు, తత్త్వములు బయలు వెడలెనో వానినన్నింటిని సులభముగా లోకులలోఁ బ్రసరింపఁ జేయుకొఱకై యాయుత్తమోత్తమ కావ్యములో నిమిడ్చి వానిని కంటకపాషాణవన్యసత్త్వభయంకరమైన మహారణ్యముఁగా నొనర్చిరి.* కవిత్రయమువారి చిక్కుల విడదీసి విడిచి మూంధభారతము మాతృకకంటె రసవత్తరముగ నొనర్చిరికాని, జనాపవాదశంకంజేసి నేమో, వారు పూర్తిగానవరింపలేదు. గామూయణమునకు కథాసంయోగము అఖండము. ముఖ్యాంశములగుండి దృష్టిని పెడత్రోవకుఁ దీసికొనిపోవు నంగతు లంతగాలేవు. భారతమున నుపశాఖలు మెండు. కొన్ని శాఖలునుగావు, ఏ సంబంధమును లేనివగుట. కావున నప్పడప్పుడు దారిఁ దప్పి పరిభ్రమించుచు వారమై పిమ్మటఁ గష్టపడి కథారాజమార్గమునకు వచ్చులోపల తత్సూర్యము పరించిన భాగములు మఱివునకు వచ్చుటయు సహజము. మఱివులకు రాకున్నను వానిచే వృద్ధయములో దీపించిన భావనాశక్తి గొని పరిగణించిన భారతమునకు గౌరవ మధికము. ఒక్క యధికమన్నంజాలదు. హస్తీమతకాంతరమన్నను సత్యమునకు నగౌరవము రాకు ?

* మహాభారతము “సంహిత” మనఁబడుట కిదిండుక కారణము.

ఈ యితీహాసము ల పైతము కాలక్రమముగా వ్రాయఁబడక కార్యకారణరీతిగా కథలకెల్లనాధారభూతమగు విషయముతో నుపక్రమింపఁబడి యుండినచో స్వారస్యమింకను సుద్ధురముగనుండును ఇవి త్రొక్కిన మార్గముననే వీచిలోని గుణములుచూత్రము లేని చిల్లర కావ్యములు తఱచుచుపోయియున్నవి.

“అనేకవిధ పదార్థప్రపంచసందితంబు, నుపపర్వమహాపర్వోపశోభితంబు” గను నుండుట యొక్కకతముగ, నాదినే భారతమునఁ గథాసంగ్రహము కర్పర్తింపఁబడి యుండుటయు, “ద్వాపరాంతమునఁ బాండవధార్మరాష్ట్రులకు మహా ఘోరయుద్ధంబయ్యె” నని వక్కాణింపఁబడి యుండుటయును. ఇందుచేఁ గథ కొంతచుట్టునకు నేకీభావముం జెందుట, చదువరులకు ముఖ్యాంశములు గజిబిజిలేక యేర్పడుటయు నను శ్రేష్ఠములైన సిద్ధులు సేకుటినవి. రామాయణము నందును కాలానుసరణముచేఁ గొలుగు నైక్యభంగము నమర్థించు కొఱకుంబోలే సంక్షేపముగ నాదినే కథాభాగములు దెలుపఁబడియున్నవి.

కార్యకారణక్రమమునఁ గథను వర్ణించేసినవారు ఆంధ్ర ప్రాచీనకవులలో నాకుఁ దెలిసిన సూరన్నదప్ప నింకెవరునులేరు. బహుశః ఈమార్గ సంచారమునకు మొదలిడిన వాఁడితఁడేయేమో ఈవిషయమై ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముంగూర్చిచర్చించుచో నొక్కింత వ్రాసియుంటిమి. గాని యందును నది కళాపూర్ణోదయము ననుకరించినదని చెప్పలేదు. కార్యకారణసమ్మేళనముచే నేకీభూతముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథములలోఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథమము. స్వతంత్రముగ నవిన భంగుల రచించుట కవియొక్క మహాప్రతిభకు ఫలము, సాక్షియును.

కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన సీకధకు నాదిమభాగము పంచ
మాశ్వాసములోని సరస్వతీ చతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్య
కవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై
యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్క కూర్పులోఁ గథా ప్రారం
భమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకు నెంతదవ్వో! ఇట్లు దూరస్థము
లయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి గాఢాశ్లేషము
గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నై దాశ్వాసములు చదివి
తీరవలయు. ఇఁక కథ నెఱుంగవలె నన్న కుతూహలమన్ననో ప్రథ
మాశ్వాసములోనే యంకురితము! “రంభాసలకూబరులవలనఁ గడ
పట వినంబడిన వాక్యంబొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై” కల
భాషిణి నారదునితోఁ దావిన్న ప్రకారంబు సీరీతి విన్నవించుచున్నది.

సీ. . . . .

ఏను వృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని

జెంబడిఁ జని పల్కు వింటినొకటి

వినుఁడది, యర్థేశతనయుఁడో యబల! యి

న్నారదు మాటలు నడుమజేరి

తే. పొడమె నేమయ్యెనల “కళాపూర్ణసుద్ధి”

కడమచెప్పుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె

సీకు మరి చెప్పరాకుంట సీకథయును

సీకు నాతోడు ముమ్మబ్బ సీకు మనియె.

(కళా. ౨ ౧. ప ౧౯౧.)

ఇదియే కళాపూర్ణసంగూర్చిన తొలుతటి ప్రస్తావన. బొత్తు
కృముఁ బ్రేరేచు విధములు చూడుఁడు. రంభ తన ప్రియునికినై నఁ తెప్ప
రానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నామె మానధారిణియాయె? నను
మొదలగు ప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము తెలియు

వఱకుఁ గథనుండి నురలఁ గన్నెత్తనీకచేయును. కావ్యములలోని యేకీ భావమనఁబడు గుణంబదియ. అనగాఁ నొక పట్టున, నొక గ్రుక్కగా నర్వముఁ గ్రోలమేని దనివీనియమి. భాగభాగముగఁ జదువఁ జోయినఁ దృప్తిలేదు. ఏలన, సమాప్తివఱకు నేభాగము నఖండ ముగాఁ దెలియఁబడమిచే.

తే. “ఏనెఱుంగ వేడ్కపడుచున్న దాననో త
 పోధనోత్తమ యాకళాపూర్ణుఁడనగ
 నెవ్వఁ డాతని సుద్ధిమున్నేమి చెప్పె
 నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయిగురుఁబోడి.”

(కళా అ. ౧. ప. ౧౯౨)

అని పలికిన కలభాషిణి పలుకు లా యమవేగాదు మనవి యును. మండుకొఱవి నెఁగద్రోసినట్లు నారదుఁడు “ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు” అని యానతిచ్చు తఱికి మన యుద్రేక మాఁపరానిదయ్యెడు! నారదుడు ఈ కథ యత్యపూర్వ మనుట, కవిపాత్రముల మూలమునఁ దనఁ కృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కింకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీ యపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చిన ప్రసంగసమయమున వివరించుచు నారదుడు కలభాషిణితోఁ దన ప్రియునకై నఁచాఁ దెల్పమికి నా యవ్వరన చెప్పిన విధంబు వినుమని యిట్లనియె.

నీ ... యోపారుషభరణ తత్కథలు వ
 చ్చిన నేమి యంటేని వినుము జెలియ
 నాకథ లింకఁ జెప్పినట్టివారును విని
 నట్టి వారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
 పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
 ర్బుచ్చుఁ జరకాలంబు ప్రచురసంప
 దభివృద్ధికోభితి శుభసౌఖ్యముల గాంతు
 రను మాట యున్నది యాదియంద

“యేను నీకది చెప్పిన దీనికొఱకు
 నవనిఁ బుట్టఁగవలయునోయని వెఱచెదఁ
 బ్రాణవల్లభ యవి తావకాంగసంగ
 సౌఖ్యమునఁ జేర్చు నాకు నిష్ఠంబు లగునె.”
 తే. అదియు వింటిని గదయని యనియెదేని
 యేను వినినట్టి పిమ్మట నిట్టిమాటఁ
 బలికె నొక్క యమోఘ వాగ్విలసనుండు
 గావున వచింప వినినెక గాదు నాకు.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౧, ౨౦౨)

ఈమాటలతో మనయొక్క యుత్కంఠ గొంతునకు మీఠుగాఁ
 బోవును ! ఉత్కంఠకుఁ దోడు అద్భుతమును వచ్చి చేరును. ఎట్లయిన,
 కేవల నిరర్థక వ్యాఖ్యానమైన ఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగ
 ముగఁ జేర్చినాడే యను విస్మయ మొక్కటి ! మఱి, యీ ఫలములు
 దేవతల కశుభములగు గావున వినవలయునను సంభ్రమ మింకను
 నుద్గాఢమగును. ఒక పక్షమువారికి మేలుగను. మఱియొక పక్షము
 వారికిఁ గీడుగను అవతరించిన యీ చెరిత్ర మేరీతి భూలోకములో
 వ్యాపింపఁ గలదని యాశ్చర్యపడమా ! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టి
 యుండుట ఈవఱకే స్పష్టము. ఇంక దేవతలు దెల్పనిది మనకుఁ
 దెలియు లేదంగిని ? కథయేమో తెలిసియేయున్నది. తేకున్న నీగావ్య
 మొక్కడిది ? నారదుఁడును,

తే. “అతివ ! నీను రంభకును గల యట్టి భయము
 నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథనీకుఁ జెప్ప
 గూడ దట్లయ్యు మిక్కిలి కవలయమున
 వెలయుఁ గలదది వెలయు త్రోవలును గలుగు !”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౪)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతని వాక్య మమోఘము ! అట్లగుట
 నెవ్వరికిని నపాయంబు నాపాదించని యే మంత్రముచే గవి యీక్రియ

సమర్థించునో యని యబ్బురపాటును దొట్టుపాటును జమవరులకుఁ
దలమున్నకాఁగవా! మనల నేకాగ్రావధానులం బరవశ చిత్తులం
జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్యమెయ్యది? కల్పనయనఁగా నిట్లందునదే
కల్పన. ఊపిరియాడకుండునంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

ఆధారవిషయమును గార్యముచే రోయఁబడిన కారణముగాఁ
జూపుటయేగాదు. మీఁది యుదాహరణములం జూచిన నంగప్రాయ
ములను దిల్లర విషయములం గూడఁ గాలసరణిగ నికవి వర్ణనసేయఁ
జని తెలియుచున్నది. రంభానలకూబరు లాడుకొనుచున్న కళాపూర్ణ
గాధలు అటు తరువాత నడిచిన కలభాషిణీ నారద ప్రసంగమునం
దేలుచున్నవి. దీనింగూర్చిన నిదర్శనము లీగ్రంథములో లెక్కకు
మీఱియున్నవి. నారదుఁడు గాన విద్యాభ్యాసమునకై ద్వారకకు
రాకపోకలఁ జేయుట ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములలో సవేదితము.
దీనికిం గారణము కలభాషిణీ మణిస్తంభుల సంభాషణములో నారదు
నికిఁ దుంబురునితోనైన మాతృర్యమునకు హేతువు, ఆ నారదుఁడే
మణికంధరునితోఁ జెప్పినట్లు సిద్ధుఁడు పివరించిన, తుంబురునికి గాన
విద్యా ప్రభావంబున వైకుంఠలోకములోఁ బూర్వ మెప్పుడో నడచిన
యనితరభావ్యసత్కారము. కాలక్రమముచు బాటపక నాటక రీతిగాఁ
బాత్రములచే కథను బెంపొందించుటలో నూరన్న యద్వితీయఁడు.
ఈకౌశల మీతరికిఁ బరిపక్వము గామిచేతనో, యలంకార శాస్త్రము
లకు విధేయుఁడైనందుననో, ద్వారకాపుర వర్ణనము ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నమున నున్నంత సొంపుగా నిటలేదు. కవియే నేరుగ వర్ణించు
నట్లు వ్రాయుట యొక దోషము మఱియుఁ బురజనవర్ణనముం గూడఁ
జేసియున్నాఁడు. ఇది గర్హ్యము. ఏలన, కావ్యమున నే యేపాత్రములు
వచ్చునో వానిని మాత్ర ముచితస్థలముల వర్ణింపవలయునేగాని, కథా

రంభమున నిష్ప్రయోజన వర్ణనములం జేయుట యనంగతి యను వికారము.

కల్పనాదోషములు

షష్ఠాశ్వాసములోని 189-వ పద్యము వఱకు నుండు సంత ప్రాథముగఁ దరువాతి భాగములు లేవు. ఈ గ్రంథమంతటితో సమాప్తిజేసియున్న సమ్మాన్యతరమై యుండును. ఏడవ, ఎనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వ మూల శక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసా పరిణయాదులు వర్ణింపఁ బడకున్నను తత్పూర్వకధచే నూహ్యముల కావున వాసిని బొందించియుంట వునరుక్తి బోనిది. ప్రధానాఖ్యాసముతో నైకము వీని కత్యల్పము. అట్లుండియు నీ నిరర్థక ప్రస్తావనకుఁ గవియేల ప్రవర్తించినాఁ డనట చింతనీయము.

కథాంగము లేక భావముందాల్చి యొక శరీరముగా నేర్పడి యున్నఁ గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాఢసంయోగమునకు షష్ఠాశ్వాసములోని పూర్వోద్దిత పద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్ఛేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచిసవాఁడై కాఁబోలు, కథయొక్కయాదినుండి యంత్యము వఱకు 'పూసలలో దారమట్లు' ఇమిడియుండు గతి మణిహార వృత్తాంతముం గూర్చి యున్నాడు. ఈహార వృత్తాంతముం దిలకింపుడు.

మణిహార వృత్తాంతము

దీనికి నాదిమ ప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు సుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణ శాపమున

నశంకు దనదొల్తరి యెఱుకయంతయు హతంబుగాఁగా, నూతనావతార కౌత్సహాని యట్లు సత్వదాత్ముడను పేరబరగి రాజుగాఁగొంతకాలవఁడి పిమ్మటఁ గళాపూర్ణునికి ముత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచిన యామణి హారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు తీసికొనిపోయి తనయింట బహు వర్షములు పూజసేయుచు నుండికొని ద్వారక కరిగి శ్రీకృష్ణునికి సమర్పించెను శ్రీకృష్ణుఁడును “దండకాకృతి నముజ్జ్వలనంస్తవలీల కెతయున్ ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చె మణికంధరరామునకున్” మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునగు, నతడు కళాపూర్ణునియు, గాతఁడు శిశుసాయ యగు మధురలాలనకుం గ్రమముగ నొసంగిరి. అట్లుగుట నీహారమును సరస్వతి చతుర్ముఖవిలాసక్రీడయుం బోలెఁగదనేకీభూతముం జేయు కప్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగంబులన్నిటికిని ఈ హారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రాణియుండు తీగవంటిది.

ఈరీతి కల్పన మహోత్తరమైనదయ్యు నిష్కళంకంబుగాదు. ఎట్లన, ఆహారముయొక్క నాయకమణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున నెంతవఱకు సోఁయుండునో, యంతతడవును వారికి స్వజ్ఞత్వము, వాక్యపటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువు పరము. దాని సత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె! మధురాపురి బ్రాహ్మణుడన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజసేయుచు బహు వర్షము లున్నాడట! కానిభార్యయొక్క చిత్తస్థైర్యమెంత గృథమో! ఆపెగూడ దొంగతనముగానైన దానిని వేసికొనలేదు శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలోవేసినాఁడు గాని యది “బాలతఁ గనుపట్టు విష్ణుని కలాపము గావునఁ దద్భుజాంతర

స్థితికి చాలకొప్పి గళసీమనయెంతయు గుప్తమై” యుండెనట !
 ‘బాలతంగనుపట్టు’ అను విశేషణము సమంజసమా ? పూజారి
 బ్రాహ్మణుఁ డిచ్చినది కాలకృష్ణునకా ? ఖండశసహస్రనుహిషీయుతు
 నకా ! పిమ్మట శిశువుగానున్న మధురలాలనకుఁ గళాపూర్ణుఁడు
 వేయఁగా నాయకరత్న మొపె మృదయంబు సోఁకునట్లు పడినది !
 నమయముఁ జూచి పడవలసినచోటఁ బడినవిగదా ! ఎంత తెలివిగల
 పతకము ! అట్లు సర్వజ్ఞయైన యబ్బాలికామణి యనేకులు పూర్వ
 వృత్తాంతమొందెల్వి నత్యదాత్ముఁడై చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె
 “యటునటుఁగదలఁగఁ దన్మణి మృదయస్థలముఁగాసి కడకేఁగుటఁ
 దెలివి యుడిగెను !” ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణమునకన్న
 సభావ్యము, ఏలన. సత్యముగా నుండునా యను శంకఁ గలుగఁజేసి
 కథయందు సమ్మికను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇంక ముందఱి
 వృత్తాంతమింకను ప్రాయోభావమునకు దూరము.

వ. “నాడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేతన్మూలంబులని
 యెవ్వరు నెఱుంగకుండుటను నిది సామాన్యజోరంబ యను తలంపున మావారు
 దాచి మఱచుటఁజేసి నాటనుండి నేటిదాక నద్దివ్యజోరం బెన్నఁడునుధరి
 యించుటయులేదు నేఁ డాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁదలంచి
 కొని చెలులు తత్ ప్రాప్తిప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్త అబ్ధిలైన
 ప్రథమ భూషణంబోయు భవద్దత్తంబనియు నత్యాదరంబునఁ దెప్పించిహృదయ
 భాగ స్పర్శ నాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన.”

(కళా. ఆ. ౮. వ. ౧౮౯)

ఇందలి యసంభావ్యములురెండు. కన్యగానుండునపుడు ఆరాజు
 గాలియైన సోఁకునా జేవుఁడా యని వ్యధఁగూర్చుచున్న విరహవేదన
 కాలమున, పెండ్లి నాఁడు, ఎన్నఁడునురాని ప్రసంగవశము ఇప్పుడేల
 పైఁబడవలయును ? రెండవది. ‘మృదయభాగస్పర్శ నాయకరత్నం
 బుగా’ ధరింపబుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయు ? లోక

ముగ్ధో నగృష్టములు, నిర్దోతుకముగనైన యాకస్మికములు లేక పోలేరుగాని, పడేపడే వలసినచోట్ల నెల్లఁ గాని తాళియ న్నాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలిఁ గొఱత. కాఁకరూపములు. దివ్య దృష్టి, ఇత్యాదులు అన్నిఁద్రములకు ననకూలించు సాధనములు గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరజాలినవి యీకథలోఁ దక్కుక చేర్చఁదగిన యంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, కట్టి వేసందర్భములను జేర్చుకుంటుంటే. కథకెల్ల సూత్రము నలెనందు వీహరి మిన్ని వక్రముల కాస్పనమగుట శింతావహము!

షష్ఠాశ్వాస మధ్యభాగమునకుఁ దగువాటి భాగములు తుచ్చ ప్రబంధరీతిని వ్రాసుఁడిన భావవిహీన ఘట్టములు గావున వానిని ప్రత్యేకముగ విమర్శించుటావసరం. తత్పూర్వభాగములలోఁ బ్రతిభా భావము, కృతినీర్మాణ చాతుర్యము, నివస్థియుఁ బుష్కలముగ ప్రకాశించునట్లు రచించిన యీమహాకవి నీరసవర్ణనములకుం దిగుటకుఁ గారణముగా, కాలదోషములును, అలంకార శాస్త్రములయెడ వినయవినముఁడై 'నకలక్షణన పన్నమా' గా వ్రాయఁ బూనిన దౌర్భాగ్యపుఁ బ్రతిజ్ఞయును. మహాకావ్యమని శాస్త్రకారులచేఁ జేర్కొనఁ ఒడిపదాని సుత్పానింసఁబోయి, కవిత్వమున కుత్పాత మాపాదించెననుట స్పష్టము.

ప్రథమభాగములోని పౌరభాములు

ప్రథమభాగమున * కాలదోషము లంతగాలేవు అనగా ప్రబంధముల తీరు తక్కువయనుట. మఱి సర్వలక్షణ సంపన్నతచేఁ గలిగిన దోషములు పెక్కుగాన్నివి. మణికంధరుడు తపస్సుచేయుటకు

* నేను ప్రథమభాగమునది ౬ వ రూశ్వాసములోని ౧౮౯-వ పద్యము వఱకు నందు భాగమనియు, ద్వితీయభాగము దక్కినదియనియుం చెలియునది

నుపోద్ఘాతమో యనునట్లు నిస్సంగత్వ దోషభాజనమైన యాత్రాభి
వర్ణన మొకటి చేయబడి యున్నది. ఈయాత్రలచే గణకుఁగలుగు
ఫలములు రెండు. వైపులము, వైరస్యము. ఆ ! ఒకయూహమై
దీనిని సార్థకమందనూ ! ఈఋషి తపోభంగమునకై రంభ రాఁబోవు
చున్నదిగాదా ! ఆపెకు ననన్యము గలుగకుండునట్లు కొన్ని స్నాన
ములుచేయించి శుభ్రతామునిగాఁ జేసి యంతమచి కవి తర్కించి
యుండునా ? తర్కించుచుండఁబో. కోరిక యీడేరు మార్గముది
గాదుగగా. ఎట్లన. పీఠెన్ని మునుకలు వేసిననేయి ? తపస్సులోఁ
గూర్చుండి యేకాగ్రముగ మైఁబడి కొన్ని వత్సరములు— వత్సరము
లేల ?— చానరములున్నంజాలదా !— శలయమారుతమువలె ప్రజ్వ
రిల్లుటకు : అనాదరణపాత్రమగు నీప్రసంగములకు నాహుతిగా
నీఁబడినవి నుమారు నలువదియైదు వద్యములు !

కలభాషిణికిని నలకూబరునిపైఁగల మోహముకృతార్థమగు
టకు నీ తీర్థయాత్రయొక్క యిక్కట్లు చూపెడు. నలుకూబరునిఁజూచి
వలచినపిదప నారదుని శిష్యురాలై గానవిద్యాభ్యాసమునఁ గడపిన
యేండ్లు నాలుగు. ఇట్లంత కాలముపన చుప్పుడే యయియుండఁగాఁ
ద్వారలోఁ దపోవర్ణనముం బ్రదర్శించి వృగయసాఫల్య మందఱకుఁ
జేసియుంచిన బాగు. ఆమధ్యమున యాత్రకై యొకటి రెండేండ్లు విని
యోగించుట శృంగారభంగము. కలభాషిణికి వయసు ముదరక
యుండునా ? మఱియు, నా నాలుగేండ్లు నీప్రీతసిద్ధికొఱకైన నన్నాహ
మునఁ గడవఁబడఁగాన నాపె యోర్చియుండుట సహజము.
ఈయాత్రలోఁ దగులఁబెట్టిన కాలము నామె యేరీతిఁ గడపెను ? నల
కూబరస్మరణలోనా ? విరహవిషయమైన సఖులతోడి సల్లాపముల
లోనా ? కవి యాయమ నొంటిగావిడిచి మఱచియుండుట మహా
పాపము. పొరపాటు ! యాత్రవలనఁ గలిగిన ఫలమిదియే !

ఈఘట్టమునకన్న సందగ్భశుద్ధిలేనిది పంచమాశ్వాసములో ౧౩౨ న పద్యము మొదలు ౧౭౪ వపద్యము వరకునుగల పసిపాపచే జేయఁబడిన యోగవిద్యావిషయకమైన దీర్ఘప్రసంగము. ఈవిమోచన మార్గప్రదర్శనము శుద్ధముగ ననవసరము. అసంగతము. అనమ్మతమును !

దోషవిచారణ యటుండనిచ్చి యీ కావ్యము సుత్యప్తతమంబుని పరంగంజేసిన గుణంబుల నభినందింతము.

సద్గుణములు

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తములం బ్రకటించుట యందునీగ్రంథము అనదృశ్యము. సామాన్యకవులు రాజు నొక్కని బేర్కొని యతని దేహమనోలక్షణముల ముప్పది నలువది వద్దెములచే పొడవుగను అసంగతమును గ్రంథాదినే వల్లించుదు ! అనఁగా తత్పూర్వకపులరీతినే మాటుమాటలఁ జేయు న్నవమనుట. వంది మాగధస్తుతులచే నెవ్వని గొప్పతనమును సాక్షాత్కారముం జెందినట్లు తఁచదు. గుణములు చర్యలచేఁ బ్రకటితములగు. ఏ నడవడియులేని వాని మనఃప్రకృతి నెఱుంగఁ బోలునా ? కావున కథలో నాయకుం డొనర్చు కృత్యములచే సతనిశీలము తెఱంగు మనకు బోధయగు నట్లొనర్పనగునుగాని, ప్రత్యేకముగ ధర్మముల జాబితానొకటి వ్రాసి యతని మెడఁ గట్టినఁ గవియొక్క బుద్ధిలేమిదక్కనింకెద్దియుఁ దెల్లంబు గాదు. అనేక కార్యములతో నిండినట్లు కథం గల్పింప లేనివారికి జాపితాపద్ధతియే గతి. గర్గతి. ఈసార్వభౌముండు చైతన్యమును వహించిన సంగ్రహధర్మశాస్త్రము అనుటలో సత్యము సుఖమును రెండును నున్నలు. మఱియు, ప్రదిర్శింపఁబడు కార్యజాలములతో సంబంధములేని గుణముల వర్ణించుట పనికిమాలిన పెత్తనము.

సంబంధముగల గుణములమాత్రము వర్ణించుట కర్తవ్యమేని, కార్య సంబంధములచే నవి యొకరు చెప్పిన గావకము తమంతఁ దేట పడవా? యుద్ధమున నవక్రవిక్రమము చూపెడు సభిమన్యుఁ గూర్చి వేఱుగ నితఁడుద్దైర్యశాలియని శ్లాఘింపకున్న మనమెఱుంగ లేమా? అట్టిశ్లాఘనలు గూడదని కాదు చామతము. మఱి పాత్రములమూలమునఁ జేయబడినఁ గథ నెఱ్ఱలువాఱు యైక్యముచు వహించి స్వారస్యముగనుండు. కళాపూర్ణోదయములో రాజవర్ణనఁ జేయలేదు. ప్రభావతీలోను జేయలేదు. కందులకు తింజేమి యొక్కో! బహుశః గ్రంథాదిని రెంటియందును రాదగిన మహత్కృడు కృష్ణుడు. ఇతఁడు నుషసిద్ధుఁడు గావు. ఇవి యతినిగూర్చిన ప్రస్తావనము లనా వశ్యకములని విరమించెన! యోజింపుడు, తెలిసిచేసిన మన కేమి? తెలియకచేసిన మన కేమి? పాకమున గున్ననామోదించుటయే సరి.

కథాప్రాసంధముననే యెంతవడిగా నెన్ని పాత్రముల బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తిలచిని యాన దాశ్చర్యముల భరింపుడు! ఉపద్యాయవనములో కలభాషిని చెలికత్తెలతోఁగూడి డోలాపిహారంబు నల్పుచుండఁగా నారదునితో నాకాశమూర్ఖులనుఁ బోవుచుండు మణి కంధరుడు.

మ. “తమిఁ బూడిదగల దూగు టయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూగునా కొమరుంబ్రాయపు గల్పి గుబ్బెలియంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁజూగి మింటి మొగంబై చనుదెంచు రీతి గనుఁగొంటే దివ్యహాసీంద్ర నాక మృగీనేత్రల మీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్చుచు లాగొప్పేశన్.”
(కళా. అ. ౧. ప. ౧౪౩)

అని ప్రశంసించిన ప్రకారము సరిగాదని నారదుండు.

మ. భళిరా సత్కవి వాడు నిక్కమతగఁ భావింప నీవన్న యత్యైలప్రాయంపు మిటారికత్తెల బెడంగే నెందునఁ గాన, వారలడోలాచలనోచ్చల చ్చరణమల్ తెవిష్టపశ్రీల యాదలఁడన్నం జనునట్లు మించెననినక దప్పేమి యొప్పేయగున్
(కళా. అ. ౧. ప. ౧౪౪)

క “ అని పలుకునపుడు నికటం
 బున నలకూబరుడు దాను మొగిలు మఱుంగునన్
 ఘనమగు దివ్య విమానం
 బునఁ జనుచుఁ రంభ విశదముగ నది వినియెన్.”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫౦)

ఆపినే యారీతి నైచగర నెదు నెల్పుటయ గాదు మాట
 మాటకును గథ పెరుగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున సూరన నిస్తుండడు.
 ప్రథమాశ్వాసము ముగియసరికి కథామధ్యమున ముగిసిన వారిమై,
 యెట్లు వచ్చితిమో, ‘యాది యెక్కుది, అంత్య మేదిక్కున నుండు’
 నని విన్మయానందముల నోలలాడుచుండుము. మణికంధరుని స్తుతి
 వ్యర్థచేష్టగాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియుండినందున గలభాషిణి
 వినియుండదు. అటు వినమి యావశ్యకము లేనిచో నలకూబరునిపైని
 వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండను. మఱియు
 నాపొగడిక రంభకు ననూయాకారణము. ఆ యనూయచేఁగదా
 యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుడు “నర
 భామల పోడుములకు బ్రమయకయున్నే” యని దరహాసముచేయుట!
 నారదుండును ప్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

క, “ నినుబోలు పనిత నీకును
 వనజముభీ యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం
 దును గల్గి కలచునో యి
 ట్టినిగాఢపు మదము సొంపురీపులు చనునె.”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫౧)

అనిపల్కు తరకి కథయొక్క యస్తిభారముతో నగము
 సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కన వచ్చుచో రాదోయనునట్టి చిల్లర
 విషయముం బోసి.

వ. “అంత నమ్మహామనీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలఁతోటలోనికిం దిగియె నట్టియెడ రంభా నలవూబరులును వినయపూర్వకంబుగ నతనిచేతననిపించుకొని యప్పుడెదుటఁ గాన్పించు వాను దేవ ప్రాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి నిజేచ్ఛంజనిరి.

(కళా. ఆ. ౧. వ. ౧౬౭)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరుని వలచుటకును గళాపూర్ణునినుద్ది వినుటకును సహజమైన సమయముఁ గల్పించి తక్కిన నగము ననాయాసముగ ముగించిన యీశవియొక్క ప్రతిభ యవాచ్యము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైన కార్యములయుఁ గారణ బీజంబులందుఁ జల్లబడియున్నవి.

వికృతమును లక్షణము

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరన్న కళాకాశల మింకను వైశద్యముతో వెలుఁగును. మన ప్రబంధములు తఱచు కథానాయకుఁడగు రాజు అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారంభములు. ఆయననుగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. సిమ్మట నర్మనచివుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట, అటు తర్వాత వేట వెడలుదురేమో. అక్కడకొక సభిజన పరివేష్టిత యగు కోమలాంగిజూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మనచివులు విదూషకులుగ నుండుటయు విదూషకులు నర్మనచివులుగ నుండుటయు హిందూరాజధర్మమగదా!) రెండుగంట లోకరితోనొకరు స్నేహము, అతిశయోక్తులు, ఉల్లేఖలు, బేల్పునప్పటికిని నిది దయ్యాలతోనిండిన కావ్యమని దూరముగఁ బాఱవై తుము! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమింపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యములయయ్యు, వివిధగతుల దేసలప్యాపింప శాఖోపశాఖలుగలిగి

కనుపండువుగ నుండు మహావృక్షము. సామాన్య ప్రబంధములు, కొలుకులు ఒక దానివెంట నింకొకటి యతికించుటచే నేర్పడిన గొలు నులవం వి. ఐక్యము వీక్షింపలేదు ఎన్నికొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును. ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క నింకెద్దానికిని లాభ నష్టములుండవు. ఆకృతి మాటన. వృక్షములు మొదలగు సజీవ ములవలె నిండు కావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁగాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుం గాదు ఎల్లు చేసినిను పరిమాణభేదమే గాదు, ఆకారమును వికృతముగను. ఐక్యమును కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతియేనఁగా, ఉన్న భాగములఁ దీసివేయవచ్చునా క్రొత్తవి యేవైనఁ జేరవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పొసఁగనివైన నైక్యము స్ఫుటము, సాధ్యములైన నైక్యభావ మవక్కము.

‘మానవ ప్రకృతిని అద్దమువలెఁ జూపుశక్తిగలవాఁడు సంభాషణలఁ దీర్చుటలోఁ దిక్కన్నకు సరివచ్చు వాడును’ అని సూర నార్యుని ప్రశాసించినందుకుఁ దార్కాణమైన మఖ్యభాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా యిరువురు రంభలు నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁబొరఁబాటుతో సంచరించును నేయనుచితములకు ననీప్సితములకును బాల్వడకి కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసము లోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును ఒకరి పేరొక రెఱుంగనైనఁ జాలనియంత గవ్యులనున్న సమకాలీనులు. జాతిమతవేషభాషాదుల వ్యత్యస్తము. అట్లుండియు నీ వింత నేరు చెప్ప ? షేక్స్పియరు వ్రాసిన శామెడి ఆఫ్ ఎరర్స్ అనఁగా తల్పిబ్బుల ప్రహసనము అను నాటకము నకును, రంభానలకూబరద్వయ విలాసమునకును పెక్కుపొలిక

లున్నవి! రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకులిరువురు నాయక లిరువురు అయ్యైపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయకా నాయకులు తమవలచినవారని యెండ్లిరు లతోఁ జేరియుండువేళ “అయ్యో పాపము. అన్యనిచే నీకస్య చెఱువఁ బడియెనా” యను సంశయము మనకుఁబోయి మనసు కలత పొందించును. కాన, కథ యామూలాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడు న్నకి తమతమ యభిమతముల కనుకూలములైన విధంబుల దాఁవత్వము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని నవ్వును సంతోషమును గవి గలిగించును! ఇట్టి కథాసందర్భమెంతో యపురూపము. అట్టిగానిని హిందూ దేశములో సూరన్న యు నాంగ్ల ద్వీపమున పేక్స్సియరును నెట్టి సంబంధములును లేనివారయ్య నేక కాలమునఁ దలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమా? ఆకస్మికవిచిత్రమా? యని విన్నచుభరితాంతః కరణులు మగుదుము.

రంభా నలకూబరాపహాసఘట్టము.

మృగేంద్రవాహనాతిరస్కారంబున దూరముగఁ గొట్టుకొని పోఁబడి యొక పూఁబొదరింటఁ గలభాషిణితోఁబడిన మణిస్తంభండు ఆమెను బలాత్కరింపఁబూనఁగా నవ్వరవర్జిసి “ఈ పాణికిఁబట్టి బట్టెడుఁ గృపన్ వీక్షింపరే కావరే!” యని మొఱియిడఁగా “వెఱవక యెవ్వడురా వెతఁఁబెను నిట్లతివ?” నని, నలకూబరుండు, పూఁబొదరింట రంభతో వినోదము లాడుచుండిన వాఁడు, (ఇతఁడు నలకూబరాకారుఁడగు మణికంఠగుండు) సరసము చాలించి, తన సింహనాదము విని పాణిపోయెడు సిద్ధుని వెంటగించి పట్టుకొని తిరిగి వచ్చులోపల, కుబేరసందనుని నైదాఱు సంవత్సరముల నుండి

ధ్యానించుచు సమాగమసమయము నిరీక్షించుచున్న కలభాషిణి,
ముచువు నారకుడిచ్చిన వరభావంబునం జేసి రంభాకారముంచాల్చి
నదై, యా నలకూరుచి బోవబట్టి యతనిఁగాంచి ప్రేమయుఁ
బక్షపాతంబుఁదోపబల్కు భార్యచందమున.

కా.. . . . . అక్కటకటా! యేమంచునిన్ దూఱుదున్
గేలన్ గైదువు గీదు వేమియును లేకే యిమ్మెయిన్ వత్తురే?
చాలన్ దూరము గాఁగ నేనిచె పరిశ్రాంతిం గడున్ నొచ్చితిన్
జాబుంజాబుం గరంబు మెచ్చెదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౩)

యని ప్రీతియు నిష్ఠురతయు మెఱుమబల్కి సమాధానముఁ
జెప్పి, నిజవాంఛాసాహస్యము కు విఘ్నముగానున్న సిద్ధునిఁ దొలగించు
టకై నాథునింగూర్చి చెప్పుచున్నది.

క పీఠా యట్లన్యాయపుఁ
బోడుములకు బూనినట్టి పుణ్యండు, పూవి
ల్కాఁడో చల్లభయెంతటి
వాడైన నగున్ విశంకవర్తనుఁ డెందున్?

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౪)

నలకూబరాకాగుండును సన్నుతించి వానిని వదలిపెట్టి “నీవు
నిర్బంధింపఁ జూచిన స్త్రీ యెక్కడ? చూపుము” అని ధట్టించి
యడుగుడును, తానే యా స్త్రీ యగుటంజేసి కలభాషిణి లోనినవ్వు
వెలికిరాసీక కష్టపఱుపఁబడిచి యుత్తమనారీమణులయెడలఁ బురుషుల
కన్న దట్టముగ స్త్రీలకు నుడువ సహజమగు కరుణయుఁ బశ్చాత్తాప
మును బోద్రోయని విధంబున.

సీ. "... ..

వీనితో నిదియేమి విడిచిపెట్టుము వీడు

తను నట్లు డించివెళ్ళిన నెడఁగని

యాయంతిఁగాఁగి యెం దరిగెనో

యెచటఁ జూపెడు?"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౬౬)

అని యాసిద్ధుని బంపించివేసినదై, యింక విజయైన రంభవచ్చి యొక్కడ కార్యభంగ మొనర్చునో యుం శంకించి యతఁడు బయలు వెడలివచ్చుచోకిరిం మారముగఁ దీసికొనిపోనుంకిరినదై, యేశంకకు నవకాశమియ్యనియుక్తిగా.

" .. ... దాని

మనమింక వెదకుద మని తాను నతఁడు"

(కళా. ఆ. ౩, ప ౧౬౬)

సిద్ధుఁడు దొల్తఁ బగుగెత్తిన తెరువునఁ గడుదప్పుగాఁ జనియె ! పాపము ! ఎన్నియో నాభ్యుగా వేచివేసరిన లలనారత్న మింకల భాషిణి ! సర్వము పక్షదశకువచ్చు సమయమున నెన్నో విఘాతములఁ బడవలసిన సంతప్తురాలు ! వరసంగమముచే నెట్టి స్త్రీలకుఁ గల్గునుఖ మును నాత్మతృప్తియును బ్రభావతుల కుండవు ఉండఁదగవు ! ఇట్లు కష్టములనెల్లఁ దరించి యభివృత్తికేళిం దేలి నాయక సంగయోగ మహా దానందయె.

కా. " .. ...

లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోలత్వద్రవ్యేణిచా

స్థాలోకించుచు రంభ వేటొకతె డాయక వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్ "

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౭౦)

ఈపెను యప్పరన యునురంభ. సలకూబర “విమవిడురా”
 యన్నమాటకు యనను చివుక్కురుమనగా మణికంధరుడు తన్నుఁ
 బట్టిన శనివలె వెడలిపోవఁగా హృదయకాంతుండగు సలకూబరునిం
 గదిసి యుదమని పయనమాతఁజికి నామణికంధరుడు తనివిడిఱని
 వాడగుటజేసి తన తపశ్శక్తి వినియోగించి సలకూబరాకారుడై
 తనుగలసికొనినా కుబేరనందనుడే యాభ్రమచే త్రికరణ సుఖముల
 ననుభవించుచు నీచఱకునుంగినయది. అట్లా సలకూబరాకారుడు
 ఆర్తస్త్రీ విలాపంబువిని ద్రదక్షణకై వెళ్ళి కొంచెముసతాక చాల
 కాలము మసలగా, తమిబట్ట లేక తామసము నోర్వక యతని
 రోయుచుచచ్చి యతని గన్నులారఁ జూచుటయేగాదు, అతని యొద్ద
 నున్న తన ప్రతిబింబమఁడగు వింకొకరంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడ
 గనుచుండగా సలకూబరుండును గిక్కు దెలియనివాడై.

తే. “ నీదు ప్రతిబింబమదియొ దాని ప్రతిబింబ
 మీవొ యేమని చెప్పుదు నిగురుబోడి!
 యేర్పఱుపరాకయున్న వారీవు నదియు
 దీనికరుదంది చూచెదఁ దిరిగి తిరిగి.

క. తుదనేమి చెప్పనాదం
 డఁదొలంగిన దాని నిను దడంబడకుండకొ
 మదిలోన నేర్పఱించుట
 సుదుర్లభము” ... ..

(కళా. ప. ౩. ప. ౧౩౬)

అని పల్కుచు విభ్రాంతుడయ్యెను. “య్యా! కలభాషిణికి
 వచ్చిన కష్టము! లేకలేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణభంగుర
 మయ్యెడు తెఱంగైన నాదైన్యము చెప్పదీఱునా! అపుడా లతాంగి
 యేమన్నది?

సీ. “అట్లైనఁ బ్రాణశాయక నినుఁ గొంగిటఁ
 బాయనే వెఱుకు సీమాయలాడి
 యీరూపులో ముకెడినేయ నేతెంచి
 నదియు లొల్లియు నొక్క యసుర జంత
 జనక నందనకు రామునకును నెడి నేయఁ
 గడఁగి వచ్చుట వినఁబడుచునుండుఁ
 గావున దీని నిక్కడఁ జాట్టుబట్టున
 నుండిఁగ నిచ్చిన నొప్పుకుండు
 వట్టిమొగమాట లాలించి గట్టి గాఁగ
 నదరవైచుచుఁ జనుమంచు నారనీవు
 గదలెదు నుమంచు సంత్రమమ్మొదవ నపుడు
 కాంతు కంఠంబు నొక కేలఁ గొగిలించె”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౩౩)

ఇకపై నీయిద్దఱ నవతులకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండు తెఱంగు
 వర్ణింప నాతరముగాను? ఇది యుక్కుతావహాను. స్త్రీ ప్రకృతికి
 దర్పణము. రసవత్తరము! ఎన్నిసామెతలూ, గీతులు, తిట్లు, తల
 త్రిప్పులు! తుట్టతుదకు కన్నీళ్లును! సశ్చరలభ వచనములు కొన్ని
 చూడుడు!

క. “విశుమా యేర్పాటు దనం
 తన యగుచున్న యది యెట్లుండప్పదు సత్యం
 బనఁగా దైవంబనఁగా
 జనులకు లేకున్న నెట్లు జగములు నడుచున్”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౩౪)

... ..

సీ. అల్లప్పుడొకచోటఁ జల్లని నురపొన్న
 నీడ మెచ్చుచును నాలోడఁగూడి
 యందుఁ బల్లవశయ్యఁ గందర్ప కేళినిం
 పొందునోఁ బటమటి యందు నొక్క

వనితయాశ్రందనధ్వని వినఁబడుటయు
 నీవు దిగ్గున లేచి పోవుచుండ
 నేను నీతోడన యేతెంచుచో నొక
 యిట్టి డాపలివంక కేగుటయును
 జూచి నిలిచితి నేను నిల్పుటఁ గనుఁగొని
 యెచట నెట్లిది హత్తెనో యెఱుక పడిద
 వేగిరింపక నీవ భావించుకొనుచు
 కల్ల నిజములు క్రమముగాఁ గానవచ్చు”

(కథా. ఆ. ౩. ప. ౧౮౪)

దీనికి మాయారంభ యిచ్చెడు ప్రత్యుత్తరము :

చ.

...

..

..

మన చరితంబుఁ జెప్పెను సమస్తము వేల్పులసాని చెప్పిన
 ట్ల నిజము గాఁగ నివ్వరవిలాసిని యెచ్చటనుండి చూచెనో!

(కథా. ఆ. ౩. ప. ౧౮౫)

శే. అచట నపుడట నినుఁగూడి యలరినదియు
 నట్ల నీవేగుచో వచ్చినదియుఁ దాన
 యగుచుఁదోఁప సందడికి యెట్లాడవేర్చె
 మగువగాదుర యిది! పెనుదగర గాని!

౧౮౬

.. ..

క. “వినువల్లభ ? కన్నుండం

గనుపాపం దివియు నేర్పుగల మునిఘ్రుచ్చి
 వనిత తగ దిచట నుండన్
 వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొక్కటైనన్”

౧౮౭

అని నలకూబరునిఁ బిలిచికొనివెడలఁ గలభాషిణి యుపా
 యంబుఁ బన్నఁగా; నికనూరకున్న ఎరుడు దక్కఁడని సైరణ
 దొలంగఁబెట్టి, నలకూబరుఁడు చాటుగా నింతవఱకుఁ జేసిన సంవాద
 మప్రయోజక మని నేఱుగా నవతి నాక్షేపించుచు.

క. “త్రుళ్ళంగ నేటికి నిలునిలు
మిల్లలికినఁ బండు వగునె యింతటిలోనే
వల్లభునకుఁగడు నచ్చిన
యిల్లాలవెయేను లాతిసే పోఁదోలన్”

క. “మగఁడా పట్టెంబునఁ దలఁ
దెగఁ గొట్టినఁ గొట్టుఁగాక, తెగ తేరఁగ నీ
కగవిడిచి పోయెదనె ప్రా
వగ నాకాణాచియైన వలపుల పంటన్ !”

క. ఈ రీతిని మద్వల్లభుఁ
గోరిక మెడఁ గొగలించుకొని నీవుండన్
నైరించుట కొఱగా దిది
రారమ్మిడ నోర్వఁ జామ్మ రావే యనుచున్.

క. వెడదెరువు లిచటఁ జెల్లవు
పుడమి నహహ దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్
విడుతురె గడియింతునె యె
క్కడి గతిమాలిన పికాచికవో నీ మాటల్ !

వ. అనుటయు నాయంతి నైరింపక

మానిని. అంత మదింపకువేయని జల్మి-న నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతులడంచెద లెమ్మనిపల్మి-న గంతులడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్మి-న రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతులచూడఁగదేయని పల్మి-నఁ బంతులచూడఁగదేయనుచున్

నీ. ఒట్టునుమీయన్న నొట్టునుమీయంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ
గానీ గదేయన్నఁ గానీ గదేయంచు
నింకేల యనిన నింకేలయనుచు
నోసిపోవేయన్న నోసిపోవే యంచు
నొనంటి వనిన నొనంటి వనుచు
మఱవకుమిదియన్న మఱవకుమిదియంచు
నీవెంత యనిన నీవెంతయనుచు

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పుదనిన
 నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పుదనుచు
 బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రథమ రంభ
 ప్రియుఁడు నిలుచున్న నిలవక పెద్దరొదగ

(కళా. ఆ. ౩. ౧౯౧, ౧౯౨, ౧౯౩, ౧౯౪, ౧౯౫, ౧౯౬)

హావమునఁ బ్రతిబింబములు, మాటల బ్రతిధ్వనులు! మాటలే
 గాని దెబ్బలనరసము పొంతకై నాభో! కిరములు అభినయములకే
 గాని కొట్లాటఁగూగావని స్త్రీలనైజ తముగదా! ఇవ్వడువున వాగ్యు
 ధ్ధము రేఁగుచుండఁగా నా రము! ఏచేసి నలకూచరునితో హాస్యము
 లాడిరి! పిమ్మట నతఁడు తనకై పోగుచున్న రంభల నిగవురిం జూపి
 వీరిలో! తథ్యమిథ్యాభావము లెర్పలువుండన వేడఁగా నా కలహ
 భోజనులు.

క. .... తథ్యమిథ్యా

భావంబులకేమి నీకు భావింపఁగ స్వా

భావికమే యీ యాకృతి

భావము నిజమెద్ది యీ ప్రపంచమునందుకా!

క. నీపట్టురువడ నొక్కతె

జూపియొకతె గర్వమడఁపుచుకా వలయుగతికా

ప్రాపింపవచ్చు భోగము

నీ పుణ్యంబినుమడించి నేఁడు ఫలించెకా!

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౧౦, ౨౧౧)

అని యానతిచ్చి తమదారిఁ దామేగిరి రంభలు మరల నెప్పటి
 యట్ల వాగ్యుధ్ధమునకుం దొరఁగొనిరి. అం దొక్కతె

క. “అటపు లుడిగి పోపో నీ

యటచేతంబులు వచ్చినప్పుడు మమ్ముకా

గటచెదవుగాని తగునెడ

సొంతయిడు మది యెట్టి చైతములు వినియెడినో!”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౧౨)

అనుటయు సత్యరంభ

క “కానిమ్మ జేగిరింపకు
నీ నుదుటనె ప్రాద్దు వాడిచెనో యేదైవం
లైనను విననిప్పుడె యిదె
నా నిజమేర్పరచి నీకొనర్చెద కిత్తల్.”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౨౦)

అని బదులిచ్చి యొక్కమంచి యుపాయంబుఁ జెఱతించి నల
కూబరాకారునితోఁ గలసి విజ్ఞప్తిగించుచుండెడు రంభను ‘రా’ దేవ
సభకుఁ బోవుదము, అని యుపేకు ఖేచరత్వంబై లేమి నాతనికిం
బోధించుటకై పిలుచుడు, దైవమా! ఇక కలభాషిణి గతియెట్లు?
కోరినవారి రూపములఁ బాల్పవరము నారదులచేఁ బడసెనేగాని,
కామగమనము బడయదామోఁ, గావున రంభచేతిలోఁ జక్కఁగఁ
జక్కినదై, చిన్నతనము రాకుండునట్లు బింకములైనఁ బలికి త్రోవఁ
జూచికొందమను స్త్రీ సవాజమైన గగువతనంబు మెలయ నేమను
చున్నది చూడుడు!

సీ. “అప్పురః స్త్రీలతో నగ్రగజ్యత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశి మేన కాద్యుత్తమ స్త్రీలు రా
వమ్మ పోవమ్మ నా సతిశయిల్లి
యెన్నుండు నెచ్చోట నెవ్వరిచేతలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికినెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెఁదెచ్చి
యొప్పునే యింకఁ గడపటి నిప్పికాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోకి సభకు
నీవు నూ నీవు నుమ్మని యేవిధమునఁ
గలహమాడెద నిది నీజె తలఁచిమాడు”

(కళా. ఆ. ౩ ప. ౨౨౦)

క. కోపము పాపమునకు బా

త్తిపెనుదగవునకు దగఁగనే తిట్లాటలో

ప్రాపించునో పడంతుల

కోపురుషశ్రేష్ఠ యవియు నొక్క బ్రతుకులే!

౨౨౯

వ. ఆదియునుంగాక.

క. రంభకు నహహో యొకప్రతి

రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కనినకా

స్తంభింపనీరు హాస్యా

రంభణ మీ పోరు నిర్జరవిటులో నగుచుకా.

౨౩౦

క. నానడకలకును యోగ్యము

నానిది యిపు డిచట నైనఁ గలహమ, బ్రదుకె

లైన నగుఁగాని యింక నీ

యాన ధరణి విడిచి దివికి నడు గటు వెట్టన్!

౨౩౧

క. ఈకలహ మపుడు వినఁబడు

నాకంబున మరల యాననము లేగతి నా

లోకింతుఁ దెగినఁ దెగనీ

నాకు మరుఁడు నిన్ను గలమనన్ రాకునికిన్!

౨౩౨

ఇప్పుడేకాదు, ఇకముందును నాకలోకమునకు నడుగువెట్ట
దఁట! మనుష్యాంగన పోజాలదు ఈలోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై
యేమియుక్తి! ఖండియు శాసనఁ దెగని నాకుమరుఁడు' అనునని
'కార్యము మించిపోయినది యోటమితప్పదు అని యెఱింగియు,
తానేముందుగా నతని వదలినట్లు నెఱింగియైన మానము రక్షించు
కొందును అని యెంచి చేసిన యి కొకయుక్తి యిది! సరి. నలకూ
బరుఁడు సంక యాత్ముఁడై యాపెను మెడపట్టి పాయంద్రోసెను.
నిర్దిష్టమోహాఫలమా యిది సత్యరంభయు నాయమను కత్తిచేతఁ

గాయము వాయుము, అని శపించెను! ఉదారచిత్తులకు కష్టములే గదా ప్రాప్తి! కలభాషిణి యేకచిత్తయై యిన్నెండ్లు తపించినందులకు ఫలములిట్టిని! అయినను పరునిచే నాక్షణకాల మాదరింపబడుటయే ఈకడగండ్లకెల్ల మించి మీఠిన ప్రతిఫలముగా నా మహనీయురాలికిఁ దోషక యుండదని నమ్మెగను! గొప్పవారికి ప్రతమే నుఖము. తుచ్ఛులకు నుఖమే క్రతము! ప్రబంధములోని నాయకలకెల్ల నీ కల భాషిణి శిరోమణినంటిదగుటను, కవియొక్క చనుత్క్రమిని విడదీసి చూపుటకునై యీ ఘట్టము నింత విస్తరించి ప్రదర్శించినాడను. పాపము. ఇట్లు ఖన్న మాననయైన యవ్వరపథూతిలకంబు కలభాషిణి యేగుటయు, నాయమందలఁచుకొన్న మన కెల్లరకు దుఃఖము రాక పోదు. ఇక రంభం దలఁచికొన్న నవ్వు తప్పదు! ఏలన ఇంతగాఢ ముగ నాదైవతకాంత కొట్లాడిన దెంచుకు? నలకూబర ప్రాప్తికై దొరికిన దెవ్వరు? ఆ మోటుదపసి మణికంధరుడు! వానియొక్క నిజముఁ దెలిసి యుండినయెడ రంభ చీయని కన్నెత్తియైనఁ జూడక యరిగియుండదా? ఏమో యింద్రు డాజ్ఞపించెనని వానిం గలిసినగి గాని మోహముచేఁగాదు. మనహలేని పరిణయముతోఁబడి స్రుక్కు చుండవలెనని స్వతంత్రలైన పుణ్యాంగనలకేమి విధి!

‘సరియేకాని, కలభాషిణికి మాత్ర మిట్టి యసిష్టము ప్రాపింప లేదా! ఆపి గోరినదియు నలకూబరునే, తుదకు ననుభవించినది మణికంధరుని. అట్లగుట రంభకన్న నామె యెట్లు పరిహాసమునకుఁ దక్కువప్రతము? అని యడుగుదురేమో! ఈ వివరమింక ముందే ర్పడును. మణికంధగునితోడి కూటమియు నాపెయొక్క వాంఛితంబ కాన దానిచే విమునస్కృత యాపెకుఁ బాటిలలేరు.

ఇట్లు రంభ నలకూబరునింగూడి తనకు విజయము సిద్ధించినను, అతనికై తాఁబడ్డ పాట్లుదలఁచి, ఇదివఱకు వైరముచేఁ దనయందు

నువయించిన స్థైర్యము, కారిన్యమ, నా వైరితోడ యంతర్ధాన
మొందఁగా, స్త్రీజన సహజముగు మెత్తఁదనము తన్నాక్రమింప, మనసు
నొప్పించే గోపంబు వగవుగా

సీ. * * * * *

ప్రియుఁ జూచిఁ జూచి “మగవారి ప్రేమ లిట్టివిగదా

యెట్లు నమ్మఁగవచ్చు నిచ్చలోనఁ

బ్రాణేశ యటు దండవాసినమాత్ర నీ

ద్రిష్టురి నెచ్చోటఁ జెచ్చికొంటి

నిన్ను నేమన నున్నది నిరభిమాన

గుణత నినుఁ జేరు నన్ననుకొనుట గాక

నాకునా యిన్ని పాటించు” నా కులమతి

నడలెఁ గన్నుల బొట బొట నశ్రులూలుక

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౧)

ఆహా ! యీనంగతి యెంత స్వాభావికముగ నున్నది ? నవతి
యుడువటకుఁ గన్నుల నివ్వలు. ఆపె పోయినవెంట గన్నుల నీళ్ళు !
ఒక సమిష మెండ. మఱునిమిషము వాన ! ఈ లీలాలలిత్యము
ప్రేమభరాలసలగు స్త్రీలకేకదా ! కొంచులు దీనిని చపలత యందురు.
ఈచపలత లేకున్న వారికట్టి యాకర్షణశక్తియు మనసుల రంజింపఁ
జేయు పటిమయు నుడునా ? శృంగారత్వము లెవరికిఁ గావలయును ?
జడులైనవారికిఁ దప్ప. స్త్రీలయందు కోపము మిక్కుటమైన నాని
ప్రతికార్యముగ నేడును తప్పదు.

వియోగాంతముం గాంచిన యీ వధూవరు లిట్లు బుడొరుల
కూరార్చుచు నువశమన క్రిమిల కుత్సహించుచుండఁగా.

మ. “ ... . నేతోక్కడం

తనవచ్చెన్ నలకూబరుం డచటకిన్ “ నా రూపముందాల్చి కం

చననెవ్వఁడుర చేరినాఁ డటచుకాక రంభ” నంచున్ వెనక్ ? ”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౩)

వీడే నిక్కంపు ఎలకూరుడు. పురుషులలో నీనును రోషమును హెచ్చిన నవి మాటలఁ దెలుపు మఱి పోటులఁ దీక్షుంగాని. వచ్చిన రెండు నిమిషములకే వాదములు. సత్యములు, సామితులు వీని పొంతఁబోక ప్రధానకార్యమున కాయత్తుడై రెండవ నలకూబరుడు.

మ. “మది నా మాటలు నమ్మకేనియు నికక మమ్మిద్దరఱక ధైర్యసంపదఁబెంపారఁగ దవ్వల న్నిలిచి యోపద్యాక్షి ! పీక్షింపుమే నిదె ఖండించెద వీని మామకమహా హేత్తిప్రకాండంబుచే దుదళోధించెడు గాని నీకుఁగల యుక్తు ల్మీట నానర్తముకా.”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౯)

అన్నాడు. న్యాయనిరూపణమునకుఁ గత్తులవంటి ధర్మరాజు లెవ్వరు లేరనిగదా మగతనముగలవారి నహజమతము ! యద్ధమను మాటలేదు సరికే, రంభ తన కృత్రిమనాథుని గట్టిగా బట్టుకొని, యే జగడము ప్రారంభము గాకమున్నే.

చ ... .. భూరికృపన్ నను గావరే ప్రియున్
మనుపర వేల్పులార ! యొక మాయపురక్కసుఁడాక్రమించితాఁ
దునుముచు నున్నవాడెలుకతోడ నిరాయుధున్” నంచు.. ...

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౫౦)

నేడ్చుటకు మొడిలిడినది. ఈ యేడ్పునకుఁ గారణము భీతి. దీనికి ముందేడ్చినది కొట్లాట, కోపము, వీనిచేనైన యలనట, కోలు పోయిన యభిమానము, అలుక ఇత్యాదులచేనైన వ్యసనభావముచే.

నారదుడు రంభల నపహసించి పోవువాడు ఊరకపోలేడు. నలకూబరుని కడకుఁబోయి యతనితో ‘ని యాకారముందాల్చి యింకెప్పుడో రంభను గూడియున్నాడు. త్వరలో వెళ్ళి సాత్తు

దక్కించుకొనుము అని యుపదేశింపఁగా నా'పల్కుమై సత్య నలుకూ
బరుడు వచ్చి యామిథునముయొక్క సల్లాపములకు విఘాత మొన
రించెను. పిమ్మట నయ్యిరవురు బాహుయుద్ధమునకుం గడగి పోరు
చుండఁగా రంభ

ఉ. “ .. ... నిలుండు గుం
రంభము మాని యేనడుగు ప్రాక్తనవర్తన మొక్కటిన్ రహ
స్యంభవమైనదాని వరుసన్ వచియింపుడు మీఱ లితన్ ”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౬౯)

అని వారి నిల్పి కళాపూర్ణుడను వాని విషయమై మన కేమి
ప్రసంగంబెచ్చుటగలె' నని యడుగఁగా ప్రథముడు నిరుత్తరుఁ
డయ్యె. ద్వితీయుడు సరిగా నుత్తరంబిచ్చె. అతను రంభ జగవృత్తో
'నీ రోతవానిచెంత నిన్న శ్చెల్లుంటినో దైవమా!' యని వాని స్విడ
నాడి కుబేరుతనయుం బరిగ్రహించె. అతడు మోసగాడైన మణి
కంధరుని నల్పనశిష్టాయువుగా శపించె.

స్త్రీపురుషుల భిన్నప్రకృతు లీవర్ణనముల చెంతవిశదముగఁ
జూపఁబడినవి ! తా మవలంబించు పద్ధతుల భేదమున్నను గామ మను
పురుషార్థమందు స్త్రీ పురుషు లిరువురు సమానలాలసులు గదా !
మఱియు రాగవిషయమైన యీర్ష్యయందును తుల్యస్వభావులు. స్త్రీ
పురుషుల యీసహజముగు నేకీభావమును గవి మఱవలేదు. చూడుడు.

కలభాషిణి మామూదారియని యేర్పడిన పిదప సలకూబరా
కారుడు ఆపంజాబి 'నివేరెయ్యది యెట్టిదాన ?' వని యడిగె.
అప్పుడు తత్ ప్రతిరంభ సైరింపక :

నే నీక్కడ నున్న విడదీసికట్లు ప్రసియన్నాన. కావ్యములో నెవ్వరెవ్వరైనా చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని భాగములం జడివినగాని గోచరింపకుగాన, తుదముట్టువఱకు సంశయములు దీఱవు. అద్భుతరస మన్ననో యుగయుగమునకు, గొంతపెరుగుచుండును ప్రథమ గంభయెవరు? తత్ ప్రతి గంభయెవరు? సలకూబరులెవరు? పాపము, కలభాషిణిని అనిష్టఁ డెవఁడైన గలఁచెనా? నిర్వికల్పచిత్త సిద్ధివికల్పముంగాంచెనా? ఇట్లని యనేక విధంబులఁ బలవరించుచుఁ గలవరింపుచు భయభ్రాతులతోఁ జరుపుచుము. వీరల స్థితిగతులరయువఱకు నన్యచింత యను పేరైననుండదు. చదువరులకిట్లు విన్నయము, సంభ్రమము సావధానత గలిగించు కృతు లాంధ్రంబున సింకెవ్వియును లేవు.

శృంగారవిశేషములు

భావనాశక్తిలేని కవుల నేకులు శృంగారవర్ణనలు చేసి యున్నాగుగాని యవి రెండు విధముల దుష్టముల. ఒకటి, వారి శృంగారమునది తుచ్ఛసుఖవిషయానక్తియైన శరీరతాపముగాన మనోరాగముగాదు. రెండవది, శృంగారమును నాయుకానాయకుల చిత్తప్రకృతుల ననుసరించి యనేకరీతులనుంచునని చునవారికిఁ దెలియదుగాఁబోలు! జావళీశృంగారముఁదప్ప నింకేరీతియు వారెఱుంగరు. అందఱి శృంగారము నొకరుదిగలిగినదే. నానా భంగులఁగాక, యేకరీతిగా నెల్లడల నుండుటచే రోత గలకమానునెట్లు? అసలు వాస్తవమైన శృంగారముగాదు. మఱి నానినే యమితరాశిగా ముందుదెచ్చిపెట్టి ప్రతిదినమును అరగింపఁజేయుచుండిన నెట్టి మోటుపందికైన వెగటురాతా?

కళాపూర్ణోదయమున నైదునకుఁ దక్కువగాని విధముల శృంగారము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందు జావళీలకుఁ జేరినది యొకటి

మాత్రము. అయ్యది యప్రశస్త మనఁదగిన భాగములో నుండుటచే దాని ప్రస్తావన యిటఁజేయును. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయముల. కామము అనునది జాతి. సామాన్య ప్రబంధకపులకు దెలియకున్నను దానియందుపజాతులు లెక్కకు మీఱి యున్నవి. స్త్రీ పురుషులలో ప్రతివారును వలచు విధములువేఱు. ఆచారము రీతిఁ జేయుఁబడు తిలకవస్త్రాది రచనలో నయితము తమకు సొగసులనిశోచెను భంగుల చిత్తమేర్పఁకునట్లు పఠరింతుగుగాఁజే ! ఇంటిపెద్దలు, ఇరుగుపొరుగువారుఁ జూచి పదిచూట లాడుటకు నాస్పదములైన బహిరంగపు వర్తనలయందే వ్యక్తి సర్వ వ్యాపిగా నుండఁగా, మనసులో నుద్భవిల్లు రాగములలో ప్రత్యేక భావములు చందములునుండక యచ్చుగొట్టిన రీతినఁదఱు నేకగతిం జరింతురా ? సంపూర్ణమగు ననువర్తనము తలపఱఁజుట్టుటలోనే లేదట ! ఇఁక మనసును గన్నునుసోపు జాడలలోనుండురా ? శృంగారము శాస్త్ర ప్రకారముఁ గాఁ దీర్చఁబడు విగ్రహము గాగని యెఱుంగని మనవారి విలక్షణత నేమనవచ్చును ? సామాన్యముగఁ జైతన్యములలోనే యేక క్రమము అప్రకృతము. మానవులలో నచిచ్చెల్లురా ? సాధ్యమా ! ఇఁక మనుష్య భావములనెల్ల సుత్యవృత్తరమగు మోహమున కట్టి జడ సంప్రదాయము శక్యమా ?

మనకపు లీనంగతి నెఱుంగక కామమునకు నాచారముఁ దీర్చి యుండుటకుఁ గారణములు, వారి మాధ్యము, హింసపుల జీవితము యొక్క రీతియును. ఎట్లన, మనలోఁ బెండ్లికి నుననునకును సంబంధము లేదు. పరిణయము వ్యసహారములలో నొకటి. చిత్తజముగాదు మఱి పితృపితామహజము. మనసును నిరోధించి పీడించు వర్గములలో ముఖ్యములు జాతిభేదములు. తమ తమ యపశాఖలగ మీఱి హృదయము

వ్యాపింపఁ గూడవలె దీనివలన గలుగు ఫలమేమనగా, అమనస్క-
వివాహములు. అనగా దేహ మొకచోట చిత్త మింకొకచోట.
మాట లిక్కడ తలఁచు క్కడ. చిత్తము శివునిమీఁద. భక్తి రంకు
లాడిమీఁద ! ”

అట్లగుట వధూవగనంగనుగూ ఆచారానునరణముగాఁ జేయఁ
బడు కిర్మము, ప్రాయశ్చిత్తముగ కామిత మనుట కల్గ. పెండ్లింబట్టి చిత్త
వికృతయను శృంగారభావమును, చట్టనిట్టమున ప్రకారము అలంకా-
రాది శాస్త్ర సూత్రముల గూడేశముచొప్పున, బోవు వినయ
మర్యాదలుగల మంగివస్తువు యెందరో ! నందేహకుల ? యెందరి.
మనవారి నమ్మిక మీఁకెఱుంగరా ? కూతురా ! ఫలానా పక్షీరుశాస్త్రీ
నీకు ఘోషము. నేను నిర్ణయించినాను. సగలవోడ నీ మనస్సును
మూటంగట్టి వాని గుంట్లో పెట్టముగావించి నుఖపడవలసినది.
నా మాటయిది. ఇక నీకేను గూఁచినితో బెత్తనము ? చెప్పినట్లు
చేయుచునియోదా తనినఁగ్రహి నంభావన ! పెండ్లిలో నన్ని మంత్ర
ములుఁ గంత్రములు నుండు ఒక్కటికచ్చ ! నీమృగి ? ఆత్మతంత్రము
వివాహము సంస్కారముల ! హృదయబహిష్కారమనఁ గూడదేమో !

ఇట్లగుట శృంగారభావములును నోసులేని కొడుకులుఁ గూఁతు-
లుంబలె శాస్త్రోపనిష్ఠక్రమముల మీర మీఱక యాచారముల నను-
ష్ఠించి నర్వసామ్యమున నుండునని భ్రమించి, ఈ సామాన్య
స్వరూపము నలంకారశాస్త్రములు కనిపెట్టి వెల్లడిచేసినట్లు మఱియొక్క
భ్రాంతింజెంది, యవి చెప్పినట్లు శత్రువు ముఠకపులు వ్రాసియున్నాను.
కామమునకుఁ గరణమెక్కటిగాను మఱి పెక్కులు. పోవుమార్గ
ములు, తాల్చు డివభావములు, చూపు చిన్నలును ప్రతివారియం-
దును నవీనములు. అన్యములు. ఫలములు నట్టివే. ప్రేమచే విషముఁ

బెట్టువారు లేరా? తనకుం దక్కకపోయిన నొరులనుం జెందఁగూడదని
హృదయప్రియులను గొంగలు మృత్యువు వాతఁ ద్రోయువారు !
కొందఱు ప్రాణములనైన నర్పించి వారికి మేలుచేయ జాతురు. బలా
త్కరింప నెంచువారు నున్నారు. పరస్పర ప్రీతిలేని కూటమి హేయ
మని రోయువారుం గలరు. భయము, శోకము మొదలగు వానిచే
వికలితస్వాంతలైయుంజు స్త్రీలమూర్తులు గొంగఱకు నాచరాని
మోహాతిశేకముఁ గలిగించును ! శాస్త్ర దృష్టితోఁగాక దేవుఁడిచ్చిన
సొంతవు గన్నులతోఁ జూచువారికి నిట్టి విశేషములు నులభముగ
గోచరింపఁ గలవు.

సూరన ప్రతిభావతుఁడు. కనుక సంపూర్ణముగఁ బాండిత్య
బద్ధుఁడు గఁజాలఁడు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతనమార్గములం
ద్రొక్కి యాతఁడు ప్రకటించిన యసాధారణ శృంగారములకు ముఖ్య
నిదర్శనము లీ క్రింది. శల్యాసుర విషయము. సుగాత్రీశాలీనల
వృత్తాంతము. సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము. కలశాక్షిచోత్రము.

శల్యాసురుని కథ

శల్యాసురునిఁగూర్చి చెప్పవలసిన సంగతులు కొన్నియే.
మృగేంద్రవాహన తన బంధువు మహిషాసురుం జంపిననూడు మనం
బునం బాయమిఁ బగఁదీర్చునుపాయము నన్వేషించుచుండగా, కఠినప
శముదియను చంద్రకిరణనంభూత యవ్వరః కన్య యెరురైనఁ
జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆ హృదయముతోడ నిన్నాభ్యుగా
పట్టినపట్టును గోలుపోయినవాడై, నన్నేలుకొమ్మాయని యాకాంతను
వేడుకొనఁగా, నామెయుఁ జలంబుదాల్చి నదియై

క. . . . . నిన్ను మడియించిన వా

నిని దక్క నే వరింపను

వినుమిది నాప్రతిని దీని విడిచిఁగ ననియెన్

(కళా. అ. ౬. ప. ౩౯)

చ అనుడుఁ దనుక్తికూరతకు నద్దనుజుండుగ డున్ ఘనంబుగాఁ

గినిసియుఁ బోవనిచ్చె నొక కీడును చేయక యవ్వలాసినిన్ . . .

(ప. ౪౦)

ఎంత బలవంతులైన నేమి ? కామినీకటాక్ష పాశబద్ధు లేమి చేయఁగలరు ? మోహముయొక్క ప్రభ మద్భుతము. క్రూరులను మృదుచిత్తులఁజేయును. మృదుచిత్తులఁ గ్రూరులఁ జేయును ! ఏనుఁగును చిసతంతువుతోఁ గట్టిపట్లు ప్రబలపరుల నిస్సత్త్వలంబలె బంధించును ! ఈ శల్యానురుసఁ దలంచుకొన్న సుతాపమయ్యెడి ! పాపము ! నేడు గాకున్న నింకఁ గొన్ని యెడల కైనఁ దన నిర్వికల్ప హృదయనయాధిం జేసి, ప్రితిమైఁగాకొన్న దయచేనైనఁ జేపట్టదాయని కాలము వేచి యుండిన నిష్కపటి ! నిశ్చలమైన మోహముగలవారు కాలము నోర్చుటకు శక్తుఁగుదురు. ప్రబంధ స్త్రీసుగుఘలయొక్క తహతహలు తొట్రుపాటులును తఱచు చాంచల్య భావులకుఁ జేరినవి. గొప్పవారు మనసులు గలసినఁ జాలునని కాఁగసాముజ్యము చిరమునఁగాని లభిం పకపోయినను ఓర్పుతోనుందురు. అంగసుఖము సఖిలమిండు తుచ్చు లకు సంభ్రమము నహజము. దమము మొదలగు నుదారగుణము లుండవు. ఐరోపా కవులు వర్ణించు శృంగారములో దేహసంయోగ ముంగూర్చిన వేగిరపాటు అంతగా నుండదు. హిందూదేశములో నాదిమధర్మము ఇంద్రియ సిగ్రహమట ! ఇది యేమాత్రము స్త్రీపురుషుల లక్షణమో కావ్యములఁ జదివినవారికి తెలియును ! నొటిలో నదా వేదాంతములు పలుకుచుండువారి యంతదుర్మార్గులు లోక

ములో నుండరనుట కిదియొక తార్కాణము. సనాతన ధర్మగ్రస్త
మీదేశము! ఐరోపావారు తిటుచు హేతువాదులు. పరముఃగూర్చి
పెదవులచేటుగా జపించువారము మనము, ఇహమునం దానక్తులు
వారు. అట్లుండియు నా జనములలో నుండుంత యింగ్రియ నిగ్రహ
మిక్కడ నున్నదనుటకుఁ గాదు.

ఈ శత్యానురుఁడు ప్రబంధనాయకులకన్న నిస్సంశయముగ
మేలైనవాఁడు. మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘమగు
కత్తిందాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవు శభినవకౌముఁగించి,
తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో! అట్టైనం దన్నుంజువువారి చత్తు
రను నమ్మహాశక్తి వరమున్నదగదా! అట్లగుట నాపి నాశమొందునో
యని, తనపాటుమఱచి, ప్రియరాలి శుభాశుభములం దలపోయచు
నాసాధువు,

చ. . . . . సంభ్రమించుచున్
మతిగలఁగంగనిట్లనియె నాఁ యి శచ్చిన నీకు నిష్పదై
వతమలయానసుమ్ము! వరవల్లని! యెందుఁదలంక నేను దు
ర్మతినయి నీవు నాకుఁడెగి ప్రగ్గెదవో యని తల్లడిల్లెదన్ !

సీ. అనుడునయ్యెంతి యోయసురేంద్ర నీవు నా
హానికి నోర్వ కిట్లాన లిడఁగ
నకట నీమీఁద రా నంత యెఱుంగని
దాననే యేను నీ తలఁపు బడిన
నడిచెద నని తన్నుఁ గడచి చనంగఁ ద
ద్వాక్యరీతి నిజాభి రాంభితమున
కనుకూలమైన యట్లెఱవోచుటయు నకఁ
డక్కనన్య వెనువెంట నంత నంత

నరిగ నెందును నిలువక యబ్జముఖము
మిగుల నెడఁబాయ కొక్కొక్క మిషముతోడ
నప్పటప్పటి కొక్కింత యాలసించి
కూడనిచ్చుచు నెలయించికొనుచుఁ జనియె

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౬౨౭౩)

నమ్మినవాడు కవుడులేని మానిసి! వానిని మోసగించుట
యేమిష్టము! ఆ యప్పరనయందును దోషములేదు. ఇష్టములేని
వాడు పైబడ గమకించిన ద్వేషముఁబూనని స్త్రీలుందురా? ఐన
నొక్కటి. వధకు నుత్సహించినను గొంచెము కనికరముఁజూపి యుండిన
నాకాంతకు గౌరవము హెచ్చుఁగాని తగ్గియుండదు. నింకమనస్సుతో
ప్రేమించిన వాడెంత యనిష్టుడైనను, దనకింత మనోహరణశక్తి
యున్నదిగదాయ! సుతీషమును, ఈనిరాశ కిట్లేల యితఁడు ౨లి
యగుచున్నాడని పశ్చాత్తాపమును ఏమాత్రముం జెందని కఠిన
హృదయలగు స్త్రీలుందురా? యోజింపును.

ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దనప్రతాపము ఆపె
తెలుకవటుచువాడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శలలప్రయోగముఁ
జేసి జంతుబాలంబున సంహరించి యిట్లనియె. “నన్ను వరింపుము.
లేనిచో నీవు చనెడు చోలులన్నియు నా బలముచేత నాశముచేయు
దును. దాన నీకు నపకీర్తి కాన నాపయింగూర్చి కరుణలే! యున్నను,
భూతకోట్ల రక్షింపవలయునను దయచేసిన నాకుఁ బత్నివగుము”
అయ్యో! వానియూర్తి యెట్టిది? తనకుఁ బరమార్థము ఆస్త్రీ. ఆమెను
నొప్పింపఁడు. ఆమెపైఁ గినియఁడు. ఇత లోకమంతయు హింసి ది,
యాహింస మాన్పుటకై యాపె యుగీకరించినను జాలుననుచున్నాడు.
అహ! కాశిన్యము మార్దవము రెండును వానియందున్నవిగదా!
మఱియు నీ కాశిన్యమునకు మార్దవమే కారణము! మోహ
మాహాత్మ్య మిట్టిది. వెన్న తాయగును. తాయి వెన్నయగును!

తన్నీరీతిని వెంటడిందు నా యశురను ముగింకంధరునిచేతఁ జూపించి, పిచ్చుట నామగింకంధరుని రెండవ జన్మము వేచియుండి యతఁడు గళాపూర్ణుడై జనింప తన పూర్వవృత్తంబు వివరించి గాంధర్వవిధిని వివాహమాడి యభినవకౌముది, పట్టమహిషియై యుండెను. శల్యాచురుని తరువాతి గతియేమాయనో తెలియదు. వానిది వ్యసనకరముచు వ్యర్థమునైన శుష్కజీవితము! స్వస్థ శంక ప్రీతిచే విశోభితము.

సుగాత్ర శాలనుల విచిత్రకథ

సుగాత్ర శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణునికూతురు. దాని వరుఁడు శాలనుఁడు. ఇల్లటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీనికి నరిపడివు. పల్లెటూరివాఁడు పట్టణవాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలుపుటద్దములనుజూచి వెఱఁగు వెఱపునంది పోవుమాడ్కి, నేమలంకారములు లేకయుండు వారినేగాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘులఘులలు, ఘుమఘుమలు మిరియవచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వశృంగార సన్నాహములతో భార్య పడకించికి రాఁగా, ఇదేమి కొఱవిదియ్యమో, గజ్జలపిశాచమోయని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆభార్యకాపురుషుని తిక్కతెలియదు. శాకుంతలములోని

మ. “ సలిసంబెంతయు నాదు చుట్టిను విన్నానెంచె చూపున్, గడుకొమలిసంబయ్యను, మచ్చ చంద్రునకు శాందర్యంబె కావించు, వలకలముంగట్టియు నీ లతాంగి గడుఁ జెల్వంబందియొప్పారు, మరణాలహ రూపు నలకరింపనిది యెవో నేదియుంగల్గినే? ” *

ఈపద్యము, రచించినవారు మామక మిత్రులగు రా. అనంత కృష్ణ శర్మగారు.

అను పద్యము మొక్క సాగరస్యము నీ నుగాత్రియెఱుగునంతటి ప్రాథమై యుంకినయెడ, కొందఱు రసికులకు నహజ సౌందర్యమువలె మనోహర ముచనమొద్దియు లేదనియు, దివ్యసుందర విగ్రహముగు తరుణికి సామ్యాను గడుచుచీరలు, తాటాకుల కమ్మలును ధరించిన నదియు మనసును నీరుగాఁజేయు ఒకవిశేషమైన యొక మనియు నామెకుఁదెలిసియుండును. ప్రేమలైలోని గోపికలు పట్టుచీరలు, సరిగ వస్త్రములు, నవరత్నఖనిత భూషణములును లేనినాగు. నచ్చమైన పట్టుగట్టి, పూవులతో నలంకృతలై యే పనిసాట్లులేక యుద్ధాన వాములలో చివురాకు మిశ్రమిఁదఁ బొరలాడుచుండు రాచకన్నెల వలెఁగాక, వెన్నలదీయుట, ఆలఁగాంచుట, గృహకృత్యముల నెఱవేర్చుట మొదలగు శ్రమములచేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దేహముల నారోగ్యముగను, మనసులఁ గపటము కారిస్యములేని విశుద్ధములుగను నుంచికొని యుండెడివారు. అట్లయ్యును ప్రబంధ నాయికలకన్న నెన్ని మోమడుంగులు వారు ప్రీతికరలగుట భాగవతములో దశమ స్కంధముఁ జదివినవారికి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? శాలీనుఁడు రసికశిఖామణి కాబోలు! తనభార్య కృత్రిమములగు తథకు బెథకులను వదలి గొల్లభామరీతి నున్నఁగాని దగ్గఁ జేర్చనని సంకల్పించి కొన్నాఁడేమో!

అత్తగారు ఇంకను శ్రద్ధతో సాగనులు దిద్దిదిద్ది కూతును రెండు మూఁడు నాళ్ళట్లయిపెను. వృధాప్రయాన! “పట్టిరాకపోక లొనర్చె వానినతియు”. పెద్దీకూతు రూరఁయుండినను జెలికత్తె లూరకుండురా? జీతము గల బ్రతిఫలముగా బోధనులుచేయనిచోఁ గృతఘ్నతయని యోమో! “ఆ బ్రజ్ఞావతికి నేకాంతంబున నిట్టనిరి.”

* మన నాటకములలో వీరిని గాజస్త్రీలవలె చిత్రించి యుండుట రచనాభాగము.

అ “పాలతి ! యాలిమగనిసోడుము లేమియుఁ

గలిగినట్టి చొప్పు గానరాదు
మీ తెలింగుచూడ మేల్కేలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమిచెప్ప ? ”

(కళా. అ. ౪. ప. ౬౫)

క. కాంతుఁడుచిత్రజ్ఞుఁడైనను

కాంతకు సిగ్గువడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా !

కాంతుఁడు సిద్ధితికాఁడే

కాంతయు నట్లైననెట్లు కాపురమింకన్.

౬౬

అ. నలినవదన ! యెన్ని నాల్కైనఁ జెన్ని మాఁ

తుఁలుగావు నీవు తొడఁగి పలికి

దగినసేవజేయ కగునె యూరకయుండ

నాతఁడేమియు ననఁడనుచునిట్లు

౬౭

క. మగవాఁడు భాగ్యవంతుఁడు

మగువకు నొప్పుగునె యిట్లు మానవులిగి గ

ట్టిగఁ దాల్చు దనంతనయూ

డిగ మిటునటుసేయ నతనిదెందము కరఁగున్

౬౮

క. గారామనఁ దోడ్తోడన

రారమ్మనఁ డనుచు మగుడి రానేటికిఁ గ

ర్పారంబుతోడి బాగా

లీరాదోయాకు మడచి యీరాదో ! చెలీ !

౬౯

క. వెంగలివిగాక నీవో

యంగన భోగములపంట యామనియగు నీ

బంగారువంటి ప్రాయము

సంగతియే యకట ! రిత్తశయ్యకు నొసఁగన్

౭౦

క. యౌవనము గలిగినప్పుడ

పూవుంబోడులకుఁ బతుల భోగంబులుగా

కావిభవములకుఁ గొఱయే

యౌవనజాతాక్షి ప్రాయముడిగిన జనుకన్.

౭౧

క. “అనవిని యీ పెడమాటల

నను నేటికిఁ జంపెదరు వినన్ నైపవునా

కని సిగ్గునఁ బలకుచునాఁ

డొసరిచి చూచెను దదీయమున్నుల తెఱఁగున్”

౨౨

ఈసంభాషణ యాశీర్వాదుము. అశ్లీలవాక్యముల లేవు. జాతీయములు. లోకోక్తులు వీరచే నువాసింపఁగా. దెలికత్తెల్లియు గరువముగాఁ బలకుట కావ్య. లోక నరీ. కడపటిగవ్య మత్యుత్తము. ముగుడక న్నే మొక్క. అను సిగ్గును, లోక గాతను సొగసుగఁ జూపుచున్నయది !

ఈ నూతన డికిత్సలు ఫలమిముక పోయెన. పాపము ! నుగాత్రి యేమిచేయును ? రాజకుమారిగా ముడినిచోఁ జందనాదలఁ బట్టించుకొని చురుటాకుఁ గొన్నవై హాయిగా మూర్ఛవోయి యుండును ! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమును పథ్యము దప్పక నేవించి ప్రకటింపవలయునన్న సుద్యానగన ముండవఱెను. శీత లోపచారములకు నేవకురా డ్రుండవలయును. సరస్సులుండవలయును. మఱియు పచ్చకగూరము, పునుగు, జంపి, అరటిబొందెలు, చంగనము మొదలగు సంకారములు లేవిది శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహనచేయనగునా ! అట్టి నీటులు ధనికులకేగాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు. ప్రబంధములలోని మోహముమాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజుల యిండ్లలోనేగాని యింకెక్కడను రతి మగ్నములు వాసము చేయరని చెప్పవచ్చును ! నుగాత్రి కీ దిగఁదీపులెవ్వయుఁ బట్టలేదు.

“నాకును మంగళనూత్రం బీపాటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివేలనుచు నెంచికొనియు వేటొకలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారంబుల నెప్పుడు నేమటకయ తాల్చుచుఁ దన తల్లి యేమియు నరని నిటిటాడకుండం బ్రార్థించుచుండె”

(కళా. ఆ ర. ప. ౨౩)

భర్తకు నొక పిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి ! తన యొం
కారము లాయనకు నాయురభివృద్ధికరము లనుట పిచ్చియైనను మేలు
చేయు మంత్రములలో నొకటి గాన ననింద్యము. ఈ యోర్పున,
వినయమును, సుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతృప్తియుశృంగారభావములు
గావా ? పతిపైఁగల ప్రీతిని నూచింపవా ! అత్తగారికిమాత్రమున
శాంతము గుదురదాయె ! మనుమఁడు గలుగకున్న దనకు మోక్షము
గలుగదనియేమో ! ఈ దౌర్భాగ్యఫలంబుఁడు దోటదొనైన గృహి
చేసి ప్రయోజకుఁడు గానీ యని యాతనిని బూదోటలో నూలిపొకి
నియోగించెను ! శాలీనుఁడు నత్వగుణుఁడు చెప్పినదంతయుఁజేసి రచ్చ
లేక యుండమనెడువాఁడు మరియు, ఇల్లటపల్లుఁడు. అట్టి యల్లురకు
మర్యాదలెక్కువ యుండునా ? ఒక్కభేదముఁ జెందక నిత్యము దోట
పనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రీ—

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తన విభుండు
తనువు బడలఁగ బూదోట పనులుసేయఁ
జూడనోర్వక తాను నచ్చోటికరిగి
తోడుపడియెడ నని చూచు క్రిత నుడుగు.

(కళా. అ. ర. ప. ౨౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నా శృకు లజ్జఁ బాయఁద్రోచి పురుషునకు నహ
యముగఁ దానును దోటపనులను జేయ

ఉ. “ . . . . .
... .. ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రయుండున్న వనంబులోనికిన్

(ప. ౯౪)

క. చనియాతఁడు దా సలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్న బలిమిఁ గడంగెన్
దన సొమ్ములెల్ల నొక మఱు
గున నిడి పిరిసుట్టుసుట్టికొనిన వలవతోన్.

౯౫

సీ. తోరంపుఁజనుదోయి తుళ్ళింతలనిడంగఁ
 దగువోట్ల గుద్దంటఁ ద్రవ్విత్రవ్వ
 వ్రేఁగైనపిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను
 వడినిట్టునట్టు నడిచి నడిచి
 యడుగుతుంపురు చెక్కుటద్దంబులను బర్వ
 మళ్ళకు మడవఁ మార్చిమార్చి
 నడుములేదీవియ నకనకల్గుడువనిం
 పునఁదగు మోఁపులు మోసి మోసి
 చిఱుచెమటచేర్చు వింతక్రొమ్మెఱుంగుతోడఁ
 గొమరు మేనొప్ప నారెకుఁ గొప్పవదల
 నేమిటికినైనఁ దా మున్న యేగి చే ?
 యెల్లపనుల నొనర్చె నింపెనక మెనఁగ.

౯౬

ఇన్నాళ్ళు గరగని యాతని మనసు ఈనవ్వ మోహన
 మూర్తిచే జయింపబడెను !

చ. . . . . ఆనా

బడలిక చూడలే కిడుమ పొట్లకుఁజొచ్చి నలంగితంచు నె
 క్కుడుతమకంబుతోడ, దలఁగ్రుచ్చి కవుంగిటుఁగూర్చిన తత్తిక.

(ప. ౯౯.)

పశుప్రాయ మగుశృంగారమునకున్న సిదియెంతమేలు ? చూచి
 చూడకమునుపే కామినుఁ గవయ నుంకించుట లోలత్వము. సీచము !
 ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆపె తన నహాయమునకై స్వయ
 ముగా వచ్చినందుకు మెప్పు? బడలినంగుకుఁ గనికరము. గొప్పబుద్ధిఁ
 జూపినంగుల కుదారవర్తనయను గౌంపము ఇట్లు స్నేహము మర్యాద.
 వీనికనుకూలములైన భావములతోఁగలిసి శృంగారము చూపఁబడి
 యున్నది. ఇదిశ్రేష్ఠము. గానసికము. శాశ్వతము. పెరియవి యంగ
 రాగములు. తుచ్ఛములు. చంచలములు. మనసుతోఁగలసినట్లు

కామేచ్ఛ వర్జించుట మనఃసంతకగా లేదుగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలా లలితఁబు

తన మనోఽధము ఫలించినంతఁగల గారణ మొనెక్కుఁ దెలియు దయ్యె. ఎట్లు దెలియును ! కార్యము లనేకములు గణించి పరిశీలించినఁ గాని కారణమునేర్పఱుట దుర్లిభము. ఒక్కనాటి యనుభవముచే నిర్ధారణ చేయనశక్యము. అట్లగుట నాటిరాత్రి సుగాత్రి నంతోష ముతో “నెప్పటికంటె మిగుల నలంకరించి” కొని కేళికాభవనమునకు రాగా “తోటపనులు, నేయుమూర్తి మరీచాత్రి పాఠకునికి” శాలీనుఁడు ఈప్రచండవేషముఁ జూడనైనఁ జూడక యేదో ధ్యాన మున మానియై కదలకయుండఁజూచి, భార్య శోకాశ్చర్య సమగ్నయై వేచివేచి విసిగి,

ఉ. ఆలలితాంగి చాలఁదడవచ్చుట నమ్మెయి నుండి సాహసో
ద్వేలతనంతఁ జేరి కడుఁద్రమ్మటచే క్రమమొంది నారగాఁ
బోలునుబోదునా నిదురఁ బోయెదరె యని కష్టరంపుఁదాం
బూలముదాని భుగ్గురని ముఱుకొనిం జెవిదండఁ బల్కగన్.

క. పైకొన్న పరాకున నతఁ
డేకోర్కిని వచ్చితనియె, నింతయు వగతో
లోకము వారలు పతికడ
కేకోర్కిని పత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలపెన్.

క. ఓ నాయక ! ఇతరమ్ములు
పొనిమ్మా పాటియైన బుద్ధిగలిగి నా
మానసములోని శోర్యులఁ
పూనికనడిగితిరి లోక పూజిత నైతిన్.

మ. ఆకటా ! యేమని దూఱుదాన మిము నాథా కేగుజామయ్యెఁ బొం
దికగాఁ బాదములొత్తరమ్మునుటగానీ, యెంటి యేమొగదా
నికటతోడికి నెగుచెమ్మునుటగానీ కొంతనెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులువిచ్చి చూచుటయకానీ లేద యొక్కంతయున్.

ఉ. నేడలతోటలోనపుడు నిబ్బరమైన మదీయ భాగ్యమున్
బోడిమియేమి పాకమునఁ బొందెనొ ! మిక్తపయట్లు గాంచిపెన్
వాడిదనర్చు నాచనువునన్ మిము నెమ్మొయినంటిఁగాని, యే
నాఁడును బుణ్యసాధ్యికి గణంబదిగాదని యేనెఱుగుదున్

(కళా. ఆ. ర. ప. ౧౦౯-౧౧౩)

తే. అంతఁ దొలునాఁటియట్ల యత్యాదరమునఁ

బోయి పూఁదోట పనులెల్లజేయుచుఁ బతి

మన్న నలుగాంచి యెంచెఁ దన్మతికిఁ నట్టి

సాంపులేగాని భూషణా లింపుగామి. (కళా. ఆ. ర. ప. ౧౧౩)

ఉట్లాతిని మనోవృత్తింగాంచి తగురీతి నాఁడు మొదలు వర్తించు
నదై యెల్ల సుఖంబులంగాంచి పరమసాధ్యలలామమన నానుగాత్రి
ప్రసిద్ధి వడసెను !

ఏకాంత గోష్ఠివర్ణించునపుడును గవి యెంతనాణెముదోఁవ
వ్రాయుచున్నాఁడో చాడుడు ! ఇది నభ్యమైన వర్ణన. దీనిజదువఁ
దలవంచికొను నవసర మెవ్వరికి నుండదు మనవారనేకులు శృంగార
మునకు శుచిత్వమునకును బరస్పర శత్రుత్వ మాపాదించిరి. ఇది
నత్యమునకు స్వభావమునకు రెండింటికిఁ దప్పిన యాహా, గొప్పవారి
ప్రేమలు పరిశుభ్రములు నిర్మలములు. మృగప్రాయుల శృంగారములు
వికారములు తుచ్ఛములు ;

సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము

ఒక విషయముంబట్టచూచిన సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాస
ఘట్టము * వఱిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయ మన,
ప్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలసినట్లు వర్ణించుట.

* ఈఘట్టమునను ఒకలోపము. వానకురియుచుండగా మ.గ.నితో సమముగ
దానును క్లేశముల ననుభవించుటలేనను సుగాత్రియొక్క కోరిక వృద్ధముగ నాచినుకుల
వారు తడియలేదట. తడిసిన నొండొరు లింకను చల్లగానుండి యుండరా !

(వక్తృతివర్ణనావిధములు

ప్రబంధకివులు వర్ణించిన చాడవేటు. పృథ్వీముఖ కొండలు
లతలు మొదలగు వస్తుప్రపంచముంతయు నుత్ ప్రేక్షకు సామగ్రి.
అందును స్త్రీ సామ్యముగాను, శృంగార క్రీడగాను ఉత్ ప్రేక్షించుటకు.
వసుచరిత్రములోని యువ్యానవనము గూర్చిన ప్రశంసలందుకు, బ్రమాణ
ములు :

చ. “ ఒనరహిమావసుందరములూడ్చి తెమల్చిన పత్రభంగముల్
సన నసియాడుచున్ మొగడ చన్నులు పల్లవపాణిగప్పు నూ
తనితితి కాలతాంగుల సుదారగతిం జలివాపి నెయ్యపుం
బెనఱువనేర్చె దక్షిణసమీరణుఁడొయ్యనఁ దావులంటుచున్. ”

(నను. ఆ. ౧. ప. ౧౨౭)

చ. “ జనపతిదారసిల్ల నొక సంపదగి తావులకొమ్మ రాగవ
ద్దన నుమనోభిరామయయి కాఁకవహింపఁగఁజోలు! కానినో
ననుపమపంచసాయక కరాంచలచంచలచాపశింజనీ
జనితకరోరఘాకృతిని సైపఁకయొన్నె పరాగసాండుజై. ”

(నను. ఆ. ౧. ప. ౧౫౬)

ఈయత్ ప్రేక్షుల సుద్ధరించుటకై యెత్తఁబడిన సాధనములు
సక్తిత్తుగ సహజోపములు బహుళముగ్లైను. ఏవస్తువులలోనైన స్త్రీలు
లీసలు దానికి సరిపోవునట్లు స్త్రీలలో నేవస్తువైన లీనము! ప్రబంధ
ప్రపంచము స్త్రీనుయము. ఆడుమళయాళము. చెట్లు, చేమలు,
పక్షులు, నరస్సూను, నదులు, గుట్టలు, అన్నింటనుంధీయు నుత్ ప్రేక్ష
యను పుటమువేసి శృంగార భస్మముఁజేయవచ్చును! ప్రభావతి మంచి
దుక్కిసాగినపాలము’ అనిసూరన వర్ణించి ముందుట జ్ఞప్తియున్నదా?
నూరన్నయందును ఈ దుర్లక్షణములున్నవ. కాని, పాండిత్యమును
బోధించి భావగుమీఁద దృష్టియుంచి వ్రాయునలముల నీదోషము

పొంతబోడని నా యభిప్రాయము. కారణములు సమయోచితముగఁ జూపబడును.

దుష్టములగు నుత్ ప్రేక్షకులు ప్రాచీనకవులయందఁ గానరావు. పెద్దనామలయందును అంతగానుండవు. ఈయక్తికవిత్వమునకు మార్గ దర్శియు గురుప్రాయుఁడు నైనవాఁడు రామరాజభూషణుఁడు. అతని వలె నింకెవరును జేయలేదు. చేయబోరుక. వసుపరిత్రకు ననంతరము బయలు వెడలిన కావ్యములలో నీ చిత్రములు మెండు. పగములో శ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, భాసములలో విపరీతోత్ ప్రేక్షకుని సర్వకవులు అవలంబించిన వేడుకలు.

రామరాజభూషణునకుఁ గార్వము వెట్టివెట్టి యుత్ ప్రేక్షకులు దక్కువగనుంటుకు, తననంతరము మిత్రురీయుఁడుటకును గారణము స్పష్టము. శ్లేషయొక్క సహాయములేనిది సహజోపమల సమర్థింప నగుగాని, పిచ్చియుత్ ప్రేక్షకుల సమర్థింపనసాధ్యము. వసుచరిత్రకు మునుపు శ్లేష విస్తారము ప్రచారమునకు రాలేదు. తరువాత వచ్చినది. శ్లేషయు, శబ్దవైచిత్ర్యము. భావనైపరీత్వమును సమర్థతమున. వీరి వేండ్రముచే గవిత్వములోని గన మంతయు నెండిపోయినది.

ఇట్లు స్త్రీచయముగా వర్ణించుటకుఁ గారణము అది శృంగార మునకు నుపకరణమను నూహ. ఈయూహ యాభాసము. ఎక్కడఁ జూచినను స్త్రీలు చెడలవలె మిలమిలలాడుచుండిన వారియందు మన శేమాత్రముఁ బ్రీతియుండదు. అతిచే జనించు రసము రోత, అపు రూపముగానిది యల్పమూల్యము. విరక్తి దట్టముగఁ బట్టవడవలయు నన్న నాఁడుమళయాళములో నొక దినమున్నజాలు. పదాటవేలుం జిల్లర కాంతానులు మందఁజేర్చినవాడగుటఁగాదె శ్రీకృష్ణుఁడు నిత్య బ్రహ్మచారియనఁ బ్రశస్తయ్యె! ఆయనవలె దూరీకృతరక్తులు నిర్జి

తేంద్రియు లొరుండరు! సర్వవ్యాపిగానుండు వస్తువుపై బుద్ధి
యంతగాఁ బోదఁజుటకు నా భగవంతుడే శాక్తి! అరుదైన కొలఁది
గిరాకి హెచ్చుననుజారు న్యాచుమునైన ప్రబంధకారు లెఱుంగమి
వారి చిత్రకవిత్వముకన్న మించిన చిత్రము!

భారతమందలి స్వభావవర్ణనావిధానము

భారతపులు ప్రకృతివర్ణన యెంతయు మనోహరముగఁ జేసి
యున్నారు. తఱచుగ నుపమానము నైన నాడరు. వస్తువు నుండిర
ముగానన్న దానిని నిజరూపముతో నాక్షాత్కరించినట్లు వర్ణించిన
ప్రత్యక్షానందమియినా? పోలిక లేల? ఉత్ప్రేక్షలేల? నరుగులు
గ్రమ్ముచుండఁగా నలల పరంపరలచేఁ దీరముమీఁద గొట్టుకాడు
నముద్రము తనంతట గఁభీరముగాగా? అద్దాని జూచినప్పుడు మన
మానందించుట యుత్ప్రేక్షతోనా? దానియందు చూపు వాత్తి
యిటునటుఁ దిరుగఁకుండుటచేనా? భారతములో నుపమానోత్ప్రేక్ష
లతోఁ గలిసిన స్వభావ వర్ణనములున్నవి గాని, యవి స్వచ్ఛందముగ
నప్రయత్నపూర్వకముగ వచ్చినవి. సాగసుగ వనములగుండా దారిచేసి
కొని పాఱునదిని స్త్రీకింబోల్పుట సర్వదేశములలోను బ్రబలిన యలం
కారమగుట వైజయంతచున్ను. ఇట్లు చేయుటలోను నసాధువగు క్రియ
యొకటున్నది. ఏదన నదియందలి ప్రత్యవయవమునకును స్త్రీయవయవ
మొండు సరిపోలినదని, యట్లే స్త్రీ యంగాంగములకుఁ దోడు
పోయిన భాగములు నది యందున్నవనిగాని చూపుట. ప్రత్యవయవ
సమన్వయము చిత్రపుటూహ రసాన్వితము కాదు. మొత్తపుటర్థముగా
సహజోపమలు, ధ్వని మొదలగు వానిచేఁ గూర్పఁబడు సంబంధము
మించిది. ప్రత్యంగక్రమమునకుం బోయినఁ కుముక్తులు దప్పవు.
ఆకారము సమష్టి నే భావము నుప్పతిల్లఁజేయునో, దాని నారసి,

ప్రముఖములైన సాదృశ్యములున్న వానిని నూదించి విరమించుట బాగు. దీనిచే జనుచరులకును లాభము. ఎట్లన, కవి చూపించిన పోబడింబట్టి యొకను గొన్ని సామ్యములను మనమే యేర్పఱచుకొనుటకు నవకాశముండుటచే బుద్ధికి బనులును నానఁ జోటవయుఁ గలుగును. ప్రతిపదటికగా బాకీ యేమాత్రము వేక యంతయు విశదపఱచిన మన మనః పరిశ్రమకు పీలుండదు. కానఁ గొంతవడికి మాంద్యము విరుగును జనించును. పూర్ణోపమలకన్న లుప్తోపమలు రసవత్తురములు. భావానుకూల్యములు.

ప్రాచీనులలోఁ గొందఱు కవులు (అందును ముఖ్యముగా బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు) ఇంకొకవిధమైన యపభ్రంశము నాశ్రయించినట్లు తోచెడిని. ఏదన, వనవర్ణనము మొదలగునవి చేయునపుడు పదాడ బరమునకై నిఘంటువులలోని చెట్ల పేర్లన్నియుఁ బ్రయోగించుట, దృష్టాంతము.

ఉ. “ అందుఁదమాలమాలవకుళార్జునసింబ కదంబపాటలీ
చందననాళి కేళిఘనసార శిరీషలవంగలుంగ మా
కందకుచందనక్రముక కాంచన బిల్వకపిత్థమల్లి కా
కుంద మధూకమంజూలనికుంజములందనరాని పెండియుక,”

(భాగ. తృ. స్కం-౦.)

ప. అది మఱియును మాతులుంగలవంగలుంగ చూతకేతకీ ధల్లాత కామ్రాతకసరళ పనసబదరీ వకుళవంజుళవటుకుటజ కుందకురవక కురంటకకోవిదార ఖజ్జూరనారి కేళిసిందువార చందనపిచుమందమందార జంబూజంబీర మాధవీమధూక తాల తక్కిలతమాల హింతాల రసాల సాల ప్రియాకు బిల్వామలకక్రముక కదంబ కరవీర కదలీకపిత్థ కాంచన కందరాళ శిరీష కింశపాఞ్కోకపలాళ నాగ పున్నాగ చంపక శతపత్ర మరువక మల్లి కామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంతసమయ సాభాగ్య సంపదంకురితపల్లవితకుసుమితఫలితలితవిటపవిటపివీరున్నివహించుకృతంబు.

ఇత్యాది

(భాగవతము. అ. స్కం-౦.)

వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము

ఇట్లూరక వృక్షనామములఁ బేర్కొన్న నేమియందము ? ఆ చెట్లయొక్కగుణము, ఆకారము మొదలగు విశేషముల నెఱుకపఱచు విశేషణములఁ జేర్చుకున్న సమరమునకు గవివర్ణనమునకును భేదముండునా ? అరటిచెట్టు, అని చెప్పిన మాత్రాన వినువారికది యిట్టిదని యేర్పడదు. మనసుముందఱ ప్రతిమవలె వస్తువు గన్పట్టవలయునన్న సామాన్యగుణముఁ బేర్కొనినఁగాదు. విశేషాంశముల, జాపవలయు. నిదర్శనము. మనుష్యుఁడు అన్నమాత్రాన మనకు నేరూపమును గోచరింపదు. విశేషణములఁ జేర్చుచుఁ బోయిన ప్రతిమయుఁ దీఱుచు వచ్చును. ఎట్లన చింపిరిబట్టలవాఁడు. తలవిరియఁబోసికొని యున్నాఁడు. పంగనామాలు, ఎడమచేతిలో గరుడస్తంభము, కుడిచేతిలో గంఠ. అనునప్పటికి దాసరివాఁడు ప్రత్యక్షమునకు వచ్చును. దాసరివారిని బరిశీలించినవాఁడు ఇంకను విశేషణములఁ బూర్చిన, నేదోయొక దాసరిగాక, స్మృష్టమగు నొక రీతికిం జేరినవాఁడు ముందువచ్చి ఘోషించును. అట్లే యరటి చెట్టు గూర్చియు, అరటిచెట్టన్న మాత్రాన నేయరటి చెట్టో ! కాండము గుండ్రముగా బలసియున్నది. సూర్యకిరణములు సోఁకి లోనదూరక యిటుదిరిగి పోవునంతస్నిగ్ధము. వెడలుపైన యాకులున్నవి. ఘనమైన యొంబముచే పంగిన తలగలది. ఈ రీతిఁ జిల్లర చిల్లరనంగతులు గలుపుచు వచ్చితిమేని యాకారము రంగులుదీటి యేదేనొక విగ్రహముగ మనసున ప్రతిఫలించును. ఇట్లు గాక పేరుల జాపితా యెదుట నుంచిన, మనమేమి వర్తకులమా దానియెడ నాదరముంచుటకు ?

సమష్టిగా వ్రాయుట నిఘంటుకారులవని. వ్యక్తి నొకదాని హృదయమున సాక్షాత్కరింపఁ జేయుట కవియొక్క ముఖ్యోద్యమ

ములలో నొండు. ఇది చేయంజాలని వాడు పండితుడుగావచ్చునే గాని కవిగానేరడు. తన మనసులో నేదే నొక యాకృతిని చక్కగ నేర్పటచి పదములమూలముగ దానిని రసికలకు వ్యక్తపఱచిన నదియ కవిత్వము. నదిని వర్ణించిన నన్ని నదులకుంజెందిన తీరునఁ జేయుట కళగాదు. మఱి యే దే నొక్క తెలుంగునది దోషవలయు. అట్లే సరస్సులు మొదలగు ప్రకృతిమూర్తులం గూర్చియు.

పాత్రముల వర్ణించునపుడును ఈతత్త్వము నేమాత్రము మఱవరాదు. ప్రబంధకవులలో ననేకులు వసుచరిత్రానుకారులు. ఈవద్ధతి నేమాత్రముఁదెలియనివారు. వీరినాయకలు పరస్పర ప్రతి బింబములు. ప్రత్యేకించిన గుణము, చర్య, రూపము, ఏదియు లేదు. నాయకులు నట్లే.

కవులు వర్ణించిన ప్రకృతులు పాత్రములు సుతీక్ష్ణములాయని శోధించుట కొక యుపాయమున్నది. ఏదన. ఆవర్ణనలఁ జదువుటచే చిత్రకారుడు విస్పష్టమును అనన్యమునైన ప్రతిమను వ్రాయఁగలడాయని వితర్కించుట. బస్మిర పోతనామాత్యుని వనములు సరస్సులు నన్నియు గురిగింజలట్లు ఏకరూపములు, ఏక రూపములనుటయుఁదప్ప. ఏకనామము లన్న నింకను సత్యము! ఏలన నిఘంటువులలోని పేర్లున్నవిగాని, యయ్యై వస్తువులకుఁ గాలాదుల ననుసరించిన చర్యలెవ్వియు నారోపింపఁ బడనందున నవి దృష్టములు గావు.

పాత్రములఁ బరిపూర్ణములుగా వర్ణించుట యెంతతప్పో వనాదులసైతము 'సర్వలక్షణసంపన్న' ములగా వర్ణించుట యంత తప్పు. పోతనయొక్క తెల్లన్నియుఁ బుట్టి పెరుగు తా వీజగతి నొక్కటే! ఎద్దియన. నిఘంటువు ! భూసారాది తారతమ్యములచేత నొకజాతికి వృద్ధికరమగు నేల యింకొకదానికి క్షయకరము. మఱియు. ఒక

నేలలో పెరుగు వృక్షములు సైతము సరిగా నాయికానాయకులు వచ్చునదిచూచి యన్నియుఁ బుష్పఫలభరితములు గావు వనములు, తోటలు మొదలగునవి మూచినవారందఱకు నిది తెల్లంబు. కవులకు గాదు. పాపము! వారేమి చూచిరి? నిఘంటువులం దప్ప.

ప్రబంధకవులలో పాత్రవర్ణనమునఁ గనంబడు దోషము లన్నియు ప్రకృతివర్ణనమున నున్నవి. దేనినిగాని తాము భావించి నట్టియో, చూచినట్టియో వ్యక్తిగా వర్ణింపరు. సర్వసామాన్య గుణంబులఁ బేర్కొనియాకృతిని నిర్ణయింపఁజాలని యంత సమష్టిగా వ్రాయుదురు. ఇది ఉన్నదియున్నట్లు, కన్నది కన్నట్లుగాక చదివినది చదివినట్లుగా వ్రాయుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతము!

నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనముసేయు రీతి

భారత కవులలో నీనోషమంతగా లేదు. విశేషణములు లేని జాపితాలు మృగ్యములు. అమృహనీయుల రీతిఁ జూపుటకునై కొన్ని యుదాహరణముల నుడివెద:

నిరలంకారములు.

మానిని. “ఏచితనర్చితలిర్చినక్రోవుల నిమ్మగురావుల జొంపములం బూచిన మంచయిశోకములన్ మరపొన్నలఁ జొన్నల శేదఁగులన్ గాచిబెడంగుఁగ బండిన యాసహ కారములం గదలీతతులం జూచుచు వీనులకింపెసఁగన్ వినుచున్ శుకకోకిల సుస్వరముల్.”

కవిరాజు విరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్యహవిర్ధృత సోరభిధూమలతాతతులం బెనగిన ప్రాచుల కొమ్మలమీఁద నపేతలతాంతములైననుజా యనిమధుప ప్రకరంబులఁజూచి ధరావిభుండంతనెఱింగెఁ దపో వనమిదియల్లచె దివ్యమునీంద్ర నివాసము దానగునంచు వెనక్.”

(భా. ఆ. ప. ౩. ౪. ప. ౨౦, ౨౧.)

లయగ్రాహి.

కమ్మనిలతాంతముల కుమ్మొనసి వచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము లెసఁగఁజూ
తమ్ములలసత్కి—సలయమ్ముల సుగంధిముకుళమ్ములను నానుదు ముదమ్మొనరవాచా
లమ్ములగు తోకిత కులమ్ములరవమ్ము మధురమ్ముగుచు విన్నెననిశమ్ము నుమనోభా
రమ్ముల నశోకనికరమ్ములును జంపకచయమ్ములును గించుకవనమ్ములును నొప్పెన్

లయగ్రాహి.

చందన తమాలతరులందు నగరుద్రమములందుఁ గదళీవనములందు లవలీమా
కందతరుషండములయందు ననిమాలదరవిందసరసీవనములందు వనరాజీ
సందళిత పుష్పమకరందరసముం దగులుచుందనువు సౌరభిమునొంద జనచిత్తై
నందముగ బ్రోషితుల డెందములలందురఁగ మందమలయానిల సుమందగతి వీచెన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౫. ప. ౧౩౮, ౧౩౯.)

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘన ఘోషము లెల్లఁ గెలంకులన్ భయం
కరములుగాఁ గరాళ్ కరకాతతు లొప్పఁ దటిల్లతాళివి
స్ఫురితముగాఁ బ్రపూర్ణజలపూరము తద్గిరికుంజభూరిని
ర్మరతటిసీతటి నీకటసాలచయంబు విమూలితంబుగన్.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౯౭.)

క. లలితమధు స్రవ ఫలములు
విలసిత మృదుపత్రతేతులు వృత్తస్కంధం
బులు నవిచలితచ్ఛాయలు
గలబదరీతతులఁజూచి కడువిస్మితులై.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౦౮.)

సాలంకారములు

మ. ప్రమదాసాదిపయః ప్రపూర్ణ మిదిగో ! పద్మాకరంబంచుఁద
త్కమలామోద సుగంధమారుతము వీరకా మున్నెఱింగించెన
నమణింబిల్చె సరోవరంబనిలజాక రాజీవ రాజీవస
త్సమదాళి ప్రజచక్రవాక బకహంస క్రౌంచనాదంబులన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౬. ప. ౧౩౨.)

సీ. రంగదుత్తుంగతరంగ హస్తంబుల
 నాడెడు నది వోలె, నతులవేగ
 వాతవిధూతమై వలెడునది వోలె
 బర్హతకందరోపాత తతుల
 దొడలెడు నదివోలె ధ్రువ ఘనవితుల
 నగియెడునదివోలె, నాగనక్ర
 మకరకులకుంభ్యమాణమై తద్బాధ
 శోపనియదివోలె, నుచ్చభీమ
 నినదమగుచునున్న నీరధియొద్దకు
 ... .. (భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౮)

సీ .....

సురనదిధరణీతలంబున కరుగుచెంచి
 కలహంసగతియు నిర్మల ఘనహాసంబు
 నాకీర్ణమీన విలోకనములు
 నాలోలపవనవాచాలితకల్లోల
 రసిక మృదూత్తులు నెసంగుచుండ
 బ్రీతితో భగీరథుడను దూతచేత
 నీతయై మహాముని పరిపీతరిక్త
 మగు సరిత్పతిగూడి యా సగరజాలకు
 హితముగా దానినించె నాతతజలముల

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౩౩)

క. నానావర్ణశిలా విహ
 గానేక మృగాభిరామమై భూనారీ
 నానాభరణ విభూషిత
 పీనోన్నతకుచముఖోలె తెలిగెడు దానిన్
 క. లలితాచ్ఛస్పటిక శిలా
 తలములపైబాణు విమలతర నిర్మరిణీ
 జలపూరముల నుదారో
 ల్లలదురు హారాలి నుజ్జ్వలంబగుదానిన్.

(భా. ఆర. ఆ. ౩. ప. ౨౯౨, ౨౯౩)

మిశ్రములు :

క. ఖరకిరణతాపమున నురు

తరదవదాహమున శోషితములైన వనాం

తరతరుతతి కాప్యాయన

కరిమై వర్షాగమంబు గడుబెడంగయ్యెన్.

తే. విశద శారదాంబుద పరివేష్టన మునఁ

బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబనె యనంగ

వికచ కాశవనీ పరివేష్టనమున

నతిశయిలై నిర్మల కమలాకరములు.

ఉ. భూసతికిం దివంబునకుఁ బొల్పెసఁగంగ శరత్సమాగమం

శాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె మహర్షిమండలలో

పాసితరాజహంసగతి భాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మ

జ్ఞానసశోభితం బగుచు నబ్జాయానముతో సమానమై.

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం

జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవక్తరవగంధి బంధుతో

దారసమీర సౌరభము చాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క

ర్పూరపరాగ పాండుగుదిపూరములం బరపూరితంబులై.

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా

వరణములై దళిత్రమల వైభవజృంభణ ముల్లసిల్లను

ధురతరహంససారసమధువ్రత నిస్వనముల్ పెలంగఁగాఁ

గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁజూడఁగన్.

క. దానాంభః పటలంబునం బృథుపయోధారావళిం చాల్చి గ

ర్జానిష్ఠోషము బృంహితచ్ఛలనఁ బ్రచ్చాదించి ప్రావృట్పయో

దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ దీగ్గె నాఁ

గా నొప్పారె మదోత్కృట ద్వీరదసంఘంబుల్ వనాంతమునన్.

క. కలనీలకంఠ కోలా

హల లీలలు నెంచె రాజహంసకులములన్

దిలకించె సప్తపర్ణా

వలి విగళితకుసుమకుటజవాటికల గెడన్.

మ అతి గాంభీర్య విభూతి నేకచుళి కాహంకార నిశ్చేష శో
 పితపాథోధిపయస్కుండైన ముని దోఁచెం బుణ్య తేజోమయా
 కృతి సయ్యామ్యదిగంతపీఠి, బ్రకట క్రీడాకళాగర్వ గ
 ర్జిత మండుక కళంకితాంబు శుచితాసిద్ధి ప్రదాచాయుండై

నిరలంకారము లనఁదగు పద్యములలో ధూర్జటి వ్రాసిన,

కా, “ప్రాకఃకాలతుషార శీకరచయప్రాప్తిన్ లసన్ మాక్తి శో
 పేతా గారములట్లు చెల్వెసఁగు తద్బిందుచ్ఛటాజాతవి
 వ్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురన్నోదీర్ణ గేహంబులై
 లూతాకల్పితతంతుసద్దములు వొల్పుం జూడఁ జిత్రంబులై.”

అను పద్య మత్యన్భుతము!

ఉల్ ప్రేక్ష

భాస్కర రామాయణమున సీతాపహరణ ఘట్టమున స్థావర
 జంగమ ము మైన ప్రపంచమంతయు నాయమై కై యాక్రోశించెనని
 యెంత యుదాత్త రేఖ గా నుల్ ప్రేక్షింపఁ బడినదో చూడుడు.

తే. ఓలి శృంగంబునెత్తినకేలుగాఁగ
 నిర్భరంబుల పెనుమ్రోత నిగిడిచెరయ
 గిరల జనకరాజాత్మజ పరిభవంబు
 జగములెఱుంగ నాక్రోశించు పగిడిదోఁచె.

(భాస్క. ఆర. ద్వితీ. ప. ౧౨౧)

సీత! పరమపావనమూర్తి! శ్రీరాముని భార్య, దౌష్ట్యమున
 నామెను బలాత్కరించి కొనిపోయినవాడు నర్కలోకాధీశుడగు రావ
 ణుడు. రాక్షసవంశ సంహారకారణమైన దీ యాగడము. ఇట్టి జగత్
 ప్రధాన సుదర్భంబులఁ బ్రకృతియు మనుష్యమాత్రులరీతిని నుఖ

దుఃఖాది వికారములుందాల్సిన ట్లుత్ ప్రేక్షించుట నమంజనముగాని, చీమకు నోమకు వాసియైన నాయికానాయకుల పాటులంగూర్చి అక్షించునదిగా వర్ణించుట గాంభీర్యమునకు గొఱత. వస్తువుల కొలందులు గణింపక వర్ణించిన నగుబాట్లగును. ప్రబంధములలోని ముఖ్యదోషములలో నీ వివేచన విహీనవర్ణన మొక్కటి. ఏ కుగ్రామముగాని, యెట్టి నికృష్టరాజులంగాని, వీర కావ్యముల ధోరణిగా వర్ణింతురు. పట్టణప్రాసాదములు మిన్ను ముట్టునఁట ! భర్ష హర్ష్యములు గవాక్షములలో చంద్రుడు దూటిపోవునఁట ! ఇత రాజుగారి యావురికిఁ దగినవారు ! పంచపాండవులు, దాశరథులు అందఱును గరఁగింది బ్రహ్మసోతఃబోయగా నవతారమెత్తిన పురుష స్వరూపులు ! కానిండు ! ఈబలపరాక్రమములకు దగిన శౌర్యప్రారంభముల నొడఁ గూర్చినఁగదా యాగూణములు సార్థకములగుట. అట్టి కథాకల్పనా శక్తియో నున్న ! మహాకవుల యూహలలోఁ గొన్ని దొంగిలించి కొన్ని విడిచిపెట్టుటలో లాభములేడు. కైకొన్న నన్నియుఁ గొనవలయు, లేదా, పూర్ణముగా పదలి తన నైజముకొలఁది వ్రాయవలెను. లేనిదో పరస్పరాసంగతి బాధచే సంకల్పశుద్ధి చెడును.

ప్రబంధవర్ణనలు తావు మార్చవచ్చును, ప్రథమాశ్వాసములో నిది ద్వితీయమునకుఁ బరివర్తించినను లోపముగాఁ దోపఁడు. మఱి బొత్తిగాఁ దీసివేసినను, ఇక్కడ నేదియోయాండవలయునను సంకోచము గల్గును. అప్రస్తుతములనుటకు నీకారణములుచాలవా ?

సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము

ప్రకృతమనుసరింతము. ప్రకృతిని కథా పాత్రములతో నమ్మే ధించినట్లు వ్రాసియుండుట సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసముయొక్క ముఖ్యాంతరము. రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున

నవ్వలి మొగంబుగాఁ గొరలివందున, నామి ముఖచంద్రమండలము
 ఆ కాసారములోని మణిస్థంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు
 దానినిం జూచుచునైన నానందితమని కొంతసే పటేయుండి, యెంత
 కును బ్రియురాలి కోపముదీటిన కున, సమీప వృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు
 రాచిల్కితో “చెలువయుబునునోదు, కథయొక్కటి జెప్పవుగా”
 యనుటయు “.....నోదేవ మీరు చెప్పదరేని వివియెడనని”
 యాశుకంబు విన్నవింప, వినుచుని గూతంపుచు అప్పుడుజరిగిన శృంగార
 లీలలఁ నేదో కథఁ జెప్పినట్లుగా శ్లేషచేసి వివరింపఁదొడంగెను. ఎట్లన,
 కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుడు. (ముఖ
 చంద్రుడు) అతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొక యెఱ్ఱుని మణి
 శలాకను(మోవిని) విల్లును(కనుబొమలును) బాణములును (చూపులు)
 బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరీతిగాఁ దాను మన్మథావేశమాచే
 నామింగదియుట మొదలైన గాగంపు జెయ్యులెల్లఁ బ్రకటించుడు
 భాషాయోషయు కృత్రిమకోపంబున నిజమైన యల్లాసంబుగా,
 చిట్టింపబడిన కనుబొమలతోను వెల్లివిరివచ్చు చిరునవ్వులతోను
 ఆచిలుకంజూచి “యాకళాపూర్ణుడు మఱి యేమి మయ్యె నతని తలి
 దండ్రులెవ్వరు, అడుగుము “అనవుడు, చిలుకయు నట్లుగుగ బ్రహ్మ
 దేవుండింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాడు ! అతనికిఁ దండ్రు
 నుముఖానత్తి. తల్లి మణిస్థంభుడు (స్థంభశబ్దము పుంలింగముగనక
 నందు ప్రతిబింబితంబనుట) అట్లనుసరికి.

సీ.

...

...

...

...

వాణిహాసముతో గ్రక్కునఁ గ్రమ్మటి కాఁగలించి

యంతలోననయారయెన్ని తల్పిబ్బులు

తద్దరిల్లకుడంచు భవుని వీఁపు

అతి యెట్లులా రాజు జనని మొగడి
యును జనకుడాడు వాడునాయనుచు మతియు
మిగులనవ్వుచు జెప్పుడామోడు ప్రాణ
రమణ! మతియేమియయ్యె నారాజుటయు.

(కళా . ఆ. ౫. ప. ౨౪)

పొలయలక నగలు పిరిసినది. పిమ్మట మఱిగొన్ని నేహ
క్రీడలు నడవగా, నిద్రపి, యూలకుండరని కోపించుకొన్న సరస్వతీ
దేవికి వృధయై ప్రమోదంబుగా నీ క్రొత్తసంగతులను జేర్చి శతానం
దుడు కథపెంచి చెప్పిన శారదాదేవియు కపట రోషంబుతో “చాలు
జాలు మీకథ. ఇప్పటి మన వృత్తమంతయు జెప్పుచున్నారు. ఇం
కెంతదూరము చెప్పినరో యని యూలకుంటిగాని తొలినుండినాకుం
దెలియదనుకొన్నారా?” యని యాకథయడలి ప్రస్తుత వర్తమాన
మును మృగమధురవచనముల వాఙ్మనముజేసి చూపుచున్నది.
ఐదవ యాశ్వాసములో నలువదియవదిగు నవచన మెల్లరు జనువ
దిగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రీయట్టివాడు నన్నయభట్టు. అతని
ప్రౌఢిమ యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నియనూరి నూత్రము ఇంకొక
విధమైన వచనశైలిని బక్వమునకుఁ దెచ్చి నన్నయతో సమానుడై
యున్నవాడు. ఈయిరువురి దానికన్న దక్కువయని చెప్పదగిన
దయ్యను, సూరన్న వచనము సామాన్యముగాడు. వాణిదేవి వ్యాఖ్యా
నము చక్కెర లొలుకునది !

రంగము కార్యము పరస్పర సదృశములుగ నుండు క్వాచిత్క
ఘట్టములలో నిది యొకటి. ఇక్కడను జిలుక నొకదానిఁ జేర్చినాడు.
ఈరహస్యమును రంభతోఁజెప్పినందున శారదాశాపంబుచే నీ చిలుక
తొలుతఁ గలభాషిణియై పుట్టి, పిమ్మట జన్మాంతరమున మధుర
లాలనయై, భూలోకమున నిజనాథుని గళాపూర్ణుని గాథలు ప్రకటించి

నరులకు వరప్రాయంబగు శ్రుతిఫలము ననుభవించి సుఖమును గీర్తిని గాంచినది.

సరస్వతీ చతుర్ముఖుల సంభాషణలు చర్యలు పొగడ్తకు మీటి నవి. అతడు దనసతి నెన్నో విధములఁ కేళిహేళనములఁ దేల్పగఁ, నీమెయు సవ్వనడంపజాలకున్నను కినుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించు పద్యములు మనలం బరువశుల జేయునవి ! వాగ్రమణిమణి యీ దుడంగములింకఁ జాలింపుఁ, డని వేడికొనుచు,

సీ. మనమంత యేకతంబునఁ జెప్పికొనినట్టి
కథయిదెతోన యిక్కడనుబుట్టె
నింతమాత్రముగాక యిటమీఁద నీ కథ
బృథివిపైఁగలుగఁ జెప్పితిరి మీరు
తోలుతనెయిది బ్రహ్మవలన వచ్చినయది
యనగఁ దన్ముల మెఱియియొయనఁగ
వాఙ్ముఖప్రతిబింబ వర్ణనయనఁగ ని
ట్టి ప్రసక్తినిది సంఘటిల్లెననఁగ
వచ్చెనగుఁజాట్లు నాకుమీవలన నాథ
నన్ను మన్నించియిక్కనెనను దడవక
మీరలూరకయున్న నెవ్వరునంత
వినరు గాన గుప్తంబు గావింపవచ్చు.

(కళా. ఆ. ౫, ప. ౫౮.)

మ. అనుండుంబైపయిమాటగాక యిది యాహా యాత్మకృంగార శో
భన లీలారసమేరి కప్రియము నీపల్కున్ మనోవర్తనం
బును సేకంబగునేని నాలుకతుడన్ ముక్కంటి శోమూవిలా
సిని యేనమ్మెదనలచు బ్రహ్మనగిపింఛెన్ మేలుమాటన్ సతిక
మ. ఘనయత్నంబుగ నవ్వడంచెకొనుచుం గంజాక్షియున్ నాథ యే
మనినన్ గోపమువచ్చుచున్నదినుఁడీయత్యంతమున్ నన్నికం
జెనయన్ రాకుండు చాలునవ్వులనివైచెన్ గాంతు మీఁదన్ నిజ
స్తనగుచ్చప్రతిమల్లహల్లకద శోద్యత్కందుకం బంతటన్.

౫౯

౬౦

మ అనయంబుం జలమొప్పఁగామఱియు నాయజ్ఞసనుండట్ల యా
డెను, మానుండిదియంచు వాణియును వేడెక్, జేరి తానొక్కచే
తన కంతంబున గొగిలించి యొక చిత్ర గడ్డముంట్టి సె
క్కునఁ జెక్కానుచు నొక్కచన్నొన యురఃకోణంబుతో రాయఁగె.

తరల, ఆతఁడు నేలపెనంగదోజలజాక్షి పల్కెట్టులున్న నీ
కత ప్రకాశితహాట నీమదిఁ గాంతీతంబయవశ్యము
క్షీతిఁ బ్రసిద్ధముగాఁగనున్న విచిత్రసత్కథ నీకస
మృతమె యట్లుగ నేని యేమహిమం బ్రసిద్ధతగల్గెడిక్.

౬౦

నీ. . . . .

నీకుఁ బ్రియమది వేఱ వర్ణింపనేల ?

నీవిపుడు పల్కు పల్కు స్వాభావికంబు

పతుల యనురాగలీల లే పగిదినైన

వెలయఁ గోరియు దాచుటెంతలగుణంబు.

౬౩

“అనినవిని భారతీదేవి యా వారిజాననం జూచి మిఠిలంత
చలముఁగొని నమర్ధింప నాకు నాఁగాదననేల ?” యని యూట
డిలినది.

కలభాషిణియొక్క మనోహర చరిత్రము

ఈ కథయందలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రియతమకలభాషిణి.
నిక్కువమైన శృంగార భావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రుకారుల
శృంగార మనుదయ్య మంతగా సోఁకనిది. జన్మమున వారకాంత.
గుణములఁ బ్రబంధనాయకలగు కులస్త్రీలకన్న మేలైనది ! ఏకకాలం
బున నిరువురియెడ మనసుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగా,
కవి యీపెను గణికంజేసినఁ దప్పలేదని యిట్టి పుట్టుక నారోపించి
నాఁడో ? పరిశీలింపుడు. ఎట్లును ఈపె నీచపాత్రము గాదు. మఱి
మహోదారచరిత్ర. సర్వజన స్తవనీయ. కృష్ణుని కొలువునకు నప్పు

డప్పుడు నారదుడు వచ్చుచు డి నతసితోడన సచ్చ శిష్యుడగు
మణికంధరుని సాహిత్యపటిమకు గుణసంపదకును మెచ్చి నానియెడ
బద్ధానురాగయై యుండియు, జాతిదోషంబుచేఁ గావోలు నలకూబరుని
యావలావశ్యాని సౌభాగ్యంబులకు మెచ్చి తదాగోక్ష సంబంధం దనియక
వాని విమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి యంతమగిడి యాతని తెఱం
గెఱుంగంగోరి నారదులజేరి ప్రార్థింపుడు, నమ్మునియు రంభకువైరిని
నొక్కర్తు నిల్పినెంచినవాడు గావున,

క. సవతియన నింక నొకతె

భువిలోపల వేఱ వెదకఁ బోవలయునె ? యో

ధవళాక్షి ! నీవకానే

రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తిగలిగినన్.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౮)

అని పల్కుచున్నాడు. హృదయపూర్ణమైన పలపు వినయము,
అధైర్యము దైన్యము మొదలగు భావములతోఁ గలసియుండును.
విష్టప్రేమ. అభీప్రసాది నిశ్చయమని యుదాసీనతయు గర్వముఁ
గంచదు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరముఁ
జూడుడు !

క. “ ... .. అంతటి రూప

శ్రీవైభవసతికిఁగాక సిద్ధించునె యా

దైవనియుక్తియు మాబోం

శ్రేష్ఠిధమునఁ బాట్లవడిన నిద్రవివేకా ! ”

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౯)

నారదుడు సర్వజ్ఞుడు. మణికంధరునికి నాపైపైఁ గోరికయుం
డుట నెఱింగినవాడు గావున, నీ నూతన రాగజ్వాలలో నాప్రాత

వలపెక్కడ భస్మమగునోయని దానికిం బ్రతిక్రియ చేయుటకోయన,
 'నాశిష్యుడు చేసిన దండకము చదువుచున్నా! విందము' అని
 యాపెచ్చే జెప్పించుచున్నాడు. అది యట్లండె. ఈ తరుణియు
 నారదుని మూలముగ నాఁచితంబు సఫలంజానను నుద్దేశముచే నాతనికి
 శిష్యురాలుగా నేర్పడి యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుం
 డును గానశిక్షానంతరముగ నిజకళాచాఁగిత్యముంగూర్చి కృష్ణుని
 కాంతలు మఱుగున నే మనుకొనుచున్నారో విరరన్నుని యాజ్ఞాపించిన
 నలకూబరునిఁ గై వసము చేపికొను మంత్రమున కిదియ యవసరమని
 కలభాషిణియుఁ న గుట్టుదో, పనీక.

తే. ... ..

నేను మీదాననగుటమీ గాన కథలు
 వడిన నశ్వేళఁ గొడవలు దడవరేమొ !

(కళా. అ. ౨. ప. ౪)

సీ. నాకపేక్షితమైన నాతిరూపు ధరింప

సామర్థ్యమల్పిన నామగువల

సఖులరూపమఁదాల్చి సముచితంబగు వేళఁ

జని వారి హృగయఁబుఁగనఁగవచ్చు

(కళా. అ. ౨. ప. ౪౪.)

... ..

అనగాఁ నారదుండును దాను రంభకిచ్చిన శాపమునకు నిది
 యనుకూలమని గూఠవరమునిచ్చెను. నలకూబరునిదర్శనము మొద లిది
 వఱకుఁ గడచిన కాలము నాఁగుగేండ్లు ఇగి మఱవకుండు !

పిమ్మట నలకూబరచింతనోఁ , రితపించుచు నొకనాఁడు కాల
 యావనార్థము వీణియఁగొని యాద్యానవసములో వాయించుచుండగా
 మణిస్తంభుండు గానాకర్ణనవ్యాజముం వచ్చుడు, నతని సహాయమున

కృతార్థతనొంద నెంచినదై, యతఁడు నేబోయి వచ్చెదనని పల్కినఁ
దనదుఃఖము దైన్యము బయలుపడునట్లుగా విన్నవించినాఁ.

తే. .. ...

. . . . .మహాత్మ నిన్ను నాపాలి భాగ్య

దేవతగ నమ్మియుంటి నా జీవితంబు

నేమిగాఁజేసి పోయెద వెఱుంగఁ జెప్పుమ !

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౫౩)

క. ఈవేళన యాతనికడ

శేవిధముననైనఁ జేర్చుటింతియ తక్కుం

ద్రోవ మఱి లేదు నన్నుం

గావన్ శ్రుణభంగురములు గాంతలతాల్పుల్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౫౪)

శ్రుణభంగురము లనుచున్నది యిన్నాళ్ళు గాచియుండియు !
ఇదియు సహజము. మఱి దైన్యము హెచ్చి హెచ్చి పిఱికిపట్టువంటి
సాహసము పొడమును. ప్రాణకంటకమగు సంకటము. ఇంకను సిగ్గు
నభిమానమును మర్యాదను బాటింపనానా ? కావున సన్యములం
దనాదరయై యేమనుచున్నది !

సీ. ఓ సిద్ధపురుష మీరేసరణిని, గొని

చన్న నేమగుఁ దక్కుశంకగలచె

నీమహాత్మముఁ గానని జడాత్ములేనున్న

నేమికన్న మహాత్ములింతుకయును

వేటొక్కగతిగ భావింపర మముబోంట్ల

సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప

నుచితంబుగాదంటి రుచితంబె మఱి నాదు

ఒలుపలకులేల యింక నా చెలులు గిలులు

నెగుడెంచి విఘ్న మొనర్తు రితమెఱుంగక

కావునం గొనిపొమ్మ శీఘ్రంబ నీదు

పెనుకనిడికొని నన్ను మద్విఘ్నని కడుకు

(కళా. అ. ౩. ప. ౬౧)

వీడు కపటసిద్ధుడు. ఈ చెలువలపురాశిని స్వాగేంద్రచాహనా శక్తికి బలియీ నెంచినాడు! “శుద్ధముగాఁగ నీ మనసు శోకము సర్వముఁ బుచ్చివైచె” నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యాపెం బిలిచికోపోలు, యమ్మవారి గుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు దేఁ బోయెను. అప్పుడు సుముఖానత్రి, మిక్కిలియు ముసలిది. వచ్చి సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియమును గఱుయును దోషం గల భాషిణిగ జూచి యిట్లనియె.

క... ..

... లతాంగీ యెనటకుండి చేరితివటా !

కలుషపుఁ బావురుఁ బిల్లని

డిలుకయుఁబలె నిద్దురాత్ము సిద్ధుండనుచున్.

(కళా. అ. ౩. ప. ౮౪.)

క ఆ కలుషాత్ముడు క్రమ్మటి

రాకమునుపె తొలఁగి బోవరాదా యెటకే

సోకూన యీ మనోజ్ఞత

రాకృతియేఁ జూడఁజాల నసిపాల్గఁగన్

౮౬

ప్రీతహాసుగు రస స్యజ్ఞానంబు యు నడఁచిపెట్టట నుముఖా నత్రియొక్క నాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగ మంబుఁ గాంక్షించి వచ్చిన యాకాలకు నీ వృత్తాంతమెంత చింతా వహంబుగా నుండదు! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మను, తుదకుఁ దనకిట్లు ప్రాప్తిచిన పశుమరణమును దలపోసి
దుఃఖితమాననయై, తదనంతరంబు డెందంబు డిందుపఱచికొని, యీ
వృద్ధురాలితో గద్గదకంఠముగా,

కా. “అమ్మా ! నీపలు కెల్లనెంతయు నిజంబైయిప్పు గాన్పించె, నే
నిమ్మాయావి ప్రకార మిట్లగుట నూహింపంగలే కొక్క య
ర్థముకా వీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపణగా
నిమ్మాడ్కిం చెగివచ్చితిం చెనువులే వీవాటుఁ దప్పించుకొనె”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౯౫.)

అని యెట్టకేని సీరానవలని ధైర్యముం దాల్చినదై.

సీ “ ... ..

మీఁదటరాగల మేలు కీశ్వరికిఁ
దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు
ఇంకవాఁడువచ్చి యేమేమి నేయునో
చచ్చుటెట్లొయను విచారమునను
బెగడుచుండనేల జగదంబయాశక్తి
నేయవలసివట్లు నేయుఁగాక !”

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౦౨)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మటి యాపెం డాసి
“యీశ శక్తింబూజించి పోవుకమురా” యని పిల్వగా, నయ్యో
పాపము ! మరణము అట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నుండిన నెవరిగుండియను
నీరుగావు ? గడ్డిపకనైన శరణ్యమని యూతగాఁగొనఁ జూడమా !
అట్లగుట నీబాలభీరువు, దారుణమ్ముల నెన్నడుజూచియైన నెఱుంగ
నిది, ధృతి నీరయిపోగా నా వృద్ధాంగనంజూచి,

క. ప్తినొంటిఁ జోవ వెఱుకె
లోనికి నోయమ్మ ! నీవునున్ రాగచె నా
తో” నన “ నెవ్వరు నేటికి
నేనుండెగ ననుచు సిద్ధుఁడింతిం బలికెన్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౧౬.)

పలికి, దానిభయచేష్ట భావించి యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్కి నీడ్చుకొని నోవుట కాకన్నెను గొప్పపట్టి యాడ్వఁగా నప్పడఁతి

తే. “ ... ..
ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యోయవ్వ! నీకు
బిడ్డనే కావనే నాకు నడ్డపడవె!
యనుచు నా వృద్ధసారి మాటునకు నొదిగె.”

౧౧౩

సుముఖానత్తిముఁ దనమిడఁ గత్తి కడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి పెండ్రుకలు దృఢముష్టింబట్టి మఱియుఁ బైకిఁ గత్తినెత్తిన యాసిద్ధు ననతిమారంబునఁ బడవైచెను. వాడు కత్తినిగాని కలభాషిణినిగాని విడువక యట్లేచని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁగ్రీడించుచుండిన భూసామీప్యమున “మెత్తని క్రొత్తలిరు పాన్నుమీఁదఁ బడెను.”

తలిరులను దాఁకినఁగాక రాక మానునా? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో? కామవికార మా దేశమయ్యెను! పాండవమహిషిం గూర్చి కీచకుఁడు కంపిత మానసుఁడైన ఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలి సౌందర్యము వర్ణించిన యనిర్యాచ్య మాధురీ ధురీణంబులగు నీన పద్యములంబోనివి యొకటి రెండు ఈ సందర్భమునఁ గన్పట్టెడు. రసికలు పోల్చి పరికింతురుగాక!

సీ. “ అమృతంబు దొల్లకునట్లమరంగ జెల్వలఁ
జాణు ముఖేందు బింబంబుతోడ
బాలకర్ణద్వయీ కూలకషంబులై
తల్లడంబందు నేత్రమలతోడఁ
గడుఁ జెమర్చినయట్టి కలికిలేఁ జెక్కుల
సంపెడు విగళత్కచాలితోడ
వలిగుబ్బ పాల్గొండు నిలవ కట్టుట సం
వోభించుపయ్యెద కొంగుతోడ

వెఱపు నొక యొజ్జయె వింతవిలసనములఁ
గఱపఁ జూపట్టు సౌందర్య గరిమతోడ
సరభ సాకర్షణతోభ చకితయైన
మదను జయలక్ష్మీరీతి నమ్మగువ దనర.”

(కళా. ఆ. ౩. ప ౧౪౬)

సిద్ధుండు మాచినాఁడు. మాచినదే రెండవమాటలేక పరిరంభ
ణమునకు మొదలిడినాఁడు! ఋషుల రసికత యీమాత్రమేదా!
సౌమనస్యమున ఋషులకుఁ బాశయగాండ్రకు మృగములకును
భేదము సూన్యము! ఆ బాలయు నద్దిసైరింపక రక్షణార్థము పేరె
లుంగున నాక్రోశించిన, మాయానలకూబరుండు వచ్చుటయు! తరు
వాతిక్రమములును బూర్వమే వివరింపబడియె. ఆ నలకూబరుని కెను
రుగా రంభాకారియై యీపి చనియెంచు రీతిఁ దిలకింపుఁడు!

నీ. తిరముగా ముడువమి విరియఁ బాతెడు కొప్పు
దోడ్తోడ నొకకేలఁడుటిమికినుచు
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలన చన్గన నిల్చి
పెరచేత నీవి గల్పించుకొనుచు
నుదిట్టిపై నొక్కింత చెదరిన ముంగురుల్
పాపటకును బొందు పఱుచుకొనుచు
సారెకు జారెడు శ్రవణకల్పారంబు
లందంద మూఁపున నానుకొనుచుఁ
జమటనంటిన పానుపుఁ జివురుఁ దునుక
లెడనెడ నఖిల తాళంకఁ దదవికొనుచు
రంభ యేతంచె మిగుల సురంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁడగుచెంచిన త్రోవఁబట్టి.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౬)

మనోరథ మొకరీతి ఫలించెనేకాని పరిపక్వమయ్యెననుట నిర్వి
వాదముగాదు. అయిననేమి! ఈపై ప్రబంధముల రాచకన్నెగాదు

గావున, కొంచెముతోఁ దృప్తిఁజెందిగల యుదారురాలు ! ఆకొంచెమునకు మారుబేరముగ మరణశాపము వచ్చిపడినను, “ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇక జాపుగలిగిననేమి ? శక్తిగడియొద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెడ” నని యచటికి వచ్చి, యాస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుండై మణికంఠరుఁడును, దేవికటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీ గూపంబున విరాజిల్లు సుముఖాన త్తియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారువారు చెప్పిన వృత్తాంతములంబట్టి తన్నుంగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండు గామి శోకభరాలనయగును నాపెంజూచి మణికంఠరుం డిట్లనియె.

క. “... ..

... .. తరుణి ! యట్లపురూపం
బున నున్నవాడ నేజుమ్మ”

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౧౦)

అని పలికి,

చ. “జలజదళాక్షి ! యేను మునిశాప భయంబున నెందు నేరికిం
దెలివిపడంగ నీక మది ధీరతఁ ద్రిష్ఠదుఁగాని నీపయిం
గలదునుమీ తలంపు మనగానకళాభ్యసనంబు శేళలక్ష
ఫలమిటులాంచె దానికిని భాగ్యవిశేష వశంబునక దుడక” ౧౧

ఛ. అనుడుఁ గృతార్థనైతిఁ గుటిలాత్మకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం
దనమునఁ గూడునోయను విచారమువాసెను, నీదుపొందు నా
కునభిమతిందె నీకుఁదగనన్న తలంపున నీ తలంపు నేఁ
గనమిదిద్రిష్టమక హృదయకాంక్ష నినుంగనుఁగొన్న శేళలక్ష. ౧౨

అని చెప్పి, ఇక్కడకు “నీకుఁదగనన్న తలంపు” నలకూబరుని
యందుంబలెగలదు అని తనమాటల సమ్ముదురో మొగమాటము

లని వాహువుమరోయను శంకింజేసి, గరువయు నభిమానముఁగల
కోమలచూనన మగుటచే శవధంబులు ప్రమాణంబులు ననుచి తంబు
లని భావించి

“యాసుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికములేమన్నన్ వృథాయిత్రటిన్ ”

అని వదించి, నలకూబగున్తిపై మనసుపోవుటకుఁ గారణమిండు
చూపునదియై,

ఉ. ... .. సమచింతతావక రూపరేఖ చొ
ప్సేనాకకొంత గల్గఁగని యిచ్చుఁ గుజేరతనూజుఁ గోరితిన్ ౨౦

క కాప భమంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱిన్ నిధిపతిసుతు నే
పాపపు జేళను జూచితి
నోపయిసాబ గేను మఱి గనుంగొన గుఱిగాన్. ౨౧

క. ఆయత్తుతనయుఁడని ని
న్నే యేఁ బొందితిఁ దుదన్ వనిన్ మనభాగ్య
శ్రీయేమని చెప్పుదుఁ బడఁ
జోయినఁ బూఁ బాన్పునఁ బడుపోలికయయ్యెన్. ౨౨

ఉ. శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికినబ్బఁగఁ బొఱవైచి త
చ్చాయ యొకింతయున్కిఁగని చాలఁగృకించితి గాజాపూసకై
నాయవిజేక మేమనుకొనం దుదఁదన్మణియబ్బెనన్న న
త్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోచుమి నెంచి కుండెదన్. ౨౩

అ. ఇట్టి మాటలిప్పుడే నాడుకొనుటయు
ననుచితంబ వారవనిత పలుకు
లిచ్చకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద
రదియుఁగాక దృష్టమనృవాంఛ. ౨౪

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖయైయున్న కలభాషిణికి సమాధానము జెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు వక్కాణించి మణికంఠం డాపెకుండును హాగొట్టెను. ఈదర్శన మేలఁజూనఁగా, ఒకరిపైఁ బ్రేమయుంకినను వారేదేనొక క్రొత్తరీతి నుండినంగాని నుతిసన్నతింపవను శృంగార న్యాయమునకు ! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేసిన భావప్రసృతి. భార్యయందైనఁగాని, సర్వకాలముల సర్వావస్థల నేరితియగు మిక్కువందాల్పినవానుడగు. ఏదేనొక విలాసము వహించి యొప్పారితే తమి తనంతట రేఁగను. మనుష్యులును బలుమూర్తులు గలవారని యంతిమిగదా ! హృదయ వికాసము గలిగించునవియందుఁ గొన్నిచూత్రము. మఱి ఒకరికొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములును తత్తద్భంగమునాగముఁ ప్రకాశము నుఖరూఢావహము లగుట వింతగాదు

అయిన నొకటి. పైఁజెప్పిన న్యాయము ఏకపురుషునందును వివిధకాలముల స్త్రీలకు రాగముమాటుచుఁకుటకు హేతుభూతము. ఒకనియందలి ప్రీతి వాని మూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట తగ్గుట తెలిసెను. కాని కలభాషిణి వృత్తమువేటు. ఏకకాలమానందే యిరువురి యెడఁ జిత్తము హత్తి నట్లున్నది. ఇది భావ్యమా? అభావ్యమా? మనసు ఒకేకాలమున నిద్దఱపై సమముగఁ బాటువా? అనేకులపై మోహముండుట నిజమా? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణికంఠరుని వలచినది నలకూబరునిని వలచినది. ఈరీతి నిరువురిమీఁద దుర్భరమోహముఁ బూరియుండిన యొక స్త్రీని చరిత్రముం జదువుటచే నెఱుంగుదును. ఆపె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరముల క్రింద ఫ్రాన్స్ దేశమున గణ్యయు విద్యాగంభీరయుఁ గా నుండి వెల

సిన 'లెస్ పినాస్' అనునామె. కాబట్టి యిట్టి వర్తనము అస్వాభావిక మనరాదు. అపురూపమనవచ్చును. అపురూపశృంగారముల సూదించిన సూరన్నయే 'రవిగాననిచోఁ గాంచెను కవి!'

కలభాషిణియొక్క తదనంతరవృత్తాంతమింకను గౌరవార్హము. తన శాపంబుఁ దలఁచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిజూచి, 'ఇంక జాగేల? నీఖడ్గము అకుంఠితో ద్యోగము. రంభాశాపమును దానికి నహాయకారి. కానఁ త్వరలోఁ గార్యంబుముగించి తత్ఫలంబగు సామ్రాజ్య సుఖంబు ననుభవింపుమా, యని ధృతిమైబలికిన సిద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు. 'నాభార్య నిన్ను ప్రేమఁగూడఁగని కాలికాదేవిపై యానపెట్టి యుండటచే మునుపే నటుకఁబోయి యన్ని పాట్లఁ దీర్తి. ఇంక నామాటవలద. ఈకత్తిని మణికంధరునకిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మీ మహనీయుండగుఁగాక!'' అట్లని మణికంధరుని నతి ప్రయాసమై నీ క్రూరకర్మమునకు ననుమతుండేసిన, కలభాషిణియు కోరికోరి కాంచినవరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగా కాలవై పరీత్యంబునకు చోద్యంబున, అప్రమేయశాంతియుండేది ధీరభావమై

ప. " .. .. మణిస్తంభునకుఁ దదంగనకుం బ్రణామంబులునేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకలంకపాటు తక్కిన భయమనకుఁగాదు సుండు, మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికింగాని' యనుటయును సుముఖాసత్తియు 'నోయమ్మ మననెచ్చునంబుల కూర్చి యింతటన పోయెనో మీదటనైన నీపతియు, నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గురుభావంబున నడుపు కొనియెద' రనినఁ గలభాషిణి పునః పునః ప్రణామంబు లాచరించి ముకుళిత కంకమల యగుచు నిట్లనియె."

కా. పూతందైన మదీయపుణ్యయుగమో పుణ్యంపుటిల్లాలనీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ విమర్శి భావింపఁగా నెట్టి దు
ర్నిత్యప్రక్రియ వాఠికైనఁ గృపతో నీవిచ్చినంగల్ల నా
పాతివ్రత్యము నామూలదనయినం గ్రాపింప దీవింపజే!

ప. ౧౭౮

క. నాపుడుఁ బరమ పతివత

జై వెలయుము రాజ్యజై భవానుభవం బెం

తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ

బ్రోవుఁడు మముబోంట్ల నీవిభుండును నీవున్.

౧౭౯

ఉ. అట్టిటుఁ జంచలింపకు దృఢాత్మత నుగడుమటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁబెల్లనవియెయ్యవి పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్నట్లుచు నున్న దాన పతిభవ్యవికాసమునుబుద్ధుఁ జూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనజే మృగేశ్వరా!

౧౮౦

చ. అని తనుఁబల్కునజలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధ వక్త్రమున్
గనుఁగొని నన్ను సంపితరెఖడ్గమునిచ్చెదరే యటంచు నా
తనిబలుకత్తిఁబుచ్చుకొని తానుజీకంధగు చేతిచ్చి యో
గ్యనియమ గంధమాఘ్యకతియై కలభాషిణి నిర్విశంకతోన్.

౧౮౧

శక్తికి నభిముఖయై కూర్చుండెను. సగహస్తముతోఁ గత్తినిచ్చు
తేల ! ప్రియునా మనస్సంగోఽతము వాయుటకొఱకు సత్వమైన వలపు
నకు లక్షణమేయిది. తమకెన్ని వర్షి నేమి ? ప్రియులు నుఖంబున్నఁ
జాలు : ఖడ్గప్రణానంతరము అతని ముసను గట్టిపడునట్లుగా

క. “సమరంబున నెదిరించిన

సమదాహిత వీరవరులఁ జక్కడఁచుటనై

జము మీకునిట్టి యెడలన్

ధ్రుమయక చేమఱవకునికి పటు శౌర్యమునన్.”

౧౮౪

అని తెలిపి కలభాషిణిదేవి యతఃచేత నిరస్తజీవయాయె !

ఈపాత్రముంగూర్చి యింత విపూ ముగ వ్రాసినందుకు
క్షమాపణార్థమై కారణములఁ జూపవలయు. నూరవార్యుని నాజ్ఞయ
సృష్టి నెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు
చరిత్రమిఁకెయ్యదియై లేదు శృంగార వర్ణనముఁ జేయుటలోను
ప్రబంధముల నెఱుఁలేవియు వేయలేదు. కలకూబరునికై గాఁబగేండ్ల
కన్న నెక్కువగఁ గాచియుండెఁగదా! ఇష్టముండినఁ జెలికత్తెలతో
మొఱులిడుట, ఉద్యానవనములొఁ బడిపొరలుట, చంద్రాదీదూషణము
ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుఁ జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి
యీవిషయములఁ దలఁపనైన లేదని తోచుచున్నది. భావనా
శక్తిమై వ్రాయువారలకు మనసు పాత్రములయందఁ లీనముగనుండుఁ
గావున సహజరాగములు దప్ప సితరములు దట్టవు. మఱియు, ని
శాస్త్రీయ ఘోషలకా మధురలాలసాచరిత్రములొఁ బ్రవేశమున్నది
గాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టినెమో! కారణము
లేయటనైనఁ బోనిండు! మనకు లభించినదన్ననో మనసువశము గాక
పోవునంత రమణియమైన కథ. కవికిఁగృతజ్ఞతమై సమస్కారము,
రసికులకు స్వాగతమును !

శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు

ఇంత మంచి సుందరమగు పాత్రమువర్ణనము శోకాంతముగాఁ
జెప్పుట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుం బట్టిన దౌర్భాగ్య
మతంబు కతంబుననో, మణికంధర ఖండిత మస్తకయగు నాలలనా
శిరోమణి కాళికాదేవి కరుణా ప్రసాదంబున “పునస్సహితమస్తకయ,
నిజపురీ వర్తినియునై తన బంధుమిత్రాదుల నలరించుచు” సుమారు
రెండు సంవత్సరములుండి పిమ్మటఁ గాలప్రాప్తమరణ గూయెనని కరుణ
రసప్రధానమగు నీభాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబొనర్చి యుం

డుట భాషామర్దశగదా! రససులలో శోకమునొక్కటి. ఇదిమాత్రము
సమేధ్యమననేల! శోకప్రధానముగా వ్రాసిన గీతిత్వము మొక్క
పోవుగా? మొత్తముమీద భారతమే శోకాంతమట! దానికి రాని
తక్కువ పెరివానికి వచ్చునా?

కల్పనాస్థానిత్వములు

ఇట్టి యుద్ధగ్రంథమున గల్పనాభంగము లుండుట చింత
సముము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణి నారదులు గానవిద్య
నేర్చుకొనుటకై కడసినకాలము నాలుగేండ్లు పుణ్యకంధరుఁ డంతఃపురము
లోనికిఁ బోఁగూడదని యేమో వాని కీ ప్రయాణ మావంతయు
లేకయు “పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహవిశేషంబున నకల రహస్యసంగత
విద్యానంపన్నతచేత నారద కలభాషిణులయిట్లు యత్యధికుండవు”
భాగ్యము లభించినది! ఈయనుగ్రహ విశేషముం బ్రయోగించి
వారిని నద్యుకాల విద్యామహనియత ఘటించి కలభాషిణి విరహ
కాలమును మట్టచేసి యుండరాదా? కృష్ణకాంతల శిక్షయు ననావశ్యక
మాయె. దానితోఁ గల్పయు న్యూనమాయె.

తృతీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

మధురలాలన ప్రభావతీయొక్క యక్క

శ్రీ పౌరణికులం గూర్చిన ప్రస్తావములు ముఖ్యములు గావు. ఏలన, శస్త్రాశ్వాసము తుద మొదలు క్షమాార్థములుగాని దోషములు దట్టముగ నుండుచేత, వీనిచింత యావశ్యకము. మణి కంధరుడు కళాపూర్ణుడై వుట్టి రాజ్యముజేయుచుండఁగా, నతని కొలువుకూటములో శిశువగు మధురలాలన యొకనాఁడు హారము యొక్క నాయకమణి హృదయస్థమగుటజేసి యాకళాపూర్ణుని పాత్రంబుల చరిత్రంబు లత్యద్భుతంబున మందలించినది. రాజుగారి కిదివఱకే యభినవకౌముది భార్యయాయెను. మధురలాలన తాను కళాపూర్ణుని భార్యయగుటకై యవతరించినదని తెలిపఁ గావున.

క. “అమధురలాలనా కథ

లేమియు శుద్ధాంతమునకు నేగకయుండె

భూమిపతియడఁచె నభినవ

కౌముది విననేలయనుచు ఘనయత్నమతో.”

(కళా. అ. ౬. ప. ౧౯౦)

ఇది హాస్యమా? ప్రయోజకమా? ఎట్లును అభినవకౌముది కోపతాపములు లేక ద్వితీయవివాహమునకు నమ్మించుచున్నది గావున నీ జాగ్రత్త యేమియుఁ బనికిరాదు!

ఇక కవి శృంగారమునకు దిగి పాడు ప్రబంధధోరణికిం జేరిన
ముఱికినంతయు నింపైన సుగంధమచి దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాఁడు!
మధురలాలనకు యశావనము వచ్చినది. కవితకు వచ్చినదిముదిమి!
యశావనము వచ్చునరికి కవికృతమైన యంకాంగ పరీక్షయు వచ్చును
గదా! ఆచుమ్మ యాకాలమునఁ బెద్దతోటవలె నుండెనట!

సీ. గురుతర స్తనకేళిగిరులును గంభీర
తరనాభి కూపమతల్లికయును
జారురోమాళి శృంగారధారాసర
జియు నంగుళీకిసలయచయంబు
సుకుమారబాహు వల్లికలును రహ్యైరు
కదలి కాస్తంభ ప్రకాండములును
సులలితాధర చింబఫలవిలాసము పుష్ప
విసర పాండితుహాసవిధ్రమంబు
గలిగి పలుకులు శుకపిక కలకలముగఁ
గుంతలంబులు మధుకర కులముగాఁగ
శంబరారాతి కేళీవనంబుఁబోలె
సుదతియపుడొప్పె నొక వింత సోయగమున.

(కళా. ఆ. ౬, ప. ౨౦౬)

ఈసంగతి యీమాత్రము. ఇక నిత్యోఁ గళాపూర్ణుఁడును
అభినవకౌముదీ విహారములచేతను రాజకార్యములచేతను మధురలాల
నను మరచినాడట! అన్ని యద్భుతముల శిశుప్రాయమునన చెప్పిన
దానిని, సమీపమున సామంతు సింటఁ బెరుగుదానిని మఱచుటయట!
ఈమఱపునకుఁ గారణము కళాపూర్ణునియొక్క బుద్ధిహీనతగాదు,
మఱి కవియొక్క! ఈమఱపురానిచో శాస్త్రీయమగు హఠాయలున
కవకాశముండదు. అలంకార క్రమములు వేయకుండినఁ గావ్యము
చెడునను భ్రమచేత రాజునకుఁ భ్రమఁబెట్టినాఁడు! ఈచిత్తశోష రాజు
నదిగాదు. శాస్త్రవిధేయతంబూనిన కవిది.

ఆవ ధురలాలనకో యుద్రదేకిము బలమైనది ! ఉద్రదేకలక్షణా
లన్నియు మశూచి కాఁక తాకిన లేచు బొబ్బలవలె సంకురించినవి !
మొగము తెల్లబాటినది. ఉడుకొందము మతియుఁబోయినది !
“ ఒక్కతె బిల్వబోయి మఱి యొక్కతె జేర్కొని పిచ్చు ” నట !
“ ఒక్కడకేగఁజూచి మఱి యొక్కడ కేగు ” నట ! భోజనశాలకుఁ
బోవుదమని లేచి పెరటితట్టునకు మఱచినట్లు వెళ్ళునేమో ! పురుషు
నితో మాటలాడి యుండకపోయినను,

సీ. ఏమి కన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోపక యదిమున్ను దోపకుండె
నేమి వీనుల విన్న హృదయేశు మధురోక్తి
తోపక యది మున్ను దోపకుండె

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౪)

ఈ గారిడీతంత్రము అమానుషము ! పై శాచముగావచ్చుచు !
ఇట్లనేక విధఁబూని రేవగలును జాగ్రత్తుఁడు పులఁ గామవికారముల
నాచారమురీతిఁ బ్రకటింపఁ జొచ్చిఁ జెలికత్తెలు వెఱఁగంది
మామూలు విచారణలకు ప్రారంభించిరి. ఈ చెలికత్తెల విషయమై
నాశాక సందేహము ! యజమానురాలి యుడుకుఁ బొడఁగనువేళలఁ
దమకుఁ గొంత కాఁక యెక్కదాయేమి ? వీరికష్టము నరయు కవులు
లేరుగా ! వారు ప్రతిక్రియఁజేయుటకై ? శుద్ధముగ నుపయోగములేని
చికిత్సయని ప్రబంధములవలన దెలిసియుండియు నామి నుద్యానవనము
నకుం దోడ్కొని పోయిరి.

ఇది మొదలు కవి గతానుగతికముగా వ్రాముచున్నాఁడేగాని,
స్వబుద్ధి పొంతఁబోవునట్లు గానము. భావములు సవ్యములుగావు.
రుచిరములుగావు పాటప్రాత. మాటరోత ! మధురలాలనయుఁ

దత్తులును జలక్రీడలాడిరి. దేహమునకు శాంతమేమోగాని యాడిన తరువాత “నవీనవస్త్రాభరణ గంధమాల్యంబుల నలంకృతతైరి.” సరియే కాక ఈ వారసుగుననుసామగ్రి నెవరు మోచికొనితెచ్చి సిద్ధముగ నిడిపోయిరో పత్తాబేష ! అప్పుడు రాజుగారు తటుక్కున వచ్చిరి ఇంక రాకున్న వారికికెన్న జ్ఞప్తికి నచ్చుటెట్లు? తిక్క బలియు తెట్లు? సరి. పరస్పరదిర్భవము సంపాద్యము

చ వినుకలిచేతిముక్త మిగుల వింతిలు గాగ విరాళిగొన్నయ
వ్యనజదళాక్షి యట్లు న నవల్లభురూపముఁ గన్నులారఁగాఁ
గనుగొని . . . . . ”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౩౯)

అని యున్నది. దీనికిఁ బూర్వమెన్నఁడును జూడకున్న గళా పూర్ణుడని గుర్తెట్లు గలిగె? మఱియు,

“ఏమి గన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోపక యడిమున్నె దోపకుండె”

నని పూర్వమే యాపె యుపద్రవముంజూర్చి వ్రాసియుండుటం జూడ కిన్నులఁ జూడకమున్నె హృదయమున రూపమావిర్భవింపఁగల వింతమానిసియో యీ మగాళయుపుత్ర! లేక చిత్రఫలమేమైన నీవినోదముల కాధారముగా నుండునా! ఊహ్యము. కళాపూర్ణుడు “ఎట్టకేలకుఁజనియెదిరిగి.” ఈ ముద్దరాలును తియ్యని పచ్చిపచ్చి యోజనులకుం దొడఁగుచున్నది! “ఇంకెట్టులమ్మా! ఇంట కేల పిలుచుకొని వచ్చితిమే? ఆరామములు మన్నధవక్షములు గనా!” యని చెలులెల్ల నొక చిన్న లెక్కరు వేయునప్పుకి నంగనామణియు,

క. . . . . అంగజతాపం

బుననుస్సురుస్సురనుచుం

గనులెప్పలు దేలవైచి కడుసొలయుటయున్.

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౨౪౯)

ఇక శైవ్యోపచార ప్రారంభము !

నీ విరిదమ్మితావులు వెదఁజల్లు కొలనిచెం

గటఁగమ్మ పన్నీటి కాలువలును

గడు నివతాళించు కప్రపుటనఁటుల

యిరవులఁ బూవుఁ జప్పరముఁ బన్ని

వట్టివేళ్ళను దడిగట్టి క్రిగంధపు

టసలునఁమెత్తి తదంతరమునఁ

కర్పూరవేదికఁ గావించి చల్లని

చెంగల్వరేకుల సెజ్జఁదీర్చి

చిలుకుదేనియ తోడి గొజ్జంగిపూవుఁ

దలగడయమర్చి యందు నా జెలువనునిచి !

జగతిఁగల సర్వశైవ్యోపచారవిధులు

పలిపిరందును గడఁగాన కలసిరంత.

(కళా, ఆ. ౬ ప. ౨౫౦)

ఈ పద్యములోని విశేషములఁ దలఁచుకొన్న నాకుగుండియ
లదరుచున్నవి ! అబలలు, పూఁబోండ్లు, కోమలాంగులు అనఁబడు
సఖీజనములు, గున్న యేనుగులవంటి యిరువదిమంది కూలివాండ్రు
చేయుటకన్న నెక్కువపనిని ఇంతత్వరలో నేలాగునఁజేసి ముగించిరి !
కార్య మెంత సేపుపట్టెను ? అదివఱకు నంగనామణి సాలసియే
యుండెనా ? లేదా, శాస్త్రప్రకారము మంచలగ్నము చూచి
యీ వేశకు నామె మూర్ఛపోవునని యెఱింగి యాక్రియలన్నియు
ముందునాఁడే తయారుచేసి యెదురు చూచుచుండిరా ? నాకుంజాడ
నిట్టి పద్యములు కవులు తొలుతనే వ్రాసిపెట్టి పిమ్మట నది యే కథ
యైననేమి, యక్కడక్కడఁ దూర్చి పెట్టుదురేమో !

ఉ.

... ..

... పూవిసనకఱులు గొజ్జఁగిసీట మాటికిం

దొప్పగఁదోచి పీచుచుఁ జనుంగవలె, నరకాళ్లఁ, బాణులఁ

అప్పులు గాఁగఁ జందనమలందుచుఁ గొందలమందిరందఱున్. ౨౫౧

ఏమి సౌకుమార్యము ! ఇతరులు దేహమునట్లు తోముచు గుట్టుమును మాలినుచేసికట్లు చేయుచుండగా సంతోషముచే సకిలించు గణము గలుగవలయున్న వాలి మగాండ్ర యింద్రియలో నవతారమై త్రవలెను ! లేకున్న నట్టిగడునుదము అరిది. ఆ సంగతి యట్లుండనిఁడు. ఈయువచారములు నవచారములు జరుగుచుండగా నందఱు 'గవ్ చుప్' అని యూరకుండిరి. మాటలేదు. అవి ముగిసినదే మానముద్ర బగులగొట్టి శిలుకలవలె గిలారింపసాగిరి. "అయ్యో ! అమ్మా ! చెప్పనే నీకష్టము ప్రాణసఖితో" నని యొక సంగనాది ప్రార్థింపఁగా (ఇవలకును ఏమియుఁ దెలియకయూ యిన్ని దోహదములు చేసియుండుట ?) మగురాలస యెట్లొ మనసును నాలుకను దృఢ పఱచుకొని యేచునుచున్నది.

ఉ. ఓహరితాక్షి నీకు నిత సుల్లముదాఁపఁగ నేటికి జగ
స్మృహనమూర్తితోడ నటమున్నొక నాటినికన్ విలాస న
న్నాహమమీట మద్విభుఁడు నాకలలోపలవచ్చి లేర్చెఁగా
మాహావకలి నద్భుత సుఖైకమయంబు మేమిచెప్పుదున్ ! ౨౧౮

కులస్త్రీలు ? ఒక, యుషాదేవి చూపిన దారింద్రొక్కు గొత్తలు ! ఇట్టియేక్కు నెవరైన నొకరేడ్చిన సంగీతముగా నుండును. అందఱుఁ గూసినఁ బెద్దరోత !

“మదితా చలువలు గిలవలు
మదికి నసహ్యంబు లతని మన్ననఁ దక్కఁక.”

అనుచున్నది. అట్లయిన మొదలే యేలవలసనరాదు ! ఇలి కత్తెలు గసియెత్తునట్లు శ్రమపడుచుండఁగా హాయిగాఁ బండుకొని వేడుక చూచుట న్యాయమా ?

ఇట్లు వీరు రహస్యములు మార్చుకొనుచు డఁగా వెన్నెల యయ్యెను ! నాకు నిక్కడ నొక ధర్మనలకటము. ఈ కాంతాతిలక

నను వారిని వదిలబోడు ! ప్రతిమఃస్థుఁడు తల్లి. అవసరముగా వెళ్ళుచుండఁగా కూతును నిలబెట్టి యాపకు బుద్ధివచ్చునట్లు ఇచ్చిన యుపన్యాసము ఒక గంట దీర్ఘము ! అంగనామణికి తాల్మీలేవితమిచే గలిగిన తబ్బిబ్బులఁజూచి జరగఁబోవు తఁదామా. అందలంచి, చెలిక తైలు హాస్యముఁ జేయుటలో వినియోగింపఁబడిన కాలము అరగంట. అలంకార రచనాదులకుఁ బట్టిన కాలము ౨ గంటలు ! ఇక్కడ కవి ప్రయోగించు వైరస్యము తూనిక మరణము ! ఎట్లనఁగా :

ఒకటి. నిమా రణముగ మధురలాలన “విభుడిక వచ్చు పెప్పడొకొ విఘ్నము లేమున్ ఘటిల్లుకో” యని తన కే ద్రోహముఁజేయని యభినవకౌముదమీ ౫ దోషారోపణకుఁ దొడఁగు చున్నది ! ఈ యన్న దౌర్భాగ్యపు పరాళిని కలభాషిణియొక్క యుదారచరితంబుతో నుపమించి చూడఁడు ! పిమ్మట “మెడికల్ కాలేజీ ప్రొఫెసర్ల” రీతిని పురుషుని శరీరభాగముల వర్ణింపుచున్నది ! చాలీచాలని గానికి తన పరు వేర్పఱనట్లు బాగుగ విడదీసి చూడఁడు మాట వినుండు !

తే. “ఆ లలిత చరణములొత్తు కేలుగేలు
కోర్కిఁ దద్వక్షమునఁజేర్చు కుచము కుచము
దివుట దద్రహాకథ విను చెవులు చెవులు
పలుకులేల తద్రతిగన్న బ్రదుకు బ్రదుకు.”

పోతనామాత్యుని “కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు” అను మహోత్తర పద్యమునకుఁ బట్టిన గ్రహచారమా యీ యను గమనము !

రెండు. చెలిక తైలు దార్చుటకై వచ్చుట. అంగనామణికి సిగ్గును గూడ వచ్చుట ! ఆసిగ్గు పలాయన మామాడ్కి వారు,

మ. పొదియైనాఁకులదారుఁ గాపురములింపుల్ మీరగాఁజేయుచున్
గదిపెండ్రదేసి కొమాళ్ళఁ గూతులఁ దగ్గఁ గన్నట్టి యిల్లాంఁకున్
మదిలజ్జాదులులేవె నీకుబలె సన్మానంబుతోఁ జక్కవ ... ..
చైదో యేమేఁగలదే. ... ..

ఇత్యాది వివరములఁ దెల్పుట, వినువారి దివులు వ్రయ్యలగుట
మొదలగు చారిత్రములు గొన్ని !

మూఁడు. అంగరామణి యారీతి నుండఁగా రాజు గవాక్ష
మూలమునఁజూచి యుక్తిర యావలేకపోవుట. దానికి గుర్తుగా
నింకను గాలము వ్యయమగుటలు, ఆపె తన్నుంగూర్చి చేసినమాడ్కి,
యాపె యంగములను మిక్కిలి విమర్శతో వర్ణించి ఋణవిముక్తు
డగుట ! నీరసములైన యువకులు ఉత్ ప్రేక్షలును భార్యపై దీపింపఁ
జేయుట.

క. “ సమదాక్షి మి నసంచా

రమునఁ దొలంకుచును ముఖసగస్సు లావ

జ్యము వెల్లిపారఁ గ్రేవల

నమరించిన పిల్లకొలఁడు లంగనవీనుల్ ! ”

౧౨౪

పిల్లకొలఁకులఁట ! అందులోనుండి కాలుద్రవమో ?

చ. అనుపమముల్ రతిస్మయలయాటలు నర్హములంచుఁ గప్పిపె
ట్టిన పువుబంటులీ సతి కడింది చనుంగవ తేంటుక్రేవలం
దును జొరకుండఁజేరిచిన తోరపు సంపదీ పూపుదండలీ
వినుతభుజంబు లాతుదల వేడ్కకు నిడ్డ చిగుళ్ళు హస్తముల్.

౧౩౦

ఉ. మానవతీవతంసము సమగ్రనితంబ విజృంభణంబు జం
బూనదిపైకతస్థలము పొల్పునీసంపుచుఁ జాలనొప్పెడున్
తై నునుచుచునోరె వెలిపట్టు మడుంగు బెడంగుచూపనా
పై నవసారసాళిపరిపాటి నుదంచిత కాంచి మించఁగన్.

౧౩౨

తే. అతివ తొడలును జఘనంబు నరసిచూడఁ

గొమరు మీఁతెడు జమిలితొండనుల శిరసు

తోడి వలరాచవారి యగ్భతపు హస్తీ

యగ్రభాగంబు చూపఱకాత్మిక వోఁప.

౧౩౫

చ. జలజ దళాయతాక్షీ మృదుచారుతర ప్రపడిద్వయీ విని

ర్మలరుచి ఘల్లుఘల్లు మను రత్నపుటంచెలమోలి జృంభణం

బుల నవకంఠుఁ గచ్చుపము పొల్పునదల్పుచు గెల్పుఁ దెల్పెడుక

గలుగునె యింక దీనికి జగంబులలో నుపమాప్రసంగముల్

౧౩౬

ఇత్యాది. ఈ పర్వములం బట్టి విచార పఁగా నేర్పడిన పిమ్మ
యములివ్వి : గజుగాని కూరగ్మప్తియిది. " గజామణి చీరయేచూ
యెనో ! ఆపె గోరీలు కొట్టి నాగదే గాఁబోలు ! బ్రేకున్న నన్ని భాగ
ములు గనుపడునా ? ఈయుపయ లెందునకుఁ బనికిరావనియు, రోత
లనియు వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ? వీనికింగారకము భావరాశక్తిగ దు.
మఱి సామ్యశక్తి. అంగలోను గుయుక్తి. కామకుండల ! తాళలేని
వాడట ! అలోచనాశక్తిచేఁగాని తట్టనట్టి పదునెనిమిది పద్యములు
గొంగెఁగెనట ! రసాభాసమున నాయే గదా !

ఈ పాండిత్యమంత్రములు ముగించినపిదప చిలికత్తెలు—వీరొక
తడాఖా—ఆపెకుఁ గరణీయముల బోధించు, కి భాషార్థుని “ చరణంబు
విలాసిని యూరువుల దుఁ జేర్చజేసి బలిమి నానజముఖచేతఁ బట్టిచి
సంవాహన మొనర్చజేసిరి ” ఇది శుద్ధముగ (అనావశ్యకము అనవ్య
మును !)

అయ్యో ! మృగప్రాణ శృంగారమా ! ఈ చిలికత్తె మన
భుని వురోహితురాండ్రు !

ఈయెడారువంటి కళిత్యమునో,

తేనెగునిచిట్టంపుఁ జేతలఁగరము ప్రేమ
మెఱుపువోలెఁ దళుక్కున మెఱయుఁగాని
నెలఁత సిగ్గును మెగిల లో చివలెద
యదియు మిక్కిలి నితపయ్యై గతనిమదికి.

(కళా. ఆ ౩. ప. ౧౫౪)

అని పద్యమునూత్రము సూరసయొక్క నైజప్రభావమును
నూచింపఁ జాలినంత గుణి కుముగానున్నది. తక్కినవి భావశూన్య
ములు.

ఈయాశ్వాసములంగూర్చి విశ్లేషముగఁజర్పించుటకు నాకిష్టము
లేదు. సామాన్య ప్రబంధముల యుద్బల యవి నిర్ధకపద్యపూరిత
ములు. కల్పరాశక్తి యేరిక్కునఁ బోయెనో! సంభాషణచాతుర్య
మెంగు గ్రుంకెనో! ప్రతిభ యెటునూయమాయెనో! అల్పకారాని
శాస్త్రములయందలి మూఢభక్తి పటుతమము!

తుచ్ఛశృంగారములకు హేళువులు

స్త్రీనర్లన చేయుటకు మనకవులకు దెలియదుగాఁబోలు!
కారణమేమన ఇంగ్లీషోనుండు రసములు జిహ్వకేగాని మనసునకు
వికాసము నిచ్చునవిగావు. బాల్యవివాహము, విద్యావిహీనత యిత్యాది
దురాచారహతులగుటంజేసి యిల్లాంధ్ర సరసములకుం బనికిరాదు.
ఇత సరసములకుఁ దగినవారు దానిని జీవనోపాయవృత్తిగా నాశ్ర
యించెదరు. వారికిఁగూ మఱుగు, మానము, జంతు, మర్యాద
మొదలగు నుదాత్తగుణంబు లల్పంబులు. ఎట్టి హీనలయ్యుఁ గల
కాంతలకన్న మేలగుటంగట్టియేమొ వారికి 'భోగముపారు' అను

పేరు గలిగె. తక్కిన యాచువారు భోగమునకుం దగరు. నారిం
ప్రేమించుట దానధర్మము జన్మపరిత్యాగతల్యము !

భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము.

పచ్చిపచ్చిగా వ్రాయుట శృంగార మెన్నటికిఁ గానేగను
మహాకవుల శృంగారసర్వసములో శృంగారము, శుభిత్వము సమన్విత
మును. ఆంధ్రకవుల ద్వానికి విరుద్ధంబగు భ్రమనేల దాల్చిరో! అట్లు
చేయుటకుఁ గారణములేదు. ఏలగా. ప్రామాణికకవులగు కవిత్వయము
వారు మంచిత్రోవను విభావించియుండు కతనమున. భారతములో
గోప్యాంగవర్ణన శృంగారమునకై యెక్కడను జేయబడియుండలేదని
తోచుచున్నది. సిదర్శనముగా

నన్నయభట్టు

ఆదిసర్వములోని శృంగారపద్యముల వినుడు.

సీ. పలుకులముద్దును గలికి త్రాల్గిన్నుల

తెలుపును వలదచన్నుల బెడంగు

నలిఘు కాంచీపదస్థలముల యొప్పును

అలితాననేందు మండలమురుచియు

నలిసీలకుటిల కుంతలముల కాంతియు

నెలజవ్వనంబునవిలసనమును

నలసభావంబును బాలుపును మెలఁపును

గలుగునగ్గరికను ... ..

(అది. ఆ. 3. ప. ౨౩)

క కన కావదాత కోమల

తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళనేత్రను యో

జనగంధి నవని నాభుఁడు

గనియెను సురకన్యవోని కన్నియ నంతన్.

[అది. ఆ. ౪. ప. ౧౬౯)

ఉ. దానిశరీర సారభము దానివిలోల విలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మృతి కాంతివక్త్రమున్
దాని పిలాసముం గడుముదంబునఁజూచి మకోజబాణ సం
తాసహతాత్ముడై నృపతి . . . . .

[అది. ఆ. ౪. ప. ౧౭౦]

ఉ. చారుసువర్ణహాసి శవజంపకభూషయు సింహువారము
క్తారమణీయుమున్ వసుధామవతంపయునై యపూర్వశృం
గార విలాసలీల యెసఁగం నన సుందటనున్న మాదినం
భోరుహ సేత్రజూచి శురుపుంగవుడొంగజరాగమత్తుడై.

[అది. ఆ. ౫. ౧౪౫]

సీ. త్రిభువనలక్ష్మి యేతెంచి యేకాంతరు
శ్లైలాళో యున్నది యివ్వనమున
గగనమణిప్రభ గగనంబునందుండి
యవనీతల స్రాస్తమయ్యె నొక్కొక్క
శంభుండు లావణ్య సద్గుణ సముదాయ
మింద యిమ్ముగ సగ్రహించె నొక్కొక్క
దీనియంగమును భొందిన యివ్వభూపణ
శ్రీయేమి పుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొక్క
యమరకన్యయొక్కొక్క యక్షకన్యకయొక్కొక్క
సిద్ధకన్యయొక్కొక్క శ్రీ సమృద్ధి
సర్వలక్షణ ప్రశస్తాంగి యిది దివ్య
కన్యయగు ననంత కాంతి పేర్చి.

[అది ఆ. ౭. ప. ౭౨.]

ఉ. నెఱికురులున్ విలోలనితసేత్రయుగంబును నొప్పులాల్కు నా
తెఱయును దీనియాననముఁదెల్పు గరంబు మనోహరంబు నా
యెఱిగిన యంతనుండి సతీసీట్టి లతాలలితాంగిఁజూచి యే
నెఱుంగ నురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె యావిలాస సంపదన్.

(అది. ఆ. ౭. ప. ౭౭.)

ఇందు తొడలు, మీఁగాళ్ళు ఇట్టి గూఢార్థములు లేవు అవి
గల నందర్భము లాపర్యమున మృగ్యములు.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన యరణ్యపర్వ శేషముగా ద్రావిడవారణ
ఘట్టముననుండు పద్యములు :

ఉ. “ నీలపయోదనుండలము నీళ్ళలలీల వెలుంగఁ జేయుచున్
గ్రాలెడువాలు గొమ్మెఱుంగు కైవడిఁ దద్వగభూమియంతయున్
లాలితదేహ కాంతి పటలంబులఁజేసి వెలుంగఁజేయున
బాష్ప విసీలకుంతల విభాసినిజూచి సవిస్మయాత్ముడై.”

(అది. ఆ. ౬. ప. ౫౪౧)

ఉ. లీలయెలర్పఁగా నబలలేఁజగురాకును బోలె నొప్పు కెం
గేలు కదంబశాఖతుదిఁ గీల్కొనఁజేసి వసంతవిప్రహ
స్మీలితశాలవల్లిక్రియ మేలగు మాడ్కుల కించి పావక
జ్వాలయపోలెఁ జిత్తము నిజు బెరియింపఁ దొడంగెఁ జూచితే

[ప. ౧౪౮.]

సీ. మగ్యనేత్రదారుణ మృగసమాకులమైన
యివ్వనాంతరమున నేకతంబ
యిట్లు నీయున్నికి నెయ్యది మూలమి
వ్వనదేవతవొ సురేశ్వరునితోడ
నలిగి ధరిత్రికి నరుగుదెంచిన శచీ
దేవివో హరియురస్థితిఁ దొరంగి
కేళిఁ గ్రుమ్మరు పద్మగేహవో భవదీయ
జనకత్వమున సముజ్జ్వలితుడైన
పుణ్యుఁ డేవంశమునవాఁడు పొలఁతి నీదు
జీవితేశ్వరుడగు సుఖజీవితాత్ముఁ
డెవ్వఁడబల నీ నామమై యింపు మిగుల
శబ్దమెయ్యది నాకు నిజంబుఁ జెపుమ.

(అర. ఆ. ౬. ప. ౧౫౧.)

హనుమంతుఁడు సీతాదేవిని వర్ణించుట.

సీ. కన్నీరు జడిగొని క్రమ్మఁ బాఁకెక్కిన
కమ్రకపోల భాగములు గలిగి
యవశమై యొరంగిన యంగవల్లిక పొంత
సున్న భూమిరుహ మ్మాతఁగాఁగ
వెడలు నిట్టూర్పుల వేడిమిఁ బగిలిన
యధర పల్లవము గారాకుఁజోల
దలఁపుల సందడి దందడించినదాల్చి
కదలు శిరఃకంపగతుల బెరయ
సున్న పుణ్యమూర్తినుత్తమసౌందర్య
నవనతాస్య నార్తయైనదాని . . . (అర. ఆ. ౩. ప. ౨౨)

తీక్కన్న

విరాటపర్వములోఁ దీక్షన్న వాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్య
నాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ? బౌద్ధత్వశోభితము. చెనటియగు
కీచకు నట్టివాఁడు సైతము నిజంబగు ననురాగ ప్రభావంబునం జేసి
కళాపూర్ణాదుల కన్న మేలుగ సిగ్గులేసి విధమునఁగాక గలువతనం
బునఁ బలికెను. సక్కువమైన ప్రీతియున్న వేస్త్రీనింగూర్చియైన
నసహ్యకరిములగు వర్ణనల మృగప్రాయముగాని వారెవరైనఁ జేయు
దురా ? విరాటపర్వములోని యా పద్యములన్నియు నుదహరించెద.
లేకున్నఁ బక్షపాతమును నపవాదముగాక, తీక్కన తెలిసి వ్రాసినాడో
గుడ్డియేటుగా వ్రాసినాడో యెఱుఁగొంగలు శంకింపవగు అన్నిం
టిని నివేదించిన నేశంకకు నవకాశముండదు.

ద్రౌపదియొక్క సైరంధ్రీవేషము.

సీ. పటమొయిల్లప్పినఁ బాడటి నునుఁగాంతి
గదలిన యమృతాంశు కళయనంగఁ
బెనుమంచుమీఁద బర్విన వికాసము దప్పి
చెలుపుగుందిన సరోజిని విధమున

ధూమంబువొదవినఁ దుఱుగలి మెఱుఁగులు
 నలఁగిమాసిన దీపకలిక పగిది
 ధూళిపైఁ బొరసినఁ దొంగలించుటమాని
 లావణ్యమెడలిన లతిక మాడ్కి
 గంధకారికావేషంబు కతనమూర్తి
 యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బొండు
 తనయమహిషి . . . . .

(విరా ఆ ౮. ప. ౨౯౪)

నగరులోఁ జొచ్చు లీల :

నీ. పదలంబుల కెంపు పరఁగినతలము కుం
 కుమలిప్రమైన చందయు వహింప
 నంగంబునునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
 వేదుల మణిమయవిధమునొందఁ
 గనుగఁచుమెఱుఁగులు గదిరిన ముందర
 పుష్పహారంబు పొలుపుదాల్చు
 వేసలిక ప్పపర్వసమీచు నీలమ
 కూలంబు మేల్కట్టు కొమరు వడయుఁ
 దానుజొచ్చినకతన మత్స్యకీరీశు
 నింటనిమ్మొయిఁ గ్రొత్తయొప్పెసక మెసఁగ
 నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
 బొండురాజతనూభవ పత్ని యురిగె.

(విరా. ఆ. ౧. ౩౦౮)

కీచకుని ద్రావదివర్ణన

నీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున . . . . .
 కుసుమబాణుని బాణముల్లాడనైదు
 గరిగి నేరిమివాటించి కరువుగట్టి
 పోసిచేసి చైతన్య సంపుటయందగఁ గు
 టించికో కాక యిట్టి చేడయలుగలరె.

(ఆ. ౨ ప. ౨౩)

[దాపదిస్థితి

నీ. వెఱవక ననుజూచె వీడనియెడఁ గలు
 పించిన నొండొండఁ చెమట వొడిమ
 ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విధాత్య
 బలిమికి నివ్వెళపాటు దోఁప
 నిచ్చట దిక్కులే రెవ్వరు నాకను
 భయమున మేనఁ గంపంబు వుట్టఁ
 జేయంగ నేమి యుపాంబులేమి నా
 ననమున వెల్లఁ దనంబుగదుర
 నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని ... . . .

(ఆ. ౨ ప. ౩౩)

కీచకుని యుత్కంఠ :

నీ. తన్వంగి మవ్వంపుఁ దనులతి నెరఁగెడు
 నునుఁగాఁతి వెల్లువ మునుఁగఁ బాఱఁ
 గిసలయహస్త కెంగేల నేపారు శ్రో
 మ్మించును లేయెండ మిగులఁ బర్వ
 గమలాస్థ ముద్దు మొగఁబు లేమెఱుఁగుల
 మొత్తంబు సరిచుట్టు ముట్టికొనఁగ
 ధవళాక్షి తొంగలితఱుచు తెప్పల చెన్ను
 కప్పను చీకటి గవియుదేర
 బెగ్గలంబంతకంతకు నగ్గలింప
 నొనవ్వు చెమటతోఁ జిత్తంబు నెదరి యెందు
 మెలఁగఁ దలఁపేది యా సింహబలుఁడనంగు
 పట్టి యాడెడు జంత్రంబు పగిదినుండె.

(ఆ. ౨. ప. ౩౭)

నీ. తెలిగన్నుఁ గళకాంత పాలుపార నించుక
 గనువిచ్చి చూచినఁ గాదె యబల
 చెలువంపు నెమ్మొము నెలమి సొంపినునుడి
 గా నల్లనవ్విశఁగాదె యింతి

దంతమాక్తికరుచి దలకొన నరుమాట
 బలికినఁగాదె యుత్పల దళాక్షి
 యుల్లంబు సరసత దెల్లంబుగా లీలఁ
 గైకొన్నఁగాదె పంకరుహ వదన
 యనుచుఁ జూచుఁ జేరు నమ్ముగ్ధ పలుకులు
 వినఁగఁ గోరుఁ గేలు దవదుకేలఁ
 గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ గీచ కాధముఁడు ని
 జానురక్తిఁ దెలుపనప్పళించు.

(ఆ. ౨. ప. ౪౫)

నీ. నుదతి నీమై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ
 గనుచాటు వొరయునో యని తలంచి
 మదిఁ బొనర్చినమాట మగువనీ పెంపునఁ
 గుదిసి నా నాలుక తుదికిరాదు
 పడఁతి నీ కరములుపట్టఁగ దివిరి శం
 కించి వడంకెడుఁ గేలు నూడు
 నెఱిసిట్టిదని యింతి నీ నెమ్మనంబెన్ని
 భంగుల సరసినఁ బట్టువడదు
 చెలువ యింక నొక్కించుక నేపు నీ వ
 నాదరంబున నెప్పటి యట్లయున్న
 మన్మథుఁడు సమయించిన మగుడనన్నుఁ
 బడయవచ్చునె యెన్ని యువాయములను.

(ఆ. ౨. ప. ౪)

కిచకుఁడు ద్రావదిని ముఖస్తోత్రము చేయుట.

నీ. నెత్తమ్మిరేకుల పెత్తఁదనముఁదెచ్చి
 యచ్చునఁ బెట్టినట్లంద మొంది
 చక్రవాకంబుల చందంబుఁ గొనితెచ్చి
 కుప్పలు నేనీనట్టొప్పుమెఱసి
 చందురునునుఁగాంతి కందేర్చి కూర్చి బా
 గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరు మిగిలి
 యశికులంబులకప్పుఁ గలయంతయును దెచ్చి
 నారు వోసిన భంగి నవక మెక్కి

యంప్రితలహలు గుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్లున్న రుచిరమార్తి
యనుపమాన భోగములకు నాస్పదంబు
గాదె యీ త్రిష్టలేటికిఁ గమలవదన.

(ఆ. ౨, ప. ౫౨)

నుధేష్ఠ కీచకుని మనసు ముట్టె గోరి చేసిన కాంతాజన
వర్ణనము.

సీ. లలితంబులగు మట్టియల చస్పడింపార
నఁచకైవడి నడనల్లవచ్చి
యెడమేనినెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
సగము దూలించిపై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు నెలదీఁగె లీలఁ గ్రాటచు వింత
చెలువంబు దలకొనఁ జేరినిలిచి
తెలిగన్నుఁ గవకు నెచ్చెలియైనలేత న
వ్వొలయంగ సరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్యలరాగంబు మెయికొనఁగ
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలిమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గోలుచు నన్నెలఁతలుండ
నీరసాకార సైరంధ్రిఁ గోరఁదగునె.

(ఆ. ౨, ప. ౬౪)

కీచకుని ప్రత్యుత్తరము :

సీ. గండు మీలకుఁ బుట్టి కామభాణములతో
గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁ గవయు
బిస కాండముల కిత్తుఁబెరిగి లేదీఁగల
మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములఁ
జగురులతో సంధిసేసి యంబుజముల
పైసెత్తి చనునట్టి పదతలములఁ
గలకయముల చేతఁ గఱచిన విద్యవీ
జలకిచ్చునట్టి తిన్నని యెలంగు

నత్తైరంగున రేఖయు నవ్విధంబు
గరువచందంబు నమ్మెయికలితనము
నట్టి చెన్నును సైరంద్రియంద కాక
కలజ యొరులకు నెఱుంగక పలికి తబల !

(ఆ. ౨. ప. ౬౩)

కీచకోత్కంఠర :

సీ. లీల నాముందట నాలేమ వొలసినఁ
జూడ్కికిఁ జుట్టిన చూటిగాదె
కనువిచ్చి నన్ను నాతరుమధ్య నూచినఁ
దనువున కమ్మత నేచనముగాదె
చిరునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁబ
ల్కినఁ జెవులకు రసాయనముగాదె
యెలమి నన్నెలఁత నన్నెలయింపఁదివిరిన
నెడఁద కానందంబు నిక్కగాదె
యానితంబిని మక్కువ ననఁగి పెనఁగి
యింపు పొంపిరి వోవ నన్నేలుకొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన నది జన్మఫలముగాదె
యనుచు కలరాజు బాకికి నగ్గమయ్యె.

(ఆ. ౨. ప. ౮౬)

కీచకు దర్శనంబున ద్రౌపది యవస్థ :

సీ. దైన్యంబు తలపోతఁదలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబుగదిరె
భయరస వేగంబుపైకొని ముట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ గంపమడరె
బెగడంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నట తొట్రుపాటు బెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్నికి నవయవం
బులనెల్ల ఘర్మాంబుకలిక లెసఁగెఁ

దలఁకుచున్నట్లెఁగొంతుకొలదికి మీఁతె జెం
బాటుదోచె మట్టుపాటు దొడరె
జెఱంగుపాటు దలిక నెఱనాడె నొప్పునె
వ్యగలవగల నీనె దిగులు వొదిలె

(అ. ౨ ప. ౧౦౬)

కీచకుండు దీనుడై ప్రార్థించుట :

సీ. కాంతి దగ్గొత్తు నీకడగంటి చూడ్కితోఁ
బొందఁ గానని మేను పొగుటయును
దీపారు నీ పల్కు చెల్లంబుగా వినఁ
గానని వీనులు కందుటయును
నింపగు నీచెయ్యు లెలమిమైఁ గొనియాడఁ
గానని కోర్కెలు గలఁగుటయును
సొగయించు నీకేళి దగిలి యానందఁబు
బొందఁ గానని మది గుఱుటయును
బాహు నాదగు జన్మంబు ఫలమునొంద
భావజన్మని పూనిక పారమెయ్య
నన్ను బంటుగా నెలుము నలినవదన
యొక నీసిగు దెరయొల మేల నీను.

(అ. ౨ ప. ౧౩౮)

పరిభ్రానంతరమున :

సీ. ఎలదీఁగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు
క్రియ మేన మేదిని రేణువొప్పఁ
జంపకంబున నవసౌరభంబెనఁగెడు
కరణి నానిక వేడిగాడ్పు నిగుడఁ
దోయజదళములందుది మంచుదొరఁగెడు
గతిఁ గన్నుఁగవ నశ్రుకణములురుల
నిందుబింబముమీఁది కందుచందంబున
గురులు నెమ్మొగమున నెరిసియుండ

సర్వజనవంద్యయైన పాంచాలి సింహ
బలునిచే నివ్వబంబున భంగపాటు
దనకు వచ్చిన నెంతయు ధైర్యమొంది
యవ్వరాటుని సభజేత నరిగి నిలిచి.

(అ. ౨. ప. ౧౩౮)

కీచకుండు ద్రాపదీనమక్షంబునఁ జేయు శాలిశచేష్టలు దుర్వి
లాపంబాలు నెంతసహజములు! చూడుడు:

సీ. ఎవ్వనితోనైన నెలుఁగెత్తి యొక్కింత
పనిలేని వెంగలి పలుకుఁ బలుకు
మట్టియ లొండొంటి బిట్టుదాఁకఁగ
నేల నందంద మునిగాళ్ళ నప్పశించు
గడువికారంబుగా నొడలెల్ల విజుచుచు
మలఁగి రిత్తకురిత్త నెలఁగి నవ్వుఁ
కాళంబుగాఁ గరతలమునఁ బెలుచఁగం
బంబువేయుచు వెడపాటఁ బాడు
మలయు నంతంతఁ జేరువఁబొలయు నింతి
దన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
సిక్కడక్కడ వడుఁ దగు లినుమడింపఁ
జూచు నత్తన్నిఁ జొరిఁ బొరిఁ గీచకుండు.

(అ. ౨. ౨౫౦)

కీచకుని పశ్చాత్తాపకరమగు మహావస్థ.

సీ. వామాక్షిరుచిర లావణ్యంబు భావించుఁ
దన్వంగి రూపు చిత్తమున నిలుపుఁ
గంబుకంధర చెన్నుకైవడిఁ దలపోయు
నంగన సౌకుమార్యముఁ దలంచు
భామిని సహజ విభ్రమమెదఁ గీలించుఁ
బడఁతి చెయ్యులు మదిఁ బట్టుకొలుపు
మానిని గరువంపు మాట పొందూపించు
దలితాబ్జముఖ తిన్నదనము మెచ్చు

నడరి కోర్కలు చిఱుముఱాడ వేడఁగు
పడిన యుల్లంబు పట్టువఁ బఱుపఁ దనకు
వశముగాకున్న నెంతయు వంతనొందుఁ
జింతయొకంబు వడిగొని చిక్కుఁజఱుప

(ఆ. ౨. ప. ౨౫౦)

సీ. పొడనూపినట్లయిన వడిఁబట్ట సమకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయట్లయినఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి లేమి నశ్రులు వహించు
గదసిన యట్లయినఁ గొగిలింపఁ గడఁగి
యారసి బొంకైన నలఁతనొందు
నొడఁబడ్డ యట్లయిన నడకపైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
అలిత వివిధ విహారంబులకు లతాంగి
యెలసి పాలసిన యట్లయిన నెలమిఁగలసి
యభిమత్రక్షిడ నలుపంగ నప్పలించి
జెడకి రిత్తబయల్గని విహ్వలించు

(ఆ. ౨ ప. ౩౦౧)

ఉద్వాన వనవిహారఫలము:

సీ. ఇంతైన ప్రియకాననిచ్చి నిల్చినమధు
వాదట నాను ముత్తాళివిభునిఁ
జెట్టుపల్పుచరించి చుట్టుఁగ్రుమ్మరి మనో
రమ నియ్యకొలుపు మరాళివిభుని
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయిన చొక్కెడు శుకమిధునములను
గమిబాసి తలిరు జొంపమునకు మెయిమెయిఁ
బాడంగఁ జనుపికదంపతులను

జూచి చూచి యుల్లంబున నేచి కోర్కు
అడరఁ జడిముడిపడు మాను పడు పెడంగు
పడు పెనుంబడుఁ దల్లడబడుదురంత
చింత బారికి నగపడు సింహబలుడు.

(అ. ౨. ప. ౩౦౬)

కీచకవధానంతరమున జయశీలయై పాలచాలి నుధేష్ఠుఁ జూడ
బోవునప్పుడు :

సీ. ముదమున నెలమి సొంపొదవి నెమ్మొగమునఁ
దోఁపంగవచ్చినఁ ద్రోచిత్రోచి
అలి నుల్లసిల్లుచు అలితలోచన దీప్తు
అడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి
సంతసంబున బాలిశములగు చెయ్యుల
దొడరఁ జూచిన జేయ కుడిగి యుడిగి
మనమున నుబ్బుమై మాట నాలుకకురాఁ
గడఁగిన నాడక కడప కడప
ధీరయై యిట్లు సమ్మద పూరమునకు
గరుడతనమును బలితంపుఁ గట్టకట్టి
జెలఁదియెగుఁగని యదివోలె వికృతిలేక
యల్ల నెప్పటి యట్లుల యరుగుటయును.

(అ. ౩. ప. ౫౬)

ఉత్తరంగూర్చిన పద్యములు సప్తవ. ఆంధ్రమున శృంగార
వర్ణనము తిక్కనయంత మినోహరముగఁ జేసినచారెవరును లేరు.
శుచి సౌందర్యములు నిత్యసంయోగముఁ, వీర కావ్యములో సింహుక
సందర్భ మలవఱిచికొని యింతచేసిన ప్రతిభాశాలి శృంగార కావ్యమే
ప్రాసియింపిన దాని రామణీయకము వ్యాదయమున లయించునట్టి
లావణ్యము గలదిగానుండదా ? ఒక వేళ నేకరసప్రధానమగుట నతి

యను దోషంబునఁ దానుం బడి యుండునా? చెప్పలేము ఇటు నుదాహృతములగు పద్మముఁజదివి సేత్రముల హర్షాశ్రువులు గ్రమ్మునట్లానందింపనివా రాంధ్ర మఁడలి నుండరు.

కళాపూర్ణోదయమునందలి మిగతకథ

కళాపూర్ణోదయములోని మీఁది పుత్రాంతముల సంగ్రహముగ విమర్శింతము. ఈభాగమునఁ గల్పనలేదు, కథలేదు. ఒక విషయములకు నొక విషయముగా సింహరణమై నటించి పుస్తకముఁ బొడుగుఁ జేయుట కివి యుద్దేశమేమో! ఆసర్వలక్షణ సంపన్నతా ప్రతిజ్ఞయొక్క దుష్ప్రకృతియిటుఁ దేట తెల్లఁబు. రాణులిద్దఱకును జెలికెత్తెల మాటలచేఁ బ్రేరితమైన కొట్లాట ఘటిల్లినది. నీచపాత్రములేగదా మన రాజుకు రాణుకు మంత్రులు : రాజు అభినవకౌమిది కాళ్ళుపట్టుకొనుచున్నాఁడు. ఆకృష్ణమూర్తి యీమర్యాదకు సృష్టికర్త! ఎన్నడో సత్యభామ కాళ్ళుపట్టెనో లేదో, రాజులందఱు నాయన యువదేశములనెల్ల సిదియే నులభసాధ్యమని యెంచి యవలంబించి సనాతనాచారములోఁ జేర్చిరి.

పిమ్మట రాజుగారు సవతులు యలుకదీర్చుటకై పెద్దామెను గానవిద్యానిశారదం జేయుదుననియు, చిన్నయామెకు (ఆపెకాళ్ళ మీఁద బడినాఁడు. లేకున్న నీమమాత్రమూరకుండునేమి?) నీకాళ్ళకు అష్టదిగ్రాణుల కిరీటముల యందలి మణునందెచ్చి గజ్జెనో నగలో చేసి పెట్టెననయు ప్రతిజ్ఞఁ జేయఁగా అమ్మలిరువురు శాంతించి చల్లఁ బడిరి. సపుత్రుల కొట్లాటకై రాజు లేట్లాడట మనలో ప్రాచీన ధర్మమేమో ఐరోపావారికి సిందించునపు డిన్యాయమును జ్ఞప్తి యందుఁచుకొని సన్యాయము పలుకకుండుము. అరంకారశాస్త్రములలో నేమి చెప్పినాఁడు? “నయవిరచన యాత్రాజి దూత్యనిభు

వర్ణనము” “నిమి? సరియే. ఈ భాగములో నేనంగతియైన వేసిన నొక్కటే. వేయకున్న నొక్కటే, కాబట్టి నేయుదము, అనినిర్వేతుక జాయమాన శుక్రనిలిపి బ్రసంగించుచున్నాడు కవి! సత్వదాత్మ్యుండను మంత్రీ యిన్నేండ్లు భూమి నేలిన ప్రభువునకు నపదేశము చేయుట మునలివాని కుపనయనము చేసినట్లు :

“ఇవియన్నియు సిఫుడు ప్రసం
గవశంబునఁ జెప్పబడియెఁ గాని.”

యనుచున్నాడు, ప్రసంగవశమా! శుద్ధాబద్ధము. అలంకార శాస్త్రవశమునఁగా నా? ఇంక సునియొకటి బాకీయుండలేదా? అని మగధరాజుతోఁ జేయుదము ఈమగధరాజు సృతాంతము నాకు దిగ్భ్రమ, గల్గించుచున్నది మధురాలసావివాహసమయంబున,

“అశ్వలోచనముల కాత్మవస్త్రముకొంగు
మాటుగా నొనరించె మగధరాజు”

కాన నితఁడు సామంతుఁడుగదా? ఇంతలో,

కా... ..

నీ రాష్ట్రంబున కెగ్గొనర్చుటకుఁ బార్థిరామఁ డివ్వేశలన్
సాకోదారుఁడు మాగధుం డిపుడు తత్సంధానమర్పింబగుట.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౦)

అని ప్రబలకత్తువైనట్లు మంత్రీ చెప్పబ యెట్లు? మఱియు, స్వభావుడిచ్చిన విల్లునమ్ములునుండ మాగధునిమైత్రి యెందుకు, ఏటిలోవేయటకా? ఈద్విజయముగూడ సందర్భశుద్ధిలేనిది. ఏలన? మదాశయుఁడు సకల రాజుల గెలుచునట్లు పరింబుగొన్న వాఁడగుట సతఁ డట్లుచేసి సార్వభౌముడై యుండఁగా, నతనిని కళాపూర్ణుఁడు

గెల్చినన్న సీమధిక ప్రసంగము లన్నియు వివారితములై యుండును. అప్పును. “అజి” యని సూత్రమున్నదే! ఇత నర్వలక్షణప్రాప్తికి దానిని మెడగట్టకోవలదా? మాత్రము కొంత సూర్యాస్తమయ వర్ణనము. దీని యగత్యమేమో దేవునకే యెఱుక! అండులోని కుయ్యక్తులో!

తే నింగియనియెడి ప్రత్తిచేసికిని రక్త
బలియిడిరనంగ నెఱసంజ దొలత నమరె
దఱుచుగాదాని విరిసిన దొరుగుబ్రత్తి
పిళ్ళనాఁ జక్కలెంతయు నుల్లసిల్లే!

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౨)

అకాశముప్రత్తిచేను! రక్తబలియిచ్చినారలు! చుక్కలు ప్రత్తి విళ్ళు! ఇట్లు ప్రాసిన మనవారి కేమో యానందిము! కష్టతరముగ నున్నదాఱును. ఈనోజ్జునుని యెండుగు అశ్వర్యమునకును నామోద మునకును మనవారిలో వ్యత్యాసమేలేదు! తగవత జంద్రోదయము. ఇంకొక వికారాలంకారము!

తే “కాలమను కువిందుడు చంద్రికాపటంబు
నేయఁబన్నిన మగ్గమొకో యనంగ
వనమయూభాళి గొనసాగి మివులనొప్పె
విధుడమరె వాని గృహభిత్తి వివరమనంగ”

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౩)

భావప్రదానముగా వక్కాణించు మయూరుడే సూర్యునికిరణము లాయన ‘మీసాఁగ నవమించినాడు! ఇత, తక్కువ కవుల మాటలేల? అప్పుకూపమే సురూపమని మనవారి భ్రాంతి. ఎంత క్లేశపడి సంపాదించుమో యంతమఖమనియెన్నిక! సాతాశమువలకు ద్రవ్యిగులకతాయీ దెచ్చిన నది బుద్ధిబలనూ, లేమియా?

పిమ్మట సూర్యోదయవర్ణనము. మఱికోన్ని దుష్టయోచనలు : సూర్యగిరిబయలు “గగనాఖ్యవనసవృక్షప్రకాండోపరిభ్రాజితంబగు పక్షి ఫల” మంట ? ప్రబంధముల శ్రాద్ధమునకై జేయబడిన యెట్ట గుమ్మడికాయ యనరాదా ! యోజ్య శక్తికిం జేరిన చనుత్కారము నకును భావముల నలరించు శక్తికిని ఎంత భేదము!

కళాపూర్ణుని ద్విజయము నేర్చినట్లేయున్నది. చతురంగము లలో నొక్కొక్కయుద్ధమున కొక్కొక్కయంగము మాత్రము పూని నట్లు వ్రాసియున్నాడు ఇనియాంగసంగరముల వెవ్వేటంగ వర్ణించుటకై చేసికొన్న నబ్బరమర్యాదగాని, జయకాంక్షాబోవు రాజులు వరించునదిగాదు. గౌడేశ్వరునితో జేయబడినది యశ్వ యుద్ధము. ఇందుగో నింక నొక యసంభావ్యముగలదు “పిరంగులు జబురు జగులు దుచాకులు” మొదలగు నాధునికోపకరణములు నాడబడినవంట! ఈవిశ్రుతికే గవి యెట్లోర్చెనో! పిమ్మట నింకొక రాజుతో గజయుద్ధము ఈరీతిని గటారులతోడి పోరు మొదలగు వానిని, భారతకాలమునుండి మొగలాయీల నాటివఱకుఁ ప్రఖ్యాతికి వచ్చిన పద్ధతుల నన్నింటిని ఏకకథలో నేక కాలమున నడచినట్లే వర్ణించియుంట కాలౌచిత్వమునకు మారణక్రియ ? ఆంధ్రదేశీయులు కటారిసాధనలో బహు నిపుణులనియెన్నఁబడినట్లు ఈదిక్కుమాలిన భండనక్రియవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివఱకుఁ గళాపూర్ణుడు పోరినదిశస్త్రములతో. ఇకముందైన స్వభావుండిచ్చిన ధనుర్పాణముల నుపయోగింతుమని యేమో యున్నట్టుండి భీష్మపర్వములోని యుద్ధ ముంబోనిని యెండు పొందింపఁడియున్నది. అస్త్రపరంపరలు నిగుడు చున్నవి జయఃక్రియే చాంచల్యమును లేక కథానాయకుని జేరి యుండుట యామె తలవ్రాత. బ్రహ్మచే వ్రాయఁడినదిగాదు. మఱి

యుత్తములు గాని కవులచే ! కృతార్థుడై రాజు స్వపురికిం బోవు
చున్నాడు.

కాలాచిత్త్యము

‘కాలాచిత్త్యము’ అనుపదమును వాకిలిమి, కాన కవిత్వతత్వ
మునకుం జేరిన యీ పదయము గొంత విచారింపక పోగాదు.
కాలముచే మనుష్యుల గుణములు చూచుచుండుట యనుభవవిషయము.
ప్రబంధవిషయము గాదు. కథానామకుడు సాధారణముగఁ గాలా
తీతుడు ! నిరానుషు నిరంజనశలకుం జేరిన యవతార పురుషుడు ;
ప్రారంభముననే వయసు, గుణములు, కోరికలు, చర్యలు నుండునో,
యనసానమునను నవియే. పెరుగుటలేకు పరిణామముం బారయని
లోహవిగ్రహముల యట్టి సర్వికాగుడు స్త్రీలవిషయమునఁ నొకటి
రెండు సంగతులకై వరుఁడప్రభావమును నూచింతురు. అ వెవ్వియన
నమర్తాడెనుటకును, బిడ్డఁగనెననుటకును ! క్రొత్త పెండ్లికూతురై నను,
ప్రాతఁ పెండ్లమైనను, తేత పడుచైనను, ముదురు ముసలియైనను వార
లలో భేద మంతగానుండదు. పసిప్రామమున నాయుక నాయకునికై
యెట్లువ్విభూగుచుండునో, వయసునను, ఆకితినే యాపె వలపును
రాగంపు విలసనములు నుండును. అనఁగా పుస్తకములలో ననుమాట !
ప్రకృతిని గాదనుట తెలిసియో తెలియకయో కట్టుకొన్న మగవారి
కెల్లఁ దెలియును. పాశ్చాత్యులు మనుష్యజీవిత పరిశీలన సమర్థులగు
టను, స్వయంవిరుద్ధమై వ్రాయునారు అగుటను, కాలస్మృతిపరిణామ
మున వర్జించుటలో నస్ఫుతచరిత్రులు ! కాలాచిత్త్యమన నర్థములు
రెండు. వ్రతీశాత్రమును గాలానుగుణ పరివర్తనములకుం బాత్రమైనట్లు
వర్జించుటయు. కథలోని వివిధనందర్శములు కాలముతోఁ జేరికగల
విగా నుండునట్లు గల్పించుటయు ననునవి. ఇంకు ప్రథమభావము

మీఁడ వివరించితిమి. ద్వితీయార్థమునకు సూరనార్యునే నిదర్శనము గాఁగొని వ్యాఖ్యానం బొనర్తము. కళాపూర్ణోదయములోని సంకర్షణములకు కాలవిషయమునఁగల పరస్పరాసాంగత్యము పాటింపుడు ! నారదుఁడు మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణుని చూడఁతులు. మణికంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడుగాఁబుట్టి దిగ్విజయము జేయుచుండి ద్వారకాపురి నముద్రముతో ముద్రించియుండును. అసఁగా కళాపూర్ణుఁడు రాజ్యము చేసినది కలి ప్రారంభము ననుసరించుము వ్యాపారము నన్ననుబాధకముగాదు. అప్పుడు పరంగులు దుపాకులు నెక్కడివి : రెండవది రుక్మిణీకాంతునికి దరువాత నీ రాజువలె నగుణు లెవ్వరులేరని కురుకాది దేశాధీశులు కామకలు పెట్టిగారట ; పాండవుల మరుమదైన పరీక్షిత్తు సార్వభౌముఁడాయెనని జగత్ ప్రసిద్ధులు కథయుండఁగా, నీ కళాపూర్ణుని వాసిఁగి బోటికి బెట్టుట “ ఇంద్రుని తగరుదాఁగ గోరుటగాదే ! ” ప్రపంచ ఖ్యాతములగు కథలతో విరోధించినట్టి కల్పనలు అయోగ్యములు.

సుగ్రహుఁడు ఎన్నెన్నో తపస్సులుచేసి యవస్థలుపడి హారము వడసినవాఁడు. పిమ్మట నా హారము ఒక బ్రాహ్మణుని యింట నెన్నియో యేండ్లుండినది. తరువాత నాయఁ గృష్ణార్పితము. ఆ వెనుకఁ గృష్ణునిచే మణికంధరునికి లభించినది. వాఁడు గానవిద్య, యాత్ర, తపస్సు, ఇత్యాదులలోఁ గడపిన నత్సరములు కనీసము ఆఱు అట్లగుట మణికంధరునియొద్దఁ జేరినదిమొకలు మధురలాలన రెండవ తూరి ధరించువఱకు జరిగియేండ్లు సుమారు ఇరువదిన్నాలు. ఇంక సుగ్రహుని నమస్కరింపఁ యుండునో యూహింప నలవిగాదు. అట్టి దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగు సుగ్రహుఁడు సత్త్రదాత్ముఁడను పేరంబరగిన వాఁడు. మధురలాలనకు మేనమామ ! సుగ్రహునింగూర్చిన యాభాసముల కింకను ముగింపుగానము. రూపానుభూతి యతని నెఱింగి

యండకపోవుట సిద్ధము! శాపంబుచే మతిమాత్రము గోల్పోయి
యాకారంబు చూచని యతని నేకస్థలముననుండియు నామె యేల
గుర్తి పకపోయె? రాణినాన మందరూ? కళాపూర్ణుని యభ్యంతర
మందిరములో బ్రవేశింపఁగల యుతిఁడు మదాశయుని యంతిపుర
మునఁ గాలిడ ననర్హుఁడై యుండునా? సమత్తరములు చింత్యములు.

కళాపూర్ణు డారీతిని వివిధయుద్ధంబులఁ దన కేకీడుచేయుని
రాజులను భార్యకై పూనిన వైరముచే నోర్చి జయశీలఁడై పురము
ప్రవేశింపఁగా, పౌత్రీయు అతనిఁజూచుటకై విరోధకరములగు వేష
ములతో వచ్చుచున్నారు. నేఁ జెప్పచేల? నాధ్యమైనంతవఱకు మీరే
కన్నుల విప్పి చూడఁడు!

ఉ యోగితలేంద్రుఁ జూడ నొక కొమ్మ వడింబులెంచి యుల్లన
ద్యేణిభరంబుతో మొగపు తీరగె వలగ్నము నందమర్చి, యొ
డ్డాణము తీరగె గానిడి, మెడకొ వలగొన్నది చాల కడ్డమై
పాణుల నుండఁగొను మఱి బాగుగఁ గానుక వెట్టుకై వడికొ.

(కళా. ఆ. ౮. ప. ౧౩౯)

ఉ. గుబ్బెత యొర్తువచ్చె నృప కుంజరుఁ జూడ రతార్త నీవి దా
గొబ్బునఁగట్టుచున్ బయలు కొంగది మాన్పఁగఁ బోలెఁ గాళ్ళపైఁ
బ్రబ్బి కొనన్ గుచ్చోద్ధతి భరంబునకుం బయి కాఁపు పోలెఁ ద
బ్బిబ్బుగఁ జేతికికొ దొరకి పెన్నిటి వస్త్ర మురోవృతంబుగక. ౧౪౦

ఏమిది? ఉన్నట్టుండి రాజు సగమురాత్రిలో వచ్చెనా?

తే. ఇత్తైఱుగునఁ బాయల కెల్ల సేత్రి
పర్వ మొనరించు రూప వైభవముతోడఁ
గ్రముక కంతోత్తర మహాపుర ప్రవేశ
మాచరించి ... ..

ఇదేమి యన్యాయము! పౌరుల కెల్ల నఁట! స్త్రీలకే గదా రాజులు ముఖ్యముగ దర్శనమిచ్చుట! ఇట్టి యపచారములును శృంగారములా?

మధురలాలన పెండ్లియైనప్పడే యంతవిరాళిఁదాల్చిన యగ్ని తునుకగావున నామె వయసు ౧౫ - ౧౬ అనుకొందము. పెండ్లియైన యేడునకే దిగ్విజయమని యాలోచించినను ద్వారకి ములిగి చాల కాలమైయుండదు. కళాపూర్ణుడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత ముఁగెనా, కత్పూర్వమే ముఁగెనా? పూర్వమై ముండిన నిరుపదేంద్ర క్రిందట మునిగిన యూరింగూర్చి కళాపూర్ణుడు విచారణలకు మొదలిడుట యధికాలస్వప్రసంగము. తిరుమాళిగా నుండిన, నెల్లరాజులను జయించినవాఁడగుదా, శ్రీకృష్ణ బలరాములను భీష్మార్జునులను మార్కొనెనా? మఱి, శనకం గురువును దైవమునని కృష్ణుని సేవించినట్టెనా? అదియట్లుండె. అభినవ కౌముదయొక్క వయసు మొదలైనవి యారయదుము. కలభాషిణి మణికంఠయినకే జచ్చి పునర్జీవితయై స్వారకను మెలంగినది రెండేండ్లు. ఆవఱకే యభినవకౌముది ప్రాయముది. శల్యాసురుఁడు వెన్నాడి కొన్నేడ్లు తిరిగియుండును గాన, ౧౭ సంవత్సరములన్నఁ దక్కువలెక్క. ఈమెకుఁ దగిన నాథుఁడుగా నుండవలయునని కళాపూర్ణునకు సన్మోయాచారము విధింపఁబడియె. కళాపూర్ణుడు పుట్టునప్పటికి నాపె వయసు ౧౦ యనుకొనుఁడు. మధురలాలనా వివాహ మప్పటికి నామెకు అధమపక్షము ౩౪-౩౫ సంవత్సరములు నిండియుండును. ఎట్లు లేదన్నను ముప్పదికే దక్కువయుండదు. ఇన్నాళ్ళు సంసారముచేసిన యాపెకును, క్రొత్తపెండ్లికూతునకును రూప యోవన వర్తనవిభ్రమాదుల సేతారతమ్యమైన నుండునట్లు కవి వర్ణించినాఁడా విచారింపుఁడు! నాకుంజాడలేదు. ౧౫, ౧౬ ఏండ్లు గొఱాలుగా నుండిన యామె తటుక్కని మధురలాలనకన్నఁ

గొంచెము ముందుగఁ బ్రతునిఁ గనెనట ! ఇప్పటివారిలో నిట్లు తటస్థించిన నెన్ని సందేహములు వుట్టవు ! మధురలాలనకు బిడ్డ నీదలఁచి, వట్టపు దేవిని విడుచుట బాగుగాదనియు, నీ క్రియల నించుమించు వారు సరిపోలిన జతగా నేర్పడినట్లు ప్రదర్శింపవలయుననియు నెంచి చేయఁబడిన జ్యేష్ఠాంశ హేయకల్పన లివి !

విషయమున ననౌఁత్యములు

సుగ్రహుని వయసు కృతయుగము లెక్కలోఁ జేర్చవలసినదే. మన వారిలో మాటలు వేదమయములు. చేతలు బూతులు. వేదాంతములకును మానసికములకు ననుష్ఠానములకును అనవరతానవసితమైతి. పరమయోగీశ్వరుడైన శివుఁడు “ దేహార్థమునఁదాల్చు దీఁగ బోడి ! ” అక్కఱకుండగు వ్యాసశిష్యుఁడు సూతమహామునీంద్రుఁడు, ఉపనాన వ్రతములచే డస్సి యెండిన శౌనికాదిమహర్షుల హృదయముల రసము లూరునట్లుగా, స్త్రీలవర్ణనలు పోగుపోగుగా విడదీసి నట్లు చెప్పుచున్నాఁడనుట ప్రబంధములలో ప్రసిద్ధి. విరాగియైన వనవాసికి రాజకన్యలయు బోగముసానులయు రహస్యవృత్తము లెట్లు తెలిసె ? కష్టపడి యార్జించిన దూరస్పృష్టి దూరశ్రవణాదులకు ఫలముగా నీ సుఖముల ననుభవింపకపోయినను, విమర్శనముతో సావకాశముగఁ బరీక్షించి తెలిసికొను నానందమైన ననుభవించినాఁడుపో ! పచ్చిపచ్చి మాటలతో పెద్దమనుష్యుల యెదుట సిగ్గులేక విషుల వ్యాఖ్యానములకుం దొడంగ నాతని పరమ పవిత్రమైన నోరెట్లాడెను ? పరమపావనులగు మునులు ఏ జగుప్సయు లేక గ్రుక్కిళ్ళు మ్రొంగుచు నెట్లు వినిరి ! ఇట్టి రుచికిరములగు కథలు చెప్పువాఁడు కావుననేగదా ఋషీశ్వరు లట్లు జవతపముల వదలి యతనిచుట్టు బెల్లమును ముట్టడించెడు చీమలవలె మూగియుండుట ! సూతమహాముని కీ కళాపూర్ణ

దయము నారోపింపకుండుట సూచనార్హమని ఘనతరగఁ దానలము. అయిన నింకొక విషయమైన యనుచితిముఁ జేసియున్నాఁడు. ఇంతదాక చవులూరెడు కాసుక్రీడలు వర్ణించి రతివర్ణనకు నాహుతిగా నీయఁ బడిన పద్యములు ముమ్మారు ౨౫ తులకులన వైష్ణవరాధ్యాతముతో భక్తిరసము గొఱతదింపి గ్రంథసమూహి యొకర్తనుకొని, లక్ష్మీనారాయణనంపాదమనెడు గతిమోక్షమున లేక ఘట్టమొకటి తెచ్చి వేసి కొనినాఁడు. కృతివతికిఁ గామమోక్షములు రెండును గాంక్షితము లేమో! ఈలోకమునకొకటి, ఆలోకమునకొకటి! కానఁ దప్పేమియు లేదుగాని, కావ్యముల నిరీతి నిహపరముల పరముగా బిగువుతో నీడ్చిన వానియైక్యము తులగును. అట్లుగుట నియ్యవి సాభాగ్యవిరుద్ధములు. కలయుకీలే, రసములఁ గలుపఁ జూచిన నరుచి. పాలలో చక్కెర వేసిన నిర్దోషము. ఉప్పువేసినచో!

హిందూ దేశీయులు మనను మెత్తనివారు. కాశములంతకింటి మెత్తని! సత్త్వగుణమును సాక్షి పెట్టుకొని యెన్నిదెబ్బలు పడినను “నావిగావి విపరమాత్మకుం జేరినయవి” యని యవహాస్యమునకుం బాత్రములగు వింతకారణము. గొణిగికొనుచు, వంశవతల యెత్తక, వణకెను నొడలునాపక, పాతెడు కాలునిలువక, పోవునుదురు! రాజనగుణముగు తేజము ప్రధానమని మనకుం దెల్పుటకోయన, నూరన్న యాదౌర్భాగ్యులైన శాశ్వతచనలో రచించిన యీ మూడు పద్యముల ప్రతాపముఁ గనుండు

క. సకలకళా నిపుణులు నే

వమలై కొలువఁగఁ బ్రతాపవంతుఁడు గొలిపిం

చుకొనున్ గావునఁ బోలవు

సకలకళలు నొక ప్రతాపసంపదతోడఁ.

చ ఇనుఁడొకచో నొకింత యువయించిన మాత్రన విచ్చిపోవు హె
చ్చిన పెరుఁజీఁకటుల్ నిరవశేషముగా నవియట్లు నిచ్చిపో
వనయును కీతిధాముని కిచ్చొమ్మగావిగ్గినై పరిచే
తన కనరాన యేరికిఁబ్రలాప కిచ్చొమ్మతాదనమ్యుమ్

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౫, ౨౪౬)

చ. ఒకఁడొకకేలవంచె నధికొన్నతిఁ బేర్చిన మేరుకైల నా
యకుఁ బెఱవేల్పులంగఱుఁ జిరాశ్రయఁజును వంపలే నొకిం
చుకయును బుద్ధిలో నరసియాడ జగగఱున నుండెన్ ప్రసి
ద్ధికి లుఘుఁడన్ బసిద్ధికిని దెల్లము గా నివినూ ఫలస్థితుల్.

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౪౭)

ఎఱుక ప్రధానమే. దానికన్న వేయింతులు ప్రధానము పరా
క్రమము ! ఉపన్యసములు నావు నృసిక్కి గా నాములు. మఱి కాన్య
సాహసములు, దీక్షయు.

ఉపసంహారము

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగ ప్రభవిల్లు భాగములయొక్కచక్క
దనము సాండిత్యబలంబుమై నేర్పడినవానికి రావనుట యీవిమర్శన
ముచే విదితంబు. సూరనాగ్యుడు రెంటియందును ప్రగల్భుడు.
రెంటినిం జూపింప సిశ్చయించినవాడగు, సాంధ్రులున ననదృశంబగు
కావ్యంబు కళాహార్షోదయంబు సృజింపఁబడియె. ఇది నిర్దోషంబుగాక
పోయినను అనన్య సాధానగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమం
బనఁ జెల్లునది. ఇందు నవనగులున్నవి. అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి.
ఏకరసంబుగాకునికి మేల. అయినను సర్వసముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక
కథ వ్రాయుజూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను, సామాన్య
సాధ్యంబుగాను. భాగతి గామానాణము లట్టి విస్తారేతిహాసముల దప్ప
నన్యంబుల నకల సౌభాగ్యములకు నాస్పదంబుఁడను. అపారపారా

వారంబుం బోసి మహాచరిత్రముం గల్పించిరిగాని, రసన చయంబు
 లెల్ల నెందు యుక్తగతిసి నలువఁజూపు. అట్లగుట సీగ్రంథమున
 నసంగతశ్రవణల వేయవలసెను. ఆపకభాగము ప్రబంధములకుఁ జేరి
 నది పరిమితప్రాశస్త్యము. పూర్వభాగము అమేయప్రభావము. దానిం
 గూర్చి యెంత నతించినను అత్యుక్తి గలుగదు అంబలి కల్పనలు,
 సందర్భములు మహాద్రవ్యము లట్లు ఆశ్చర్యకరములు. శైలి
 ప్రావీణ్య మన్ననో వాచాతీతము. పానముగఁ గ్రోలి హృదయము
 పరవశముగా నానందింపవలయున కాని, మాటలఁదమి యాటను
 పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారలు

అట్లగుట శ్రీ పింగళి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ
 జూప నెంచినవారున, సహజముగఁ దరుకుం గల రసత్పస్థులు దృష్టి
 నొందింపఁ దలంచువారున, నైన రసికు లెల్లరు నీ కవికుశోత్తమసుని
 కృతులఁ బలుమూఱు పెరించి కృతార్థులగుదురు గాక !

